T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK TARİHİ ANA BİLİM DALI

YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM TARİHİ

TÂRÎH-İ MEHMED GİRAY

(DEĞERLENDİRME-ÇEVİRİ METİN)

Yüksel Lisans Tezi

UĞUR DEMİR

İSTANBUL 2006

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK TARİHİ ANA BİLİM DALI

YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM TARİHİ

TÂRÎH-İ MEHMED GİRAY

(DEĞERLENDİRME-ÇEVİRİ METİN)

Yüksel Lisans Tezi

UĞUR DEMİR

DANIŞMAN: PROF. DR. NECDET ÖZTÜRK

İSTANBUL 2006

MARMARA ÜNİVERSİTE Sİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Uğur Demir'in "Mehmet Giray,Tarih-i Mehmet Giray(1095-1115/1684-1703)(Değerlendirme,Çeviri,Metin)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı,Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı	: Prof.Dr.Necdet Öztürk	....
Üniversitesi	Marmara	
Üye	: Prof.Dr.Mustafa Çetin Varlık	....
Üniversitesi	Marmara	
Üye	: Prof.Dr.Mücteba İlgürel	....
Üniversitesi	Marmara	

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ..28./..09../ 2006 tarih ve ....16-9.. sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Mücteba İLGÜREL
Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

17. ve 18. yüzyıllar Osmanlı tarihinin en buhranlı dönemleridir. Osmanlı Devleti, bu yüzyıllarda İkinci Viyana bozgunu (1683) gibi bir felâket yaşadıktan sonra özellikle Batı'da yapılan on beş savaşın on ikisinde mağlup olmuştur. On altı sene devam eden muharebelerin ardından Avusturya ile Karlofça (1699), Rusya ile de İstanbul (1700) anlaşmaları imzalanmış ve bu anlaşmalarla birlikte Osmanlı Devleti büyük bir toprak kaybına uğramıştır. Savaş meydanlarında alınan ağır mağlubiyetlere, anlaşma masasında da büyük toprak kayıpları eklenince Osmanlı toplumu büyük bir buhrana sürüklenmiştir. Toplum, bu olumsuz gelişmelere sessiz kalmamış ve tepkisini, tarihçiler tarafından Edirne Vak'ası olarak adlandırılan, 1703'teki isyanla göstermiştir.

Böylesine buhranlı bir dönemi gerçeğe yakın bir şekilde anlamamıza yardımcı olacak kaynakların başında ise hiç şüphesiz çağdaş kronikler ve arşiv malzemeleri gelmektedir. Bu önemlerine rağmen bu kaynaklar üzerinde, en azından bugün itibariyle birkaç çağdaş kronik neşrinin ve araştırmanın dışında, yeterli bilimsel çalışmaya sahip olmayışımız ise olayın üzücü bir yönüdür.

Osmanlı Devleti'nin içte ve dışta bu olumsuzlukları yaşadığı böyle bir dönemde, Osmanlı Devleti'ne tâbi Kırım hanlığı da tarihinin en sıkıntılı günlerini yaşamaktaydı. Osmanlı Devleti ve Kırım'ın bu durumundan yararlanan Rusya, hızla Kırım Hanlığı aleyhine topraklarını genişletti ve Rusya'nın bu yayılmacı politikası, 1783'te hanlığın Osmanlı Devleti'nden ayrılması ile neticelendi.

Yüksek Lisans Tezi olarak seçtiğimiz *Târih-i Mehmed Giray,* Osmanlı Devleti'nin ve Kırım Hanlığı'nın kaderinin yeniden tayin edildiği bu kritik dönemi anlatan çağdaş bir kroniktir. Tek nüshası Wien Österreichische Nationalbibliothek, nr. 1080'de kayıtlı bulunan *Târih-i Mehmed Giray* 1094-1115/1682-1703 yılları arası olaylarını anlatan 124 varaklık bir eserdir. Bu tarih kaynağında yazılanlardan anlaşıldığına göre Mehmed Giray, Kırım hanlarının soyundandır. Müellifin, Kırım hanlarının yakınında bulunması ve özellikle anlattığı olayların çoğuna bizzat şahit olması

eserinin değerini arttıran önemli bir husustur. Yazarın verdiği bilgilerin bazıları eksik veya yanlış olmakla birlikte, çağdaş Osmanlı ve Kırım müelliflerinin anlatmadığı olaylardan bahsetmiş olması *Târih-i Mehmed Giray*'ın önemini bir kat daha arttırmaktadır.

Tez çalışmamız iki ana kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısım değerlendirme olup, Mehmed Giray'ın hayatı, eserinin ismi, telif sebebi, telif tarihi, muhtevası ve kaynakları ile Mehmed Giray'ın üslubu ve tarihçiliği hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci kısım ise transkribe metindir. Eser transkribe edilirken elden geldiği nispette dönemin telâffuz özellikleri yansıtılmaya çalışılmıştır.

Çalışmalarım sırasında metni baştan sona okuyan ve gerekli yerlerde düzeltmeler yapan tez danışmanım Prof. Dr. Necdet Öztürk'e; metindeki âyet, hadis ve kelâm-ı kibarları engin bilgi ve tecrübesiyle kısa sürede tercüme edip, Arapçalarını yazma zahmetinde bulunan değerli Araştırmacı Mustafa Topatan'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. *Târih-i Mehmed Giray'ın* Türkiye'ye getirilmesine vesile olan ve bu kroniğin, Osmanlı ve Kırım tarihi için önemli bir kaynak olduğunu belirten, beni kronik üzerinde çalışmaya yönlendiren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Erhan Afyoncu'ya; *Târih-i Mehmed Giray'ın* Wien Österreichische Nationalbibliothek nr. 1080'da kayıtlı tek nüshasının mikrofilmini getirten İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi yöneticilerine ve maddî yönden beni destekleyen Türk Petrol Vakfı'na da teşekkür ederim.

Uğur DEMİR

ÖZET

Bu çalışmaya esas teşkil eden *Târih-i Mehmed Giray,* 1094-1115/1682-1703 tarihlerini kapsayan genel bir Kırım hanları ve Osmanlı Devleti tarihidir. Eserin müellifi Mehmed Giray'ın hayatı hakkındaki tek bilgi kaynağımız zikredilen kendi tarihidir. Allah'a hamd, peygambere salât u selâm ve IV. Mehmed'i metheden ifadelerle başlayan eser*,* İkinci Viyana Seferi öncesi Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu izah ettikten sonra, olayların anlatımını sürdürmüştür.

Mehmed Giray, kendi ismini taşıyan bu eserinde olayları kronolojik bir sıra ile ele almış ve Kırım hanlarının hanlık makamına atanmaları ve Osmanlı padişahlarının tahta geçmelerinde kronolojik sıraya titizlikle uymuştur. Birbiriyle bağlantılı olaylar ise kronolojik sıra gözetilmeden birlikte verilmektedir. Eserde daha çok siyasî olaylar anlatılmakla birlikte, astronomik ve nadirat kabilinden ilginç olaylar da yer alır. Müellif, daha çok bizzat şahit olduğu ve Kırım hanlarının başından geçenleri, yine onların ifadelerine dayanarak anlattığı için *Târih-i Mehmed Giray* 17. yüzyılın son ve 18. yüzyılın ilk dönemleri için hem Kırım Hanlığı hem de Osmanlı Devleti tarihi hakkında ihmal edilmemesi gereken önemli bir çağdaş kaynaktır.

ABSTRACT

The study analyzes *the History of Muhammad Giray* (*Târîh-i Mehmed Giray*), which is a general history of Crimean Khanates and Ottomans, covers the years of A.H.1094-1115/A.D.1682-1703. The book starts with praise to be God, bless to the Prophet and Sultan Muhammad IV, than tries to explain the situation of the Ottoman Empire just before Vienna Siege II and narrates the political events.

Muhammad Giray, in his book, gives the events in chronological order according to the Crimean Khans' and Ottomans Sultans' reaching to power. The events, related each other, given without the chronology. The book not only records the political events but also gives some astronomical and interesting incidents. *Târîh-i Mehmed Giray* is a very important history book on Crimean Khanate and Ottomans in the end of XVIIth and in the beginning of XVIIIth Centuries. As a witness of his age, the author records the political events in Crimean Khanate according to the Khans own reports.

BİBLİYOGRAFYA

A. KAYNAK ESERLER (YAZMA VE BASMA)

Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704), haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin* (1066-1116/1656-1704), haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995.

Gülbün-i Hânân, haz. M. Sadi Çögenli- Recep Toparlı, Erzurum 1990.

Osmanlı İlmiye Teşkilâtı İçin Mühim Bir kaynak, Uşşâkîzâde es-Seyyid İbrâhim Hasîb Efendi, Uşşâkîzâde Târihi, I-II, haz. Raşit Gündoğdu, İstanbul 2005.

*Râşid Tarihi (*1099-1115/1688-1703), I-III, İstanbul 1282.

Sa'dî-i Şirâzî, *Bostan ve Gülistan*, ter. Kilisli Rifat Bilge, İstanbul 1975.

Sabit, *Zafernâme*, haz. Turgut Karacan, Sivas 1991.

Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahdâr Tarihi* (1065-1106/1654-1694), neşr. A. Refik Altınay, İstanbul 1928.

Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa-Nusretnâme-Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721), haz. Mehmed Topal, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2001.

Umdedü't-Tevârîh, haz. Şükrü Sert, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Umumî Türk Tarihi Mezuniyet Tezi, İstanbul 1981.

Vekayi-i Beç, TSMK, Revan, nr. 1310.

B. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

BABİNGER, Franz, *Die Geschishtsscreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927 (*Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Çoşkun Üçok, Ankara 2000.)

BOSTAN, İdris, "Mezemorta Hüseyin Paşa", *DİA*, XXIX.

DANİŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, I-IV, İstanbul 1975.

DUBİNSKİ, A., "Selim I", *EI^2*, IX.

EMECEN, Feridun, "Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar: İbrahimhanzâdeler Örneği", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/III, Ankara 2002.

FLÜGEL, Güstav, *Dıe Arabıschen persıschen turkıschen Hanschrıften*, I-II New York 1977.

GÖLPINARLI, Abdülbâki, "Nıyâzî Mısrî", *Şarkiyat Araştırmaları*, VII, (İstanbul 1972).

HAMMER, Joseph Von Purgstall , *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Pesth, 1827-1835= (*Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi*, çev. M. Ata, İstanbul 1329-1337, VI-VII.)

İLGÜREL, Mücteba, "Ahmed II", *DİA*, II.

İNALCIK, Halil, " Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidnâme Meselesi", *Belleten*, VIII/30, (Ankara 1944), 185-229.

_____________, "Hacı Giray", *İA*, V/I.

_____________, "Hacı Giray" , *DİA,* IV.

KÖHBACH, Markus, "Der Tārīh-i Mehemmed Giray – eine osmanische Quelle zur Belagerung Wiens durch die Türken im Jahre 1683", *Studia Austro-Polonica*, III, (Warszawa – Kraków 1983).

___________, "Mehmed Girây", *EI^2*.

KÜTÜKOĞLU, Bekir, "Süleyman II", *İA*, XI.

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, I-, haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul 1994.

ORHONLU, Cengiz, "Mezomorta Hüseyin Paşa", *İA,* VIII.

ÖZ, Mehmet, *Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumları*, İstanbul 1997.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Ali Paşa, Arabacı", *DİA*, II.

KISALTMALAR

a.g.e	adı geçen eser
a.g.y	adı geçen yer
bk.	bakınız
çev	çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
EI^2	Encylopaedia of Islam (New Edition)
haz.	hazırlayan
İA	İslâm Ansiklopedisi
İSAM	İslâmî Araştırmalar Merkezi
nr.	numara
S.A.V	Salla’llâhü te‘âlâ aleyhi ve sellem
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
trc.	tercüme eden
vb.	ve benzeri
vs.	ve saire

MEHMED GİRAY BİN MÜBAREK GİRAY

1. HAYATI

Müellifimizin adı, *Târîh-i Mehmed Giray* adlı eserinde açıkça belirttiği üzere Mehmed Giray bin Mübarek Giray'dır. Yine bu tarih kitabında müellif kendisini "*Derviş Mehmed bin Mübarek Giray-ı Cengizî*" olarak tanıtmaktadır.[1] Bu ikinci tanımlamadan da anlaşılacağı üzere Mehmed Giray, Kırım han sülâlesine mensuptur. Kendi adını taşıyan *Târîh-i Mehmed Giray*'da müellifimizin ne zaman doğduğu, bu eseri yazarken kaç yaşında olduğu, ne işle meşgul olduğu, nasıl bir eğitim aldığı hakkında doğrudan bir bilgi verilmemektedir. Ancak eserinin farklı yerlerinde müellifin kendisinin yazdığı toplam yedi Türkçe beytin bulunması[2], âyet ve hadisleri etkili bir şekilde kullanması, *İbn-i Kesir Tarihi*'nden, Sadî'nin *Bostân*'ından ve Nizâmî'nin Farsça beyitlerinden alıntılar yapması onun en azından Arapça ve Farsça'yı bildiği yönünde bize ip uçları vermektedir.

Mehmed Giray, *Târîh-i Mehmed Giray'*da babasının adını Mübârek Giray olarak belirttiği hâlde[3], Mübârek Giray'ın kim olduğu konusunda araştırmacılar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İnalcık ve Köhbach, Mübarek Giray'ın 1608-1610 arasında Kırım hanlığı yapan Selâmet Giray'ın oğlu olduğunu söylerler.[4] Flügel ise, herhangi bir kaynak göstermeden, Mehmed Giray'ın 1683-1684 arasında Kırım hanı olan II. Hacı Giray'ın oğlu olabileceğine işaret eder[5] ve onun bu görüşüne Babinger de katılır.[6] İnalcık ve Köhbach'ın söyledikleri gibi Mübârek Giray, Selâmet Giray'ın oğlu ise 1678-1683 seneleri arasında Kırım hanlığı yapmış olan Murad Giray da müellifimizin kardeşidir. *Târîh-i Mehmed Giray'*da, yazar, Murad Giray'ın hanlık dönemini anlatırken onun kardeşi olduğuna dair bir bilgi vermemektedir. Ancak Köhbach'in de belirttiği üzre[7]

---

[1] Metinde müellifimizin ismini açıkça belirttiği diğer yerler için bk., 15b, 112b.
[2] Bu beyitler için bk., 20b, 31b, 102b.
[3] Metin 44b.
[4] Halil İnalcık, "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidnâme Meselesi", *Belleten*, VIII/30 (Ankara 1944), 187, dipnot 9; Markus Köhbach, "Der Tārīh-i Mehemmed Giray – eine osmanische Quelle zur Belagerung Wiens durch die Türken im Jahre 1683", *Studia Austro-Polonica* , III, (Warsaw – Craków 1983), s. 137-164; Markus Köhbach, "Mehmed Girây", *EI*², 989.
[5] G. Flügel, *Dıe Arabischen persischen türkıschen Handschriften*, New York 1977, II, 277-278.
[6] Flügel, II, 277-278; Franz Babinger, *Die Geschishtsscreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927= (*Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Çoşkun Üçok, Ankara 2000, s. 259-260.)
[7] Markus Köhbach, "Der Tārīh-i Mehemmed Giray", *Studia Austro-Polonica, s.* 138.

eserde, Murad Giray'ın hanlık dönemi gayet övücü ifadelerle anlatılmakta ve özellikle İkinci Viyana bozgununda Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa suçlu gösterilerek Murad Giray temize çıkarılmak istenmektedir. Müellifin babasını Mübarek Giray olarak belirtmesi nedeniyle Flügel ve Babinger'in ileri sürdükleri tezin mesnetsiz olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Mehmed Giray'ın, Saadet Giray için "emmimiz"[8] ifadesini kullanması Mübarek Giray'ın kim olduğu problemini daha da karmaşık hâle getirmektedir. Tüm bu karmaşaya rağmen bizce, İnalcık ve Köhbach'in de belirttiği gibi, Mübarek Giray'ın, Selâmet Giray'ın oğlu ve 1678-1683 yılları arasında hanlık yapmış olan Murad Giray'ın da müellifimizin kardeşi olması ihtimali oldukça yüksektir.

Mehmed Giray, Salankamen Savaşı'nı 1102 (1691) anlatırken kendisi hakkında da bilgiler vermektedir. Yazar, bu savaşa Kırım Hanı Saadet Giray'la birlikte katılmış ve Saadet Giray'ın emriyle Kırım askeri arasındaki şikâyetleri hana bildirmekle görevlendirilmiştir. Bu sefer sonrasında Nogay birlikleri arasında bazı huzursuzluklar yaşanmış ve Kırım birlikleri şikâyetlerini hana anlatmak için Mehmed Giray'ı temsilci olarak seçmişlerdir. Hazinedarbaşı Ali Ağa'nın engellemeleri nedeniyle Mehmed Giray, bu şikâyetleri Saadet Giray'a iletememiş ve her geçen gün artan olumsuz şartlar nedeniyle de Kırım askeri, hanı savaş alanında yalnız bırakarak, Kırım'a geri dönmüştür. *Târîh-i Mehmed Giray'*da, Mehmed Giray'ın bu gelişmeler yaşanırken neler yaptığına dair ise bir bilgi verilmez.[9]

Yine bu tarih eserinden öğrendiğimize göre, Mehmed Giray, II. Mustafa'nın birinci Avusturya seferi hazırlıklarına başladığı 1106 (1694)'da İstanbul'a gelme imkânı bulmuştur. Yazar, bu şehirde ileri gelen devlet adamları ile görüşmüş ve bu görüşmeler sürerken de Mehmed Giray'ın kim olduğu hakkında sıkı bir araştırma yapılmıştır. Beş gün süren soruşturma sonunda ise onun Kırım han soyundan olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine müellifimize, hazineden yetmiş iki altın verilmiştir.[10] Mehmed Giray, İstanbul'da ne kadar kaldığını açıkça yazmamasına rağmen 1106 (1694)'daki sefer hazırlıkları hakkında teferruatlı bilgiler vermesi onun bu şehirden hemen ayrılmadığını göstermektedir.[11]

---

[8] Metin 33b.
[9] Metin 33b-38b.
[10] Metin 54a derkenar.
[11] Metin 54a-b.

Mehmed Giray, tarihinde 1114 (1702) senesi olaylarını anlatırken kendisinin bir yolculuğundan da bahsetmektedir. Hacı Selim Giray, özellikle üçüncü hanlığı döneminde nikris hastalığına yakalandığı için hanlıktan ayrılmak zorunda kalmıştır. Müellifimiz, Kuşpınar köyünde bulunan Hacı Selim Giray'ı burada ziyaret ettiğini belirttiği hâlde daha sonra neler yaptığına dair herhangi bir bilgi vermiyor. Ancak Selim Giray'ın Kuşpınar'dan sonra daha başka hangi köylere, hangi tarihlerde gittiğini teferruatlı bir şekilde anlatması Mehmed Giray'ın da bu yolculuklar esnasında hanla beraber olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. [12]

Mehmed Giray, en azından *Târîh-i Mehmed Giray'*ı yazmayı bitirdiği 1115 Receb'ine kadar hayattaydı. Ancak bundan sonra neler yaptığı ve daha ne kadar yaşadığı hakkında henüz bir bilgimiz yok. Ümidimiz arşiv çalışmaları esnasında bir gün Mehmed Giray'ın hayatının karanlık noktalarını aydınlatacak bilgilere ulaşmak veya tarihinde yazmayı vaat ettiği Edirne Vak'ası hakkındaki eserini, şayet yazabildiyse, ortaya çıkarmaktır.

2. A. **ESERİNİN ADI**

Mehmed Giray, üzerinde çalıştığımız tarihinin giriş bölümünde eserinin adını açık bir şekilde "*Târîh-i Mehmed Giray*" olarak belirtmekte ve ilerleyen sayfalarda da bu konuda bir bilgi vermemektedir. Eser, Wien Österreichische Nationalbibliothek, nr. 1080'de de bu isimle kayıtlıdır.

---

[12] Metin 110a-113a.

2. B. TELİF SEBEBİ

Müellif, adı geçen eserini yazma sebebini: "*bu cerîdeyi tahrîrden murâdım temettu', menâfi'-i disâr ve tefekkür-i mevkı' ve resm-i dînâr degildür. Zîrâ âgâh ve haberdârım ki, dünyâya müte'allik olan tumturâk ve âsâr mânend-i mâ-i câr[î] bir dall hayâldür. Sıdkıla maksûdımız ancak hayr du'âdur"* [13] şeklinde açıklamakta ve eserin başka bir yerinde de "*Tatvîl-i kelâma bâ'is pâdişâh-ı zevî'l-ihtirâmlarıñ âr u nâmûsı sıyânetendür*"[14] demektedir.

Eserden anladığımıza göre Mehmed Giray, kitabını, padişaha ya da herhangi bir devlet büyüğüne ithaf etmemiştir. Tüm bunlardan hareketle müellifimizin, kendi adını verdiği tarihini yazarken padişah ya da herhangi bir devlet ricalinden maddî bir beklenti içerisinde olmadığını söyleyebiliriz.

2. C. TELİF TARİHİ

Mehmed Giray, söz konusu eserini ne zaman yazmaya başladığı ve ne kadar sürede bitirdiği konusunda doğrudan bir bilgi vermemektedir. Bununla birlikte *Târîh-i Mehmed Giray*'da anlatılan bazı bölümlerden müellifimizin bu tarihi ne kadar sürede yazdığı yaklaşık olarak belirlenebilmektedir.

Yazar, elimizdeki tarihinde olayları daha teferruatlı olarak anlattığını söylediği başka bir tarih eseri kaleme aldığını söylemektedir. Ancak sözünü ettiği bu eseri bugün ortada yoktur. Müellif, bu kitabında Kırım hanlarından Safa Giray aleyhinde bazı ifadeler kullanmıştır. Bundan haberdar olan han da bu eseri okumak üzere almış ve daha sonra kaybettiğini söyleyerek, Mehmed Giray'a geri vermemiştir. Yazarımız, Safa Giray'ın bu olaydan altı ay sonra vefat ettiğini belirtir.[15] Safa Giray, 1115 Cemaziyelahir'inde vefat etmiştir.[16] Buna göre, Mehmed Giray'ın bugün için elimizde bulunmayan bu tarihinin ortadan kaldırılma tarihi 1115 Muharrem'ine denk düşmektedir.

---

[13] Metin 101a.
[14] Metin 70b-71a.
[15] Metin 100b.
[16] *Gülbün-i Hânân*, haz. M. Sadi Çögenli- Recep Toparlı, Erzurum 1990, 128; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul 1994, III, 227.

Müellifimiz elimizdeki tarihi de, bu olaydan hemen sonra yazmaya başladığını "*Der-akab müsvedde-i evvellerimizden tekrâr bu muhtasar-ı cedîde ve takrîre şurû' eyledik*"[17] diyerek belirtmektedir. 1115 Receb'inde de elimizdeki tarihi yazmayı bitirmiştir.[18] Tüm bunlardan anlaşıldığına göre Mehmed Giray, *Tarih-i Mehmed Giray*'ı Safa Giray tarafından ortadan kaldırılan eserinden hemen sonra yazmaya başlamış ve yaklaşık yedi ayda da tamamlamış demektir. Zaten müellif, eserini çok kısa bir sürede kaleme aldığını bizzat kendisi ifade etmektedir.[19]

2. D. MUHTEVASI

Mehmed Giray Târîhi, 1094-1115/1682-1703 tarihlerini kapsayan genel bir Kırım Hanları ve Osmanlı Devleti tarihidir.[20] Yazar, İslâm tarih yazıcılığı geleneğine bağlı kalarak, 1b'de besmele, Allah'a hamd ü senâ ve Hz. Muhammed'e salât u selâmdan sonra Osmanlı hanedanını ve özellikle IV. Mehmed dönemindeki fetihlerden bahsederek bu hükümdarı öven ifadelerle eserine başlar.[21]

Müellif, İkinci Viyana Seferi öncesi Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumu özetler ve savaşa nasıl gelindiğini belirterek asıl olayların anlatımına geçer. Mehmed Giray, bu seferde alınan mağlubiyetin gerçek sorumlusu olarak Kara Mustafa Paşa'yı gösterir. Paşanın anlaşılmaz inadı, Kırım askerine sert davranması ve Kırım Hanı Murad Giray'ın sefer esnasında izlenecek stratejiler hakkındaki görüşlerinin dikkate alınmamasını mağlubiyete götüren etkenler olarak sıralar. Müellifimize göre Hacı Giray'ın gayretleri ile düşmanın eline geçmek üzere olan sancak-ı şerif son anda

[17] Metin 100b.
[18] Metin
[19] Metin 100b.
[20] *Târîh-i Mehmed Giray*'ın hangi tarihleri kapsadığı konusunda bazı tarihçiler yanlış ve kendileri ile tenakuza düşen bilgiler vermektedirler. Eseri ilk defa kullanmış olan Hammer, *Târîh-i Mehmed Giray* hakkında şu bilgileri vermektedir: "*Târîh-i Mehmed Giray*: Kırım'a âit bir hususî târihtir ki, 1096/1684'ten 1114/1702 senesine kadardır. Bendeki koleksiyonda 124 varaklık bir cilttir" demektedir. Bk., *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi,* VI, 8. Ancak VII. ciltte 1703 Edirne İsyanı sonrasında Feyzullah Efendi'yi katleden kişilerin nasıl öldükleri hakkında bilgi verirken *Târîh-i Mehmed Giray*'ı kaynak olarak kullanmış olması elindeki nüshanın 1114'te değil, 1115'te bittiğinin bir göstergesidir. Bk., *Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Tarihi*, VII, 88. Ayrıca elimizdeki nüsha olayları, 1094 tarihinden anlatmaya başladığı için Hammer'in, *Târîh-i Mehmed Giray*'ın 1096 tarihinden itibaren olayları anlatmaya başladığını belirtmesi de yanlıştır. Franz Babinger ise eserin 1095/1684 tarihinden itibaren olayları anlatmaya başladığını belirtir. Bk., F. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, 259-260.
[21] Müellifimizin, giriş bölümünde, eseri yazdığı dönemde Osmanlı padişahı olan III. Ahmed'i övmeyip, IV. Mehmed'i övmesinin nedeni hakkında kesin bir şey söylemek şimdiki bilgilerimiz ışığında mümkün olmamıştır.

kurtarılmış ve daha büyük bir bozgun önlenmiştir. Kara Mustafa Paşa, başarısızlığının suçunu Murad Giray'a yüklemiş ve onu azletmiştir. Müellifimiz, paşanın bu hareketini bir haksızlık olarak görmekte ve ilk başta Murad Giray'ın yerine kimsenin han olmak istemediğini belirtmektedir.[22]

Eserde genel olarak 1094-1115/1682-1703 arasında Kırım hanlığı yapmış olan Murad Giray, Hacı Giray, Selim Giray[23], Saadet Giray, Safa Giray ve Devlet Giray'ın hanlık dönemlerindeki olaylar anlatılmaktadır. 1094-1115/1682-11703 arasında Kırım'daki iç karışıklıklar üzerinde durulmaktadır. Geleneklere göre hayattaki en büyük han soyuna mensup erkeğin Kırım hanı seçilmesi esastır. Nureddin ve kalgalar da bu şekilde belirlenmesine rağmen bazen bu geleneğin hilafına hareket edilmesi Kırım'da büyük isyanların yaşanmasına sebep olmuştur. Bu isyanlardan özellikle Şehbaz Giray ve Devlet Giray isyanları, bazı Nogay kabilelerinin de onlara destek vermesiyle, Kırım'da büyük kargaşalıklara yol açmıştır. Müellifimiz ise han, kalga ve nureddin seçimindeki bu geleneğin ihmal edilmesini, isyanlara sebep olması nedeniyle eleştirmektedir.[24]

Eserde, Kırım hanlarının Osmanlı padişahlarının fermanı ile seferlere nasıl davet edildikleri hakkında da önemli bilgiler verilmektedir. Bir kapıcıbaşı, Kırım hanını sefere davet eden nameyi, kılıç, kaftan ve "harc-ı râh" denilen bir miktar parayla birlikte Bahçesaray'a getirmektedir. Sefere çağrılan han ya kendisi ya da nureddin veya kalga Osmanlı ordusuna yardım için gitmektedir. Ancak Kırım'ın Rus tehlikesine maruz kaldığı dönemlerde hanlar kabile liderlerini Osmanlı ordusuna yardım etmek için sefere göndermekte zorluk yaşamışlardır. Hatta Osmanlı Devleti'ne verdikleri sözü yerine getirmiş görünmek için askerlikle ilgisi olmayan kişileri bile birliklerine almak zorunda kalmışlardır. Müellifimize göre Nogay kabileleri ve Osmanlı Devleti'nin asker isteği karşısında sıkışıp kalan hanların bu tür çarelere baş vurması Osmanlı Devleti'nin karışıklığa düşmesindeki en önemli etkenlerden biridir.[25]

İkinci Viyana hezimetinden sonra Kırım'ın en büyük düşmanlarından biri Rusya olmuştur. Rusya'nın sıcak denizlere inme politikasının bir uzantısı olarak, 1689'da Ur

---

[22] Metin 2a-5b.
[23] I. Selim Giray, 1682-1703 arasında üç defa hanlığa getirilmiş olup, toplam dört kez Kırım hanı olmuştur. Bk., A. Dubinski, "Selim I", *EI*^{2}, IX, 134-135.
[24] Metin 6b-7a, 81b-83a, 88a-103a.
[25] Sefer davetleri ve hanların asker göndermekte yaşadıkları zorluklar için bk., metin 13a, 21a, 42a, 44b, 51a, 55a, 57a, 61a-65a, 68b-71a, 72a.

Kalesi'ni, 1695'te Doğan Kale'si ve Azak'ı kuşatması ve sonrasında yaşanan askerî mücadeleler de *Mehmed Giray Târîhi*'nde oldukça ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.[26] Özellikle 1695'te Rus Çarı I. Petro'nun modern silâhlarla donanmış büyük bir ordu kumandasında Azak'ı kuşatması askerî tarih açısından da incelenmeyi hak eden oldukça bir seferdir.

Mehmed Giray'ın eserinde anlattığı konulardan biri de Karlofça Antlaşması'nın (1699) Kırım'ı nasıl etkilediğidir. Karlofça Antlaşması'nın maddelerinden biri de Akkerman'daki Nogayların, Lehistan'a akınlarını önlemek için buradan uzaklaştırılmasıydı. Müellifimiz, bu maddenin müstahkem bir kale olan Akkirman'ın kaybedilmesi yanında Müslüman halka zulmedilmesine de yol açtığı kanaatindedir. Karlofça Antlaşması'nın ilgili maddesinden rahatsız olan Nogay kabileleri 1700'deki Gazi Giray isyanına destek verdikleri için bu isyan kısa zamanda yayılmış ve ancak Osmanlı Devleti'nin yardımı ile bastırılabilmiştir.[27]

Müellif, Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum hakkında da önemli bilgiler vermektedir. 1687'de II. Süleyman'ın cülusunda İstanbul'da zorbaların estirdiği terör ve halkın zorbaları ortadan kaldırması[28]; yine II. Süleyman döneminde sırf bakırdan darb edilen paranın piyasayı nasıl etkilediği ve iflas eden esnafın acıklı durumu[29]; İkinci Ahmed döneminde Kürt beylerinden Bebe Süleyman'ın Osmanlı Devleti ile Safevî Devleti arasında yarattığı kriz ve İkinci Mustafa döneminde bu iki devletin birlikte hareket ederek Bebe Süleyman'ı Kırım'a kaçmaya mecbur etmeleri oldukça ayrıntılı bir şekilde anlatılan olaylardır. Mehmed Giray, Bebe Süleyman'ın, Safevî Devleti gibi Şii bir devletle hareket edilerek kaçmaya mecbur edilmesini yanlış bir hareket olarak görmekte ve bu yanlış hareket nedeniyle Basra'nın Urban eşkıyası eline geçtiğini belirtmektedir.[30]

Târîh-i Mehmed Giray'da Osmanlı Devleti'nin ve Kırım hanlığının sefer organizasyonu hakkında da önemli bilgiler verilmektedir. Eserde genel olarak İkinci Viyana Kuşatması[31]; 1689'daki Rus hezimeti[32]; 1690'daki Şehirköy, Niş, Semendire ve

---

[26] 1689 Kırım-Rus harbi için bk., metin 18b-21b; 1695 mücadelesi için bk., metin 61a-65a.
[27] Karlofça Antlaşması ve Kırım'a etkileri için bk., metin 80a, 86b-87a, 88a-100a.
[28] Metin 15b-17b.
[29] Metin 18a-18b.
[30] Metin 48a, 82b-84b, 85b.
[31] Metin 2a-8a.

Belgrad kalelerinin fethedilmesi[33]; 1691'deki Salankamen Savaşı[34]; 1692'deki Varad'ın Avusturya tarafından alınması[35]; 1693'te Belgrad'ın muhasaradan kurtarılması[36]; 1694'teki Varadin Seferi[37]; II. Mustafa'nın 1695 ve 1696'daki Avusturya seferleri[38]; 1695'te Rusya ve Venedik ile yapılan mücadeleler[39] ve 1697'deki Zenta hezimeti[40] ele alınan seferlerdir.

Mehmed Giray, eserinde sadece Kırım hanları ve Osmanlı padişahlarını ön plâna çıkarmaz. Yazar, sadrazamlardan özellikle Amcazâde Hüseyin Paşa ve Daltaban Mustafa Paşa'nın hayat hikâyelerini ve sadrazamlıkları dönemindeki icraatlarını ayrı başlıklar altında anlatmaktadır.[41] Hayatı hakkında ayrıntılı bilgiler verdiği kişilerden biri de Mezomorta Hüseyin Paşa'dır.[42] Eserde ayrıca Niyâzî-i Mısrî'nin nasıl bir dinî anlayışa sahip olduğu ve bu anlayışı nedeniyle Limni'ye sürgün edilmesi de ayrı bölümler olarak ele alınmaktadır.[43] Vefayât haberleri genelde verilmezken Tefsîrî Mehmed Efendi'nin ölümü büyük bir felâket olarak kaydedilmektedir.[44]

Müellifimiz, Osmanlı Devleti'nin zayıflamasını üç ana başlık altında izah etmeye çalışmıştır. Zayıflamanın ilk sebebi olarak vergi memurlarının halktan zorla ve haksız yere vergi toplamalarını; ikinci sebep olarak sadrazamların kısa sürede ve haksız yere azledilmelerini; son olarak da Kırım hanlarının, Kırım ileri gelenlerinin İstanbul'a gönderdikleri şikâyet mektupları nedeniyle haksız yere azledilmelerini göstermektedir.[45]

Mehmed Giray Târîhi'nde "mine'n-nevâdir" başlığı altında bazı astronomik ve garip olaylar da anlatılmaktadır. Bu astronomik olaylarından ilki İkinci Viyana Seferi'nden iki sene önce meydana gelmiştir. Müellifimiz, yıldız kayması olduğu görülen bu astronomik olayla ilgili anlatımlarını daha anlaşılır hâle getirmek için bir de olayı gösteren çizim vermektedir.[46] Eserde anlatılan ikinci astronomik olay ise 1102

---

32 Metin 18b-22a.
33 Metin 24a-32a.
34 Metin 33b-36a.
35 Metin 36a-40a.
36 Metin 44b-48a.
37 Metin 51a-54a.
38 Metin 54a-61a.
39 Metin 61a-67a.
40 Metin 71a-79b.
41 Amcazâde'nin hayat hikâyesi için bk., metin 113a-113b; Daltaban Mustafa Paşa'nın anlatıldığı bölüm için bk., metin 113b-116b.
42 Metin 66b'de Hüseyin Paşa'nın nasıl Mezomorta lakabını aldığı ve 67b'de ise Sakız Adası'nın fethi esnasında meydana gelen ilginç olaylar anlatılmaktadır.
43 Metin 48b.
44 Metin 87a-87b.
45 Metin 67a-71a.
46 Metin 8a-9a.

(1691)'de meydana gelmiş ve yazar bu olayla ilgili anlatımlarını da bir çizimle zenginleştirmiştir.[47] Niş kalesinin fethinden önce büyük bir kuş sürüsünün Osmanlı ordugahının etrafına konması ve sefer bitene kadar da burada beklemesi de nadir olaylardan biri olarak anlatılmaktadır.[48]

Müellif, eserinin sonlarına doğru anlattığı dönem ve konularla ilgili olmamakla birlikte "Hikâyet" başlığı altında Kırım'ın, Fatih döneminde Osmanlı hakimiyetine nasıl girdiği hakkında da bilgiler vermektedir.[49]

Yazarımız, eserinde 1703'de meydana gelen Edirne Vak'ası'nın neden ortaya çıktığını, nasıl geliştiğini ve II. Mustafa'nın azledilip yerine III. Ahmed'in cülus ettirilmesini, özellikle de Şeyhülislâm Feyzullah Efendi ile oğullarının âkıbetlerini ayrı bir bölüm olarak anlatmaktadır. Müellif, Edirne Vak'ası'nın en büyük sorumlusu olarak Feyzullah Efendi'yi görmekte ve ömrü vefâ ederse önemli gördüğü bu olayı anlatan ayrı bir eser kaleme alacağını vaat etmektedir.[50] Ancak bugüne kadar yaptığımız araştırmalarda müellifimizin böyle bir eser kaleme aldığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2. E. KAYNAKLARI

Müellif, tarihini daha çok kendi müşahedelerine veya olaylara şahit olanların tanıklıklarına göre yazmıştır. Yazar, eserini kaleme alırken, hangi kaynakları kullandığını genelde belirtmez. Ancak üç kaynağının ismini bizzat vermektedir. İsmini verdiği kaynaklardan ilki Nizâmî'dir. Mehmed Giray, iki ayrı yerde "*Nizâmî goft*" [Nizâmî der ki] diyerek ondan toplam altı beyit aktarmakta, ancak Nizâmî'nin hangi eserinden alıntı yaptığını belirtmemektedir.[51] Bizzat ismini zikrederek kullandığı bir diğer kaynak ise İranlı şair Sadi'nin *Gülistân* adlı eseridir.[52] Müellifimiz, iki ayrı yerde daha toplam altı Farça beyti de yazarlarını belirtmeden aktarmaktadır.[53]

Yazarımızın, ismini verdiği tek tarih kitabı ise *Târîh-i İbn-i Kesir*'dir.[54] Bu eserden başka tarih kitapları da kullandığı "*târîhlerde mestûrdur*"[55] ifadesinden anlaşılmaktadır.

---

[47] Metin 40a-40b.
[48] Metin 27b-28a.
[49] Metin 103a-104a. Müellifimizin Kırım'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesi hakkında anlattıkları Halil İnalcık tarafından ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Bk., *Belleten*, VIII/30, (Ankara 1944), 185-229.
[50] Metin 119b-124b.
[51] Metin 20b, 39b.
[52] Metin 82b.
[53] Metin 60b, 68b.
[54] Metin 67b.

Ancak müellifimiz, bu tarih kitaplarının hangileri olduğu hakkında eserinde bir bilgi vermez. Onun başka hangi kaynakları kullandığını bilmiyoruz.

Müellif, özellikle Saadet Giray'ın hanlık döneminden itibaren bizzat şahit olduğu olayları anlatmaktadır. Kendi müşahedelerine dayanarak anlattığı ilk olay Saadet Giray'ın komutası altında katıldığı Salankamen Savaşı'dır. Müellifimiz, "*bu abd-i pür-taksîr, hân hazretleri emmimiz olmagıla ma'iyyeten gitmişdik*" diyerek bu savaşı anlatmaya başlar. Olayların içinde bizzat bulunduğunu belirtmek ve okuyucuya güven duygusu vermek için ayrıca, "*Sem'ile tahrîr degildür, râyü'l-ayn müşâhede olunmuşdur*" demekten de geri kalmaz[56] ve eserin ilerleyen bölümlerinde de "*Bu abd-i pür-taksîr niçe def'a mâbeynlerinde bulunup, râyü'l-ayn müşâhede eylemişizdür*" diyerek Kırım hanlarına yakın olduğunu vurgulamaktadır.[57] Yine Saadet Giray döneminde bizzat şahit olduğu bir olayı anlatırken, "*Hattâ bu abd-i pür-taksîr, merhûm emmimiz Saadet Giray Hân, rahmetu'llâhi aleyh, asrında râyü'l-ayn müşâhede eyledim*" diyerek bu olayları kendi müşahedelerine göre yazdığını belirtmektedir.[58]

Târîh-i Mehmed Giray'ın kaynaklarından bir diğeri de olaylara şahit olanların bizzat kendilerinden dinleyerek aktardığı olaylardır. Müellifimiz, han ailesinden olması hasebiyle olayları anlatırken Kırım hanlarının başından geçenleri doğrudan hanların ağzından anlatma imkânı bulmuştur. Hanların bizzat kendisinden dinleyerek eserine aldığı ilk olay Saadet Giray döneminde, hanın İstanbul'dan Bagçesaray'a giderken başından geçenlerdir. Bu olayları anlatırken, "*Saadet Giray Hân-ı merhûmuñ kendü lisânından menkūldür ki*" diyerek kaynağını belirtir. Yine el-Hac Selim Giray'ın hastalığı esnasında hanın başından geçenleri anlatırken, "*bu abd-i pür-taksîr, hân hazretlerinüñ kendülerinden su'âl eyledim*" demektedir.[59]

Yazarın sözlü kaynakları arasında sadece Kırım hanlarından dinledikleri yer almaz. Olayları anlatırken yeri geldikçe diğer sözlü kaynaklarını şu ifadelerle belirtmektedir:

---

[55] Metin 7a.
[56] Metin 33b-36a.
[57] Metin 69a.
[58] Metin 97a. Müellifimizin kendi gözlemlerine dayanarak anlattığı son olay ise el-Hac Selim'in hastalığı ile ilgili bölümlerdir. Bk., Metin 112b.
[59] Metin 106a-106b.

"*rivâyet olunur ki*"[60], "*bir rivâyetde*"[61], "*deyü rivâyet olunmuşdur*"[62], "*efvâh-ı nâsda şuyû' bulan"*[63], *"efvâh-ı nâsda mütevâtir böyle oldı ki"*[64], *"efvâh-ı nâsda ahbâr-ı sahîh böyle mütevâtir ile sâyi' olmuşdı"*[65], *"efvâh-ı nâsda böyle tevâtüre irmişdi ki"*[66], *"efvâh-ı nâsda mütevâtir ve şâyi' oldugı üzre"*[67], *"re'yâ vü berâyâ müfterü'l-hâl oldugı mesmû'dır"*[68], *"el-uhdetü ale'l-râvî"*[69], *"mine's-sâmi'în"*[70].

Târîh-i Mehmed Giray'ın bazı olayları anlatımı çağdaş Osmanlı kronikleri (*Silahdar Tarihi*, *Nusretnâme*, *Zübde-i Vekayiât*, *Uşşâkîzâde Târihi* vb.) ile benzerlikler arz etmesine rağmen müellifin bu kaynakları doğrudan kullandığına dair henüz kesin bir ipucu bulunamamıştır.

2. F. MEHMED GİRAY'IN ÜSLUBU VE TARİHÇİLİĞİ

Mehmed Giray, eserinde bahsettiği olayları yazarken, yukarıda da belirtildiği üzere, daha çok olayın şahitlerinden dinlediklerini veya kendi şahit olduklarını kaleme almıştır. Eser sade bir dille yazılmış olup; olayların anlatımında tekrara düşülmemiştir. Müellif, olayları kronolojik bir sıra ile anlatmayı tercih etmiştir. Fakat konu bütünlüğünü sağlamak için bazen kronolojik anlatımı terk etmiştir. Eserde âyet, hadis ve kelâm-ı kibârlara oldukça fazla yer verilmiş ve bazı âyet ve hadislerin anlamları bizzat müellif tarafından açıklanmıştır. Yazar, genelde olayların hangi tarihte meydana geldiklerini sadece senelerini yazarak gösterirken, bazı olayların ise önce Arapça tarihlerini daha sonra da sayısal karşılıklarını vermiştir. Fakat bazı olayların ise hangi gün, ay ve sene de meydana geldiğinin tam tarihini yazmıştır. Genelde bir konuyu bitirip yeni bir konuya geçtiğinde, bunu başlık atmak suretiyle göstermektedir.

Müellifimiz bazen ayrıntılı betimlemeler yapmaktadır. Örneğin II. Mustafa'nın 1697'deki Avusturya seferine çıkışını: "*Netâyic-i kelâm ve'l-merâm hicret-i efdalü's-*

---

[60] Metin 19b, 20b, 124a.
[61] Metin 34b.
[62] Metin 75a.
[63] Metin 84a.
[64] Metin 86a.
[65] Metin 88a.
[66] Metin 90a.
[67] Metin 107a.
[68] Metin 85b.
[69] Metin 11a, 20a.
[70] Metin 7a.

salavat ve ekmelü't-tahıyyât salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem hazretlerinüñ biñ yüz tokuz 1109 senesinde mahmiyye-i şehr-i Edrene'den mühimmât-ı sefer ve levâzımât-ı hatîr ârâste vü bîrâste olunup, bi'l-cümle ekâbir [ü] a'yân ve a'zam vüzerâ-i zevî'l-ihtişâm alay olmak üzre hâzır olunup, pûlâd sancaklı rahş-ı bî-hemtâlarına süvâr olup, padişâh-ı âlî-câh ***[71b]*** *hazretlerinüñ öñünce yürüdiler. Anlarıñ ardınca pâdişâh-ı cihânıñ murassa'-pûş, bisâtile müzeyyen girân-bahâ tokuz dâne yedek semend ü pesendleri çekilüp ve hırka-i nebevî zer ender-zer bir koçı ile yanında piyâde-i hüddâmân ta'zîm ü tekrîm ile yürüdükde ve anıñ zahrında pâdişâh-ı âlî-vakār Sultân Mustafâ unkar-sıfat, murassa'-pûş rahş-ı cihân-peymâya süvâr olup, ser-i mübârekine cevâhir sorgūclar ve yeşil şal çıkarup, üzerine takınup, solakān-ı hâssa rikâb-ı hümâyûnunda piyâde ve dîbâ câmeli, peykân-ı hâssa öñünce ve livâ-yı meymetü'l-nevâ hazret-i habîb-i hudâ-küşâd öñünce ve altı bölük halkı silâhdâr ve sipâh bi'l-cümle gûnâ-gûn yemîn ü yesârında kat ender-kat ve üç biñ piyâde bostânciyân-ı hâssa iki tarafdan elvân gürûh gürûh ve hüddâmân-ı sarây-ı âlî iç-oglan nâmında olan agalar gebûd-ı pûlâda gark olup ve deryâ-misâl mevc ender-mevc velvele-i tabl ve kös ve sûrnâ-yı nakkāre ve ziller feryâd iderek yümn ü ikbâl ve azamet-i iclâl ile alayı gösterüp, heybet-i tâm ve şevket-i mâlâ kelâm birle mahrûse-i şehr-i Edrene'den irtihâl ve azîmet-i müteveccih olup, konak mahalli menziline dâhil oldukda otak-ı hümâyûn şevket-makrûnlarına nüzûl buyurup, geçüp karâr buyurdılar*"[71] şeklinde teferruatlı bir şekilde anlatmaktadır.

Târîh-i Mehmed Giray, çağdaş Kırım tarihleri ile karşılaştırıldığında dönemin Osmanlı Tükçesi'ne daha yakın bir üslupla yazıldığı dikkati çekmektedir. Özellikle çağdaş bir Kırım tarihi olan *Umdetü't-tevârih*'le karşılaştırıldığında eserimizin Tatarca kelimeleri çok daha az ihtiva ettiği görülmektedir. Ancak müellifimiz, eseri çok kısa sürede yazdığından olsa gerek, bazı kelimeleri yanlış[72] veya aynı kelimeyi farklı yerlerde farklı şekillerde yazmıştır[73]. Bazen de kelimeleri, cümlenin anlamını bozacak şekilde eksik[74] veya yanlış[75] kullanmıştır.

---

[71] Metin 71a-71b.
[72] Örneğin "def'a" kelimesi "def'â" şeklinde yazılmıştır. Müellif tarafından yanlış yazılmış kelimeler ilgili bölümlerin ilgili dipnotlarında gösterilmiştir.
[73] Örneğin, Rodos kelimesi bazen "Rados", bazen de "Rodos" şeklinde yazılmıştır. Farklı yazımlarda, çağdaş Kırım ve Osmanlı kroniklerindeki kullanımları da göz önünde bulundurarak bir birliktelik sağlanmaya çalışılmıştır.
[74] Örneğin bk., metin 73b'de "ahşam[a]" kelimesi.
[75] Örneğin bk., metin 44a, dipnot no: 133.

Mehmed Giray'ın tarihçiliği hakkındaki bilgileri de kendi adını verdiği tarihinden öğrenmekteyiz. Müellif, bu eserinde tarihçilik anlayışı hakkında doğrudan bilgiler vermemektedir. Ancak olayları seçme ve anlatım tarzı onun tarihçiliği hakkında önemli ip uçları vermektedir. Eserin kaynakları bahsinde de belirttiğimiz üzere, yazar daha çok şahit oldukları veya şahit olan kişilerin anlattıkları ile *Târîh-i Mehmed Giray'*ı meydana getirmiştir. Bununla birlikte *Târîh-i İbn-i Kesir*'in dışında, kullandığı diğer tarihlerin hangileri olduklarını belirtmemekte, Nizâmî'nin beyitlerini de onun hangi eserinden aldığını yazmadan kullanmaktadır.

Müellifimiz, olayları anlatırken bazı bölümlerde yanlış veya eksik bilgiler vermekte ve bu eksik veya yanlış bilgilerin bir kısmı, bizzat yazar tarafından ilgili sayfaların kenarlarına düştüğü notlarla düzeltilmektedir.[76] Ancak müellifimiz olayların tarihlerini belirtirken pek titiz davranmamış; bazı olayların tarihini yaklaşık olarak verirken[77], bazı olayların tarihlerini ise yanlış vermiştir.[78] Tarihlerin eksik veya yanlış verilmesi yanında müellif bazen olayları da karıştırmıştır.[79] Biz elimizden geldiği ölçüde bu tarih yanlışlarını veya olayların yanlış/eksik anlatıldığı yerleri çağdaş Osmanlı ve Kırım tarihlerindeki bilgilerle düzelttik ve ikmal ettik; bu düzeltmelerimizi de ilgili yerlere düştüğümüz dipnotlarla gösterdik.

Yazarımız, bazı olayların anlatımında kalemini taraflı oynatmasına rağmen yeri geldiği zaman Osmanlı devlet ricalini, Kırım hanlarını ve hatta Osmanlı padişahlarını bile eleştirmekten geri kalmamıştır. Mehmed Giray, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın anlamsız inadı yüzünden İkinci Viyana Seferi'nde Osmanlı Devleti'nin felâkete sürüklendiği, Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin II. Mustafa'yı etkisine alarak tüm devlet kadrolarını kendi adamları ile doldurduğu, Safa Giray'ın cimri olduğu, II. Süleyman'ın devlet işlerinden pek anlamadığı ve özellikle herhangi bir Osmanlı padişahının Nogayların şikâyetleri nedeniyle Kırım hanlarını azlettiklerini eleştirmiştir.

Mehmed Giray'ın tarihçiliği açısından eserindeki önemli bölümlerden biri de Osmanlı Devleti'nin zayıflama nedenlerini anlattığı bölümdür. 16. yüzyılın sonlarından

---

[76] Derkenarlar için bk., metin 24a, 54a, 57a, 63b, 66b, 67a, 74a, 75a, 80a, 115b.
[77] Örneğin bk., metin 7a, dipnot no: 13.
[78] Örneğin bk., metin 30b, dipnot no: 96.
[79] Örneğin bk., metin 38a, dipnot no:114.

itibaren Osmanlı kroniklerinde ve lâyiha türü eserlerde Osmanlı Devleti'nin zayıflama sebepleri farklı nedenlere dayandırılarak anlatılmakla birlikte, bu kaynaklarda Kırım Hanlığı'nın idari yapısının Osmanlı Devleti'nin zayıflama nedenlerinden birini teşkil ettiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.[80] Mehmed Giray'ın, biraz da hanzade olması nedeniyle, Kırım Hanlığı'nın idari yapısının, özellikle han seçiminde Kırım'daki ileri gelen aşiretlerin etkili olmasını Osmanlı Devleti'nin zayıflamasına neden olan etkenlerden biri olarak belirtmesi, kannatimizce müellifin olayları anlatmaktan ziyade bunları tahlil süzgecinden geçirerek, genel hükümler çıkarmaya çalıştığının önemli bir göstergesidir.

3. TRANSKRİPSİYONUNDA TAKİP EDİLEN YOL

Târih-i Mehmed Giray, müellif nüshası belli olduğu ve şu ana kadar yaptığımız araştırmalara göre başka nüshası da bulunmadığı için metnin tesisinde Viyana Millî Kütüphanesi no:1080'da kayıtlı nüshayı esas aldık. Metinde, İSAM'da bulunan mikrofilm ve bundan aldığımız fotokopide okunamayan bazı kelimeler (…..) şeklinde boş bırakıldı, şüpheli kelimeler ise orijinal yazılımıyla verildi. Metnin aslında bulunmamasına rağmen cümlelerin akıcılığını ve anlam bütünlüğünü korumak için tarafımızdan eklenen bazı kelime veya ekler ise [….] olarak gösterildi.

Metinde bizzat müellif tarafından koyu ve ayrı olarak belirtilen konu başlıkları aynen muhafaza edilirken, farklı konuların anlatıldığı bölümlerde tarafımızdan konuya uygun düşen başlıklar [….] şeklinde; yaprak numaraları ise metindeki yerlerine sadık kalınarak [76^{a}] şeklinde gösterildi.

Metnin daha iyi anlaşılması için nokta, virgül, soru işareti, tırnak gibi birtakım noktalama işaretleri tarafımızdan ilâve edildi. Âyet ve hadisler ise orijinal halleriyle bırakıldı. Âyetlerin mealleri dipnotta, sırası ile Kuran'daki sure ve âyet numaraları gösterilerek verildi. Hadislerin de bulunabildiği kadarıyla hangi hadis kaynağında geçtiği

80 Mehmet Öz*, Osmanlı'da "Çözülme" ve Gelenekçi Yorumcuları*, İstanbul 1997.

gösterilerek dipnotta Türkçe karşılıkları verildi. Mehmed Giray tarafından Türkçeleri yazılmış olan âyet ve hadislerin Türkçeleri yazılmadı, ancak hangi kaynaktan alınmış ise bunlar dipnotlarda gösterildi. Farsça beyitler ve kelâm-ı kibarların ise metin içinde okunuşları verilirken anlamları dipnotta açıklandı.

Mehmed Giray'ın eserinde kullandığı dil ve üslup özelliklerine elden geldiği kadar dokunulmadı ve devrin telâffuz şekli, imkânlar nispetinde, yansıtılmaya çalışıldı. Ancak Türkçe kelimelerin sonundaki "b" harfleri "p", "c" ler de "ç" olarak yazıldı.

Metni transkribe ederken basit bir trankripsiyon uygulandı; ayn'lar ('), hemzeler (') şeklinde; Arapça ve Farsça kelimelerde gayndan (غ) ve kafdan(ق) sonra gelen uzun vokalli kelimeler (ā, ū, ī) şeklinde; nazal ne'ler ise (ñ) şeklinde gösterildi.

Mehmed Giray'ın yanlış yazdığı kelimelerin doğru yazımları metne alınırken, yanlış yazımları da dipnotta belirtilmiştir. Metin içinde aynı kelime birden fazla yerde yanlış şekliyle yazılmışsa, kelimenin ilk geçtiği yerde bu duruma dipnotta değinilmiş ve diğer yanlışların hangi sayfalarda olduğu da gösterilmiştir.

TÂRÎH-İ MEHMED GİRAY HÂN

(METİN)

[1[b]] بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

El-Hamdü li'llâhi Rabbi'l-âlemîn, ve's-salâtü ve's-selâmü alâ Seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihî ve ashâbihî ecma'în, e't-tayyibîn, e't-tâhirîn. Emmâ ba'd sülâle-i âl-i Osmân ve merci'-i havâkīnü'z-zamân, sultânü'l-berreyn ve bahreyn, hâdimü'l-haremeyni'ş-şerîfeyn, zillu'llâh fi'l-âlem, es-sultânü ibnü's-sultân, es-sultânü'l-gāzî Mehemmed Hân ibnü İbrâhîm Hân gafera'llâhü zünûbehû ve harrema'llâhü lahmehû bi'n-nîrân bir azîmü'ş-şân pâdişâh-i âlî-şân idi, *rahimehûllâh te'âlâ aleyhi rahmeten vâsi'aten.* Feth-i Girit ve Yanova ve kal'a-i Kamaniçe ve bunun emsâli niçe bilâd ü kılâlar bu pâdişâh-ı zî-şân hazretlerinüñ zamân-ı şerîflerinde kâfir-i dûzah-karârdan ahz u kabz ve memâlik-i İslâmiyye'ye zamm olunmuşdur.

Def'a[81] biñ toksan dört târîhi hicret-i nebiyyü'l-mükerrem **[2[a]]** *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* evâsıtında Ungurus üzerine sefer-i hümâyûn murâd-ı şehriyârî ve sa'âdet-karârları olmagın Vezîr-i a'zam Kara Mustafâ Paşa re'yiyle azîm mühimmât ve tedârik görüldi.

Ol vakt Devlet-i Âl-i Osmân bir mertebe ferr ü şevket ve unvân-ı azamet ü kesret sâhibi olmuşlardı ki, kābil-i takrîr ü beyân mümkin degildür. Etrâf ü eknâfda olan kâfir kıralları bi'l-cümle havf [u] haşyetiyle be-her sene hedâyâ vü peşkeşler ile Âsitâne-i pâdişâh-i encüm-sipâh, felek-destgâh huzûrına hazîne-i vâfir birle rû-yi ubûdiyyet arz iderler idi. Ve havf-ı gazab-ı kahramânîden temennâ ve recâ üzre niyâzdan hâlî olmazlar idi. Ve cevânib-i erba'dan İslâm pâdişâhları dahı bi'l-külliye devlet-i kāhire tarafından ictinâb üzre olmuşlar idi. Ammâ Devlet-i Âl-i Osmân vükelâları bu izz ü şevketden gāyet gurûr müstevlî olmagıla cihân içre kendülere garîm olur bir kimesne yog kıyâsıla felege kelek, ankāya sinek dimezlerdi[82]. Minvâl-i meşrûh üzre ba'de't-tedârik azm-i Beç ve Yanık deyüp, azîmet eylediler.

---

[81] Metinde "def'â" şeklinde yazılmıştır. Aynı yanlış yazım için bk., 3b, 8a, 12b, 20a, 23b, 37b, 39a, 40b, 44a, 49b, 57a, 61b, 65a, 66a, 67b, 69a, 70b, 71a, 79b, 87b, 91b, 92a, 105a, 108a, 111b, 114b, 123a.
[82] Metinde "felege kelek, ankāya âleme sinek dimezlerdi" şeklinde yazılmıştır.

Bu fitne-i hâdise zuhûrına bâ‘is ü bâdî Orta Macar kıralı olan Tokalı[83] İmre didükleri mel‘ûn Beç çâsârı olan la‘în ile mâbeynlerinde ba‘zı fetret ve gayret-i câhiliyetleri hasebiyle husûmet-i kelbîye-i külliye hâsıl olmagın âkıbetü’l-emr çâsâr ile mukārenete tâkat ve kudreti tahammül olmayup, Tokalı mel‘ûn havf [u] haşyetden **[2b]** çâh-penâh idincek mahall bulmadıgı cihetile Âl-i Osmân’a iltica itmişdi. Kara Mustafâ Paşa iki yüz kîse guruş arz eyledi ve dahı niçe va‘deler ile tama‘-ı hâm sevdâya düşüp, Kara Mustafâ Paşa sa‘âdetli hudâvendigâr-ı a‘zam hazretlerine telhîs eyleyüp: “Nemçe kâfirleri, serhadd-i İslâm’da vâkı‘ niçe kılâ‘ vü bilâda istirâhat virmez imiş. İzn-i şehinşâhıñuz ile Nemçe üzerine sefer murâd olunur. Bi’l-cümle kullarıñuz recâ iderler” deyü i‘lâm eylediler. Pâdişâh-ı deryâ-sipâh dahı hatt-ı hümâyûnıyla “Re’yine tefvîz olunur” deyü buyurdılar. Hemân Kara Mustafâ Paşa ale’l-fevr tedârik görüp, sefer murâd itdiler.

Ammâ Nemçe kıralı olan mel‘ûn hîle tedârik idüp, taraf-ı Devlet-i Aliyye’ye elçi gönderüp: “Amân, el-amân! Menem merhûm Sultân Süleymân Hân hazretleri ile ahd ü mîsâkım vardur ki, tâ benden hareket olmadukça Âl-i Osmân Ferîdûn-unvân tarafından azîmet olmayacakdur ve üzerime sefer ile gelmiyecek[dür]. Benim şimdiki hâlde sizüñle mukābil ve mukātil [ü] mukārenete kudretim yokdur” deyüp, elçisi olan kâfir bogazına destimâlın takup, feryâd [u] figân eyler ve dîvân güni arz-ı hâl ile Kara Mustafâ Paşa’ya ahvâli i‘lâm ider: “Her ne murâdıñuz olur ise hazîne ve cizye mâ-tekaddümden virdigimüz şeyi bilâ-noksan izdiyâdıla edâ ve teslîm eyleyelüm. Hemân memleketimiz üzerine seferden fârig olun” dirler ve bir tarîkle şeyhü’l-islâm **[3a]** sellemehu’s-selâm efendi hazretlerinden: “Amân deyen kâfirlere sefer olmak şer‘î mi ?”, “El-cevâb: Câ’iz degildür” deyü fetvâ-yı şerîf dahı ahz u ihrâc eylerler. Ba‘dehû vezîr-i a‘zam hazretlerine ya‘nî Kara Mustafâ Paşa’ya şol kadar niyâz eylediler ki, ta‘rîf mümkün degil ammâ paşa-yı mezkûr mütemerrid ve mu‘ânid, bed-asl, Türk-i denî olmagıla bir vechile niyâz-pezîr olmadı. Belki daha ziyâde gurûr ve sürûra düşüp, elçi-i merkūmuñ aslâ ve kat‘â sözine amel eylemediler. Her çend ki, elçi mürâca‘atı ziyâde itdükçe paşa-yı mezkûr kabarup: “Yok elbette sefer itmedikce olmaz” dir idi. Âkıbetü’l-emr elçiyi dîvândan dögüp kovdılar ve hilâf-ı şer‘-i şerîf üzerlerine sefer eylediler. Âkıbet kendü başdan çıkup ümmet-i Muhammed’i felâket-zede olmaga sebeb olmuşdur. İnşâ’allâh mahallinde zikr olunur.

---

[83] Tökeli İmre.

Tedârik-i mühimmât-ı sefer hâzır u âmâde oldukdan soñra bir gün devlet ü iclâl birle tabl-ı asâyüş çaldırup ve kös ârâyişlerin dögerek, tahmînen dört kerre yüz biñ askeriyle destûr [u] mükerrem ve mufahham ve serdâr-ı a'zam-ı mükerrem ya'nî Kara Mustafâ Paşa mahrûse-i Edrene'den azm-i Yanık ve Peç deyüp revân oldılar. Ol vakt Kırım hânı olan sâhibü'l- izz ve't-temkîn şevketlü Murâd Giray Hân hazaretleri asrında olmagıla anlara dahı nâme irsâl olundı. Sefer-i hümâyûnda ma'an bulunmasını ifâde ve işâret eylediler. İnde'l-vusûl anlar dahı başka bir kesret ü cem'iyyet ile yüz biñden **[3b]** mütecâviz Tatar-ı sabâ-reftâr ve bundan mâ'adâ No[g]ay-i muhtelifü's-siyer ve bunca Çerkes-i nâkes (……..) mütehâlif kavmile Kırım'dan irtihâl eylediler. Tayy-yi merâhil ve kat'-ı menâzil ile elli birinci gün sahrâ-yı Budim dimekle ma'rûf mahallde Vezîr-i a'zam Kara Mustafâ Paşa hazretlerine mülâkī oldılar. Paşa-yı merkūm azîm ziyâfet eyleyüp, hân-ı âlî-şân hazretlerin da'vet eyledükden soñra kemâ-yenbagî tevkīr ü tekrîm eylediler. Ba'dehû Budim kal'ası sahrâsından dahı rihlet ve teveccüh buyurdılar. Bir kaç günden soñra kal'a-i Yanık altına ugradılar. Andan dahı güzer eyleyüp, kal'a-i Peç ki, Ungurus çâsârı Nemçe kırallarınuñ tahtıdur, ol menzile nüzûl buldılar. Hemân fermân olunup, her tarafdan kal'ayı muhâsara eylediler. Tarafeynden ceng [ü] kıtâl iştidâd üzre metrisler[84] aldılar. Balyemez toplarıla kal'a-i Peç'i gırbâl-ı köhne misâl rîze rîze eylemege başladılar.

El-kıssa, bu hâl üzre altmış gün pey ender-pey Peç kal'ası muhâsara olup, dögdiler. Hattâ bir kaç def'a cümle yeñiçeri ve serden-geçdi yürüyüş itmek içün kul tâ'ifesi arz-ı hâl eylediler. "İzn-i fermânları recâ olunur" deyü taleb olundukda, vezîr-i a'zam cevâb virüp: "Kal'a derûnunda merhûm Sultân Süleymân Hân zamânından bâkī hazîne vardur. Eger yeñiçeri agaları hazîne-i mezkûra zarar isâbet itmeyecegin, yagma ve tâlân olmayacagına deruhde ve kefîl olurlar ise fermânımuz olur. Ve illâ ben bu kal'ayı döge döge vire ile almam mukarrer" deyü cevâb buyurdılar. Vezîr-i **[4a]** a'zamdan kul tâ'ifesine bu cevâb-ı nâ-sevâb vusûlünde cümle yeñiçeri ve serden-geçdi mükerrer i'lâm eyleyüp: "Bizim Sultân Süleymân kānûnı üzre meteriz çekmemiz kırk günden ziyâde degildi. Yürüyişe fermân olmaz ise bi'l-cümle meterizlerden taşra çıkarız" didiler. Bu münâkaşaya sülûk eylediler. Vezîr hod tab'ında inâdıyla meşhûr

[84] Metinde, sehven "meterîz" şeklinde yazılmıştır. Bundan sonra "meterîz" veya "metrîs" olarak yazılmış kelimeler doğru şekli olan "metris" şeklinde yazılacaktır. Diğer yanlış yazımlar için bk., 4a, 28b, 29b, 52b, 63b, 75b, 121b; "metrîs" yazımı için bk., 34b; "metriz" yazımı için bk., 53a.

oldugı haysiyetile cevâbında: "Eger yeñiçeri tâ'ifesi metrislerden çıkmak murâdları ise hemân çıksunlar. Benim anlara kat'â ihtiyâcım yokdur. Sekbân ve pandor nâmında kırk biñden izdiyâd kullarım dahı vardur, anları idhâl iderim" deyü cevâb eyledükde bi'z-zarûrî cümle kul tâ'ifesini müşâvere eylediler. "Nâmûsdur ki, sekbân ve pandor ve gayrısı bir alay-ı nekebât ırz-ı pâdişâhî vardur, metrislere gireler" deyüp, gayretile ceng eylemege başladılar, ammâ vezîriñ böyle hod-bîn cevâbından cümle nâs tenfîr-i kulûb hâsıl oldı ve cânlarından bî-zâr oldılar.

Bu vakt içre Kırım hânı sa'âdetli Murâd Giray Hân hazretleri küffâr tarafların cüst [ü] cû idüp, bir iki kâfir ele getürüp dil gönderdi. Vezîr-i a'zam huzûrına vusûlünde mezkûr dillerden düşmen ahvâlin su'âl olundukda azîm cem'iyyet üzre tabur gelmesi ahvâlin i'lâm eyledi ve hân-ı âlî-şân hazretleri dahı mektûb tahrîriyle: "Elbetde topları meterizlerden girüye çekesiz. Zîrâ gelen düşmen azîm, kavî, kesretile geliyor. Buña tedârik muhkem **[4^b]** olmaz ise iş yamandur" mefhûmun ifâde eylemişler idi. "Asker hod bi'l-cümle cengden usanmışlardur. Gaflet üzre olmak lâyık degildür." Vezîr-i a'zam Kara Mustafâ Paşa bu haberi istimâ'larında tehevvür birle gazaba gelüp, gurûrı sebebiyle: "Hâydâ! Ne bilür ! Onlar varsun bârgîrlerin güdsün. Ben gelen kâfiri çadır-oglanlarıma tokmakıla depeledürüm. Anlaruñ havf[ı] var ise karışmasunlar" deyüp, bir alay nâ-hemvâr cevâblar ile ve nâ-ma'kūl sözler söylediler. Lâf ü güzâf harmanın esdi savurdı. Fi'l-vâkı' hân hazretlerinüñ nasîhati istimâ'ında âmil olsa bunca zahmet ve nedâmet geçmez idi. Ammâ çi fâ'ide soñra peşîmân oldı. Meseldür ki: "*Soñ peşîmânlık fâ'ide itmez*" dirler.

El-kıssa, gelen âdem nakīr [ü] kıtmîr hân hazretlerine nakl eyledi. Bu elfâz-ı mühmeleyi hân hazretlerinüñ sem'-i şerîfleri oldukda tab'-ı şerîflerine gāyet keder ve elem eyledi. Hoş imdi: "Ey Türk ! Sen cezâñ bulursun ve illâ bir alay ümmet-i Muhammed'e belâ-yı âsumânî olursın" dirler[85] ve mâbeynlerinde adâvet-i küll hâsıl oldı. Bi-emri'llâhi tebâreke ve te'âlâ bir askeriñ mâbeyninde tefrîk ve husûmet olsa ol

---

[85] Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, bu konuşmayı daha farklı anlatır. Düşman askerinin geçmesine göz yuman Murad Giray'a, imamı neden buna izin verdiğini sorması üzerine Murad Giray: "*Behey efendi! Sen, bu Osmanlu'nun bize etdügü cevri bilmezsin. Ancak bizi bir hâle kodılar ki, yanlarında Eflak ve Boğdan keferesi kadar ragbetimiz kalmadı. ... hezâr gûne yazdugı itâb-âmiz cevâblar ile gönderdügi mektûblarında kokmuş bârgîr eti yedigimize varınca yazmış. İnşa'allâhu te'âlâ bu düşmanın def'i lâ-şey idi ve bilürüm ki, dinimize de düşmez ihânetdür. Lâkin gayret beni komadı. Anlar görsünler gendülerin kaç akçelük âdem imiş. Tatar kadrin bilsünler*". Bk., Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahdâr Tarihi*, haz. Ahmed Refik, İstanbul 1928, II, 82.

asker elbet musîbet-zede olmak mukarrer ve mücerrebdür. Tabur gelmezden mukaddem asker-i Tatar'a çapdırmaga izin virilüp, Alaman Dagı'ndan yigirmi dört sâ'at mikdârı öte cânibe güzer eylemişler idi ve çapup ol kadar ganîmet hâsıl olmuşdı ki, altun ve gümüş ve esîr vesâ'ir akmişe bu doyunluk **[5a]** asker-i Tatar'da bir vakt [ü] zamân dahı ele getürmemişler idi. Fakīrleri ganî olup, bir öküzü bir kayışlık deri içün bogazlarlardı. Leşker hod doyun oldukda câmeli avrete beñzetmişlerdür. Herkes yükün tutmuş: "Acebâ ne zamân dönüş olur?" deyü aña muntazırlar iken, bir gün tabur-ı hûk-cumhûr Nemçe çâsârı ve Lehli kıralı ve bunca cengâver kâfirile çıkageldi.[86] Ol gice karşularında bir kûh-ı ser-bülend üzre kondılar. İrtesi ale's-seher alaylar baglayup, kara hınzîr misâli ibtidâ Kara Mehemmed Paşa ordusı üstüne hücûm-ı şûm eylediler. Anlar dahı mukābil olunup, iki sâ'at zamân mikdârı mürûrı kıtâl-i azîmden soñra ol semtde vâkı' olan asker-i İslâm tâkat getürmeyüp münhezim[87] oldukda, hemân berü tarafdan Lehli mel'ûnı bir ugurdan hücûm idüp, vezîr-i a'zam üzerine kasd ve Sancâk-ı Resûlu'llâh cem'iyyet-i kübrâ mahall olmagın hücûm eylediler.

Bu hâl üzre kıtâl-i azîm vukū' bulup, bunlar ceng [ü] cidâl iderler iken Kırım sultânlarından Hâcı Giray Sultân ibn-i Kırım Giray Sultân nâm bir sultân beş altı yüz mikdârı Tatar-ı düşmen-güzâr dilâverleriyle Sancâk-ı Resûlu'llâh'a kasd iden Lehli ve Nemçe mel'ûnlarınuñ ortasından bölüp, bir bölügün tu'me'-i tîg-i âbdâr eylediler. Nefsü'l-emrde vezîr-i a'zama hayli meded ü hüner gösterdiler. Hakīkat'ül-hâl sultân-ı merkūm **[5b]** ol imdâdı eylemeseler belki Sancâk-ı Resûlu'llâh kâfire düşe yâhûd bir hatâ-i azîm vâkı' olaydı el-'iyâzübi'llâh tebâreke ve te'âlâ.[88] Ol sebebdendür ki, Murâd Giray Hân azl olup, Hâcı Giray Sultân[ı] hân eylediler. Öyle bir azîm ceng-i âşûb vâkı' olmuşdur ki, beyne'l-asr ve'l-magrib rûz-ı mahşerden nişân virür. Âkıbetü'l-emr gurûba karîb mahallde asâkir-i İslâm tâkatı tâk olup, bir vechile kābil-i tahammül idemedüklerinden hezîmet ü firâr itdiler. Cümle ordu ve hazîne ve top [u] tüfenk bâr [ü] büngâh ve hayme vü hargâhların bıragup, Budim sahrâlarına dogrı karâr-ı firâra

---

[86] Silahdâr da II. Viyana bozgununun sebeplerini sıralarken en başta askerin son saldırıdan önce aşırı ganimet topladığı ve toplanan bu ganimeti daha güvenli bir yere götürmek için ordugahı terk etmeye başladığını; bu durumun da diğer askerler arasında kargaşaya yol açtığını belirtmektedir. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 89-90.

[87] Metinde "münhezim" kelimesi sehven "münhezîm" olarak yazılmıştır. Aynı yanlış yazım için bk., 13a, 20b, 25b, 34a, 44b, 56a, 63a, 85b.

[88] Çağdaş Osmanlı kroniklerinde Hacı Giray'ın sancak-ı şerifi düşman elinden kurtardığına dair bir malumat bulunmaz. Müellifi tam olarak belirlenememiş bir kronikte Hacı Giray'ın yardımlarından bahsedilmezken (bk., *Tarih-i Sefer-i Beç,* Topkapı Revan nr. 1310, 73b-74b.); Silahdâr, Hacı Giray'ın, birlikleriyle Kara Mustafa Paşa'yı desteklediğini yazmaktadır. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 75-77.

tebdîl eylediler. Kurddan ürken koyun misâl ürküp, biribirin basarlardı. Vezîr-i mezkûruñ gırralagı hasebiyle bunca bî-hisâb leşker, küffâr-ı bî-dînden yüz çevirüp, dünyâ ve âhiretde rüsvây olmaga bâ‘is oldı. Netekim Hakk sübhânehu ve te‘âlâ Kelâm-ı Kadîm’inde buyurur: قال الله تبارك و تعالي: أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُواْ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا منكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُواْ مِن دُونِ اللّهِ وَلاَ رَسُولِهِ وَلاَ الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً وَاللّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُون [89] muktezâsın kabûl kıldılar. Anıñçün Resûlu’llâh *salla’llâhü te‘âlâ aleyhi ve sellem* du‘âlarında buyurdı ki: “*Allahümme innî a‘ûdubika min an uktala fî sabîlika mudbiran*”. Ya‘nî: “*Yârabb! Senü*ñ *yoluñda kaçarken maktûl olmakdan sana sıgınurın*” deyü buyururlardı.

El-kıssa, **[6ᵃ]** böyle inhizâm çok zamândan berü vukū‘ bulmamışdı. *El-hükmü-li’llâh el-aliy a‘lâ.*[90] Tatar askeri dahı iki günlük menzilde koşıları ve agırlıklarıyla bi’l-cümle anda idi. Hân ile az kimesne ma‘an bulunmuşdı. Anlarıñ dahı bâlâda zikr olunan kerîh [ü] mühmel cevâblardan derûnları mecrûh olmagın ceng gününde igmâz ile mukayyed olmadılar. Herkes “Nefsî, Nefsî” deyüp firâr itdiler. Budim hisârı altına gelmedükce râhat bulmadılar. Leşkeriñ bâkīleri gelüp tamâm oldukda vezîr-i a‘zam, ya‘nî kendü cürmün ve intikāmın Murâd Giray Hân hazretlerinden ahz itmek kasdıyla Murâd Giray Hân’ı azl itmek niyyet eylediler. Ammâ bir hafta mikdârı hân idecek bir sultân bulamadılar. Her ki kime teklif eylerlerdi: “Biz ol hânıñ üzerine tasaddur itmeyüz” dirler idi. Sultânları bi’l-cümle dolaşdılar, kimesne kabûl itmedi. Âhirü’l-emr Hâcı Giray Sultân devlet tama‘ıyla kabûl eyledi. Murâd Giray Hân’ı azl eylediler ve Hâcı Giray Sultân’ı hân eylediler.

Bu haber Tatar askeri ordusuna irişdükde Hâcı Giray Sultân’ıñ kebîr birâderi Sa‘âdet Giray Sultân, Murâd Giray Hân hazretlerinüñ nûreddîn mansıbında bir sultân idi, hemân bi’l-cümle sultânlar ve sâbık Kırım Karaçi begleri, Şîrîn ve Mansûr ve Sıcevud, mirzâ ve begleri bir araya tecemmü‘ olunup **[6ᵇ]** müşâvere olundı ki: “Biz bu hânımızdan hoşnûd ve râzıyuz. Bâ-husûs azl olunmaga münâsib cürmi dahı ma‘lûm degil” ittifâkıyla hân hazretlerine vardılar. Cümle ahd ü mîsâk eylediler ve yemîn idüp: “Biz senden hoşnûduz, azline dahı râzı degilüz. Min-ba‘d gayrı hân dahı kabûl itmeyüz” didiler. Hân hazretleri: “Belî. Öyle dirsiz. İllâ bu Kırım kavmi bu vakte dek yemîn ü

---

89 “Yoksa; Allah içinizden, Allah’tan, Resulünden ve müminlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeksizin cihad edenleri ayırt etmeden bırakılacağınızı mı sandınız? Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” Tevbe, 9/16.

90 “Hüküm, yüceler yücesi Allah’ındır.”

ahdlerinde sâbit oldukları ma‘lûm degildür. Abes sözdür, devâm [u] sebâtı yokdur. Hemân bizi kendü hâlümüze kosañuz ma‘kūl idersiz" didükce anlar dahı ziyâde yemîn idüp, ba‘zıları şartıyla itdi dirler. El-kıssa, nehr-i Tuna'ya sallar baglayup, geçmek üzre kavl [ü] karâr ve lâf [ü] güzâflar urdılar. Ol gice ibtidâen Şîrîn mirzâları birer birer bayrakların kaldırıp, ahd-şikenlik üzre karâr-ı firâra mütebeddil eyledükde hemân Sıcevud, Mansûr, ta'ife-i Kıbcak, Bargın, Zirin bi'l-cümle gitdiler. Hemân hân ve bir kaç sultân ve yanında bulunan beşer onar hidmetkârları kaldılar. Ammâ Murâd Giray Hân hazretleri sâf-dil, velîyu'llâh mertebesinde, müstecâbü'd-da‘vâ, sâlih ü âbid pâdişâh idi. Hâcı Giray Sultân kendüsünden müsinn ü ihtiyâr iki birâderleri Sa‘âdet Giray Sultân ve Cihân Giray Sultân, anlar Murâd Giray Hân'ıñ hâtırın siyâneten hânlıgı kabûl itmeyüp, Hâcı Giray Sultân'a teklîf olundukda bilâ-tevakkuf kabûl kıldugundan[91] Murâd Giray Hân **[7ᵃ]** gāyet bî-huzûr ve mahzûnü'l-kalb olup, Hâcı Giray Sultân'a inkisâr diliyle bed-du‘â eyledi. Bi-emri'llâhi te‘âlâ celle şânühû berhudâr ve mu‘ammer olmayup, başına dürlü dürlü hakāretler vâkı‘ olup, sâhib-i izz ü şân iken ırzı u nâmûsı elden gitdi ve sultânlıgı asrında kırk seneye karîb müddetde[92] tahsîl eyledigi nîk-nâm sehl-zamân içinde mahv [u] hebâ-mensûr olup, bed-nâm oldı. Gulüvv-i nâsile hurûc-ale's-sultân eyleyüp, cumhûr-ı kavm-i Tatar'ile azl olunmuşdur. El-ıyâzü bi'llâh mine's-sâmi‘în, inşâ'allâhü te‘âlâ mahallinde zikr olunur[93].

Netâyic-i kelâm ani'l-merâm, cümle begler ve mirzâlar leşkeriyle irtesi gün Hâcı Giray Hân yanına gitdiler: "Yarıcıñ Allâh olsun" deyü hidmetinde oldılar. Fi'l-hakīka bu Kırım halkı sözleründe sâbit-kadem oldukları yokdur. Sâbıkā merhûm ve magfûr, cennet-mekân, firdevs-makām olan Mehemmed Giray Hân hazretleri zamân-ı şerîflerinde dahı ahd [ü] yemîn hattâ avrat talâka şart idüp, sözlerinden rücû‘ eyledükden soñra Âdil Giray Hân, Çoban Giray-oglı yanına varup, Mehemmed Giray Hân-ı merhûm kaçacak mekân bulmadıgı ecilden Kumuk vilâyetine firâr idüp, âh [u] zârile anda mukīm oldılar. Yedi sene mikdârı mu‘ammer olup fevt eylediler,[94] *rahmetu'llâhi te‘âlâ aleyh*. Cesed-i şerîflerin Kırım diyârına getürüp defn eylediler.

[91] Metinde sehven "kılmadugundan" şeklinde yazılmıştır.
[92] Halim Giray, Selim Giray'ın 41 sene yaşadığını yazar. Bk., *Gülbün-i Hânân*, haz. M. Sadi Çögenli-Recep Toparlı, Erzurum 1990, s. 124.

[94] Halim Giray, Mehmed Giray'ın azledilme sebebi olarak başağası Sefer Gazi'yi haksız yere öldürmesi ve bunun üzerine Sefer Gazi'nin oğlu İslâm Aga'nın onu İstanbul'a şikâyet etmesini gösterir. Ve azledilen Mehmed Giray'ın Dağıstan'a kaçtığı, burada 9 sene daha yaşadığını yazar. Bk., *Gülbün-i Hânân*, s. 96-97.

Târîhlerde mestûrdur ve kavm-i Tatar'ıñ bî-vefâlıgı meşhûrdur ve kavm-i mezbûr elsinesinde **[7[b]] "**Ölmez hânıñ kullarıyuz" kelâmı mezkûrdur. Ve'l-hâsıl, Murâd Giray Hân, yanında bulunan hidmetkārlarıyla kaldılar. Üç gün bu uslûb üzre kangı cânibe gideceklerin bilmediler. Dördinci gün vezîr tarafından bir aga ta'yîn eylediler. Sâbıkā Rûm-eli'nde İslimye kazâsına[95] tâbi' karye-i Çerkeşli[96] çiftliği mahalline getürdiler. Yedi yük akçe, mîrî sâlyâne ta'yîn olunup, çiftlikde sâkin[97] olmaga fermân olındı.[98] On beş sene mikdârı[99] zamân mu'ammer olup, fevt eylediler, *rahmetu'llâhi te'âlâ aleyh*. Bu, bir sâhib-i takvâ, dîndâr, dâ'ima Kur'ân-ı azîmü'ş-şân tilâvetiyle mukayyed, haftada bir hatm-i şerîf ider, âbid ü zâhid pâdişâh idi. Baht-ı güşâde devleti bilâ-zahmet hâzır [u] âmâde ayagına gelür idi. Hattâ beş buçuk sene[100] hânlık eyledi, cemî' kâfir vilâyetlerinden ilçiler gelüp, ayagına düşdiler, peşkeşler ve hazîneler virüp sulh oldılar. Moskov kıralı olan la'în üç sene üçer yıllık hazîne virdi. Soñra birer yıllık hazîne virdi. Diyâr-ı Kırım anuñ asrında şöyle ma'mûr [u] âbâdân olmuşdı ki, birer buçuk vukı'yye nân bir akçeye, bir âlâ karın kürk beş beşlige varınca satılmışdur. Bu bir sâf-dil pâdişâh-ı âdil idi, *rahmetu'llâhi aleyh*. Târîh-i hicret-i nebiyyü'l-mükerremin biñ seksen sekiz evâhirinde hân olup ve gine biñ toksan dörd evâsıtında azl olunmuşdur ve Kara Mustafâ Paşa, Belgrad'a dâhil oldukdan soñra katl olunup, kellesini İslâmbol'a **[8[a]]** getürdiler.

Mine'n-Nevâdir: Ol asrıñ vâkı'-i acâyibinden birisi Peç seferi zuhûr itmeden mukaddem iki sene bi-emri'llâhi tebâreke ve te'âlâ fevka's-semâ bir acâyibü'ş-şekl necm tulû' eyledi. Tahmînen kırk gün felek üzre sâbit oldı. İbtidâ vakt-i leylden subha dek revşen ü nümâyândı. Re'îsü'n-necm, cânib-i poyraza mülhak ve zenebü'n-necm lodosa irmüş idi. Bir azîm mühîbü'l-heykel yılduz olmagın beyne'n-nâs böyle tevâtüre irdi ki: "Bu yılduz biñ senede bir tulû' ider. Her vukū'ında azîm harb ü kıtâl vâkı' olur imiş" deyüp şerre fâl eylediler. *Kāle'n-nebiyyü salla'llâhü te'âlâ ve sellem* "*Lisanü'l-halk aklâmü'l-Hakk"*[101] mısdâkınca bi-emri'llâhi te'âlâ hakīkat öylece vâkı' oldı.

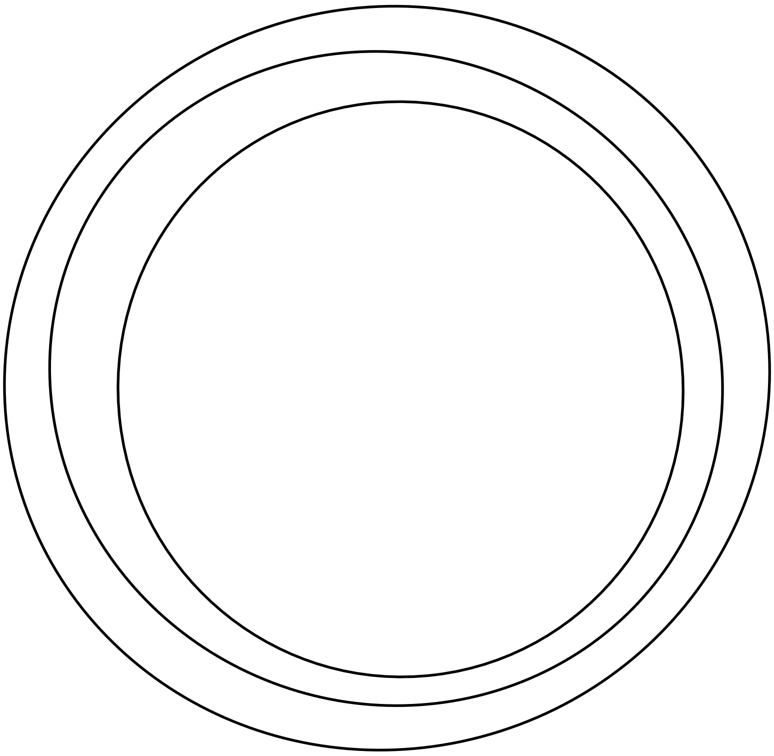
---

[95] Metinde "kazasında" şeklinde yazılmıştır.
[96] Halim Giray, Sıracalı köyüne taşındığı yazar. Bk., *Gülbün-i Hânân*, s. 121.
[97] Metinde sehven "sâkîn" olarak yazılmıştır. Sâkin kelimesi sadece 44a'da doğru şekli ile yazılmış, diğer yazımların hepsi "sâkîn" şeklindedir.
[98] Silahdâr, Murad Giray'ın azledildikten sonra Yanbolu'ya gönderildiğini ve ona dört yük akçe verildiğini yazmaktadır. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 99.
[99] Halim Giray, Murad Giray'ın azledildikten sonra 13 sene daha yaşadığını ve 1107'de vefat ettiğini yazar. Bk., *Gülbün-i Hânân,* s. 121.
[100] Halim Giray, Murad Giray'ın bu çiftlikte 5 sene 10 ay kaldığını yazmaktadır. Bk., *Gülbün-i Hânân*, s. 122.
[101] "Halkın lisânları, Hakk'ın kalemleridir."

Ammâ Peç çâsârı olan la‘în cemî‘ batârîk-i rehâbîn ve müneccimîn-i nasârayı cem‘ eyleyüp, su’âl eyledi ki: “Bu necmüñ ahkâm-ı muktezâsı ilmiñize göre hayra mı hâl; yâhûd şerre mi delâlet” didükde, anlar dahı ilm-i nücûm-ı felsefiyât üzre cevâb idüp: “Bu necm-i menhûs biñ senede bir tulû‘ ider. Hazret-i Nûh aleyhi’s-selâm zamânında tulû‘ eyledi, tûfân zuhûrıyla âlem garîk oldı. Andan soñra devr-i eyyâmla vakt-i Şeddâd bin Ad’da zuhûr eyledi. Şeddâd’ile temâşâ itmege giden bî-hisâb kavm helâk oldı. Andan soñra niçe def‘a tulû‘ eyleyüp, bir vechile hayr alâmet müşâhede olmamışdur ve Cengiz Hân vak‘asından mukaddemce dahı tulû‘ı mukarrer olup, **[8b]** halk-ı âlem niçe zamân müte’essif oldılar ki, âyâ bu necm-i menhûsıñ tulû‘ı şûmına ne alâmet zuhûr ide şeklinde müterakkıb iken âkıbet Cengiz Hân, diyâr-ı Çîn’den deryâ-misâl askerile hurûc idüp, Mâverâü’n-nehr üzerinden Acem ve Horâsân memleketleri cânibine müstevlî oldukda bi’l-cümle ol vilâyet halkını katli-âmm kılmışdur. Şimdiki hâlde bu necm-i şûm tulû‘ı Rûm ve Ungurus üzre vukū‘ buldı. Kayser-i Rûm olan Türk sultâniyle sizüñ mâbeyniñüzde azîm ceng ü cidâl ve harb [ü] kıtâl vukū‘ına delâlet ider” deyüp, hâmûş oldılar. Kıral-ı dalâlet-kemâl ibtidâ-i kelâm idüp, su’âl ider ki: “Acebâ ne mikdâr memâlik harb [u] kıtâlden zarâr isâbet olacagı ma‘lûmı mümkin olur mı?” didükde, ol vakt anda müctemi‘ olan batârîk ve müneccimîn-i nasârâ: “Cevâb-ı nâ-sevâbları eger kırallarınuñ murâdları olur ise, takayyüdile ma‘lûmı mümkündür” deyüp, hemân ilm-i usturlâb ve hendüsiye birle azîm dikkat-i tâmm ve irtifâ-i şemsden tahmîn ile bi’l-ittifâk cevâb-ı nâ-sevâbları bir yere karâr-dâde ve müttefik aleyh olup, kıralları olan mel‘ûnları karşusında erkân-ı butlânları üzre temennâ ve du‘â eylediler; añdan soñra kıral-ı bed-fi‘âl: “Necm-i müstevlîyi tahmîne kādir olduñuz mı?” deyü pâpâs şeklü’l-vesvâlara su’âl eyledükde **[9a]** “ Belî. Bu necm-i menhûsuñ tûl u arzın ilmimiz iktizâsınca hisâb eyledük. Altı yüz sâ‘at tûl-ı mikdâr olmak ihtimâldür ve yüz sâ‘at arz olmak üzre ilmimiz ber-karârdur. Tarafeynden bu mikdâr memleket harâb [ü] yebâb olmak ihtimâldür” didüklerinde hemân kıral-ı bed-ef‘âl bu haberi istimâ‘ında gazaba gelüp, on iki pâpâs idi, bi’l-cümle katl eyledi. Ammâ hakīkati’l-hâl ilm-i nücûmda mâhir mel‘ûnlar imiş, sözleri zuhûra geldi görinür, *lâ-ya‘lemü’l-gaybe illa’llâh.*[102] Sûretü’n-necm bu şekl ki, aynı üzre tahrîr ü tasvîr olunmuşdur:

---

[102] “Gaybı, ancak Allah bilir.”

Hicret-i nebiyyü'l-muhterem *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinüñ târîhi senesi biñ toksan iki ve toksan üç senelerinde bu necm tulû'ı vukū' bulup, bir senede kırk gün mikdârı ve bir senede otuz sekiz **[9b]** gün zamânı fevka's-semâ nümâyân görinürdi. *El-ilmü inda'llâh el-azîz, el-kerîm.*[103]

[103] "İlim, Aziz ve Kerim olan Allah'ındır."

HİKÂYET-İ HÂCI GİRAY HÂN İBN-İ KERÎM GİRAY SULTÂN

Bu bir şecî‘ ve bahâdırlık ile nâm u kâm sâhibi olmuş pâdişâh idi. İllâ bir mikdâr hasıyyetle şöhre-i fi‘âl olmuşdı. Murâd Giray Hân ma‘zûl olunup, Hâcı Giray hân oldukdan soñra Vezîr-i a‘zam Kara Mustafâ Paşa ile hân hazretleri vedâ‘laşup, cümle Kırım ve Ak-kerman askeriyle seferden ric‘at eylediler ve cânib-i vatan-ı asliyyeleri dest-i Kıbçak tarafına müteveccih oldılar.

Ammâ bu tarafda Ak-kerman memâliki hâlî kalmagıla Lehli kefereleri *kātelehümu'llâhi te‘âlâ*[104] fırsat bulup, bir mikdâr asker irsâl eyler ve Bogdan ve Eflak beglerine setren mekâtib tahrîr ile: "Hâliyâ memleket-i Ak-kerman'da hân ve sultân yokdur. Hâlî vilâyet. Hemân fırsatı fevt itme, memleketi harâb eyle" dimişler. Anlar dahı: "Sizlere müterakkıb ü muntazırız" deyüp, haberleşürler. Lehli askeri Bogdan sınurına dâhil[105] oldugı gibi bi'l-cümle Bogdan ve Eflak kâfirleri bir yere müctemi‘ olup, otuz biñden ziyâde kefere vü fecere hemân No[g]ay halkı üzerine ve Bender ve İsmâ‘îl vâdîlerine hücûm eylediler. Niçe ümmet-i Muhâmmed'iñ mâl ü menâllerin tâlân ve niçelerin şîşe urup, biryân ü karâdîn-i âteş-sûzânıla hârîk-i bi'n-nâr harâb iderek, kasaba-i İsmâ‘îl üzerine müstevlî oldı. İnâyet-i Rabbânî **[10a]** ve lûtf-ı Sübhânî zuhûra gelüp, meger Hâcı Giray Hân hazretleri seferden avdetinde habîr olup, hemân sefîne-i Tuna'ya süvâr ve leyl ü nehâr ikdâm-ı tâmm ve sa‘y-i ihtimâm-ı gayret ü hamiyyet birle Hızır aleyhi's-selâm-vâr Ak-kerman'a irişdi. Ol vaktde ke'enne halka cân bagışladı. Hemân mu‘accelen her tarafdan dellâllar nidâ eylediler: "Hân hazretleri gelmişdür" deyü halkı bir yere cem‘ eylediler. Fi'l-hâl bir kaç biñ âdem peydâ oldı. İsma‘îl mütevellîsi Yûsuf Aga ve bunuñ emsâli niçe kimesneler hân-ı âlî-şân ile ma‘an kâfiriñ taburı üzerine vardılar. Bir kaç mahallden toplar uydurup, hattâ hân hazretleri bi-nefsihi dâmen-dermiyân topları nişân alup, küffâr-ı hâkisârıñ taburına âteşler yagdırdılar. El-hakk hân-ı âlî-şân aceb gayret eylemişdür, şecâ‘at sâhibi pâdişâh olmagın sa‘y-i ikdâm himmet eyledi. Bi-emri'llâhi tebâreke ve te‘âlâ

---

[104] "Allah onları kahretsin!"

[105] Metinde sehven "dâhîl" şeklinde yazılmıştır. Aynı yanlış yazım için bk., 14a, 23b, 50b, 58b, 71b, 80a, 82a, 84a, 87a, 102a.

وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرْ الْمُؤْمِنِينَ[106] nass-ı kerîm zuhûra gelüp, cânib-i mü'minîn nasr-ı izzetleriyle mergûb ve cevânib-i müşrikîn inhizâm [u] girîz ile maglûb oldı. Niçe yarâr diller ve dilleri birer karış taşra çıkmış bürîde kelleler sümm ü semend-i pây-ı hân-ı âlî-câh top yagmurlar gibi yagdı. Bi'l-cümle taburı bozup kefere-i bed-hasârı merci'-i karârları olan cehennem içre mekânlarına îsâl olundukdan soñra tahmînen otuz üç biñ kâfirden üç yüz kâfir ancak halâs oldı denilmişdür. Hemân ol memleketi müceddeden feth eyledi. Hakk sübhânehû ve te'âlâ ecr-i mükâfâtın ihsân eyleye! **[10[b]]** Melâ'în-i ra't-ı taburdan bir toyumluk alındı ki, cümle askere gınâ hâsıl mertebeleri vukū' oldı. Târîh-i efdalü't-tahiyyât Hicret-i nebiyyi aliyhi's-salavât vesselâmuñ biñ toksan beş senesi evâhirinde vukū' bulmuşdur. Ba'dehû tabur-ı merdûd u merd olan küffâr-ı dûzah-karârıñ ser menkûbların arabalara tahmîl etdürilüp, kasaba-i İsmâ'îl'e geldükde kazıklara geçürüp, nehr-i Tuna'nıñ kenârların ser-i küffâr-ı bed-ma'âşla mâlâmâl donandırdılar. Bu feth-i fütûhâtdan bi'l-cümle memâlik-i İslâm şâd u hürrem oldılar. İllâ hân hazretlerinüñ kendülerine bir mikdâr gurûr hâsıl oldı. Ke'enne: "Bu fütûhât, ekser benim elimden ve şecâ'atimden zuhûra geldi. Cihânda destim üzre bâlâ dest bir ferd olmaz" i'tikādıla ba'zı nâ-hemvâr-ı evzâ' işlere zâhib olup, hattâ küllî kasabâsı a'yânlarından niçelerine hakāret ile haremlerin basdırıp mâlların alduklarından soñra câriyelerini aldılar. Âkıbet endîşlik fikrîn ferâmûş itdiler. Muhassal[107]-ı kelâm ba'zı nâs bu tama'lıgı gördükde hândan tenfîr-i kulûb hâsıl itdiler.

El-kıssa, hân hazretleri vezîri olan Bahâdır Aga'yı bu müjde haberile der-i Devlet-i Âliyye tarafına irsâl eylediler ve kendüleri sürûr-ı hâtır ve ganîmet-i vâfirle diyâr-ı Kırım'a azîmet ve müteveccih buyurdılar. Bu tarafdan Bahâdır Aga Âsitâne-i sa'âdet'e irişdi. Azîm tevkīr olunup, şân u şöhret buldukda ferce bulup, efvâh-ı nâsdan böyle söz şâyi' ve sudûr eyledi ki: "Hâcı Giray Hân hazretleri hilâfına vükelâ-ı devletden ba'zı küberâ vü **[11[a]]** sıgāra ilhâk zemîmesin zikr idüp, bu hân didikleri kimesne bir dîvânedür, hânlık âdemisi degildür. Bi'l-cümle Kırım kavmi bunı sevmezler. Hasbe'l-iktizâ ile hân olmuşdur, yohsa bunıñ hân olmaga lâyık akl ve tedbîri yokdur" deyüp ve bunıñ emsâli niçe sözler ile ba'zı kimesneler mertebe-i i'timâda düşürdi dirler. El-uhdetü ale'r-râvî. Netîce kelimât-ı müşkîn-i fevehân Bahâdır Aga'ya taraf-ı devletde azîm iltifât u ihtirâm olundukdan soñra hân hazretlerine on biñ altun ve semmûr kürk,

---

[106] "Seveceğiniz başka bir kazanç daha var: Allah'tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke'nin fethi). (Ey Muhammed!) Mü'minleri müjdele!" es-Saff, 61/13.
[107] Metinde sehven "muhassâl" şeklinde yazılmıştır.

kılıç ve terkeş ihsân olunup muhibb-nâme-i şehriyâr ile: "Gazân mübârek olsun ve yüziñ ak olsun" mefhûmıyla mu'azzez ü mükerrem Bahâdır Aga'ya icâzet virilüp, hân tarafına yolladılar.

Bu tarafdan hân hazretleri ma'iyyetle tayy-yi merâhil ve kat'-ı menâzil iderek bir gün dâhil-i tahtgâh-ı havâkīn selefleri menziline vusûl bulup, îş [ü] işret ve zevk [ü] sohbet ile meşgūl oldılar. Bir kaç günden soñra Bahâdır Aga vusûl bulup, mektûb-ı muhabbet-uslûbların teslîm ve altunı dahı getürüp virdiler. Zevk [ü] safâ ve ceng nevâyıyla âlem üzre iştigāl iken, bu aralıkda Şîrîn begleri ve mirzâlarından niçe kimesneler ile hân hazretlerinüñ mâbeynine nifâk düşüp, münâfıklar söz getürüp, dürlü dürlü şeytânât ile niçe sözler peydâ eyleyüp, tuhm-ı adâveti mezra'a-i muhabbete nisâr eylediler. Hân ile begler mâbeyninde küllî adâvet hâsıl kıldılar. Begleriñ, mirzâlarıñ râhatın uçdı, bi'z-zarûrî begler ve mirzâlar Ak-kaya dimekle ma'rûf mahall, fitne vü fesâd mevzi'ye tecemmü' oldılar. **[11b]** Kalga sultân hazretlerin dahı bi'l-ittifâk nâme ile da'vet eylediler ki, anlarıñ dahı hân hazretlerinüñ niçe bî-ma'nâ işlerinden ve nâ-hemvâr evzâ'-ı perîşânından kalb-i şerîfleri mecrûh ve mahzûn olmagıla bilâ-tereddüd eyleyüp, cumhûr-ı nâs olan mahalle dâhil oldılar. Bi'l-cümle müşâvere olunup, kapukulı ve sekbâna haberler irsâl eylediler ve Bahâdır Aga'yı dahı da'vet eylediler. Anıñ hod cânına minnet-i muntazır ki, âyâ ne vakt bir fetret zuhûr ider deyü hemân acleten süvâr olup, mahall-i mesfûre vusûl buldugı gibi bi'l-cümle yemîn-i billâhi'l-aliyyü'l-a'lâ ile ahd [ü] mîsâk eylediler ki: "Bu hânı kabûl itmeyelim. Min-ba'd buna hidmet itmeyüp, cebren ve kahren sürgün ile kovacagız" deyüp, kasem ile kelâmu'llâh pûs eylediler. Hemân bi'l-ittifâk cumhûrıla Bagçe-sarây didükleri taht-ı Cengiziyân'dur, hücûm eylediler. Hân bu haber-i şerri mesmû' oldıkda, yanında üç dört Çerkes çûrâları kalmış, gayrısı cumhûra dâhil olmuş, ne çâre idecegin bilmedi. Hemân "Firârdan âlîsi yokdur" deyüp Mañkub hisârına tahassün-i niyyetle karârı ihtiyâr eylediler. Mañkub hisârına vusûlünde kapuların muhkem bend itdirüp sâkin oldılar. Asker-i cumhûr, hânıñ firârın istimâ'larında bi'l-cümle atlanup sür'atla Mañkub kal'âsına geldükde hisârı muhasâra eylediler ve meşveret olunup, Âsitâne-i Ferîdûn-unvân Devlet-i Aliyye tarafına arz u mahzar tahrîr ü tastîr olundı ve niçe dürlü kelâm-ı nâ-münâsib takrîr ve bast eylediler. Yekûn-ı kelâm: "Biz bu hândan hoşnûd ve râzı degilüz ve buna hidmet itmegi istemezüz. Bize bir gayrısın hân irsâl **[12a]** buyurulması bâbında recâ olunur" mefhûmı i'lâm eylemişler. Bu tarafda devlet dahı bir mikdâr lerze vü zille vâkı' olup,

cevânib-i erba'ada düşmen hareketiyle âlem herc ü merc olmagın, Kara Mustafâ Paşa katl olunup, sadr-ı vezârete Kara İbrâhîm Paşa nâmında rikâb kā'im-makāmı olmagıla vezâret sadrına nâ'il olmuşdı. Devlet karadan karaya nakl ile bir haylice kararup, karâr-dâde olmadı. Vezîr-i mesfûr ki, arz u mahzar-ı Kırım'ı râyü'l-ayn müşâhedesinde pâdişâh-ı cihân ya'nî Sultân Mehemmed Hân hazretlerine hilâf-ı inhâ ile telhîs eylediler ki: "Hâcı Giray Hân'ıla vilâyet-i Kırım halkınıñ imtizâc idemedüklerinden Âsitâne-i sa'âdetinize arz-ı hâl eylemişler. Azl olunması ma'kūl görinür. A'lâsın merhametli hudâvendigârımız a'lemdür" didükde, sultân-ı cihân-sitân merhûm ve magfûr, cennet-mekân Sultân Mehemmed Hân *rahmetü'llâhi aleyh* hazretleri dahı gaflet üzre bulunup, Hâcı Giray Hân'ı azl eylediler. Buyurmadılar ki: "Şer'-i Muhammedî üzre İslâm pâdişâhları azl olunmaz. Teftîş olunsun. Eger hânıñ cürmi var ise şer'an icrâ-yı Hakk olması talebümdür" dimediler. Hemân bir Türk'üñ ve bir kaç Tatar'ıñ gulüvvisiyle bilâ-tevaffuk arz u mahzarları mûcebince amel olundı. Bir kapucıbaşı ta'yîn olundı, Cezîre-i Rodos'a[108] Hâcı Giray Hân'ı fermân buyurdılar. Kapucıbaşı Kırım diyârına vusûl bulup, hân hazretlerin Mañkub hisârından ihrâc eyleyüp, cezîre-i Rodos'a getürüp iskân olundı. Cezîre-i Rodos'da bir kaç **[12^{b}]** sene[109] mu'ammer olup, âhir bi-emri'llâhi te'âlâ Hâcı Giray Hân cezîre-i Rodos'da mat'ûnen fevt olmuşdur.

Felek milki kime bâkī kalur ey dil zamândur bu
Süleymân'ı zebûn eyler ne kallâş-ı cihândur bu

El-kıssa, Hâcı Giray Hân azl oldıkdan soñra sa'âdetli Selîm Giray Hân hazretleri cezîre-i Rodos'dan ihrâc olunup hân olmuşdur. Alâ-vechi'l-iktisâr beyân olunur. *İnşâ'allâhü tebâreke ve te'âlâ.*

---

[108] Burada "Rados" olarak yazılmasına rağmen, metnin genelinde bu kelimenin yazımında bir birliktelik bulunmuyor. 12a, 12b, 39b, 43b, 100a, 102b, 105b ve 116a'da harekeli olarak "Rados" yazılıyken; 44b ile 69a'da ne tam olarak "Rodos" ne de "Rados" yazılıdır. Diğerleri ise harekeli olarak "Rodos" olarak yazılmıştır. Biz, birlikteliği sağlamak için hepsini "Rodos" olarak yazmayı tercih ettik.

[109] Halim Giray, Selim Giray'ın Rodos'da 5 sene yaşadığını ve burada vefat etti yazmaktadır. Bk., *Gülbün-i Hânân*, s. 123-124.

HİKÂYET-İ SELÎM GİRAY HÂN BİN BAHÂDIR GİRAY HÂN.

Hicret-i Nebiyyü'l-mükerrem *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinüñ biñ toksan altı senesinde[110] hân olmuşdur *e'azze'llâhü şânühû* bu bir pâdişâh-ı âdil ve ma'ârif-i hünerde kâmil, şâh-ı deryâ-dil, hâtim-i saffet-i Süleymân, hey'et-i İskender-salâbet, nâzîk-tabî'at, nûr-ı cemâl, feylesof-mâ'il, âlemde halkı çerâg itmege mâ'il, nazar-ı himmet, sebeb-i rif'at nâ'il merd-i meydân, sâhibü'l-lûtf ve'l-ihsân pâdişâh-ı zamîr-şinâsdur ki, cihânda misli ya bulunur ya bulunmaz. Hakk subhâne ve te'âlâ vücûd-ı şerîflerin kedûrât-ı dehr [ü] dûndan ve beliyyât-ı gûnâ-gûndan mahfûz ve masûn eyleyüp, ömr ü devletin efzûn, vücûd-ı pür-cûdın sıhhatli kā'im ü dâ'im eyleye, âmîn! *Bi-Rabbi'l-Ka'be ve Nebiyyi'l-Mürselîn*.

İkinci Def'a Hânlıgı Esnâsında Vukū' Ve Zuhûr İden Acâyib Hikâyât Ve Garâ'ib Rivâyât Ayân u Beyân Olunur

Mâ'şâ'allâhü'r-rahmân bi-emri'llâhi tebâreke ve te'âlâ **[13a]** cevânib-i erba'adan düşmen baş kaldırup, memâlik-i mahrûsemiz tarabü'l-hâl olmuşdı. Şevketli hudâvendigâr-ı a'zam ya'nî zılllullah-ı fi'l-âlem Sultân Mehemmed Hân hazretlerinüñ emr-i âliyyeleri üzre cezîre-i Rodos'dan Selîm Giray Hân hazretlerin ıtlâk olunup, hânlık saltanatın erzânî kıldılar. Şehr-i mahmiyye-i Edrene'de sarây-ı âlîler döşenüp, mükemmel ta'yîn ve levâzımâtı taraf-ı mîrîden ihrâc olundukdan soñra beş on gün meks ü ârâm kıldılar.[111] Bir gün fermân olunup, devlet ü şevket birle azîmet ve müteveccih buyurup, diyâr-ı Kırım, tahtgâh-ı havâkīn-i Âl-i Cengiz makāmına revân oldılar. Merci'-i makām-ı âliyyeleri olan Bagçe-sarây-ı dil-ârâya nüzûl [u] vusûl-ı bi't-tehîrile cümle vilâyet halkı şâd u mesrûr buyurdılar. İskender-vâr adl [ü] dâdıla hükûmete meşgūl oldılar.

---

[110] Halim Giray, el-Hâc Selim Giray'ın hanlığa ikinci defa 22 Receb 1095'te getirildiğini yazmaktadır. Bk., *Gülbün-i Hânân*, s. 110, 124.

[111] Selim Giray, İmâdiye Köşkü'ne yerleştirilmiştir. IV. Mehmed ile görüşdükden sonra bir kaç gün daha Edirne'de kalmış ve sonra Kırım'a gitmiştir. Bk., *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995, s. 175-176. Silahdâr ise Edirne'de 6 gün kaldığını belirtir. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 131-133.

Ez-bi-cânib-i hikâye-i sâbıkdan alâ-vechi'l-ihtisâr bir mikdâr nakl olunmaga şürû' olunmuşdur. Ol zamân ki, Peç kal'ası altında asker-i İslâm küllî münhezim olup, Kara Mustafâ Paşa itdigi inâd [ve] gurûrına nâdim-i hasâret ile melûl ve mahzûn Belgrad'a geldükde fermân-ı hümâyûnla katline me'mûr olan kapucıbaşı gelüp, Kara Mustafâ Paşa'yı katl olundukdan soñra vezâret sadrına Kara İbrâhîm Paşa'yı tasaddur eylediler. Ol dahı şikeste vü beste her ne hâl ise düzüp, beş ay mikdârı[112] ol merkezde sürüklenüp, âhirü'l-emr: "Alîlem, istihdâm **[13b]** olunmaga kudret-i vücûdım yokdur ve bir vechile tâkatım yetmez" mefhûmunca arzlar peydâ eyleyüp, pâdişâh-ı encüm-sipâh hazretlerinden mütekā'id olmak recâsına biryân oldugı hasebiyle Kara İbrâhîm Paşa azl olunup, cezîre-i Rodos'a fermân olundı. Der-akab katline fermân vârid olup, cezîre-i mesfûrda katl olunmuşdur. Bunıñ akabince sâbıkā mîrâhûr agalıgından çıkup, Bosneviyyü'l-asl Babadagı ser-askeri olan Süleymân Paşa'yı getürüp, sadr-ı vezârete câlis olunup, vezîr-i a'zam eylediler. Ol dahı alâ kadri'l-ukūl tedârik-i mühimmât-ı sefer ve levâzımât-ı ceng ve hatarı hâzır u âmâde kıldukdan soñra kös irtihâllerin güm güm gümledüp, azm-i Belgrad-ı behişt-âbâd niyyet-i gazâ fî-sebîli'llâh ile bir gün dahl-i Belgrad oldılar.

Mu'tâd-ı kadîmeleri Kırım Hânı sa'âdetli ve şecâ'atli Selîm Giray Hân-ı âlî-şân hazretlerin istimdâd-ı sefer-i hümâyûnda ma'an bulunması işrâb u sipâriş eylemişler idi. Ol esnâda vilâyet-i Kırım içre bir mikdâr kaht u galâ vâkı' olmuş idi ki, şehr-i Bagçe-sarây'da yevmen fe-yevmen on beş yigirmi âdem cüv'adan ya'nî açlıkdan fevt olur idi. Ol şiddet-i belâdan gayrı etrâfdan düşmen elemleri dahı mukarrer olmagın bu illet-i müstakilleler sebebiyle bizzât hân-ı âlî-şân hazretleri sefer-i hümâyûnda bulunmak mümkün olmadı. Veled-i kebîrleri şevketli ve şecâ'atli Devlet Giray Sultân ol vaktde kalga bulunmagıla vekâleten sultân-ı mûmâ-ileyhi ser-leşker eyleyüp, **[14a]** vâfir Tatar askeriyle sefer-i hümâyûn imdâdına irsâl buyurdılar.

Ammâ ol vakt Anatolı vilâyetinden Yeyen[113] nâm bir celâlî hurûc ve zuhûr eyleyüp, yanına niçe evbâş sarıca ve sekbân hazele gürûh-ı mekrûhın cem' eyleyüp,

---

[112] Kara İbrahim Paşa, 2 sene 4 gün sadaret mührünü taşıyabildi ve Rodos'a sürüldükten bir sene sonra da burada katledildi. Bk., Danişmend, *Kronoloji*, III, 515; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, haz. Seyit Ali Kahraman, İstanbul 1994, I, 110.

[113] Yeğen Osman Paşa.

memâlik-i Anatolı etrâfın gāret ü hasâret üzre zülm ü ta‘addî ve fesâd eylemekden hâlî olmadıgı eclden bir vechile def‘ ü ref‘i mümkin olmadı. Âhirü’l-emr ayagına üç tug irsâl olunup, sefer-i hümâyûna da‘vet eylediler. Mesfûr Yeyen Paşa dahı kendü kıyâfetinde nekbât-ı mühmelât hırsız sarıca ve sekbân şakīlerin tecemmü‘ eyleyüp, öñine râst gelen kurâ ve bilâd-ı müslimîni harâb u yebâb iderek re‘yâ vü mesâkînüñ âh üninni evc-i semâya urûc eyleyüp, memâlik-i müslimîn feryâd ü nâliş idecek mahall bulmazlar idi. El-kıssa, ol gürûh-ı murdârlar dahı üslûb-ı mezkûr üzre ke’enne sefere çıkdılar, belâ-yı Sübhânî gibi döküldiler, bir gün-i nuhûsetde kal‘a-i Belgrad civârına dâhil oldılar. Yeñiçeri ve sipâhi kavmiyle müttefik olup, vezîr-i a‘zam ya‘nî Süleymân Paşa ile mâbeynlerinde cizyeyi bahâne ile adâvet-i küll hâsıl ve peydâ oldı. Cumhûr ile Süleymân Paşa’ya kasd[114] kıldılar. Kâfire güçleri yetmedügünden biribirine girişdiler. Süleymân Paşa dahı bunlarıñ kendüne şer kasdların mülâhaza eyledükde hemân Sancâk-ı Resûlu’llâh’ı ma‘an alup, Tuna sefînelerinden birine **[14^{b}]** süvâr ve firâr eylediler. Eyyâm-ı rûzgâr ve sür‘at-i mâî-ârıla bir gün kasaba-i Uruscuk iskelesünden çıkup, azm-i Kostantaniyye-yi mahmiyye eylediler. İslâmbol’a vusûlünde pâdişâh-ı zevi’l-iktidâr, ya‘nî Sultân Mehemmed Hân-ı nâmdâr hazretlerinüñ emâneti olan sancâk-ı şerîfi teslîm-i dergâh-ı âlî kıldukdan soñra mâcerâ-yı mezkûrı min-evvelihi ilâ âhire nakl eylediler. Ba‘dehû “Şevketlü hudâvendigârımıza hilâf, inhâ itmeyeler” mazmûnı ifâde eylediler ve havf u haşyetle kendü cürmün dahı recâ eyleyüp, özrin diledi. Pâdişâh-ı âlem-penâh bu haber-i şûmı istimâ‘-yı hümâyûnı oldukda melûlü’l-kalb oldılar. Hele gayret-i pâdişâhıla aldırmayup, Süleymân Paşa’ya istimâlet yüzünden: “Elem çekme, hayr ola” deyü tesellî hâtır kıldukları beyne’n-nâs şâyi‘ oldı. Ammâ Belgrad’da kalan başsız asker baş kaldırup, ser-bölük ve zorbalar peydâ olup, mâbeynlerinde Siyâvüş Paşa’yı vezîr eylediler. Yeyen Paşa ve Siyâvüş Paşa ve bunca asker hücûm ile mahrûse-i Kostantaniyye’ye azîmet eylediler. İnde’l-vusûl hurûc-ı ale’s-sultân hilâf-ı şer‘-i şerîf cumhûrıla Sultân Mehemmed Hân Hazretlerin cebren ve zulmen azl eyleyüp, birâder-i sagīri Sultân Süleymân ibn İbrâhîm Hân hazretlerin cülûs-ı taht-ı sa‘âdet eylediler.

Bi-emri’llâhi tebâreke ve te‘âlâ ol şeb ki, Sultân Mehemmed Hân azl olundı, hicret-i nebiyyü’l-mükerrem *salla’llâhü te‘âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinüñ târîh-i senesi biñ toksan sekiz Zilhicce-i şerîfiñ yigirmi beşinci Bâzâr gicesi **[15^{a}]** vakt-i

---

[114] Metinde “kasd” kelimesi mükerrer yazılmıştır.

salveti'l-magribden bir sâ'at mürûrı mikdârında bir zelzele-i zemîn vâkı' olmuşdur ki, el-iyâzü-billâhi'l-azîm halk-ı âlem serâseme olmak mertebesi vukū' buldı. Etrâf [u] eknâfda halk bir kaç günden soñra istimâ' kıldılar ki, Sultân Mehemmed Hân zorbalar cebriyle azl olunmuş. Hilâf-ı şer'-i şerîf ol pâdişâhı azl eylediler. Ammâ âkıbet anlarıñ dahı başlarına hayr gelmeyüp, bi'l-cümle ibret-i âlem oldılar. Cism-i murdârları tu'me-i güllâb olmuşdur. İnşâ'allâh mahallinde nakl olunur. Sultân Mehemmed Hân Gāzî kırk bir sene[115] sahrâ-yı kûhistânda sayd ü şikâr ve seyr ü güzâr ider bir pâdişâh-ı âlî-câh iken bir hâne-i şeb-i târîkde habs olunup, âkıbet habs-hâne-i mezbûrda derûnı gamm âteşiyle ihrâk olup, nâr-ı hicrân firâkıyla kāfile-i servân-ı ömrin bu dâr-ı fenâdan rıhlet ve dâr-ı bekā sarâyına râhat [u] karâra revân buyurdılar. Bâkī-yi devlete, ebedî sa'âdete nâ'il oldılar[116], inşâ'allâhü tebâreke ve te'âlâ.

Cihân içre gelen ecsâm ecel câmın içer elbet
Bu mürg-i cânı cisminden ubûr ider, uçar elbet

Kalup nâmı Süleymân'ıñ harâb olmuş gidüp tahtı
Kanı İskender-i Dârâ niçe olmuş sîm ü zerr rahtı

İderdi nûş-ı câm, aynına gelmezdi anıñ ölmek,
Kanı Zühâl-i semîd-ef'âl tabî'atdı aña gülmek

Niçe oldı Âl-i Abbâs kim emîrü'l-mü'minîn-i âdil
Kanı ol Âl-i Ümeyye ma'ârif kâmil-i mâ'il

[15^b] Niçeler geldi vü gitdi karâr itmek ilâc olmaz
Tevekkül pâyına sâ'il kulı olup da aç olmaz

Ümîdim feyz-i lûtfuñdan irişeyim ben ol araya
Eger tefvîz virirse lûtf-ı Hakk Mehemmed Giray'a

---

[115] IV. Mehmed 39 sene, 3 ay, 1 gün tahtta kalmıştır. Bk., Danişmend, *Kronoloji*, III, 464.

[116] IV. Mehmed, tahttan indirildikten sonra 5 sene, 1 ay, 28 gün daha yaşadı ve 1104'te Edirne'de vefat etti. Naaşı İstanbul'a getirilerek, Yeni Camii haziresine defnedildi. Bk., Danişmend, *Kronoloji*, III, 474.

CÜLÛS-I HÜMÂYÛN-I SULTÂN SÜLEYMÂN BİN İBRÂHÎM HÂN, sene 1099

Hicret-i nebiyyü'l-mükerrem ve sultânü'l-muhterem, *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinüñ 1099 sene-i mübârekinde Sultân Süleymân bin İbrâhîm Hân bir taht-ı serîr-i saltanat[a] iclâs olunup, Siyâvüş Paşa vezîr-i a'zam olundı. Ammâ şehr-i Kostantaniye içre gürûh-ı eşkıyâ yüze çıkup, yeñiçeri ve sipâh tâ'ifesinüñ şakīleri halk-ı âlemi yagma ve tâlân ve rencîde itmekden bir ân fârig ve hâlî olmadılar. Zorba-başıları olan agalarıyla ma'an müttefik-i aleyh olup, ekâbir [ü] a'yândan birer dürlü bahâne peydâsıyla kiminden yigirmi kîse ve kiminden on kîse celb ve cem'-i mâl tahsîline ikdâm eylediler. Minvâlü'l-mezkûr üç ay mikdârı zamân[117] mürûr ile zorbalar hayli şevket tutup min külli vücûh şerî'at-ı mutahharaya inkıyâdları kalkdı ve zulm ü fesâdları hod başdan aşdı. Ammâ Siyâvüş Paşa bu bed-fi'âlleriñ evzâ'-ı nâ-hemvârından bî-zâr ve mütehammil olmayup, zorbalardan bir ikisin kendüye tâbi' itmek hevesine düşdükde kul tâ'ifesi habîr olup, At Meydânı dimekile ma'rûf mahallde tecemmü' eylediler ve zorbalardan vezîre tâbi' olmak hevesin idenlerden bir iki zorbayı getürüp, pâre pâre eyledükden soñra hemân cümle eşkıyâ pür-silâh, cumhûren vezîr-i a'zam sarâyına yürüdiler ve: "Siyâvüş Paşa bizimile ahd ü mîsâk böyle mi eyledi ? Mühr-i vezâret eline girince rîş-hinde itmek niçe olur gösterelim aña" deyüp hücûm eylediler. Siyâvüş Paşa'ya dahı haber irdükde hemân sarâyı kapuların muhkem bend itdürüp cümle iç-oglanı ve çukadâr, **[16ᵃ]** sarrâc silâhlanup, ceng itmege hâzır oldılar. Ol demde gördiler ki, cümle ocak halkı zorbalarıla kırk elli biñden mütecâviz âsilerile yürüyüp, sarâyı muhâsara eylediler. Tarafeynden ceng ü kıtâl mübâşeret oldı. Âkıbet çokca şerâr gavgā izdiyâd bulup, âhirü'l-emr yeñiçeri tâ'ifesi on beş, yigirmi dâne büyük toplar çeküp sarây dîvârın fi'l-hâl esâsına erince bir niçe yerden hâke beraber yıkup, hemân erâzil hücûm ve paşanıñ haremine yüridiler, iç-oglanı ve çukadâr târ-mâr oldılar. Siyâvüş Paşa bir metin mahalle arka virüp, el kabza-i kemânde gelen süfehâyı

---

117 Danişmend, Siyavüş Paşa'nın, 3 değil, 5 ay sonra, bir isyan sırasında öldürüldüğünü yazmaktadır. Bk., *Kronoloji*, III, 465.

bir sehm-i kazâ ile cahîme irsâl ider idi. Sikātden nakldür ki, dokuz nefer[118] kimesneyi kendüsi okıyla urup katl eyler. Âkıbet cumhûrıla üzerine yürüyüp şehîd eylediler, *rahmetu'llâhi te'âlâ aleyh*. Siyâvüş Paşa'yı katl eyledükden soñra hemân haremine duhûl eyleyüp, cümle mâl u erzâkın yagma ve tâlân eyledükden soñra cevâriye huddâmın, yeñiçeri eşkıyâları dünyâda olmayacak rüsvâlıklar eylediler ve bu aralıkda Galata keferesi yeñiçeri sûretine girüp, dürlü dürlü harâm-zâdelikler idenleriñ pek çogı bunlardur. Hattâ ehl olanlarını ellerinden tutup, bâzârda fürûht eylediler. Devlet-i Âl-i Osmâniyân'da Siyâvüş Paşa'ya vâkı' olan hayf u zulm Allâhü a'lem bir vezîre dahı vukū' bulmuş degildür. Şimden girü ne te'essüf **[16b]** müfîd. [119] و اللهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

El-kıssa-i pür-hisse, gürûh-ı eşkıyâ bu iş dahı böyle olup, cürm-i hadesleri yanlarına kaldugundan ziyâde erâzil ve şekāvet kesb ve bî-edeb oldılar. Şehr-i İslâmbol esvâklarında el ele virüp her gâhda (……..) idi. Ve her ne metâ' ve esbâb-ı akmişe görseler yagma idüp, zulm ü ta'addîleri bî-hadden bîrûn ve kıyâsdan efzûn oldı. Bi-emri'llâhi tebâreke ve te'âlâ bir gün iki yeñiçeri nâmında nekbetî, bir yorgancı dükkânına varup yorgân bâzâr ider iken bahâsında ticc iderler. Yeñiçeriler, yorgâncıya hilâf-ı şer' bir eyi şemîle urup, yorgânı alup çekilüp gidince hemân evlâd-ı resûlden bir seyyid-çelebî yorgâncınıñ feryâdından terahhum eyleyüp: "Bire! Ümmet-i Muhammed yok mudur? Nedür bu süfehâ nekbetî zâlimler tâ'ifesinden çekdigimiz?" deyüp, bir agacıñ evcine bir makramayı baglayup, ke'enne bayrak eyleyüp "Ümmet-i Muhammedî olan Sancâk-ı Resûlu'llâh *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* tahtına cem' olsun" nidâsıyla feryâd iderek sarây-ı hudâvendigâra dogrı müteveccih oldı[120]. *Allâhü ekberu a'zam kebîrâ.*[121] Meger cümle nâs cüz'î bahâne isterler imiş. Hemân gürûh gürûh, fevc fevc deryâ-misâli mevc urup, sarây meydânına yürüdiler. Meydân-ı sarây ve şehr esvâkları insân ile mâlâmâl oldı. Ol gice anda karâr eylediler. İrtesi pâdişâhdan Sancâk-ı Resûlu'llâh'ı **[17a]** taleb eylediler. Pâdişâh-ı İslâm Sultân Süleymân merhûm havf ü haşyetle Atbâzârî şeyh es-Seyyîd Osmân Efendi[122], *rahmetu'llâhi aleyh* hazretlerin Harem tarafından burc-i hisâra çıkarup, nidâ eyledi ki: "Ey ma'şerü'n-nâs ! Pâdişâhımız

---

[118] Silahdâr 7 nefer olarak belirtir. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 333.
[119] "Allah dilediğince hükmeder." el-Mâide, 5/1. Ayetin orjinali "إِنَّ اللهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ" şeklindedir.
[120] Müellifimiz her ne kadar yeniçeriler tarafından hırpalanan kişinin başka biri olduğunu yazıyorsa da, makramasını bayrak yaparak isyanı başlatan kişi dayak yiyen kişidir. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 335; *Raşid Tarihi*, II, 29.
[121] "Allah, en büyüktür ve büyüklükte en yücedir."
[122] Sultân Selim Camii'nin vaizi Atpazarlı Osman Efendi. Bk., *Raşid Tarihi*, II, 29

sizlere selâm ider ve su'âl iderler ki, bu ictimâ'larına bâ'is nedür ve şikâyetleri kimdendür ?" deyü buyururlar" didükde, bi'l-cümle çagırlaşup: "Biz pâdişâhımızdan hoşnûd ve amân üzreyüz. İllâ zorba zâlimleri vilâyeti harâb virdiler. Pâdişâh-ı âlem-penâhıñ emriyle hakkından gelinmesi içün cem' olduk" deyü cevâb virdiler. Hemân burc-i hisârdan mezkûr Osmân Efendi nidâ idüp: "Yâ ibâdu'llah ! Pâdişâhımızıñ ol zâlimlere ve ol bâgīlere kat'â rızâ-yı hüsrevâneleri yokdur. Hemân me'zûnsuz. Hakkından geliñ ve sa'y idiñ" deyü fermân iderler. Ol ân zorbaları birer birer getürmege başladılar ve her birini dürlü hakāretler ile pâre pâre eylediler. Üc gün içinde nâ-bûd olup, zorba-başılar katl olundı ve Siyâvüş Paşa merhûm katl olundukdan soñra Koca Nişâncı İsmâ'îl Paşa nâmında bir paşa vezîr olunup, bi'l-cümle bâkiyyetü's-seyf olan şehri zorba bahsinden kat' eylemişdür. Hicretü'n- nebiyyü'l-mükerrem *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve selem teslîmâ* hazretlerinüñ biñ yüz senesinde fetret-i[123] zorba ref' olmuşdur[124].

Ammâ-ba'dü, Koca İsmâ'îl Paşa **[17^{b}]** dahı üç ay[125] mikdârı zamân vezâret sadrında müstahkem olup, ol dahı bu cerc-i ma'kûsuñ dolâbın deverân itdüremedi. Âkıbetü'l-emr dârü's-sa'âdet agası yazıcısına cüz'î itâb eyledigi sebebden azl olunup sürüldi. Ba'dehû katl olundı, *rahmetu'llâhi aleyh*. Der-akab Serhoş Mustafâ Paşa nâmında Ermeniyü'l-asl bir kimesneye mühr-i vezâret teslîm olundı. Ol esnâda cümle vüzerâ re'yiyle zayk-ı hazîne vardur deyü cümle nâsdan kîse akçâsı nâmıyla cebren ve zulmen celb-i mâl eyleyüp, be-her kazâdan on kîse guruş ve her kîse beş yüz guruş hisâb üzre kazâsına göre kiminden on kîse ve kiminden beş kîse ve kiminden yigirmi kîse guruş tahsîldâr kapucıbaşıların irsâl ve cem' itmege ihtimâm eylediler. Niçe ulemânıñ vü uhuvvâtıñ ırz u nâmûsın pâymâl etdürdiler. Hâh-nâ-hâh cem' ve tahsîl olundı ammâ memleket fakīrü'l-hâl olup, re'âyâ [vü] berâyâ diger-gûn oldılar. Cem' ve tahsîl olunan mâlın dahı bir veçhile hayrın görmeyüp, ol sene seferinde götürüp Nemçe

---

[123] Metinde sehven "fıtrat-ı zorba" yazılmıştır.

[124] Silahdâr, zorba-başıların nasıl bir hareket tarzı takip edeceklerini müzakere ederlerken Osmanlı Hanedanı yerine Kırım hanının padişah yapılmasının da teklif edildiğini yazmaktadır. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 340. Müellifimizin böyle bir olaydan bahsetmemesi, bu önerinin yaygın bir görüş olmayıp, fikrî bir alt yapısının bulunmadığını gösterebilir. Osmanlı Hanedanı yerine Kırım hanlarından birinin getirilmesinin tartışıldığı diğer dönemler için bk., Feridun Emecen, "Osmanlı Hanedanına Alternatif Arayışlar: İbrahimhanzâdeler Örneği", *XIII. Türk Tarih Kongresi*, III/III, Ankara 2002, s. 1877-1886.

[125] Danişmend, *Kronoloji*, III, 466'da Koca İsmail Paşa'nın tam olarak 2 ay sadarette kaldığını ve 1099'da azledildiğini yazmaktadır.

kâfîrine teslîm eyleyüp kendüleri firâr eylediler. *Kāle'n-nebiyyi salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem:* [126] إن الله ليملي الظالم فإذا أخذه لم يفلته

BEYT

Her ne deñlü zâlim olsa bir kişi ol pâdişâh
Rahmet ü fazl u keremden aña virir mühleti

Lîk zâlim cevrile hadden aşarsa zulmeti
[18ª] Şöyle urur yere kim dutarlar andan ibreti.

Ba'dehû müşâvere olunup sırf bakırdan mangır[127] darb olunmagı ma'kūl görülüp, Sultân Süleymân hazretlerine i'lâm eylediler. Pâdişâh hod bir dervîş tab' kimesne idi, her ne dirler ise belî der idi. Def'-i zayk-ı hazîne içün vezîr telhîs eyledi. Pâdişâh-ı âlî-câh dahı rızâ-yı şerîfleri olup, üç sene mikdârı zamân mangır râ'icü'l- vakt güzer eyledi. İbtidâen zuhûrında azîz olup, hattâ: "Bir mesâlihe altun ve guruş virsek, bize mangır vir" deyüp mangır virdükde makbûl olur idi. Ammâ ikinci sene etrâf u eknâfda usta ve kalpazânlar peydâ olup, üslûb-ı mangıra bir taklîd üzre kat' eylediler. Farkında degme kişi kādir olmaz idi. Arnavud ve Kıbtî mangırı çogaldı ve taraf-ı mîrîye mâl re'âyâdan isâbet eyleyen cizye mâlı ve tekâlîf-i şâkkadan alınan akçe her ne ise sâlis-i sâlisan üzre ya'nî iki hissesi sîm ü zer bâkīsi İslâmbol mangır[ı] olsun deyü fermân sâdır oldı. Ve cizyedârlar ve sâ'ir tahsîldârlar mangır almaz oldılar. Mâbeynü'n-nâs Arnavud mangırı kankısı ve İslâmbol mangırı kankısı ma'lûm-ı mechûl ve emr-i asîr oldugı eclden bi'l-cümle nâs mangırdan menfûr oldılar ve geçmez olur gibi oldı. Vâlî-i vilâyet bulunan hâkimler ve paşalar kalb mangır darb iden süfehâyı dutup haklayup yolladılar. Aslâ hakkından **[18ᵇ]** gelmek mühimm idinmediler. Hemân bir gün bagteten hatt-ı hümâyûn sâdır olup: "Mangır geçmeye" deyü dellâllar nidâ eylemege başladukda, Allahü ekber halk-ı âlem mâtem-zede oldı.[128] Büyük bâzergânlarda beş yüz kîse zarar gören kimesne vâkı' olmuşdur. Âlem bir gûne dahı harâba yüz tutmuşdı. Ol vaktlerde zulm [ü] cevriñ hadd-i beyânı yogdı. Adû-yı dîn [ü] devlet, kâfir-i bed-cibillet her tarafdan hücûm üyleyüp, memâlik-i mahrûse muzdaribü'l-hâl olmuşdı ki, *el-ıyâzü bi'llâh mine's-sâmi'în.*

---

[126] Benzer metin için bk., Buhari, 4409.
[127] Metinde "mangır" kelimesi yazılırken "١" harfi yazılmamıştır.
[128] Mehmed Giray bakırdan para basılmasını II. Süleyman döneminde yasaklanmış gibi anlatmasına rağmen; bu yasak II. Ahmed döneminde ilan edilmiştir. Bk., Bekir Kütükoğlu, "Süleyman II", *İA*, XI, 161.

Netâyic-i kelâm, hemân Vezîr-i a'zam Serhoş Mustafâ Paşa cümle ümerâ-i kirâm, ulemâ-i zevi'l-ihtirâm birle müşâvere eyleyüp, Kırım hânı olan şevketlu ve azemetlü Selîm Giray Hân hazretlerin Edrene'ye da'vet olunup, umûr-dîde pâdişâh-ı âlî-câhdur, andan dahı bu derdiñ devâsı su'âl olunup, onlarıñ rây-i şerîfleriyle sefer tedâriki görilüp, sefer olması ma'kūl ve müstahsen görüldükde hatt-ı hümâyûn ile bir kapucıbaşı aga ta'yîn ve irsâl olundı.

[RUSLAR'IN HEZÎMETE UĞRATILMASI]

Bu aralıkda Moskov keferesi *kātelehümu'llâhü te'âlâ ecma'în*[129] dahı fırsat ganîmetdür deyüp, ferce buldukda yedi kerre yüz biñ askerile bir rivâyetde dahı izdiyâdıla diyâr-ı Kırım üzerine hücûm ve şu kasdın cezîre-i Kırım'ı harâb ve zabt itmek tama'ıyla yürüdi. Hattâ Ur kal'ası, cezîre-i Kırım'ıñ seddü'l-bâbıdur, anıñ hendegine top altına irişdi. Ol vaktde hân hazretlerinüñ veled-i kebîrleri **[19[a]]** Devlet Giray Sultân kalgaları ve Azemet Giray Sultân birâder-i nîk-sagīrleri bunlarıñ mansıbında idi. Cemî' vilâyet-i Kırım halkı, cezîre-i Kırım'dan ümîdlerin münkati' eylemişler, herkes nefsî nefsî eyne'l-meferr vâdîlerin hayrân ve sergerdân kalmışlar iken merhûm ve magfûr cennet-mekân Azemet Giray Sultân bir kahhâr u cebbâr, secî' pâdişâhzâde olmagın gayret kuşagın meyânına bend idüp, bir mikdâr Tatar-ı mümtâz-ser-firâzlarıyla ilerü gelüp: "Kanı benimle bu dem rızâ-yı Rahmân, hûr u gılmân isteyen, zümre-i şehedâ ve livâ-i mürtazâ tahtında dâhil olmak dileyen. Fî-sebî'lillâh cân fedâ iden ve gāzî defterlerine ism yazdıran" deyüp, bir gayret ve heybet ve salâbet birle ra'd-ı felek-misâl tekbîr-i künân tabur-ı dûzah-mekân üzerine sadâ-yı Allah Allah gûyân ile hamle kıldukda [130] إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ âyet-i kerîmesi vird-i lisânında cârî, انما الاعمال بالنيات[131] hadîs-i şerifiyle kalb-i latîfi reyb ü riyâdan ârî, avn-i Rabbânî ve inâyet-i Hemdânî zuhûrıyla kâfir-i bed-ahlâkıñ cerc-i feleklerin sadr-ı semend ü pesendlerile şikest ve ârâyiş ve derneklerin kesdirüp, hattâ kâfir-i bed- ef'âl on yedi kat araba ile kal'a-vâr etrâf u eknâfın hisâr ve muhkem ihâta ve hıfz itmişdi. Hamle-i ûlâda altı kat

---

[129] "Allah onları kahretsin!"

[130] "Şüphesiz Allah kullarını çok iyi görendir." el-Mü'min, 40/44.

[131] "Şüphesiz ameller, niyetlere göredir." Buhari, *Bedü'l-Vahy*, 1; *İman*, 41, *Nikah*, 5. Müslim, *İmara*, 155;Tirmizi, *Fedailü'l-Cihad*, 16; Nesai, *Taharet*, 60; İbn Hanbel, I, 25,43.

arabaların târân eyleyüp, mâbeyninde bulunan kefere-i sakar-karârı mâlik-i cahîme ihdâ ve tu‘me-i tîg-i **[19b]** âbdâr olunup, on beşden mütecâviz topların eylediler. El-hakk arzû-yı şehâdetile sultân-ı mezkûr aceb gayret ve hamiyyet eylemişdür. Süheyl ibn Hanîf *radıyallâhü anhü*, Resûlu'llâh *salla'llâhü te‘âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinden rivâyet eylemişdür ki: [132] من سأل الله الشهادة بصدق بلغه الله منازل الشهداء و ان مات علي فراشه Ya‘nî: "*Bir kimesne ki, Hakk celle ve alâ hazretinden sıdkla şehâdet isteye, Hakk sübhânehu ve te‘âlâ anı şühedâ' menzillerine yetişdürür. Eger döşegi üstünde dahı fevt olur ise*" dimekdür. Ve İmâm-ı Müslim *rahmetu'llâhi aleyh* naklinde Enes bin Mâlik *radıyallâhü anhü* rivâyet eylemişdür ki: قال عليه السلام من طلب الشهادة صادقا اعطها و لو لم تصبه [133] Ya‘nî: "*Bir kimesne gerçekden şehâdet taleb eylese aña şehâdet mertebesi virilür. Egerçi şehâdet müyesser dahı olmaz ise*" dimekdür.

El-kıssa, hayli ikdâm ve sa‘y [ü] ihtimâm olundı. Lâkin kâfir-i şûm-cibillet gāyetü'l-gāye kesretinden kat‘â inhizâm şeklin göstermedi. Rivâyet olunur ki, ol bir cânibinde olan mel‘ûnlardan bir dil aldılar. Su'âl olundukda ceng oldugunda aslâ habîr degil: "Ceng oldı mı?" dirimiş. Tahammüldür ki, vâki‘ ola. Zîrâ: "Böyle kesret-i küffâr görülmüş degildür" deyü müsinn ü ihtiyârlardan istimâ‘ olunmuşdur. Asâkir-i İslâm, sultân-ı mezkûrdan böyle gayret ve salâbet müşâhedesinde her kişi haddinden bîrûn cür'et ve ikdâm **[20a]** eylediler. Hattâ ba‘zı küttâb tâ'ifesinden ömründe tabur ne şekl olur görmek degil, belki istimâ‘ında hazz-ı nefsleri olmayan kimesneler sultân-ı merhûmdan bu ikdâmı re'yü'l-ayn müşâhede kılduklarında anlar dahı insâf eyleyüp, ceng eylemişlerdür deyü nakl olunur, el-uhdetü ale'r-râvî. Ammâ müşrikîn-i dalâlet-mekîn böyle ikdâm-ı müslimîni müşâhede kıldukda kulûb-ı şekāvet-i süfelâtına bir mikdâr havf-ı gürîzân vâkı‘ oldı. Ammâ siper-i nifâkı çehre-i bî-mezâkına çeküp, bir iki gün dahı metânet ü mel‘anet gösterdi. Lâkin susızlık harâreti tâkat-ı sabr-karârların elden alup, bî-tâb oldılar. Âhirü'l-emr deñiz suyın içmege başladılar. Bâ-husûs Bahr-i Siyâh'ıñ iyi semm [ü] helâhilden cüz'î noksân iken çâr-nâçâr hemân içen kâfir-i bed-kâr ve at ve gâv fî'n-nâr-ı fî's-sakar olmakdan hâlî olmadılar. Muhassal nâçâr karârı firâra mütebeddil eylediler. Bir tarafdan susızlık zahmeti ve bir tarafdan sultân-ı merhûmıñ ikdâm [u] hamiyyeti Tatar-ı hûn-hârlar[134], şîr-ner gibi etrâfında olan cemmin, huşk-i

---

[132] Müslim, *İmare*, 157; İnb Mace, *Cihad*, 15; Ebi Davud, *Vitr*, 26.
[133] Müslim, *İmare*, 156.
[134] Müellif, eserin tamamında "hûn-hâr" kelimesini "hân-hâr" şeklinde yazmıştır. Bk., 21b, 26a, 45a, 52a, 60a, 62b, 73a, 77a.

ihrâk-ı bi'n-nâr eyleyüp, melâ'în-i henâziriñ sarây-ı menkûblarına dürlü dürlü hakāretler getürdiler. Böyle re'y-i bâ-savâblar ile vilâyet-i Kırım öyle bir azîm ve kavî düşmenden halâs olmuşdur. Hudâ-yı müte'âl bâ'is-i halâs olanlarıñ rahmetin ziyâd ve ecr-i mükâfâtın eyleye! İşte nesl-i Cengiziyân'da mümtâzü'l-akrân, bendîde-i cihân merhûm Azemet Giray Sultân gelmişdür ve bir def'a dahı diyâr-ı Ak-kerman'a ser-asker iken, Lehli keferesi **[20^{b}]** kıralları̇yla seksen biñ mikdâr küffâr-ı eşrâr cem' olup Ak-kerman ve Bender üzerine hücûm eyledükde, merhûm sultân-ı zî-şân karşulayup, azîm muhârebe vü cidâl eyledükden soñra kefereyi bozup, çok kâfir depeleyüp azîm doyunluk ve yüz aklıgı zuhûra getürdiler ve Zabur serhaddinde kışlayup, niçe gûne yararlıklar eylemişdür ve çok kimesneyi çerâg-ı dil-hâh ve hayr-hâh idinmişlerdür.[135] Bi-emri'llâhi te'âlâ mu'ammer olmayup, sin-i şerîfleri otuzdan mütecâviz zamân içre Ak-kerman'da vefât eyleyüp, cesed-i şerîfin diyâr-ı Kırım'a getürdiler. Rivâyet olunur ki, mevtinde Müslümânlar mâtem eyledüklerinden gayrı Yahûd ve Nasârâ tâ'ifesi bile mâtem eylemişlerdür. "Hayfâ ki, böyle bir şehî, kerîm insân ve böyle bir bahâdır sultân-ı alî-şân gitdi elden" didiler. Hakk sübhânehu te'âlâ taksîrâtın afv eyleye, âmîn!

Beytü'l-Münşî

Ne merd idi görüñ ol şâh-ı mutî'
Felek çok devr ider mislin görünce

---

[135] Ruslar'a karşı kazanılan bu zaferin anlatımı *Gülbün-i Hânân* ve *Umdedü't-Tevârîh*'de daha farklıdır. Müellifimiz, Selim Giray gelmeden evvel Azimet Giray'ın gayretleri sâyesinde savaşın kazanıldığını yazmaktadır. *Umdedü't-Tevârih* bu savaşı daha muhtasar anlatmakla beraber, Mehmed Giray kadar olmasa da Azimet Giray'ın bu başarıdaki rolüne değinmektedir. Ama asıl kahraman Selim Giray'dır. Bk., *Umdedü't-Tevârih*, s. 13-16. Ancak *Gülbün-i Hânân,* savaşı *Umdedü't-Tevârîh* ve Seyyid Mehmed Rıza'nın, *es-Seb'u's-Seyyâr fî Ahbâri Müluki't-Tatar* adlı eserlerden özetleyerek anlatmıştır. *Gülbün-i Hânân*'a göre Ruslar, hanın Kırım'da olmamasını fırsat bilerek Ur'a saldırdılar. Bu haberi alan Selim Giray hızla yola koyuldu ve çok kısa bir zamanda Rus ordusunun karşısına çıktı. Rus askeri iki yüz bin kişi ve bin toptan müteşekkildi. Bu kesret karşısında Selim Giray, ordusunu üç kola ayırdı ve gerekli savaş düzenini aldı. İlk gün şiddetli savaşlar olmasına rağmen kesin bir sonuç alınamadı. İkinci Azimet Giray, atını Rus ordusunun merkezine sürünce tüm Kırım askeri şevke gelip, Ruslar'a karşı büyük bir zafer kazandılar. Ancak Ruslar Kırım'ı tamamen terk etmeyip, Kuyaş'a orduğahlarını kurdular. Han da buranın karşısına orduğahını kurmuş ve dada da önemlisi Rus askerinin su kaynaklarını ele geçirmişti. Böylece Ruslar susuzluk nedeniyle buradan da çekilmek zorunda kalmışlardır. Böylece Kırım birlikleri sayıca ve donanım olarak kendilerinden daha iyi bir durumda olan Ruslar karşısında tarihî bir başarı kazanmışlardır. Bk., *Gülbün-i Hânân*, s. 111-113. 1100'de Ruslar'a karşı kazanılan bu zaferin en önemli kaynağı hiç kuşkusuz *Silahdâr Tarihi*'dir. Çünkü Silahdâr Mehmed Efendi, bu savaşa bizzat katılmıştır. Savaşın tüm aşamaları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Özellikle Rus askerlerinin sayıca çok olması ve susuzluk nedeniyle çekilen zorlukları teferruatlı bir şekilde anlatmaktadır. Silahdâr, Mehmed Giray'ın aksine, Azimet Giray'ın üstün başarılarından bahzetmez. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 440-445. Selim Giray'ın bu zaferi hakkında bir zafernâme kaleme alan Sabit de önemli bilgiler verir. Bk., Sabit, *Zafernâme*, haz. Turgut Karacan, Sivas 1991.

Meger izhâr ola ol demde mehdî
Büker kaddin bu cerh yüzler sürünce

Nizâmî Goft

Kâse-i cinnî Hudâ mî-koned
Ez san'at-ı hıyş edâ mî-koned
Hest derîn-i dâ'ire-i lâciverd
Mertebe-i merd bi-mikdârı merd[136]

kelâmına çünki bi-emri'llâhi te'âlâ Moskov kâfiri münhezim oldı.

Bu fütûhât-ı ekber lûtf-ı Hudâ, bi-hürmeti Muhammed Mustafâ *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* Kırım gāzîlerine müyesser oldukda, cümle nâs hamd ü senâlar idüp, mesrûr [u] ferahnâk herkes mahalli mahalline ric'at eylediler. Ve bu ahbâr-ı meserret, âleme münteşir olup; pâdişâh-ı cihân, Sultân Süleymân **[21ᵃ]** bin İbrâhîm Hân hazretlerinüñ mesmû'-ı şerîfleri oldukda, hân hazretlerine kemâl mertebe iştiyâk üzre oldılar. Hemân hatt-ı hümâyûnıyla bir kapucıbaşı aga irsâl ve Âsitâne-i sa'âdet'e mu'azzez ü mükerrem da'vet buyurdılar. Hân hazretleri dahı sem'an ve tâ'an ve münkād olup, [137] من لم يجب الدعوة فقد اساء ابي القاسم hadîs-i şerîf-i latîfi üzre emsâl-i izz ü şevket birle Âsitâne-i saltanat cenâbına azîmet ve müteveccih buyurdılar. Kat'-ı menâzil ve tayy-yi merâhil ile bir rûz-ı fîrûzda mahrûse-i Edrene'ye bir günlük mahalli mikdâr kaldukda, bu tarafdan ekâbir [ü] a'yân-ı vilâyet, vükelâ-yı nîk-himmet, vüzerâ-i dîn ü devlet istikbâl ile karşulayup, vezîr-i a'zam Çölmekli nâm kurâda vâkı' sarây-ı hudâvendigârda azîm ziyâfet ve tedârik görilüp, mahall-i mezbûrda yemeklenüp, Selîm Giray Hân hazretlerine bir müzeyyen rahş-ı cihân-peymâ çekdiler. Devlet ü sa'âdetile binüp, alay baglanup, tevkīr ü tekrîm birle şehr-i Edrene'ye dâhil oldukda bir âlî sarâya nüzûl buyurdılar. Sarây-ı mezkûr, Maktûl Kara Mustafâ Paşa merhûmuñ bünyâdı, azîm, mükellef sarây idi. Devlet ü ikbâl birle geçüp, sarây-ı mezbûrda sâkin olundı. Üç gün istirâhat kıldukdan soñra Pâdişâh-ı âlî-câh Sultân Süleymân hazretleri, Selîm Giray Hân hazretlerin sarây-ı hümâyûna da'vet buyurup, kemâl-i i'zâz u ihtirâm ile eltâf-ı

---

[136]"Hudâ'nın yaratmış olduğu cinnî kâsesi/İstenilen sanattan yapılmıştır/Bu, lâciverd daire içindedir/İnsanın derecesi mertliği ölçüsündedir."

[137]"Kim ki davete icabet etmezse, Ebu'l-Kasım (Hz Muhammed)'a hoşlanmadığı bir davranışta bulunmuş olur. Kötülük yapmış olur."

mâlâ-nihâye ile hâtırın su'âl buyurup, ba'de bir esb-i cihân-peymâ ve semmûr kürk ve mücevher sorgûc ve dörd zehebile murassa' terkeş kuşadup **[21b]** ve miyânına cevâhir ile bir memlû tîg-i hûn-feşân takup, fermân-ı kazâ ceryânları Üsküb ve Aybek kasabaları üzerine vâkı' olan kefere-i dûzah-mekîn ve ol vilâyetlerde vâkı' kılâ'[138] vü bilâd-ı müslimîn, mezkûr kefere-i melâ'îniñ şerr-i mazarratından def' ü eşrâr, a'dâ-yı bî-dîni darben ve kahren ref' eylemege ta'yîn buyurdılar. Hân-ı alî-şân hazretleri dahı sem'-i icâbet birle kabûl buyurup, asâkir-i Tatar'ıñ gelmesine müterakkıb oldı.

Bir kaç günden soñra bir mikdâr Tatar-ı kürk-i hûn-hâr cem' olup şehr-i Edrene'den, Üsküb üzerine azîmet ve müteveccih buyurdılar. Kat'-ı menâzil-i dûr ü dırâz ve tayy-yi merâhil nişîb ü firâzla ser-menzil maksûdı muhayyem asker-i zafer-rehber ve kubbe-i bârgâh künbed gerdûn-hemser idüp, şîrân-ı Tatar ve pelenkân-ı merdüm-şikâr sitân-ı merdüm arasında mihmân ve ârâm idüp, irtesi sultân rûz-i fîrûz top-ı gerdûn kûb-i âf-tâbıla kal'a-i Mina'yı feth idüp, burc [u] bârûya subh-gâh alemlerin dikdi. Ceng uran cünûd ve Tatar-ı gümân-ı esved dahı göcüp, fevc fevc Kaçnak Bogazı dimekile ma'rûf bir derbend-i mahûfdan ubûr eylediler. Meger melâ'în-i hasâret-âyîn Çolak nâm bî-dîn Nemçe çâsârınıñ makbûl lâ-teşbîh bir vezîr-i mechûli mel'ûn ol vilâyete havâle-i cinnî-vâr musallat olup, tahmînen on biñden mütecâviz kâfir-i bedgirdâr ile hân hazretlerinüñ önün kesdirüp çıka geldükde asâkir-i zafer-me'âsir dahı kefere-i dûzah-mekîni görince mukābil oldılar. Hemân tarafeynden ceng ü cidâl, harb ü kıtâl vâkı' **[22a]** olup; melâ'în-i bed-cibillet, gürûh-ı hınzîr misâl gāzîyân-ı Tatar üzerine hücûm eyledükde şîr-nerler dahı el, tîr [ü] kemâna urup, oklanmış hınzîre dönderdiler. Âkıbet melâ'în-i hâsirîn vâdîlerin mülâhaza kıldılar. Vücûd-ı bî-sûrların arsa-i âlemden nâ-bûd olacagın bildiler. Lâkin gayret-i câhiliyye hasebiyle inâdları üzre karâr ve fesâdları ısrâr eylemege sa'y u ikdâm iderler idi. Hân-ı alî-şân, asâkir-i İslâm'ıñ zahrında kā'im olup, gece ile hazret-i cenâb-ı rabbi'l-izzetden isti'ânet ve nusret talebinde du'âdan hâlî olmayup, Tatar-ı addüv-şikâra gayret ve hamiyyet üzre حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ[139] istimâlet ve in'âm u ihsânlar eylerler idi. Âteş-i ceng sâ'at be-sâ'at ziyâde olup, merdân-ı kâr-zâruñ berk-ı şemşîr ü düşmene sözleri küllî a'dâyı galtân ve küffâr-ı hezîmet-şi'ârıñ bogazların almaga başladılar. Bi-

[138] Metinde sehven "kūlâ'" şeklinde yazılmıştır.
[139] "Mü'minleri savaşa teşvik et." el-Enfâl , 8/65.

i‘nâyeti’l–mülki’l-müste‘ân [140] نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ mısdâkı ayân olup, küffâr-ı bed-girdâr on biñden belki mütecâviz Nemçe ve Macar la‘în firâr itmege ikdâm eylediler. Ammâ Tatar-ı düşmen-güzâr elinden istihlâs müyesser olmayup, kimini katl ve kimini esîr eylediler. İnşâ’allahü’r-rahim dil halâs olmadı. Çolak nâm küffâr cümle mâl [ü] menâli ile esîr oldı. Çünki bu feth-i mübîn Selîm Giray Hân hazretleri müşâhede eylediler. Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretlerine sad hezâr hamd ü senâlar eyleyüp, şehr-i Üsküb ve Aybek üzerine azîmet eylediler.

Bi-emri’llâhi te‘âlâ hân hazretlerinüñ **[22[b]]** müteveccih oldugı sadâsını istimâ‘ iden küffâr hemân memâlik-i mahrûse sınurından ihrâc ve firâr itdiler. Ol sebebile şehr-i Üsküb’i ve sâ’irlerin kefereden hâlî bulup zabt eylediler ve Karpoz[141] nâm haydûd keferesin dahı ele getürüp, zecren[142] kazıga urup, hemân ol vilâyetleri bi’l-cümle feth eylediler. Hân-ı zî-şân hazretlerinüñ gayret ve ikdâmı olmasa Nemçe kâfiriyle, Firenk la‘îni şehr-i Selânik yakınında birbirine ulaşup, Kostantaniye’ye ol sene irmesi mukarrer olmuşdı. Rûm-eli’ni, yed-i kâfirden halâsa bâ‘is olmuşlardur.[143] Hakk sübhânehu ve te‘âlâ ecrin ihsân eyleye! Ba‘dehû bu fütûhât-ı kesîrü’l-berekâtdan sürûrü’l-kalb-i ferah ve def‘-i narh olunup, şehr-i Edrene’ye avdet buyurdılar. Sâlim ü gānim mahmiyye-i Edrene’ye vusûl ve duhûllerinde bi’l-cümle vüzerâ-yı nîk-rây istikbâl idüp, bir mertebe ikrâm-ı tâm ve tevkīr ü ihtirâm ile: “Gazâñ mübârek-bâd, Hakk te‘âlâ mu‘în [ü] zahîriñ ola. Dâ’im düşmenleriñ makhûr ola” deyerek du‘â vü senâlar ile getürüp, bir sarây-ı âlî-câha nüzûl buyurdılar. Ba‘dehû vezîr-i a‘zam âlî ziyâfetler ile hân hazretlerin ikrâm eyleyüp, pâdişâh-ı âlî-tebâr hazretlerleriyle mülâkī oldukda, mazhar-ı eltâf-ı bî-nihâye olmuşdur. Hattâ kırkdan mütecâviz sâhibü’n-neseb-i Cengiz Hân evlâdı selâtînden cerâg-ı hayr-hâh idinüp, kimisine on yük akçe ve kimine beş yük akçe, ednâ mertebesine bir yük akçe sâlyâne recâ eyleyüp, taraf-ı şehriyârîde recâsı aslen redd olunmayup vücûda gelmişdür. **[23[a]]** Hakkā ki, pâdişâh-ı Âl-i Osmân ile Cengiz Hân evlâdı ahd ü bey‘at birle böyle bir mukarreb ve musâhib sözi geçkin hân-ı alî-şân sâhib-i ihsân çerâgı ve du‘â-gûy-i mecîd mesmû‘ olunmamışdur. Ve tarîk-i müdâhene kıyâs

---

[140] “Seveceğiniz başka bir kazanç daha var: Allah’tan bir yardım ve yakın bir fetih (Mekke’nin fethi). (Ey Muhammed!) Mü’minleri müjdele!” es-Saff, 61/13.
[141] Karpos. Bk., Bekir Kütükoğlu, “Süleyman II”, *İA*, XI, 166.
[142] Metinde “zecren ele” şeklinde yazılmıştır.
[143] Müellifimiz, bu olayları çok kısa anlatmaktadır. Selim Giray, Karpoz’u öldürdükten sonra Prizren ve Priştine’de düşmanın hezimete uğratılmasında önemli başarılar elde etmiş ve Novabordo’nun fethinde de büyük katkıları olmuştur. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 490-496; *Zübde-i Vekayiât*, s. 353-356.

olunmayınca hidmetkârların ikişer tuglı paşa eylemişdür ve Kırım halkınuñ nısfına, belki dahı izdiyâdına ze‘âmet ve tîmâr ve ulûfe recâ eyleyüp, taraf-ı Devlet-i Âliyye’den ihsân olunmuşdur. *El-insân abîdü’l-ihsân*[144] mefhûmunca halkı bende idinmişdi. Kerem ser-çeşmesi ile kerâmet, mürüvvet ma‘deni, sâhib-i sa‘âdet, aceb-baht-ı güşâde ve âkıbet-endîş pâdişâh idi. Dâ’imâ halkıyla hüsn-i mu‘âmele eyleyüp, dil-nüvâht ider idi. Netekim buyurmuşdur: “*Ra’sü’l-akl medârâtü’n-nâs, ba‘de’l-îmân*.”[145] Muhassal-ı kelâm, Üsküb fethinden avdet eyleyüp, Edrene’ye geldükden soñra üç ay mikdârı zamân şehr-i Edrene’de meks ü ârâm eylediler. Ba‘dehû izn-i şehriyâr ile mahrûse-i Edrene’den irtihâl eyleyüp: “Yâ azm-i Kırım!” deyüp çekilüp, devlet ü sa‘âdetile revân oldılar. Bir rûz-ı mes‘ûdda tahtgâhları olan şehr-i Bagçe-sarây’a vusûl ve nüzûl buyurup, adl ü dâd ile hükm ü hükûmete iştigāl gösterdiler ve şerî‘at-ı Muhammedî *salla’llâhü te‘âlâ aleyhi ve sellem* icrâsına kemâliyle sa‘y u ihtimâm üzre takayyüd-i tâm eylerler idi. Netekim buyurr: [146] ان احبّ الناس يوم القيامة امام عادل Ve bir hadîs-i şerîfinde dahı buyurur kim: [147] عدل ساعة يعدل عبادة سبعين سنةً mısdâkınca âmil oldılar.

Ammâ Nemçe keferesi ferce bulup, **[23^{b}]** kal‘a-i Budim ve Peşte vesâ’ir serhadd[e] vâkı‘ olan kılâ‘ vü bilâd-ı müslimîn[i] zabt idüp, anlara dahı kāni‘ olmayup, Ösek gebr-nişîn zabt eyleyüp, öñüne gelür bir ferd yok. Belgrad’a gelüp, kal‘a-i Belgrad’ı dahı zabt idüp Semendire ve Niş, Şehirköyi kal‘asın zabt eyleyüp, tâ Sofya şehrinüñ sûrına gelince andan nehr-i Tuna kenârında vâkı‘ fethü’l-İslâm Vidin kal‘asın kabz eyledükden soñra Bosna-sarây’ı semtlerinde zabt eyledigi kılâ‘ vü bilâd adedi nâ-ma‘lûmdur. Üç def‘a Bosna-sarâyı’nı gāret idüp, âkıbet ihrâk-ı bi’n-nâr eyledi. Umûmen Arnabud vilâyetini zabt eylemişken Selîm Giray Hân hazretlerinüñ ikdâmı birle feth olundı. Sâbıkā nakl olundugı üzre ve umûmen Erdel-Macarı vilâyetin kabz eyledi ve Eflak içine dahı bir niçe def‘a gelmişdür. İnşâ’allâhü te‘âlâ aşagıda nakl olunur. Zabt eyledigi bilâd [ü] kılâ‘ ve kasabât ü kurâ hadd-i pâyânı yokdur. Selefden gelen pâdişâhân-ı Âl-i Osmân, *rahmetu’llâhi te‘âlâ aleyhim ecma‘în* bunca hazîne ve asker telef idüp, cân u başdan geçüp, mâlik oldukları vilâyet tâ Sofya hudûdına gelince kefere-i dûzah-mekîn zabtına dâhil oldı. Sâ’ir nâs hemân hayrân [u] sergerdân ve herkes araba ve at tedârikin görüp, firâr itmek sadedinde oldılar. Hattâ Serhoş Mustafâ Paşa

---

[144] “İnsan, ihsanın kölesidir.”
[145] “Aklın başı imandan sonra insanların övünç kaynağıdır.”
[146] “Kıyamet gününde insanların en sevimlisi (Allah’a en sevimli geleni) adaletli devlet reisidir.”
[147] “Bir anlık (saatlik) adalet, yetmiş senelik ibâdete muadildir.” Benzer bir ifade için bk., *et-Tergıb ve’t-tehzib*, 3/117, no:3305.

asrında sulh murâd olunup, kal‘a-i Niş’den sınur kesilmek üzre bi’l-cümle nâs rızâ virmişler iken, Rûm-eli kadı-askeri bulunan efendi, bir sâhib-i nâmûs ve dîndâr meşâhir-i ulemâdan sâhib-i nâmûs u âr olmagıla ma‘kūl görmeyüp: “Bunca memâlik-i İslâm **[24^a]** kefere-i dûzah-mekîn tasarrufunda iken sulh olmak gayret-i dîn-i İslâm’a lâyık degildür. El-hükmüli’llâh ceng ideriz” didi. Rızâ virmedigi eclden sulh bozulmuşdur. Hakk sübhânehu ve te‘âlâ taksîrâtın afv eyleye! Bi’l-cümle nâs diyâr-ı Rûm’dan ümîdlerin münkatı‘ eylemişken, mezkûr efendi hazretleri bâ‘is-i ihyâ-i vilâyet olmuşdur. Ol sene dahı seferden avdet olunup, mahrûse-i Edrene’ye gelindükde Hakk sübhânehu ve te‘âlâ lûtf u keremi birle Serhoş sadr-ı vezâretden ser-nigûn idüp, kasaba-i Malkara’ya sürüldi. Bir kaç ay sâkin oldukdan soñra katl olunup, mâlı mirîye zabt olundı ve cihân halkın anıñ zulm [ü] fesâdından pâk ve halâs eyledi.[148] **[149]** إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا mefhûm-ı şerîfi üzre ol zâlim ref‘ olup, cenâb-ı âsaf-menâb, vezîr-i lâ-nazîr, bâlâ-nişîn, vâlâ-tedbîr, umde-i vüzerâ-i izâm, sâhibü’ş-şerîfü’l-ihtişâm hulâsa-i etvâr devâr-ı leyâlî vü eyyâm, destûr-ı mükerrem ü müfehhim, ulemâ-i izâm, ferîdü’l-asr Köprüli-zâde Mustafâ Paşa *verefe‘ahu limâyeşâ*[150] hazretlerinüñ cemâl-i cihân-ârâlarıyla âlem nûr-ı fezâ ve zînet ü ziyâ bulup, sadr-ı vezârete kadem-i yümn-i âsârı basdugı gibi cemî‘ re‘âyâdan tekâlîf-i şâkkayı ref‘ idüp, tedârik-i mühimmât-ı dîn ü devlet ve telâfî-i mu‘azzamât umûr-ı mülk ü millete mübâşeret buyurdılar ve kendülerin Bogaz-hisârı’ndan ihrâc olunup, mühr-i vezâreti yedine teslîm olunmuşdı.

[ŞEHİRKÖY’ÜN FETHİ]

Hemân mühimmât-ı sefer hâzır oldugı gibi azm-i cihâd fî-sebî’lillâh ve niyyet-i hulûs-ı kalbile hasbeten-li’lâh müteveccih **[24^b]** buyurdılar ve sa‘âdetli Selîm Giray Hân hazretleri dahı da‘vetile şehr-i Edrene’ye teşrîf buyurmuşlar idi. Lâkin mizâcları gāyet za‘f üzre alîl olmagın sefere taht-ı revânıla gitmek fermân olundı. Hasbe’l-iktizâ vezîr-i alî-şânıla ma‘iyyeten azîmet buyurdılar. Veled-i kebîrleri Devlet Giray Sultân’ı, diyâr-ı Kırım’da kalga bulunup, bu tarafdan hân hazretleri Sultân-ı mezkûrı ser-leşker eyleyüp yigirmi biñden mütecâviz askerile diyâr-ı Kırım’dan irtihâl eyleyüp, imdâd-ı dîn ü devlet niyyetü’l-izz fî-sebîli’llâh ve mütevekkilen-alallâh deyüp revân oldı. Vezîr-i âsaf-

[148] Tekfurdağlı Bekrî Mustafa Paşa, azledildikten yaklaşık bir ay sonra Rebiülevvel 1101’de Malkara’da vefat etmiştir. Bk., *Zübde-i Vekayiât*, s. 357; *Sicill-i Osmânî*, IV, 406.
[149] “Gerçekten, güçlükle beraber bir kolaylık vardır.” el-İnşirâh, 94/6.
[150] “Allah onu dilediğince yükseltir.”

tedbîr dahı bu tarafdan kat‘-ı menâzil ve tayy-yi merâhil[151] iderek bir gün Şehirköyi dimekile ma‘rûf bir kûtâh palankaya vusûl bulup, sünnet-i resûlu’llâh üzre elçi irsâl buyurup: “Dîn-i İslâm’ı kabûl idesiz, veyâhûd cizye virmege râzı olasız” şartın teblîg buyurdılar. *Kālü’n-nebiyyü aleyhi’s- selâm*[152] من تمسّك بسنّتي عند فساد امّتي فله اجر مأة شهيداً mefhûm-ı şerîfine amel buyurdılar, ammâ derûn-ı kal‘ada bulunan kefere-i fecere, selefde gelen vüzerâdan böyle teklîf görmediklerinden gāyet ba‘îd görüp, istihzâ‘ şeklinde ba‘zı herze vü hezeyân sözler ile birisin dahı kabûl itmediler. İrsâl olunan âdem, vezîr-i a‘zam hazretlerine vusûl bulup ahvâli ma‘lûmları oldugı gibi hemân fermân buyurup, kal‘a-i Şehirköy’[i] bir kaç yirden ejder-dem bâlyemez toplar ile dögme[ge] başladılar. Paşa-yı âsaf-tedbîriñ verd-i lisânında **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ**[153] **[25a]** hitâb-ı müstetâbı cârî **إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُوْلَئِكَ هُمُالصَّادِقُونَ**[154] âyet-i kerîmesi üzre kalb-i pâkları reyb ü riyâ ve şekk [ü] gümânden ârî hâliyle ve nefsiyle cihâd-ı fî-sebîli’llâh ve rızâ‘-li’llâh kesbinde sa‘y ü ihtimâm üzre rû-yi aczin arz [u] niyâz üzre pâymâl kılup, du‘âdan münfekk olmazlar idi. Hakk sübhânehu ve te‘âlâ netekim buyurur **ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ**[155] avn-i Rabbânî ve inâyet-i Samedânî zuhûra gelüp, ol gün kal‘a-i Şehirköyi dögülüp irtesi vire bayragın burc-ı hisâra diküp, derûn-ı kal‘ada bulunan kefere-i fecere emânıla çıkdılar.[156] Kal‘a-i mezkûr zabt olunup, harâb mahalleri ta‘mîr olundukdan soñra derûnuna müstahfazân ve dizdâr ta‘yîn olunup, çıkan kefere ile dahı âdemler koşup kal‘a-i Niş’e îsâl buyurdılar.

[NİŞ KALESİ’NİN FETHİ]

Ba‘dehû alaylar baglayup, tabl ve sûrnâlar çalınup, kösler güm güm öterek, davullar feryâd iderek azm-i kal‘a-i Niş deyüp, azîmet ve müteveccih oldılar. Kal‘a-i

---

[151] Metinde sehven “merâhîl” şeklinde yazılmıştır. Aynı yanlış yazım için bk., 37b, 45a, 46b, 51a, 53a, 57a, 58a, 73a, 79b, 85a, 94a ve 104b.

[152] “Ümmetimin fesadı zamanında benim sünnetime sarılan kimse için yüz şehid ecri vardır.” el-Münziri, *et-Tergıyb ve’t-Terhib, et-Tegib fî ittibai’l-Kitab ve’s-Sünne*, 64; Beyhaki, *Kitabü’z-Zühd el-Kebr*, 207.

[153]“Ey iman edenler! Eğer siz Allah’a yardım ederseniz (emrini tutar, dinini uygularsanız), O da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlam bastırır.” Muhammed, 47/7.

[154]“İman edenler ancak, Allah’a ve Peygamberine inanan, sonra şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerdir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir.” el-Hucurât, 49/15.

[155]“Bana dua edin, duânıza cevap vereyim.” el- Mü’min, 40/60.

[156] Şehirköy’ün, muhasaranın kaçıncı günü vire ile teslim alındığı konusunda çağdaş Osmanlı kronikleri farklı bilgiler verir. Defterdâr Mehmed *Zübde-i Vekayiât*, s. 367’da kalenin muhasaranın ikinci günü teslim alındığını belirtirken; *Silahdâr Tarihi*, II, 512’de, muhasaranın ikinci günü kalenin vire ile teslim olduğu, üçüncü gün ise Osmanlı askerlerinin buraya girdiği belirtilmektedir.

Niş'e vusûllerinde sâbıkü'z-zikr anı dahı da'vet-i dîn-i İslâm veyâhûd cizyeye rızâ deyüp, âdem irsâl olundı. Derûn-ı kal'ada bulunan kefere-i fecere, birin dahı kabûl itmediler. Hemân fermân olunup kal'a-i Niş muhâsara olunup, dögmege başladılar. Bu tarafdan Selîm Giray Hân hazretlerinüñ veled-i kebîrleri Devlet Giray Sultân hazretleri dahı yigirmi biñden mütecâviz asker-i Tatar-ı bâd-reftâr adû-şikârıla berk-ı hâtıf[157] misâl imdâd-ı dîn ü devlete acele ve sür'atile gelüp, yetişdükde vezîr-i a'zam hazretleri mesrûr **[25^b]** u ferah-nâk olup, sultân hazretlerinüñ bu zayyık mahallde, böyle asker-i cür'et-şi'âr-ı Tatar-ı düşmen-şikârıla irişdügünden gāyetde mahzûz ve bir mertebe ve sürûr hâsıl kıldılar ki, vasfa gelmez. Cümle asâkir-i İslâm içinde donanma gibi şenlik idüp; top ve tüfenk atılup, şâd u hurrem oldılar. Ammâ fi'l-hakīka eger kalga sultân ol mahallde gelmese Nemçe ser-askeri olan Fetaran la'în kırk elli biñ Nemçe ve Macar murdârlarıyla kal'a-i Niş imdâdına gelmesi mukarrer idi. Sâbıkā havf-nâk olmuş asker bir vechile râhat olamazlar idi. Gerçi gayretile kal'ayı dögerler idi, ammâ gözleri ardında: "Acebâ Nemçe ne zamân gelür?" deyüp, uyku bile nâdir vâkı' olur idi. Ammâ sultân-ı mezkûrı gördükleri gibi hemân bi'l-cümle hayât[158] bulmuş gibi ferah-nâk oldılar. Vezîr-i âlî-câh, azîm ziyâfet hâzır[159] eyleyüp, kalga sultânı da'vet buyurdılar. Tevkīr ü ihtirâmile getürüp, otagına nüzûl eylediler. Azm-i ikrâmdan soñra bir semmûr kürk giydürüp, zer rahtlı esb-i sabâ-reftâra bindürdiler. Mücevher tîg ü terkeş kuşadup, ma'an bulunan mirzâ ve beglerine ve uhuvvâtına hil'at-ı fâhire ihsânıla behre[160]-yâb buyurdukdan soñra tabur-ı hûk-i cumhûrıñ üzerine havâle kıldılar. Kalga Sultân dahı kemâl-i tevkīrde mahcûb olup, hemân-dem atlanup tabur-ı bed-kâr üzerine şîr-vâr azîmet buyurdılar.

El-kıssa, bir gün tabur-ı murdârıñ öñün alup, mukābil oldukda melâ'înler Tatar-ı adû- şikârıñ hamle-i ûlâsından münhezim olmak sevdâsın görünce serdârı olan la'în **[26^a]** Fetaran mel'ûn bir hayli tedbîr-i bî-dîn olmagın askerinüñ tahammüli olmayacagın mülâhaza eyledigi gibi firâr yüzün gösterüp, kal'a-i Belgrad'a dogrı oldı yürüyüvirdi ve durmayup, ceng iderek gitdi. Ammâ kuyrugı yelesi dögülmüş Kıbtî bârgîrine dönüp gitdi. Zîrâ etrâfın Tatar-ı kürk-i hûn-hârlar ihâta idüp, kimisini tutup ve kimin katl iderler idi. Muhassal, tabur-ı bed-fi'âl Belgrad'a vusûlünde gücüle irişdi. Anda dahı

---

[157] Eserin tamamında "hâtıf" kelimesi sehven "hâtif" şeklinde yazılmıştır. Diğer yanlış yazımlar için bk., 45b, 46b, 50a, 56a, 61a.
[158] Metinde sehven "hayyât" olarak yazmıztır.
[159] Metinde "hâzır" kelimesi ض harfi yerine, sehven ظ harfi ile yazılmıştır
[160] Metinde "behr" olarak yazılmıştır.

duramadugundan nehr-i Sava’dan ubûr idüp, yıkılup gitdi. Kalga sultân hazretleri bu yüz aklıgı ile vezîr-i a‘zama gelüp buluşdılar. Vezîr-i âlî-câh, istikbâl idüp: “Gazâñ mübârek ola sultânım!” deyüp ikrâm idüp, mükerrer semmûr kürk, tîg [ü] terkeş ve zerrîn rahtlı bir esb-i cihân-peymâ dahı bindürüp, akçe ve altun dahı virilmişdür. Lâkin adedi ma‘lûmumız olmadugundan ayn mikdâr tahrîr olunmamışdur. Sürûr-ı hâtırıla Niş kal‘asın dögmege dikkat eylediler, ammâ Erdel üzerine ta‘yîn olunan asâkir-i zafer-me’âsir ve bir mikdâr asker-i Tatar’ıla hân hazretlerinüñ küçük ogullarından bir sultân ve bir kaç paşalar irsâl olunmuşdı ve Kurs Kıralı Tokalı İmre dahı ta‘yîn idi. Bi’l-cümle Eflak içinden güzerile Erdel-Macarı vilâyetine vusûl buldukda Nemçe çâsârınuñ lâ-teşbîh vüzerâsından ser-leşker olunan Hayzer nâm bir la‘în [ü] mütemerrid, otuz biñden mütecâviz Nemçe ve Hırvad küffâr-ı müfsid ile asker-i İslâm’ıñ öñin kesdirüp, çıkageldiler. Serdârü’l-İslâm olunan Çerkesü’l-asl Ahmed Paşa, **[26b]** *rahmetu’llâhi aleyh,* bir dîndâr, sâhib-i şecâ‘at, gayret ü âr paşa olmagın asker-i İslâm’a gayret ü hamiyyet virüp: “Sâbit-kadem oluñ, erlik günidür. Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretinüñ rahmeti ve bâb-ı cennet güşâd oldugı vaktdür ve azlıkdan havf itmeñ. Azlar çoga gālib ola gelmişdür. Netekim Kur’ân-ı azîmde va‘d kılup, kullarına i‘lâm eylemişdür: مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللّهِ وَاللّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ[161] tenzîl-i nümâyândur” mefhûmı ifâde-i nâs ile tergīb-i cihâd iderler idi. Ol demde tarafeynden alaylar baglanup, hâzırbaş oldılar. Hemân Hayzer la‘în, asker-i İslâm’ı hîç gözine salındırmayup, bir ugurdan hınzîr-vâr hücûm eylediler. İslâm dilâverleri gayret ile bir kadem yerlerinden ayrılmadılar ve gelen mel‘ûnları [162] رُجُومًا لِّلشَّيَاطِينِ mazmûnunca tüfenk âteşi ile haşladılar. Bir ceng-i âşûba başladılar ki, kefere-i dûzah-mekîn kıyâsile ne olacagın aznaşladılar. Beş sâ‘at mikdâr zamân şerâre-i ceng ü cedel kat‘ olmayup, âkıbetü’l-emr Hakk sübhânehu ve te‘âlâ bâd-ı nusreti mü’minîn ve muvahhidîn kulları üzerinden ihsân

[163] نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ muktezâsı ayân oldukda küffâr-ı bed-girdâr cümle bozulup, Hayzer la‘în esîr oldı. Bozulan kefere-i fecereden dahı azı halâs bulup, çogı katl ve esîr-i der-zencîr olunmuşdur. Elhamdüli’llâh sümme elhamdüli’llâh bu meserret müjdesiyle vezîr-i a‘zam hazretlerine kâgıd tahrîr olunup, ahvâli i‘lâm eylediler. Müjdeci vusûlünde azîm iltifât olunup ve donanma-i asker-i İslâm **[27a]** fermân olunup,

---

[161] “Allah’ın izniyle büyük bir topluluğa galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah, sabredenlerle beraberdir.” el-Bakara, 2/249.
[162] “Onları şeytanlar için rücûm yaptık.” el-Mülk, 67/5.
[163] “Allah’tan nusret ve yakın bir fetih! Hem mü’minleri müjdele.” es-Saff, 61/13.

top ve tüfenk sadâsından zemîn ü âsumân iñledi. Ve kal'a-i Niş içinde olan kefere: "Bunıñ nedür aslı? Yohsa Türk'üñ imdâdı geldi" deyüp, dil aldılar. Su'âl eyledükde Hayzer mel'ûn esîr olup, askeri kırıldugun haber aldılar. Havf u haşyet ârız oldı, ammâ bir kaç gün dahı gayret-i câhiliyyeleri hasebince ceng eylediler. El-kıssa, yigirmi beşinci gün[164] karâra tahammülleri kalmayup, kal'a üzerine vire bayrakların diküp, amân âvâzın evc-i âsmâna beyveste itdiler. Âmme-i âleme şâmil olan eltâf-ı keremlerinden hâl-i pür-melâllerine merhameten virelerin makbûl buyurup, derûn-ı kal'adan kefere-i fecere ihrâc olundı. Sâhib-i devlet, azîm mesrûr ve şâd [u] hurrem olup, Hakk sübhânehu ve te'âlâ hazretlerinüñ kemâl-i lûtf u ihsânına hamd ü senâlar kıldukdan soñra kal'a-i Niş'den çıkan kâfirleriñ yanına müstakil âdemler ta'yîn eyleyüp, kal'a-i Belgrad'a sâlim irsâl eylediler.

Bu feth-i ekberden soñra kal'a-i Belgrad'a azîmet buyurmak niyyet eylediler ammâ sâbıkā gözleri korkmuş paşalar ve agalar bir yire müctemi' olup, sâhib-i devlet hazretlerine: "Sultânım ! Bu feth-i azîmi hor görmeyüp, asker-i İslâmıla selâmete avdet buyursañız, bundan ziyâde iş görmek olmaz. Kal'a-i Belgrad, küffâr-ı dûzah-karârda bir mertebe ta'mîr ve metânet üzre bünyâd olunmuşdur ki, bu askerile üç sene muhârebe ve muhâsara olunmaga tâkat getürür. Tahmîldür ki, asker-i İslâm'a bir hîle ile hezîmet vâkı' olur ise bu hidmetler hebâ **[27b]** mensûr olması mukarrerdür ve selefiñizden gelen vüzerâ karındaşlarıñuz bu fethiñ öşrine mâlik olmadılar. Belki bir sene muhâfaza olunsa bi-hamd'illâh hele bu sene ceng olunmadı" deyüp, tasadduklar iderler idi. "Elhamdüli'llâhi te'âlâ sultân hazretlerine olan lûtf u kerem bir gayre nasîb olmamışdur" deyüp ve bunıñ emsâli niçe dürlü mehûf misâller ve kelâm ihtimâller gösterdiler. Lâkin vezîr-i âsaf-tedbîr mütevekkilen ala'llâh ve tedbîr-i umûrın tefvîz-i rabbi'l-izzet kılmışdı. Cevâb virüp, kelâm-ı cevâhir-nisârıyla: "Paşa karındaşlar ve aga yoldaşlar siziñ cevâblarıñuz rây-ı savâb görinür. İllâ biz kendü râyımızıla bu vartaya gelmedik, me'mûr olmuşızdur" deyü buyurdılar. Halk kıyâs eyledi ki, padişâhdan ictinâb ider. Meger her gice hazret-i sultân-ı kevneyn Resûlü's-sekaleyn hazretlerin vak'asında görüp, anlarıñ işâretiyle geldügün remz eyler imiş. *Ve'n-nâs an-ha gafilûn*[165] halkıñ bu rûmûz ve künûzdan mefhûm-ı mühimmleri degil siz a'lemsiz sultânım"

[164] Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 371'de muhasaranın yirmi üçüncü günü kalenin vire ile teslim olduğunu belirtir. Silahdâr ise kalenin yirmi üçüncü gün vire ile teslim olduğunu, yirmi dördüncü gün boşaltıldığı ve bir sonraki gün Osmanlı askerinin buraya girdiği yönünde bilgiler verir. Bu bilgi için bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 513-520.

[165] "İnsanlar bundan, bu durumdan gafildir."

deyüp, herkes çadırlarına giderken biribirlerine söyleşüp, âkıbet: "Bu sefîh bir divânedür, asâkir-i İslâm'ı hezîmete sebeb olur" dirler idi.[166]

Ve Mine'n-nevâdir: Bi-emri'llâhi te'âlâ bir gün Niş kal'ası altında ta'mîr-i kal'a olunur iken, ber-hevâ mürg-i ebâbîl şeklinde vâfir siyâh mürgân peydâ olup, hemân Vezîr-i a'zam Mustafâ Paşa hazretlerinüñ otak-ı gerdûn-nitâkı üzre bi'l-cümle gelüp kondılar ve birbiriyle lisân-ı hallerince ke'enne müşâveret ü müsâhabet ve ferah-ı **[28[a]]** alâmet-i hayr ile nusret-nişânın gösterdiler. Vezîr-i müşterî-tedbîr bu tayr-ı ferhundeyi müşâhede kılup: "Elhamdüli'llâhi te'âlâ! Cânib-i rabbi'l-izzetden imdâddur ve alâmet-i nusretdür. İnşâ'allâhü'r-rahmân !" deyü fâl itdiler. Hakīkati'l-hâl böyle acîbü'l-eşkâl mürg-i ebâbîlile kıyâfet-i kuş kimesne görmüş degil. Hâsıl-ı kelâm asâkir-i İslâm içinde her kim ki, bu mürgân[ı] müşâhede eyledi hayr-ı fâl dutup: "İnşâ'allâh min-ind'allâh feth-i nusrete nişândur" dirler idi. *Lisanü'l-halk aklâmü'l-Hakk*[167] mısdâkınca zuhûra gelmişdür. Ba'dehû kal'a-i Niş altından irtihâl eyleyüp, azm-i Belgrad-ı behcet-âbâd deyü revân oldılar. Mezkûr mürg-i siyâhân, asker-i İslâmıla ma'iyyeten pervâz idüp, konak mahallinde bi'l- mecmû' vezîr-i âsaf-nişânıñ otak-ı gerdûn-nitâkı üzre konup, mesken ü karâr iderler idi. Vezîr-i fâzıl ve âlim, âmil-i huddâmân mehter ve sâ'irlerine tenbîh idüp: "Zinhâr tayr-ı mübârekiñ birin ürküdüp ve kūr ü kudûmden be-gāyet ihtirâz üzre olasız" deyü buyurmuşlar idi.

[SEMENDİRE'NİN FETHİ]

Tayy-yi merâhil ve kat'-ı menâzil birle bir gün kal'a-i Semendire'ye karîb menzile nüzûl buyurdılar. Vezîr-i alî-şân dâ'imâ mü'minlere gazâya kandırmakda ihsân-ı tâm ve mübâlaga şevk virüp, paşalar ve agalar kemâl-i istikāmet üzre istihdâm olunmaga teşne olmuşlar. Netekim Hakk sübhânehu ve te'âlâ Kur'ân-ı 'azîminde Resûl Muhammed Mustafâ *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerine hitâb idüp, buyurur: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِن يَكُن مِّنكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُواْ مِئَتَيْنِ وَإِن يَكُن مِّنكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُواْ أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللّهِ

[166] Fazıl Mustafa Paşa'nın otağında yapılan meşveret meclisi hakkında Silahdâr: Ocak ağalarının, Niş'in fethi için 23 gün metrisde kalması, askerin yorgun olması ve yiyeceğinin de azalması; kışın ise yaklaşması nedeniyle Belgrad muhasarasının gelecek bahara bırakılmasını teklif ettilerini, ama sadrazamın: "Ben giderim, isteyen gelsin ve gelmeyene cebr itmem" diyerek ocak ağalarının teklifini reddettiğini; bunun üzerine tüm ileri gelen ricalin savaş için hazırlıklara başladığını yazmaktadır. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 521-522.

[167] "Halkın lisânı, Hakk'ın kalemleridir."

[168] وَاللّٰهُ مَعَ الصَّابِرِينَ **[28b]** Ya‘nî: “*Yâ Muhammed! Mü’minleri küffârıla ceng itmege kandur ve şevk ü hareket getürmege mübâlâga ile ne kadar kandurırsañ kandur. Eger sizden biriñiz sabr idici yigirmi kişi olur ise, iki yüz kâfire gālib olur. Ve eger sizden yüz kişi olur ise kâfirlerden biñ kişiye gālib olurlar. Şol sebebile kim, kâfirler câhillerdür: Allahü te‘âlâ hazretin bilmezler ve kıyâmet gününe i‘tikād itmezler. Anıñçün mü’minler tayanup, durdukları gibi kâfirler tayanup duramazlar. Zîrâ mü’minler, Hakk te‘âlâ’dan sevâb ve ulüvv derecât umarlar. Kâfirler anı bilmezler. Anlarda o hâl yokdur*” dimek olur. [169] دال الخير كفاعله hasebince vezîr-i müşterî tedbîr-i âsaf, nazîr-i ferîd arz ve semâ ya‘nî Köprüli-zâde Mustafâ Paşa niyyet-i hâlis birle murâdât-ı dîniyye ve umûr-ı dünyevîsin Hakk sübhânehu ve te‘âlâ âsân ve ber-vefk-i dil murâdın savâb-makrûn ve zât-ı şerifîn beliyyât-ı gûnâ-gûndan mahfûz ve masûn kılup, bir rûz-ı mes‘ûdda kal‘a-i Semendere’ye vusûl buldılar. Sâbıkü’z-zikr âdem irsâl idüp: “Dîn-i İslâm’a da‘vet; yâhûd cizye ve dahi re‘âyâ olmagı kabûl idesiz” deyü i‘lâm buyurdılar. Kefere-i dalâlet-âyîn birisin dahı kabûl itmedükde hemân fermân olunup, etrâfından muhâsara olundı ve metrisler alunup, kebîr kal‘a-şiken ve kûh-efgen balyemez toplar çekülüp, kal‘a-i Semendire’yi şerâre-i âteş-sûzân içre tayr-ı semendere dönderdiler. Bu üslûb üzre iki gün dögülüp, üçünci gün inâyet-i sultân-ı cihân ve mâlik-i ins ü cinn ve cân ve nusret-i Rahmân zuhûra **[29a]** gelüp, kefere-i dûzah-mekîn vire bayrakların burc-ı hisâra diküp: “Âmân, el-âmân!” âvâzın âsümâne peyveste[170] eylediler. Vezîr-i âlî-himem, virelerin kabûl buyurup, kal‘a-i Semendere dahı feth olundı.[171] Ba‘dehû mu‘tâd-ı kadîm üzerine derûn-ı kal‘adan ihrâc olunan küffârı[n] yanına âdemler ta‘yîn eyleyüp, Belgrad’a varınca kimesneye rencîde itdürmediler. Bu feth-i ekberi vezîr-i deryâ-dil müşâhede kıldukça Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretlerine leyl ü nehâr hamd ü senâlar ve sad hezâr şükr-i bî-nihâye eyler idi. Ve kul tâ’ifesine ol mertebe ihsân ider idi ki, guzât-ı müslimîn muhabbetlerinden ugrına bir kerre degil, belki bir niçe kerre cân virmek ve kelle fedâ eylemek lâ-şey olmuşdı. Hakk sübhânehu ve te‘âlâ taksîrâtın afv eyleye!

---

[168] el-Enfal, 8/65.
[169] “Hayra yol açan, onu işleyen gibidir.” Benzer metin için bk., Tirmizi, *İlim*, 14; *Müsned*, V, 274.
[170] Metinde “beyveste” şeklinde yazılmıştır.
[171] Semendire’nin, muhasaranın kaçıncı günü alındığı konusunda çağdaş Osmanlı kaynakları farklı bilgiler vermektedirler. *Silahdâr Tarihi*, II, 523’te, kalenin muhasaranın üçüncü günü zeval vakti alındığı yazılıyken; Defterdar *Zübde-i Vekayiât,* s. 371-372’de, muhasaranın ikinci günü zeval vakti fethedildiğini yazmaktadır. Kalenin nasıl teslim olduğu konusunda da bu kaynaklarda birbirinden farklı bilgiler bulunmaktadır. *Zübde-i Vekayiât*, s. 372’de, kalenin kılıç zoru ile alındığı belirtirlirken; *Silahdâr Tarihi,* II, 523’te, iç kaleye sığınan düşman askerinin aman ile teslim olmayı istemelerine rağmen Vezir Halil Paşa’nın “kılıç kaleye girdikten sonra şerî‘atımızda vire câ’iz değildir” diyerek bunu kabul etmediği ve kalenin kılıç zoruyla fethedildiği yönünde bilgiler aktarılmaktadır.

[BELGRAD'IN FETHİ]

Netâyic-i kelâm ani'l-merâm harâb kal'a-i Semendere ta'mîr olunup, derûnuna zehâir ve levâzımâtı tamâm, ceng ider kimesneler ile pür idüp, bir gün ale's-seher alaylar baglanup, tabl-ı nakkāre mehteri ve darb-ı kös ve velvele-i İskenderî arsâ-i âleme velvele düşürüp, cûş u hurûşıla hurrem ü şâd azm-i kal'a-i Belgrad eylediler. Kal'a karşusına vusûl bulup, otak-ı gerdûn-nitâklarından nüzûl buyurdılar. Üslûb-ı sâbık üzre nâme tahrîriyle âdem irsâl eylediler. Derûn-ı nâmede münderic elfâz-ı kehribârları: "Dîn-i İslâm'ı kabûl idesiz, veyâhûd cizye kabûlüyle sâ'ir zımmî re'âyâ gibi padişâh-ı alî-şânıñ sâye-i hümâyûnlarında âsûde-hâl olasız" deyüp, kal'a-i Belgrad'a duhûlünde mel'ûnlar birin dahı kabûl itmeyüp, tâbi'-i nefs-i şeytân ve ba'îd-i lâyık-i rahmet-i Rahmân oldılar ve herze vü halt eylediler. **[29^{b}]** "Hisâr virmeyüz ve birin dahı kabûl itmeyüz" didükde irsâl olunan âdem gelüp, bu cevâbı virdi. Hemân kal'a-i Belgrad'ı, asker-i zafer-me'âsire fermân idüp, yeñiçeri ve sipâh ve bir tarafdan Arnabud ve Boşnak, Tatar, Türk, Türkmen, sarıca ve sekbân muhâsâra ve ihâtâ olunup, bir niçe mahallden metrisler kuruldı ve kûh-efgen toplar uydurup, kal'a-i Belgrad'ı dögmege takayyüd olundı. Her tarafdan bunca kulle-şiken toplara âteş urulup ve ana top, kala'-i Belgrad içinde mahsûr olan kefere-i dalâlet-âyîn gözlerine, vâsi' cihân teng ü târ oldukdan soñra irtesi ale's-seher girü mübâşeret olunup ve azîm havân humpâraları uydurılup, derûn-ı kal'ayı pür-âteş eylediler. Bâ-husûs lagımcılar huldü'l-arz misâlî zemîn[i] delik delik deldiler. Kal'a dîvârına kasdile kazmakda ve top, humpâra derûn-ı kal'ayı bozmakda böyle bir ceng-i azîm ki, yevm-i rüstehîzden nişân virür. Ammâ kal'a-i Belgrad'ı küffâr, ehl-i İslâm yedinden ahz u kabz eyledigi vakt harâb olmuş idi. Melâ'în-i hâsirîn: "Elbetde bir gün ehl-i İslâm gelür, bu kal'ayı bize bâkī komazlar, almaga sa'y iderler" deyüp, *el-hâ'inü hâyifün*[172] muktezâsınca ol mertebe ma'mûr ve metânet üzre ta'mîr itmişdi ki, müşâhede kılanlar Kandiye kal'asından muhkem oldugına şehâdet iderler idi ve her gören: "Bu kal'ayı, bu resme bir sene mikdârı ceng

---

[172] "Hain korkak olur."

olunup, ale't-tevâlî dögülse kat'an zarar itmek ihtimâl degildür. Hemân abes yere bir zahmetdür ki, çekilür" dirler idi. Ammâ vezîr-i âsaf-ı sânî, sâf-dil, şeb- rûz, belki her sâ'at fîrûz **[30a]** dest-i tazarru' ve niyâzile Hudâ-yı lem-yezelden feth-i Belgrad'ı recâ eyler idi. Üslûb-ı mezkûr üzerine altı gün ceng olup, yedinci gün bi-emri'llâhi te'âlâ bir hevân humpârasına âteş idilüp, ukāb misâl evc-i semâdan nüzûl eyledükde kal'a-i Belgrad'ıñ mahfûz bârud cebehânesine isâbet ve bunca tûl-i müddetden berü idhâl olunmuş bârût-ı siyâh-ı bî-pâyân âteş-sûzân alışup, bir ugurdan enderûn-ı kal'a-i Belgrad'ıñ, nehr-i Sava etrâfı kulle ve burcile ve içinde olan anbarları mâlâ-mâl memlû cebehâne ve mühimmât ve muhâfızîn olan biñ neferden ziyâde melâ'în-i hâsirîn ile yerinden ve ka'r-ı zemîninden koparup, evc-i felek vâlâsına çıkarup, hezâr sâ'ika ve ra'd-vâr hışm-nâk ve vehme-nâk gürüldi ve günbürdi, rû-yi zemîni ve sakf-ı âsümân yerin lerze-nâk ve harekete getürüp ve arsa-i gabr ve evc-i semâyı, gûnâ-gûn elvân-ı acîbe duhânıla mâlâ-mâl doldırup ve bu zulümât içinde evc-i âsümâne urûc iden seng-i turâb kal'a-i Belgrad üzerine mânend-i bârân belâ yagup, binâ' şekl ve seng-girân râst geldügi her ne ise hurd u helâk ka'r-ı zemîne geçürdi. Ve ba'zı pâreleri metrisde bulunan Arnabud kulı üzerine serpülüp bir hayli insân telef oldı. Ammâ kefere-i fecereniñ ser-i bî-sûdlarına kıyâmetler kopup, bu sadâ-yı havf-nâkı görenler يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِم مِّنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ[173] fehvâsınca kemâl-i dehşet ve nihâyet haşyet müstevlî olup, engüşt ber-dehân oldılar.

[30b] El-kıssa, üç gün ve üç gice bi'l-cümle kal'a-i Belgrad'ı âteş kablayup, kal'ada olan top u tüfenk kızup gürül gürül atılup, yevm-i mahşerden bir vakt olmuşdur. Kefere-i fecere kara kuzgunlar misâli semâdan zemîne beşer onar dökülmege mülâzîm oldukda, çünki gāziyân-ı İslâm bu hidâyet-i Sübhânî ve kerâmet-i insânî re'yü'l-ayn müşâhede kıldılar. Her tarafdan tekbîr-künân sadâ-yı Allah Allah gûyânıla açılan gedüklerden kal'a-i Belgrad'a hücûm ile derûn-ı kal'ada bulunan küffâr-ı hâkisâr kırk biñ mikdâr la'în-i bed-âyîn şaşup, şabkaların ellerine alup: "Zance Zance" dirler idi. Ya'nî: "Bu yol siz gālibsiz, amân !" dirler idi. Ammâ yürüyüşile duhûl iden levendân-ı şîr-nerler, kefere-i hâsirîni tîg-i hûn-feşânile bi'l-cümle katl ve esîr iderler. Lâkin mahall-i ma'rekede âteş düşen toplar ve bî-hisâb humpâralar patlayup çatlayup guzât-ı müslimînden çok kimesne şerbet-i şehâdeti sâkī-i ecelden nûş ve hiremân-ı Firdevs na'îm olmuşdur, *rahmetu'llâhi te'âlâ aleyhüm ecma'în*. Kal'a-i Belgrad min

---

[173] "Ölüm korkusuyla, yıldırım seslerinden parmaklarını kulaklarına tıkarlar." el-Bakara, 2/19.

kıbeli'r-Rahmân bi-inâyeti'l-mülki'l-müste'ân feth olundı. Elhamdüli'llâhi rabbi'l-âlemîn, fî 1101 sene ihdâ ve mi'e ve elf.[174] Ol vezîr-i âkıl ü âlim ü fâzıl, şerî'at-ı Muhammedî *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellemi* kemâ-yenbagī ve mer'î icrâ idüp, zulm ü cürm-i re'âyâ fukarâsından bi'l-külliye ref' ü def' eyleyüp, cümlesinüñ hayr du'âsın ahzıla gazâya müteveccih oldı. Hakk tebâreke ve te'âlâ her umûrın âsân eyleyüp, kefere-i bed- ma'âşıñ yedi senede zabt eyledigi **[31ª]** memâliki üç ay mikdâr vakt içinde feth ü teshîre getürüp, memâlik-i mahrûsa-i hüsrevâneye fehm ve ilhâk eyledi. Netekim İbn Ömer'den, *radıyallâhü anhü*, rivâyet olunur: *Kālü'n-nebiyyü salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve selem*: [175] الظلم ظلمات يوم القيامة

Adl kıl kim rûz-ı mahşerde adâlet diregiñ
Nûr-ı Hakk'dur kim ölüñce hârî bizzât olur

Lîk zâlim yolunı görmez sırâtı geçmesiñ
Kim kıyâmetde aña zulm işleri zulümât olur

mefhûmunca âhıretde böyle oluncak dünyâda hod azher-i mine'ş-şemsdür. Köprüli-zâde merhûmdan mukaddem gelen selefleri ne kıyâfetde sefere varup ve ne şekl üzre kimi gelüp, katl olup ve kimisi yolda katl olunmuşdur. [176] إِنَّ اللّهَ لاَ يُحِبُّ الخَائِنِين sûre-i Enfâl'de sebkat itmişdür ve الَّذِينَ آمَنُواْ وَهَاجَرُواْ وَجَاهَدُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِندَ اللّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الفَائِزُونَ [177] tenzîl dahı emr mukarrerdür.

Netâyic-i kelâm, ani'l-merâm Erdel üzerine ta'yîn olunan asâkir-i zafer-me'âsir, tabur-ı bed-kârı dahı kırup ve Hayzer la'îni esîr eyledükden soñra vilâyet-i Erdel-Macar'ın otuz üç pâre kal'alarıla zabt u rabt eyleyüp, ba'de nehr-i Tuna üzerine havâle olunan kefere-i hâsirîn Vidin kal'ası ve Fethü'l-İslâm kal'asında bulunan melâ'îni dahı, üzerlerine yürüyüp, kendülerin katl ve kılâ'ları zabt ve bi't-tamâm[178] kabz [u] teshîre

---

[174] Belgrad kuşatması, 1101'de başladı, ama kale 1102'de fethedilebildi. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 534-537; *Zünde-i Vekayiât*, 374; Danişmend, *Kronolojisi,* III, 470.
[175] Buhari, 2315; Müslim, 2579; Tirmizi, 2030.
[176] "Allah hainleri sevmez!" Enfâl, 8/58.
[177] "İman idip, hicret etmiş ve mallarıyla, canlarıyla fî-sebilillâh cihad etmekte bulunmuş olan kimseler, Allah indinde derece cihetiyle daha büyüktür ve bunlar işte o murada eren fâizîndir." et-Tevbe, 9/20.
[178] Metinde "bi-tamâm" olarak yazılmasına rapmen, biz diğer yazılımları da göz önünde bulundurarak "bi't-tamâm" yazımını tercih ettik.

getürilüp, memleket-i İslâm, mülevves-i murdâr kâfirlerden pâk olup, cevâmi‘-i şerîflerde ezân-ı şerîfler okundı ve tesbîh ü takdîs olundukdan soñra bu müjde-i safâ-bahş, server-i vezîr-i âlî-câh hazretlerine sür‘at-i mürûrıla i‘lâm **[31b]** olundukda Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretlerine tekrâr be-tekrâr hamd ü sipâs ve şükr-i bî-kıyâs eyeleyüp, asâkir-i İslâm içinde sürûr-ı azîm hâsıl oldı.

Ba‘dehû kal‘a-i Belgrad’ıñ harâbe müsrif olan mahalleri kâe’l-evvel ta‘mîr olunup, bi’l-cümle levâzımât bi’t-tamâm âmâde ve cengâverân-ı gāziyânı derûn-ı kal‘a-i Belgrad’a nihâd olundukdan soñra sâlim ü gānim vezîr-i âsaf-şiyem avdet buyurup, rûz-ı Kasım’dan bir ay mukaddem mahmiyye-i Edrene’ye vusûl bulup, pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinden kemâl i‘zâz u ikrâmile tevkīr olundukdan soñra pâdişâh-ı zî-câh hazretleriyle ma‘iyyeten Kostantaniyyetü’l-mahrûsaya azîmet olundı. Cemî‘ İslâmbol halkı karşulayup: “Gazâñuz mübârek ola. Hemîşe düşmenleriñ makhûr olsun” deyerek du‘â-i bi’l-hayrıla sarây-ı hümâyûna nüzûl ve herkes menziline vusûl oldılar.

إِنَّ اللَّه عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ [179]

Beytü’l-Münşî

Bir vezîr-i fâzıl u kâmil ulûm
Sâhib-i takvâ idi ehl-i nüzûm

İbn an-cedd sâhib-i devlet idi
Pür-hüner şer‘î kavî yarar idi

Adle mâ’il oldı halk içinde ol
Anıñçün nusret-i Hakk buldı yol

El-hakk, fî zamânınâ âdil dimege lâyık bir vezîr-i âlî-câh idi, *rahmetu’llâhi aleyh*.

Çünki bu feth-i ekber âsânü’l-vech müyesser oldı. Selîm Giray Hân hazretleri bu bahâne ile Vezîr-i a‘zam Mustafâ Paşa hazretlerinden recâ idüp: “Alîlü’l-vücûd ve ihtiyâr oldım. İstihdâm olunmaga liyâkatim yokdur. İzn-i şehriyârile ziyâret-i Beytu’llâh itmek gāyet ile müştâkım. Cenâb-ı sa‘âdetlerinden dahı recâ ve iltimâsım **[32a]** budur ki,

---

179 “Şüphesiz Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir.” el-Bakara, 2/20.

bu rütbe-i vâlâya ve bu merâtib-i a‘lâya bu muhallislerini nâ’il buyurmalarıyla behre-mend buyurıla” deyüp, niyâz-mend oldılar. Vezîr-i alî-şân dahı recâ vü niyâzların kabûl buyurup, izn-i şehriyâr ile yitmiş yük akçe taraf-ı Devlet-i Aliyye’den in‘âm u ihsân olundukdan soñra Kırım hânlıgından kendü rızâlarıyla fârig olup, yerine veliyyü’l-ahd şekilli emmi-zâdeleri Sa‘âdet Giray Sultân hân olmagı ma‘kūl ve münâsib görüldi. Hazret-i Selîm Giray Hân, şehr-i Kostantaniye’den sefîneye süvâr olup, Mısır yolundan hacc-ı şerîfe azîmet ve müteveccih ve Allâhümme lebbeykve sa‘dıñ sadâsı gûyân-ı revân oldılar.[180] *Min taleb cedd ü cedd Allahümme yesirlî ve cemî‘ ümmet-i Muhammed salla’llâhü te‘âlâ aleyhi ve sellem.*

HİKÂYET-İ SA‘ÂDET GİRAY HÂN BİN KIRIM GİRAY SULTÂN, sene 1102.

Hilyeti: Orta boylı, dogan burunlı, yek çeşm, kumral sakallı, nısf agarmışdı, bir âteşî tabî‘at, merîh-hey’et, kendü râyından gayrı rây begenmez, garrâ ve bî-merhamet kimesne idi. Velâkin bahâdırlık ile nîk-nâm ve şöhre-i nâs olmuş idi. Köprüli-zâde Mustafâ Paşa, bu Sa‘âdet Giray Hân’ı kendüye mahsûs yâr u yâver ve muhibb-i sâdık ittihâz eyleyüp, kasaba-i Yanbolı musâfâtından Agaclar nâm karyeden ta‘zîm ü tekrîmile şehr-i Kostantaniye getürdüp, Kırım hânı eylediler. Ve böyle kavl ü karâr, ahd ü ikrâr eylemişler ki: “İnşa’allâhü’r- Rahmân bu sene-i mübârekede bi’l-cümle asâkir-i Tatar-ı Kırım ve No[g]ay ve Ak-kerman leşkeriyle imdâd-ı sefer-i hümâyûnda ve hidmet-i **[32b]** dîn ü devlete kemâl mertebe, istikāmet üzre taksîrât itmemek içün seni bu rütbe-i a‘lâya lâyık ve beyne’l-akrân fâ’ik ve ıstıfâ olunmakdan murâdımız ancak budur” didükde Sa‘âdet Giray Hân dahı sem‘-i icâbet ile gûş eyleyüp **أَطِيعُواْ اللّهَ وَأَطِيعُواْ الرَّسُولَ وَأُوْلِي الأَمْرِ مِنكُمْ**[181] hitâb-ı müstetâbı[182] lâ-büdd üzerimiz[e] farz-ı ayndur. Elden gelen dirîg degildür” didiler. Ba‘dehû taraf-ı mîrîden harc-ı râh, her ne

[180] Müellifimiz el-Hac Selim Giray’ın hacc macerasından bahsetmiyor. Selim Giray, zorlu bir yolculuktan sonra Mekke’ye ulaşıyor. Selim Giray, dönüşte de haramilerin saldırısına uğruyor, canını zor kurtarmasına rağmen tüm ağırlıklarını bırakmak zorunda kalıyor. Seim Giray’ın bu yolculuğu hakkında bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 561.
[181] “Allah’a itaat edin. Peygamber’e itaat edin ve sizden olan ulu’l-emre (idarecilere) de.” en-Nisa, 4/59.
[182] Metinde sehven “müstayâbı” şeklinde yazılmıştır.

levâzımâtı[183] görilüp, bir rûz-ı fîrûzda şehr-i Kostantaniye'den hurûc eyleyüp, Ak-kerman'a müteveccih oldılar.

Sa'âdet Giray Hân-ı merhûmuñ kendü lisânından menkūldür ki: "İslâmbol'dan taşra çıkdıgımızda hânlık[184] sancâgı[185] bir mu'temed ve tüvânâ hidmetkârımız yedine virildi. Hemân yola müteveccih oldugumuz gibi, bi-emri'llâhi te'âlâ gulâm-ı mezkûrıñ altında bulunan atı sürçüp, az kaldı ki sancâk ser-nigûn ola. Bu alâmeti müşâhede eyledigimizde mu'accelen bir gayrı âdem yedine sancâgı teslîm idüp: "Bir hoşça gözet ve acele ile yürüme" deyü tenbîh eyledik. Bi-emri'llâhi te'âlâ bir mikdâr yer gitdigi gibi altında olan atı başı aşagı sürçüp, sancâgıyla harîf-i mezbûr zîr [ü] zeber oldı. Hemân ol vakt hâtırıma böyle hutûr eyledi ki: "Bu alâmet hayra dâll degildür" didim. Hakīkati'l-hâl, bi'aynı vukū' bulup, on bir ay mikdârı zamânda sergerdânlık elvirmişdir. İnşâ'allâh tafsîl üzre nakl olunur. Ol vaktde Selîm Giray Hân hazretlerinüñ veled-i kebîrleri şevketlü Devlet Giray Sultân, diyâr-ı Kırım'da kalga idi. Sa'âdet Giray Hân, Kırım hânı oldukda Devlet Giray Sultân'ı azl eyleyüp, birâderi Cihân Giray **[33[a]]** Sultân'ı kalga eyleyüp, Kırım'a irsâl olundı.

Kendüleri Ak-kerman'da mütemekkin olup, Kırım Karaçi ve beglerine mektûblar tahrîriyle: "Kırım askeriyle Ak-kerman'a gelesiz" deyü işrâb olunmuşdı. Bi'l-cümle Kırım begleri sâbıkā geldüklerinden izdiyâdıla Ak-kerman'a gelüp, hân hazretlerine bir koşup, herkese mikdârınca ri'âyet ü ikrâm olundukdan soñra tedârik-i sefer görilüp, hicret-i nebiyyü'l-mükerrem *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinüñ biñ yüz iki Zi'l-hicce-i şerîfinüñ on beşinci dü-şenbih güni diyâr-ı Ak-kerman'dan niyyetü'l-gazâ, kasd-ı kâfir fî-sebîli'llâh ve mütevekkilen ala'llâh azm-i Belgrad-ı behcet-âbâd, dîn ü devlete imdâd deyüp, revân olduk[da], No[g]ay kavmi üzerine geldükde umûmen No[g]aylı, hân hazretlerine istikbâlen atlanup geldiler ve recâ eylediler ki: "Bizim vilâyetimiz serhadd-i İslâm'dur. Vilâyetimiz hıfz u hırâset olunmak içün bunda kalan kavmimiz yetişür. Velâkin sultân karındaşlarıñuzdan birisin serdâr-ı asker içün bunda komañuz lâzımdur. Memleketimiz hâlî kalmak ma'kūl degildür" didiler. Hân dahı: "Ammâ hânıñ murâdı askeri bulunmasun hidmetde kemâliyle edâ oluna" râzı oldı, murâdı böyle oldugunda, nâmlı sultânları komak istemez idi. Lâkin No[g]ay halkı

[183] Metinde sehven "levâzîmat" şeklinde yazılmıştır.
[184] Metinde sehven "hanlîk" şeklinde yazılmıştır.
[185] Metinde "sancagını" şeklinde yazılmıştır.

umûmen ibrâm ve recâ eyleyüp: “Elbetde memleketimiz boş kalur ise bize gitmek güçdür” didükleri eclden hân dahı Safâ Giray Sultân-oglı Kırım Giray dirler, bir nâmı nâ-ma‘lûm sultânı ma‘kūl görüp, ol vilâyete ser-leşker eylediler. Ammâ mezkûr Safâ Giray Sultân’ıla Sa‘âdet Giray Hân’ıñ mâbeynleri ezelî husûmet üzre birbirlerine hasm-ı cân, illâ sûret-i mu‘âmele müdâhene tarîkına meslek-i **[33b]** müdârâ yüzünden dost görinürler idi. Öyle husûmet-i kadîmî olan kimesnenüñ ogluna ser-askerlik ihsân eyledi. Ke’enne “*Yulafı öldürüp, inegin beslediler*”. Hele ne çâre almakdur ke’enne *el- abdü yüdebbirû va’llâhü yükaddiru.*[186] “*Olacaga bir vechile çâre olmaz; illâ tedbîrile def‘-i kazâ olur*” dimişlerdür. El-kıssa-i pür-hisse.

[SALANKAMEN SAVAŞI]

Sa‘âdet Giray Hân hazretleri, No[g]ay sınurundan göçüp, kat‘-ı menâzîl ve tayy-yi merâhil iderek, Eflak vilâyetine duhûlünde vezîr-i a‘zam nizâmü’l-âlem hazretlerinden, hân hazretlerine hitâben bir muhabbet-nâme ile bir aga gelüp, mektûb sûreti teblîg eylediler. Mefhûm-ı bi’l-fi‘l: “Kırım hânı karındaşımız, şevketlü Sa‘âdet Giray Hân hazretlerinüñ huzûr-ı mevfûrına ba‘de’s-selâm ve’l-kelâm” imlâ-yı tafsîli lâzım degil. “Her ne ise ma‘lûmumuz olmuşdur ki, harâc-güzârımız olan Eflak vilâyeti içinden güzer buyurmuşsız. Velâkin asâkir-i Tatar, yagmayı ve tâlânı[187] mu‘tâd idinmişdür. Eger hâtırımız siyânet olunur ise zinhâr be-zinhâr kurâ ve kasabâtları üzerinden ubûr itmeyüp, Eflak voyvadası olan Kostantin koşdugı kulaguzlarıla bir mahfî yollardan ubûr u güzer idesiz. Eger vilâyet-i mezkûra zarar isâbet ider ise cenâbıñuzdan ma‘lûm olunur. Soñra cevâba kādir olamazsız” deyüp, azîm te’kîd itmişler. Hân dahı, Eflak voyvadası koşdugu kulaguzları askeriñ öñünce yürüdüp, gitdiler. Ol vaktde bu abd-i pür-taksîr, hân hazretleri emmimiz olmagıla ma‘iyyeten gitmişdik. Eflak içinde on gün mikdâr gitdükden soñra bir gün aynı ile âheste âheste girü cânibe dönüp gitdük. “Acebâ bu ne hikmetdür ki, yolımızdan rücû‘ olundı” deyü herkes ta‘accübde. İrtesi gün gine girü gitdiler. Muhassal-ı kelâm üç gün dolaşup, hân hazretleri su’âl eyleyüp: “Bunıñ **[34a]** hikmeti nedür ki, üç gündür dolaşup, gâh girü gâhî ilerü giderüz” didükde, hân

[186] “Kul tedbir alır, Allah takdir eder.”
[187] Metinde “tâlânıla” şeklinde yazılmıştır.

hazretlerinüñ makbûli olan uhuvvâtı: “Pâdişâhım! Ugrumuzda bir azîm göl ve bataklık varımış, anıñçündür ki, dolaşdık” deyüp, i‘timâd virürlerimiş. Meger anlarıñ dahı iş ma‘lûmı olmayup, Eflak voyvadasınuñ hâtırın sıyânet ile kurâ ve kasabâtları dolaşup, kıyâs iderlermiş. Voyvada-i mezbûrıñ hâtırın sıyânete bâ‘is hod sikke-i sürh meskûk imiş. Ammâ bu tarafda vezîrile küffâr mukābele oldugı vakt olmagın, Eflak voyvadası olan la‘în-i bed-âyîn, küffâr-ı hâsirînüñ hâtırın sıyâneten ve dîn-i bâtılına ri‘âyeten, asker-i Tatar, Âl-i Osmân imdâdına yetişmesün içün hân uhuvvâtına beşer onar kîse irsâl eyleyüp, tarafgîr idinmiş. Bâ‘is olmuş ki, asâkir-i Tatar’[ı] gâhî şarkı ve gâhî şimâli dolaşdırup, meks ü te’hîr etdürürlerimiş. *Heze’lhehüm Allâhü te‘âlâ.*

Netâyic-i kelimât meşkîn-nevâht[188] üslûb-ı sâbık üzre dûr ü dırâz seyrân itdük. Kırk üçünci gün Belgrad karşusunda ma‘rûf Pançova palankasına vusûl bulduk. Sem‘ile tahrîr degildür, râyü’l-ayn müşâhede olunmuşdur. Hemân bir harîf çıka gelüp, hân hazretlerinüñ dâmenin bûs eyledi: “Nedür ? Ne haber ?” didükde, “Pâdişâhım ! Ne haber-i kayûs, üç gündür ki, asker-i İslâm, bi’l- külliyye münhezim olup, cümle ordu-yı hümâyûn ve hazîne ve cebehâneyi bıragup, firâr eylediler. Sadr-ı a‘zam hazretleri mahall-i ma‘rekede şehîd oldı” didi. Meger Köprüli-zâde merhûm ve magfûr, şehîd Mustafâ Paşa, *rahmetu’llâhi aleyh*, Belgrad’a vusûl buldukdan soñra bir hafta mikdârı zamân **[34^b]** te’hîr ü tevakkuf idüp: “Kırım hânı mahsûs çıragımızdur, elbetde gelür” dirler. Ammâ kat‘an Kırım askerinüñ şâfî haberin alamazlar. Merhûm, bir âlî-cenâb kimesne olmagıla tehevvüre gelüp: “Hoş imdi bu iş anlarsız dahı vücûd bulur” şeklinde sene-i sâbıka magrûr olur ve nehr-i Sava’dan ubûrile azîm metrisler kesdirüp, kal‘a-vâr müstahkem eyler. Kâfir-i bed-kâr seksen biñ mikdârı Nemçe[189] ve Macar, Zemin adasından berü gelüp, metrise yürürler. Sadr-ı âlî, fermân idüp, ejder-dem toplara âteş itdükçe kâfir-i dûzah-mekânı sokak sokak iderler. Kefere-i hâsirîn bir vechile zafer ve zerre mikdârı zarar itmeden me’yûs oldukda hemân hîle tarîkına sâlîk olup, bir gice ordusın bozup, ke’enne firâr ider şeklinde gider. İrtesi görürler ki, ne kâfir var ne cühûd. “Bire gâvur kaçdı” sadâsıyla metrislerinde agırlıkları bıragup, askeriñ nısfı der-akab kefere sür‘atiyle giderler ve nehr-i Tuna kenârında ararlar. Hemân kâfir-i bed-âyîn bu za‘fıla asâkir-i İslâm’ı sahrâda gördügi gibi hınzîr-vâr hücûm eyler. Sadr-ı a‘zam dahı yeñiçeriye metris aldırup, atlu sipâhi ve paşalarıla kendüleri açıkda durup, kâfir-i

---

[188] Metinde “nehâvât” şeklinde yazılmıştır.
[189] Metinde “Nemse” şeklinde yazılmıştır.

dalâlet-âyînile mukābil bir ceng ü kıtâl eylemişdür ki, vasf mümkün degildür. Kefere-i melâ'îni, gāziyân-ı İslâm demet demet eyleyüp, tu'me-i şemşîr-i âbdâr eylemişler iken, bozuldugı vakt içre kazâ ve kader bi-emr-i Hudâ-yı müte'âl, merhûm Mustafâ Paşa'ya bir rivâyetde top ve bir rivâyetde kurşun dutup, mürg-i cân-ı azîzin rızâ-i Rahmân içün fî-sebîli'llâh teslîm idüp, zümre-i şühedâ ve tahte'l-livâ-i aliyyü'l-mürtazâya azîmet buyururlar, *rahmetu'llâhi te'âlâ aleyh ve eskena'llâhi* **[35a]** *fi'l-cennetü'l-na'îm.*[190] Çünki bu iş bi-emr-i Rabbânî, merhûm ve magfûr Köprüli-zâde Mustafâ Paşa-yı şehîd, şehâdet şerbetin nûş eyledi. "*Baş gidince ayak pâydâr olmaz*" fehvâsı ayân oldı. Hemân asker-i İslâm bi'l-cümle perîşân oldılar. Bu haber-i şûmı hân mesmû' eyledi, ünni mütegayyir olup, ellerin dizine urup, âh [u] efgān eyledi. Ammâ çi fâ'ide. Hele Tatar hoş-âmedcileri cem' olup: "Pâdişâhım! Siz niçün gam çekersiz? İş takdîriñdür. Siziñ ne cürm ü günâhıñuz vardur? Bu iş de Türk'üñ kendi acelesinden oldı" fülân deyüp, hâna tesliyet virüp, bir mikdâr teskîn eylediler. Ammâ kendü devletinden me'yûs oldı.

Baht yâr olıcak bir kişinüñ
Aksi olur murâdı her işinüñ

Murâdıñ üzre devr iderse felek
Zerre mikdârı çekdirir mi emek

Hâsıl-ı kelâm Sa'âdet Giray Hân melûl ve mahzûn, hâtır-perîşân Pançova palankası kurbundan sefîneye süvâr olup, nehr-i Tuna'dan ubûr eylediler ve kal'a-i Belgrad kurbunda bir menzile bârgâhlar kurulup, nüzûl buyurdılar. Ve kal'a-i Belgrad'da muhâfız Koca Halîl Paşa ve Ca'fer Paşa ve Kemânkeş Paşa ve bunıñ emsâli niçe paşalar hân hazretlerin ma'a'l-kerâhe istikbâl eyleyüp, müşerref oldular. Senâ vü kelâmda her birisi remzile ta'n-âmîz kelimâtlar eyleyüp: "Bu ân[a] dek gelmediñüz. Meselâ ba'de'l-harâbü'l-Basra iş tamâmında gelmeñüze müzâyaka yok" şeklinde edâlar eyledükçe hânıñ elem-i derûnı izdiyâd olup, gâh kızarup gâhî sarardı. Paşalar dahı ma'lû[m] idindiler ki, hân gayretinden helâk mertebesindedür, gayrı mukayyed olmayup, ba'zı musâhabet eylediler, vedâ'laşup, **[35b]** paşalar menziline müteveccih oldılar. Tatar askeri hod saz demetlerinden sallar baglayup, hây hûy sadâsıyla nehr-i Tuna'dan atları ve koşılarıyla yüzüp geçmekde. İrtesi paşalar, hân hazretlerin ziyâfet ile

---

[190] "Allah'ın rahmeti üzerine olsun ve naim cennetinde sakin kılsın !"

da‘vet eylediler. Cümle paşalar ve ocak halkı müctemi‘ olup, meşveret eylediler ve bir mikdâr askerile tabura “ dokunsalar, belki bir zarar ideler, veyâhûd Âl-i Osmân ordusundan cebehâne ve toplardan halâs müyesser olur ise bir azîm iş görülmüş olur” didiler. Ammâ ekserî nâs hân hazretlerinüñ kendülerin varması ma‘kūl görmediler, ihtimâl gözetdiler. Ammâ nefsü’l-emrde eger hân varsa, inşâ’allâhü te‘âlâ azîm iş görilür idi. Zîrâ kâfir-i bed-kâr gāyetde gaflet üzre idi ve askeri zebûn ve çogı mecrûh olmuş idi. Aceb ihmâl eylediler.

El-kıssa, bir iki günden soñra bir mikdâr asker irsâl olundı. Yarakdan yaraga yaygara eylediler. Meşhûr meseldür ki: “*Yaygaradan kurd ölmez*” didükleri gibi hây hûy ile bir kaç öküz ve bârgîr ve Nemçe ve Macar getürdiler. Anı dahı hân[a] ragmen paşalar: “Bu re‘yâyı niçün dutdıñuz?” deyüp, çeküp aldılar. Gāziyân-ı Tatar cân u başdan geçüp, tabur içinden tutup çıkardukları esîrlerin dahı zulmen ve kahren aldılar. Âl-i Osmân’ıñ bir iki ma‘tûh ve menkûb paşaları söziyle çeküp, ellerinden aldılar ve paşalara teslîm eylediler. Anlar dahı cümlesin bahâya kesüp, gine tabura yol virüp, bahâsından hâsıl kıldukları sîm [ü] zerri almasın deyüp, ekl [ü] bel‘ eylediler. Çünki bu nâ-sezâ vaz‘ u hareketi Tatar askeri müşâhede kıldukda münkesirü’l-bâl ve pür-melâl oldılar. Nâçâr hasbe’z-zarûr sabr eyleyüp, vakt-i fırsata müterakkıb oldılar. Ba‘dehû hân hazretleri, bi’l-cümle mirzâlar ve begleriyle müşâvere eyleyüp, **[36[a]]** Devet-i Âliyye tarafına nâme tahrîr ve özürlerin takrîrile âdem irsâl olundı.

[VARAD’IN DÜŞMESİ]

Tabur-ı bed-kâr Varadin altından kalkup, belâ-yı nigehbân-vâr bir semte gitdi. Dil aldılar ne semte gitdügünden istifâd olundukda kal‘a-i Varad’a gitdigi şâyi‘ oldı. Meger Erdel-Macarı, Sadr-ı âlî, merhûm Mustafâ Paşa-yı şehîd, şehîd olunca Nemçe’den bir kimesneyi vilâyetine duhûl iddürmemişler. Hemân ol gün ki, vezîr-i alî-şân rahmet-i Yezdân’[a] mülhak oldılar. Anlar dahı Nemçe askerine etbâ‘ itmişler. Kal‘a-i Varad, Erdel-Macar’ınuñ kilîdi olmagın anuñçün Varad’a hücûm itmiş. Hân hazretleri dahı Varad imdâdına gitmek üzere niyyet eylediler. Ammâ bu işler böyle olunca üç ay mikdârı zamân mürûrıla derd-mend Tatar askeri göçüp, konup kal‘a-i Belgrad etrâfında sergerdân oldılar. Kaht-ı galâdan ekl idecek şey bulamazlar idi. Çok kimesne açlıkdan hastalanup, nehr-i Sava’nıñ suyundan nûş iddigi gibi maraz-ı ishâle ugrayup, biñden

ziyâde âdem fevt olmuşdur. Hattâ kokoroz ta‘bîr olunur, lisân-ı Türkî'de Mısır bugdayı demekile ma‘rûf bir a‘lâf haşk, anı ekl iderler idi. Âl-i Osmân tarafından ser-asker olan Halîl Paşa didükleri yâdgâr: "Bu Tatar halkı her ne olur ise ekl iderlerimiş" deyüp, ke'enne bahâ yem şeklinde kıyâsile Sultân Süleymân zamânından bâkī kalmış küflü beksimât: "İşte zahîre. Bunı ekl eylesünler" deyüp, bir kaç araba tahmîl ile irsâl eylemiş. Bi-emri'llâhi te‘âlâ, bi'z-zarûrî havf-ı cû‘ddan ekl eyleyen Tatar gāzîleri iştidâd ishâl ile mübtelâ oldılar, çok kimesne fevt oldı. Serdâr Halîl Paşa: "Asker-i Tatar'a fülân mikdâr zahîre virdim" kelâmıyla merhûm Mustafâ Paşa-yı şehîd, kal‘a-i Belgrad'da emânet **[36b]** vaz‘ eyledügi hazîneden bi't-tamâm ahz eyledi.

Bâ-husûs asker-i Tatar, bir sebk-vâr kavimdür, mu‘tâd-ı kadîmleri budur ki; atlandugı mahalden, murâd olunan mahalle vusûlünde hemân çalup çarpup , her ne olmalı olur ise ale'l- fevr dönmek gerekdür. Hattâ bir iş göreler vallâ iki üç ay bir yerde sürüklenüp, aç ve çıplak tekâsül olunsa, bi-emri'llâhi te‘âlâ hastalık isâbet eyleyüp, atlarında ve kendülerinde aslâ amel kalmaz ve ilâc pezîr olmaz. Husûsâ sevk dahı ola bir vechile mümkün olmaz ve bundan mâ‘adâ bir tarafdan Sa‘âdet Giray Hân'ıñ âteşî tab‘, begleri ve mirzâları bî-huzûr eleyüp, mâbeynlerinde küllî adâvet hâsıl olup, bir cehdile imtizâc idemediler ve mansıbında bulunan uhuvvâtı azamet-i tâmm birle halka selâm bile virmez oldılar ve hazînedârbaşı Nemrûd-ı sânî Divân Efendisi Osmân didükleri muhannes rüsvâ-yı evzâ‘ vü etvârları tahmîldür. Üç tuglı vüzerâda bu dimâg olmaya إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ[191] mısdâkınca gurûrları hadden bîrûn, bundan gayrı küfrânü'n-ni‘me olup, efendilerinden halk-ı âleme şikâyetler idüp, dürlü dürlü sözler peydâ eyleyüp, hândan cümle nâsı tenfîrü'l-kulûb eyledükleri gün gibi zâhir olmuşdur. Âkıbet asker-i Tatar'ıñ bozılup, gitmesine çogı bunlar bâ‘isdür. Hattâ bu abd-i pür-taksîr kal‘a-i Belgrad civârında bir gün No[g]ay mirzâlarından bir kaç belli mirzâları gelüp: "Bu asker bozula durur ve tahkīk ma‘lûmumuzdur. Size sırrı ifâde olunur ki, hân agaçayıñıza i‘lâm eyleñ, bir tedbîr ve çâre eylesinler" didiler. Sâbıkā bize dahı sifâriş eylemişler idi ki: "Asker içinde vukū‘ buldugıñ ahvâli bize ifâde eyle" deyü. Bahsü'l-iktizâ **[37a]** bu bahâne ile tezkere tahrîr olunup, vukū‘ üzre takrîr olundı. Lâkin irsâl olunan âdemimizi hazînedârbaşı mâni‘ olup, hân hazretlerine vusûl bulmaga komaz ve "Bu sözi hâna bildürmek ma‘kūl degildür" dir. İrsâl olunan âdemimiz gelüp, cevâbı bize ifâde ve i‘lâm eyledükde tekrâr âdem irsâl eyleyüp ve hazînedârbaşına bir iki sitem-

---

[191] "Allah övünen, kurulup kasılan hiç kimseyi sevmez." Lokman, 31/18.

âmîz kelâm irsâl eyledik. Bu iş bize sipâriş olundugın bildürdik ve âdeme tenbîh eyledük ki: “Hân hazretlerinüñ mahsûsan yedine tezkeremizi teblîg eyle” dimişdik. Fi’l-vâkı‘ öyle itmiş. Mefhûm-ı tezkere ma‘lûmları oldukda hazînedârbaşı olan Ali Aga’yı[192] huzûrına da‘vet eyleyüp, itâb yüzünden :“Bu ahvâli niçün bildürmediñüz?” didükde, ne asl-ı ahvâl deyüp, inkâr ider. Tezkereyi ihrâc eyleyüp, işte birâderimiz Mehmed Giray Sultânıñ tezkeresi deyüp, virirler: “Hâşâ ve kellâ bu askeriñ bu bed-iş fikrinde ola. Lâkin sultân karındaşuñuz bizleri sevmezler. Murâdları mutlak pâdişâhıma bizi gamz eylemekdür” ve bu sözlerinde kimi şâhid ve kimi müzekkî olup, hân hazretlerin kemâl fâsid i‘timâdile i‘timâd itdürürler ve bizi küllî tekzîb iderler. Âdemimiz gelüp bu ecvibe getürdi. “El-hükmü li’llâh el-vâhidü’l-kahhâr” deyüp, sükût eyledik. İrtesi gün beyne’l-fecr ve’d-duhâ umûmen No[g]ay askeri bozulup, Ak-kerman dahı tâbi‘ olup, girü cânibe dönünce hemân Şîrîn, mansûr-ı sücûd cühûd gürül gürül aldı yürüyüvirdiler. Hân, nehr-i Tuna’nuñ öte cânibinde bir iki sultân ve sekbândan dahı cüz’î kimesne ile şöyle kaldı. Ol vaktde tezkeremizi zikr eyleyüp: “Hey, vâh! Bir edebsiziñ sözin tekzîb aldık. Hayfâ ki gitdi devlet, el virmedi sa‘âdet” manzûmen **[37^b]** zâkir ve hâ’ib [ü] hâsir kaldılar. Bi-emri’llâhi te‘âlâ hân meshûrü’l-akl oldugı bî-iştibâhdı. Ol kimesnelere aslâ itâb idüp, ekzibelerin bildürmediler. Niçün böyle eylediñüz bile dimediler. Yigirmi biñden ziyâde asker çekilüp gittiler. Böyle tatvîl-i kelâmdan maksûd şehriyâr-ı âlî-câh encüm-sipâh olanlara i‘lâmdur ki, inân u ihtiyârların bir niçe def‘a tecribe ve sadâkatin imtihân eyledükleri kimesne yedine tefvîz-i umûr idüp, sözine küllî i‘timâd itmeyeler ki, âkıbeti hüsrân ve nedâmet olmaya.

Pes asker bozılup, gitdükde hânıñ cân başına sıçrayup, halka yalvarmaga başladı. Ammâ kim kime, hele begler ve mirzâlar ve birâderi sultânlar kimin dönderdüp, kimin gönderdiler. Tahmînen dörd biñ âdem ancak kaldı. Hâliyâ firâr iden mirzâlarıñ ekserî: “Sa‘âdetli pâdişâhım ugrıña kellem fedâ‘” deyüp, leffâf-ı harîkler der ki, ahd-şiken ve bî-vefâlık eylediler. Kendülerinüñ başına dahı hayr gelmedi. Zayyık derbendlerde ekserî haydûd keferesinde esîr ve helâk, bâkī kalanları dahı azîm meşakkat ile halâs oldılar. Bu tarafdan Sa‘âdet Giray Hân tekrâr müşâvere eyleyüp: “Bârî kal‘a-i Tımışvar’a ve kal‘a-i Varat’a bir mikdâr zehâir irsâline himmet idelim, böyle avdet eyleyelim” deyüp, bu rây[ı] ma‘kūl ve müstahsen gördiler. Hemân ale’s-seher azîmet idüp, serhadd-ı kal‘a-i Tımışvar’a müteveccih oldılar. Tayy-yi merâhil birle bir gün kal‘a-i Tımışvar’a vusûl

---

[192] 36b’de hazinedarbaşı olarak Osman adını verirken burada Ali Ağa diyor.

bulup, zehâir ve levâzımâtın teblîg eylediler. Ammâ mesmû‘ olundı ki, tabur-ı hûk-cumhûr nehr-i Tuna’dan ubûrile, kal‘a-i Varat’ı muhâsara eylemişler. Hemân Tımışvar’dan dahı irtihâl eyleyüp, Yanvav gölü semtlerin dolaşurak bir gün sem‘-i nâs **[38[a]]** top sadâsı zâhir oldı. Kefere-i bî-dîn kal‘a-i Varat’ı muhâsara eyleyüp, ceng iderlerimiş. Hemân bir mikdâr Tatar’ı, tabur çapdırmaga ta‘yîn ve irsâl eylediler. Ol gün sür‘atile gidüp, irtesi ale’s-seher taburı çaparlar. Meger kâfir-i hîle-kâr taburıñ etrâfın handak kesdirüp, topların çekmiş, muhkem tedârik görmüş, taşrada bulunan öküz bârgîrlerin sürüp, biñ dürlü havfıla bir mikdâr bahâ yem sürüp getürmekden gayrı zarara kādir olmadılar. Dönüp geldükde hân dahı nâçâr dönüş eylediler. Derd-mend Varat kal‘asında bulunan ümmet-i Muhammed, feryâd ü figānıla beş on dahı gün muhâsara olunup, ba‘de vire ile kal‘a-i Varat’ı kefere-i bed-ma‘âş zabt u kabz eyledi. İçinde olan müslimîn kimin katl eylediler, bâkīleri esîr oldılar.[193] إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّـا إِلَيْهِ رَاجِعون[194]

Ezîn-cânib sâbıkā nakl ü takrîr olunan nehr-i Tuna’nıñ kenârında bozulup giden asâkir-i Tatar sad hezâr meşakkatile Ak-kerman’a vusûlünde bir araya tecemmü‘ ve meşveret eylerler. “Sâbıkü’z-zikr ser-asker olan sultân dahı içimizde bulunsun” şeklinde bir âlây mâlâya‘nî halt kelâmlarıla arz u mahzar düzerler. Hattâ hân hazretleri ile ma‘an bulunan begleriñ ve mirzâlarıñ isimlerine göre karn bakırdan mühürler tasnîf iderler. Sultân-ı mezkûrıñ fitne vü fesâdıyla bu tasannu‘ işleri halka ilkā ve igvâ ider ve der-i devlet tarafına bildükleri mikdârı Sa‘âdet Giray Hân’ı gamz ve hilâf-ı inhâ ve tezvîrâtlarıla şöyle geçerler ki, istimâ‘ eyleyen kelâm-ı sıdk kıyâs iderler. Ve’l-hâsıl: “Cümle Kırım Karaçi beglerinüñ ve ulemâ efendilerinüñ ve sâ’ir nâs kullarınuñ **[38[b]]** recâ vü niyâz iltimâsları: “Bize gayrı hân viresiz. Netîce eger murâd-ı şehriyârî bu kulların kemâl mertebe istikāmetile hidmet itdürmek ise arz u mahzarlarımızda münderic olmuş murâdımızıñ husûlın me’mûl bendeleridür” dimişler. Hikmet-i Hudâ-yı müte‘âl ol vakt içre sultânü’l-berr ve’l -bahr Sultân Süleymân bin İbrâhîm Hân hazretlerinüñ zücâc-ı mizâcları münkesir olup, âkıbet kâr maraz-ı istikāya giriftâr olup, bir vechile ilâc-pezîr olmadukdan gayrı belki iştidâd oldı. Âkıbetü’l-emr hâtif-i gaybdan gûşına âvâze-i [195] كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ المَوْتِ ayân oldukda târik-i taht u tâc-ı saltanat idüp, mürg-i rûh-ı pür-fütûhları bâg-ı cenân ve kusûr-ı ravzât-ı rıdvâna tayrân u revân olup,

---

[193] Müellif, Varat’ın düşmesini Saadet Giray’ın hanlık döneminde olmuş gibi anlatmasına rağmen; bu fetih Safa Giray döneminde gerçekleşmiştir. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 615; *Zübde-i Vekayiât*, s. 419-420.
[194] “Biz Allah’ınız ve nihayet O’na döneceğiz.” el-Bakara, 2/156.
[195] “Bütün nefisler ölümü tadacaktır.” el-Ankebut, 29/57.

saltanat-ı devlet, fânî-i mülk-i devlet bâkīye tebeddül ve tahvîl eyledi, *rahmetu'llâhi te'âlâ aleyh*. Bir pâdişâh-ı sâf-dil, zâhid ü âbid, veliyyu'llâh, mazanne-i kirâmdan, sultân-ı âlî-câh idi. *Enâra'llâhü kubûrahüm ve eskena'llâhü te'âlâ na'îme ferâdîsihi*. [196]. Pes derhâl Harem-i Hümâyûn'dan birâder-i âlî-nejâdları olan Sultân Ahmed Hân hazretlerin ihrâc ve taht-ı pâdişâhîye iclâs olundı ve sadâret-i uzmâ makāmına Arabacı Ali Paşa nâm bir nâ-hemvâr Türkü'l-asl[197] denî bir kimesneyi nüdemâ sevkıyle vezîr olunmuşdı.[198] Sâlifü'z-zikr Kırım halkınuñ sahte arz u mahzarları mezkûr vezîre teslim iderler. Müşâhede kıldugı gibi asl ve fer'in bilâ-su'âl pâdişâh-ı âlî-vakār hazretlerine telhîs eyler. Böyle ikdâm nâme bâ'is Ak-kerman'da ser-asker olunan Sultân Menkûb'uñ pederi Safâ Giray Sultân dirler bir hasîs, fettân vezîre bir hîle ile intisâb eyler ve niçe rüşvet **[39a]** ve dürlü dürlü pîşkeşlerile ve niçesine va'deler ikrâr eyleyüp, kabûlleri muhkem eyler. Arz u mahzar bahânesi zuhûrıyla dahı sa'y eyler. Bunda iş tamâm olmuş derd-mend Sa'âdet Giray Hân ba'de'l-avdet vezîri olan Koca Bahâdır Aga'yı mekâtib tahrîriyle irsâl eyleyüp: "Bu def'a sehv ü tekâsül ile bir işdür oldı. Cürmümüzi afv buyurasız. İnşâ'allâhü te'âlâ ol bahârda küffâr-ı dûzah-mekînden ahz-ı intikām olunur" fehvâsıyla aga-yı mezkûrı irsâl eylemişler idi. Bahâdır Aga dahı kerâfer mahrûse-i Edrene'ye duhûlünde Vezîr-i a'zam Arabacı Ali Paşa'ya müşerref oldugı gibi hemân bir sirem arabasına tahmîl itdirüp, Bozca Ada'ya dogrı yol virdiler. Bahâdır Aga neye ugradıgın bilmedi. Vezîr-i mezbûr aceb sormaga mâ'il kimesne idi, ammâ bi-emri'llâhi te'âlâ halka ne gûne sirem arabası îcâd eyler ise âkıbet kendü başına dahı vâkı' olmuşdur.

El-kıssa, vezîr-i a'zam hazretlerinüñ telhîsi, pâdişâh-ı âlî-câh hazretlerinüñ manzûr-ı hümâyûnları oldukda levâzîm-i kavâ'id-i ecdâdları üzre telhîsi: "Mucebince amel oluna" hatt-ı şerîfin tahrîr buyururlar ve Safâ Giray Sultân minvâl-i meşrûh üzre hân olması mukarrer olur. Bu tarafdan Sa'âdet Giray Hân kat'-ı mesâfe-i dûr ü dırâzile bir gün kasaba-i İsmâ'îl'e vusûl bulup, andan dahı azîmet ile Tatar-pınarı nâm karyeye müteveccih oldılar ve Kahramân-atalık köyünde oturak eylediler. No[g]ay içinde bulunan begleriñ ve mirzâlarıñ cân başına sıçrayup, bâ-husûs sâhib-i cumhûr ve fesâd

---

[196] "Allah, kabirlerini nurlandırsın ve onları firdevs cennetlerinin nimetlerinde naimde daim kılsın !"

[197] Danişmend, Ali Paşa'nın Arnavud olduğunu yazar. Bk., *Kronolojisi*, III, 473; Mehmed Süreyya ise Ohrili olduğunu yazmaktadır. Bk., *Sicilli-i Osmânî,* III, 520.

[198] Arabacı Ali Paşa, II. Ahmed'in cülusu ile hemen sadrazam olmamıştır. Fazıl Mustafa Paşa'nın Salankamen'de şehit edilmesinden sonra 30 Agustos 1692'de sadrazam olmuştur. Bk., Danişmend, *Kronolojisi*, III, 473;Mücteba İlgürel, "Ahmed II", *DİA*, II, 33-34.

olan sultân, misâl-i cinn ü şeytân hafv arza girmege teşne oldugundan mâ‘adâ sevdâ-yı müterakkīye ugrayup, havfından **[39b]** mesken ve mahall bulamayup, kābil olsa karn-ı şûra kā’il olurdı. Begler ve mirzâlar araya âdem-i hâmîler koyup, hân hazretlerinden cürümlerin şefâ‘at eylediler. Kahramân-atalık köyi dimekile ma‘rûf kurâda gelüp, hânıñ ayagına düşüp, cürmleri afv olundı. Hikmet–i Rabbânî, iş tamâm olmuşiken ol gün fermânıla irsâl olunan kapucıbaşı gelüp, hân azl olunup, Safâ Giray Sultân hân oldugın i‘lâm eyleyüp, hânıla ma‘an taraf-ı şehriyârîye alup gitdi. Rûm-eli’ne vusûlünde kazâ-i Yanbolı’ya tâbi‘ Çagirgan nâm karyede ciftligine alıkoyup, kapucıbaşı, vezîr-i a‘zama i‘lâm içün gitdi. On gün mikdârı çiftliginde sâkin oldukdan soñra hudâvendigâr kapucıbaşılarından birisi dahı gelüp, cezîre-i Rodos’a fermân olundı. Getürüp Rodos cezîresinde cezîre-bend itdiler. Beş sene mikdâr zamân[199] mu‘ammer olup, zahîr battal marazından fevt oldı, *rahmetu’llâhi aleyh*. Sâbıkü’z-zikr birâder-i kihteri Hâcı Giray Hân merhûm türbesi kurbunda medfûndur. Bi-emri’llâhi te‘âlâ iki birâderler hâkları bir mahalle karîb ve devletleri kasîr imiş. *El-hükmü’li’lâh.* Ve [200] إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّـا إِلَيْهِ رَاجِعون. Sa‘âdet Giray Hân müddet-i saltanat, mâh 10 fî 14.[201] Hâcı Giray Hân müddet-i saltanat mâh 11.[202] *Rahima’llâhü te‘âlâ aleyhim ecma‘în.*

Nizâmî Goft

Hâk şod ânkes ki derîn hâk reft
Hâk çe dâned çe derîn hâk reft
Her verakī çehre-i âzâde îst
Her kademî fark-ı mülk–zâde îst[203]

İşte bu dervrân-ı felek, bu aceb seyrândur ki, temâşâsında ukalâ-i cihân hayrândur. Vallahü-a‘lem tahkīkü’l-hâl.

---

[199] Halim Giray, Saadet Giray’ın ölüm tarihi olarak 1106 senesini vermektedir. Halim Giray’ın verdiği bu bilgiye göre Saadet Giray azledildikten üç sene sonra vefat etmiştir. Bk., *Gülbün-i Hânân,* s. 126.

[200] “Biz Allah’ınız ve nihayet O’na döneceğiz.” el-Bakara, 2/156.

[201] Çağdaş bir Kırım tarihçisi olan Abdülgaffar Kırımî, Saadet Giray’ın hanlık müddetini 8 ay olarak belirtilir. Bk., *Umdedü’t-Tevârîh*, haz. Şükrü Sert, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Umumî Türk Tarihi Mezuniyet Tezi, 1981, s. 16; Eserini yazmayı 1811’de bitiren Halim Giray ise bu süreyi 10 ay olarak belirtmektedir. Bk., *Gülbün-i Hânân,* s. 126.

[202] Abdülgaffar Kırımî ve Halim Giray, Selim Giray’ın 9 ay han olarak kaldığını belirtirler. Bk., *Umdedü’t-Tevârîh,* s. 12; *Gülbün-i Hânân,* s. 124.

[203] “O kimse ki, toprağa gitti/İçine gireni toprak ne bilsin/her parçası istenilen sanatta/her adımı mülk-zâde olduğunu gösterir.”

[40[a]] Ve Mine'n-nevâdir: Bi-emri'llâhi te'âlâ ihtilâfât-ı devvâr-ı felekden ba'zı garîb kalisü'l-vukū' şey zuhûr itmek mümkündür. Merhûm ve magfûr Köprüli-zâde Mustafâ Paşa-yı şehîd, vezâret sadrına nâ'il olup, sefer-i hümâyûna azîmet buyurdukları ibtidâ-i senesindedür ki, hicret-i nebiyyü'l-mükerrem *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* hazretinüñ biñ yüz iki senesinde zâhidân-ı bî-dâr ve âbidân-ı huceste-âsâr-ı sikātdan ve reh-revân-ı bî-nevm olan zâtdan ve kazâ-i Yanbolı ve İslimye ve Karinâbâd'dan menkūldür ki: Bir şeb-i nısfü'l-leyde re'yü'l-ayn ve müşâhede olunmuş olunur ki, fevka's-semâ beş mâh-ı münîr tulû' idüp ve her mâhdan mâha kavs-ı kūzah şekilli elvân birer hayt çekilmiş ve üç dâ'ire hüveydâ olmuş ve dâ'ire ol sakf-ı semâdan rû-yi-arza muttasıl ve dâ'ire-i sânî nısf-ı semâda dâ'ir ve dâ'ire-i sâlis merkez-i kameri hâlî bir garîbü'l-a'cayib alâmet zâhir olup, iki sâ'at mikdârı zamân nümâyân u ayân oldugı muhakkak ve müsbet olmuşdur. *Zalike takdîrü'l-alâmi'l-guyûb.*[204] şekli budur ki, tasvîr olunmuşdur.

[40[b]] CÜLÛS-I SULTÂN AHMED HÂN BİN İBRÂHİM HÂN, sene 1102.

Devlet ü ikbâl ve sa'âdet-i iclâl birle taht-ı ferruh-baht-ı hüsrevânî ve serîr-i hilâfet-penâh-ı Osmânî üzre cülûs-ı hümâyûn-ı ref'et-nâmûsları vukū' bulup, birâder-i

[204] "İşte bu gaypları çok iyi bilen Allah'ın takdiridir."

âlî-nejâd Sultân Süleymân merhûm terk-i saltanat-ı fânî itdükde hicret-i nebiyyü'l-muhterem ve sultânü'l-mükerrem *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinüñ 1102 senesinde cülûs-ı hümâyûnları olup, Arabacı Ali Paşa selefü'z-zikr ve beyân olundugı üzre vezîr olunup, sâ'ir ümerâ, vükelâ ekser ya tebdîl ü tagyîr olunup, Devlet-i Osmânîyân bir gûne dahı fetret ve hareket üzre umûr-ı mu'azzama bi'l-külliye huddâm ve tavâşî yedine müfevvez olup, bir takribile âlem herc ü merc perîşânü'l-hâl, kefere-i fecere hod yevmen fe-yevmen hazîne ve mâl sâhibi ve etrâf-ı memâliki gāret ü hasâretten münfek olmadı. Pâdişâh-ı âlî-câh Sultân Ahmed Hân encüm-sipâh hazretleri kırk beş seneden izdiyâd mahbes-hânede olmuşlar, ahvâl-i âlemden bî-habîr, herkes vilâyetden me'yûs ve ümîdlerin kat' eylemişler. Böyle bir asr-ı mühmel idi ki, el-ıyâzü bi'llâh. El-kıssa, Ali Paşa râyıyla Safâ Giray Sultânı hân olmak ma'kūl görüldi. Kasaba-i Yanbolı kurbunda vâkı' karye-i Karguna nâm mahallde çiftliginden getürüp, pâdişâh-ı âlî-vakār hazretleriyle müşerref olunup, her ne ise mukannen-i kadîm üzerine ri'âyet olunup, hân olmuşdur, sene 1103.

HİKÂYET-İ SAFÂ GİRAY HÂN BİN SAFÂ GİRAY SULTÂN

Bu bir tama' vü hased ve'l-akrân habîs hân idi. Hattâ Kıbtiyân cizyedârlıgı iştirâ eyleyüp ve niçe def'a bâzirgânlık ile gâhî Trabzan sabunu ahz idüp fürûht eyler idi ve gâhî balık satar ve alur idi. Bir vechile kârından âr itmez kimesne idi ve güci yetdügin zulmile mâlın almak yanında lâ-şey idi. **[41ᵃ]** Şehr-i Edrene'de hân oldukdan soñra beş on gün tedârik görilüp, ba'de Kırım tarafına müteveccih oldılar. Tayy-yi merhale ile bir gün tahtgâh-ı kadîm-i Cengiziyân olan Bagçe-sarây'a vusûlünde hemân îş [ü] nûş ile zevke heves olup, gayrı tedârik-i mühimmleri olmadı.

[ÇERKES BEYLERİ İLE MÜCADELE]

Bir gün, "Çerkesin beglerinden Ali Sultân nâm bir beg dergâhıñuza yüz süre-geldi" deyü hâna ahbâr olundı. Karşusına da'vet olunup: "Nedür söziñ görelim, söyle" didükde Kabarti begi olan beg mirzâdan şikâyet eyleyüp: "Hâsıl murâdımız olur ise hân efendimize iki biñ esîr hidmet virelim" didiler. Hemân iki biñ esîr, hânıñ sem'ine vusûlünde şâd-merg mertebesine karîb menzile vardı. "Hemân bir sultanıla, bir mikdâr asker ihsân buyurulur ise iş tamâm olur" didiler. Safâ Giray Hân, ale'l-acele Mübârek

Giray nâm bir oglın ta‘yîn eyleyüp, bir mikdâr asker koşdılar. Sultân-ı mezkûr, ba‘de’t-tedârik bir gün irtihâl eyleyüp ve azm-i Çerkes deyü revân oldılar. Ammâ Kırım halkı, Macar seferinden bî-zâr olmuş kavm bu bahâne ile giden gideniñ oldı. Sultânıla yigirmi biñden izdiyâd âdem ma‘an çıkup gitdiler.

Sâbıkā bu Çerkes begleri, Sa‘âdet Giray Hân asrında gelüp, Kabarti begi olan beg mirzâdan şikâyet eylemişler idi. Hân-ı merhûm dahı: “Sefer üzredür. Şimdi mahalli degül ve illâ ba‘de’l-avdet mesâlihiñüze takayyüd olunur” deyü buyurmuşlar idi. Vaktiñ müsâ‘adesi olmadugı eclden Sa‘âdet Giray Hân-ı merhûm ma‘zûl olunup, Safâ Giray Hân, hân oldukda Çerkesler aña ilticâ eylediler. Netâyic-i kelâm ani’l-merâm ol tarafda beg mirzâ dahı mesmû‘ idinmiş ki, Kırım’a hân olan Safâ Giray Hân-oglı Mübârek Giray Sultân yigirmi biñden ziyâde askerile üzeriñe ta‘yîn ve taslît eyledi ve fekk-i hâtır oldılar. Ol **[41^{b}]** dahı bir mikdâr Çerkes keferesin cem‘ile nehr-i Çekem dimekile müte‘ârif suyıñ kurbunda tedârik görüp, Kızılyar didükleri mahalle şecerî bir kal‘a ihdâs olunmak içün kavm-i Çerâkise ikdâm-ı tâm ve sa‘y-i ihtimâm birle kal‘a bünyâd itdürdi. Derûn-ı kal‘aya ma‘an bulunan Çerkeslerile duhûl eyleyüp, hâzırbaş oldılar . Pes bu tarafdan Mübârek Giray dahı asker-i Tatarıla nehr-i Çekem didükleri çayuñ kenârına gelüp kondılar. İrtesi ale’s-seher tarafeynden cenge muntazır olunup, hâzır oldılar. Hemân beg mirzâ tahassun eyledügi kal‘asından taşra çıkup, nehr-i mezkûrıñ berü tarafına geçdiler. Ma‘an bile bulunan Çerkes-i nâkeslerile müttefikan asker-i İslâm üzerine kajgarik çalup, atların kamçılayup hücûm eylediler. Bir muhârebe-i azîm vâkı‘ oldı ki, görenler tahsîn ider. Hikmet-i Hudâ-yı lem-yezel, beg mirzâ-beg didükleri la‘îniñ vakt-i muhârebede bindügi atına bir sehm-i kazâ–i perrân dokundı. Muhâlif yerine vâkı‘ olmagın atına za‘f u argın mülâhaza eyledügi gibi tahassun eyledigi kal‘a semtine arzû ile nehr-i Çekem’e ugradı. Gāziyân-ı Tatar, melâ‘înüñ ardın alup, nehr-i mezkûr içinde giriftâr idecek mahallde beg mirzâ ve atı gark olup, nâ-bûd oldılar. Bâkī Çerâkesleri kimin katl ve esîr olunup, ba‘zı yügrük atluları firârile kal‘alarına ve daglara dagılup kaçdılar. Bir cüz’î zamânda beg-mirzânıñ lâşe-i murdârın nehr-i mezkûrdan ihrâc olunup, bir gam-ı adû-yı bî-dîn at kuyruguna takup sürükleyerek sultân-ı merkūmuñ çadırına getürdiler. Çerkes kavmi, beglerine olan hakāreti görünce perîşân olup, dagıldılar. Ba‘dehû cümle Kabarti kavmini cem‘ eyleyüp, göçürüp, kadîmî mekânları olan Ureb suyu dimekile ma‘rûf mahalle iskân

itdirüp, biñ beş yüzden mütecâviz esîrlerin ahz **[42[a]]** ve at, tolga ve zırhların aldı. Vâfir ganîmet ile avdet eyleyüp, mesrûr [u] ferah-nâk taraf-ı Kırım'a müteveccih oldılar.

Ammâ Kırım'da Safâ Giray Hân'a, Âsitâne-i sa'âdetden kānûn-ı kadîm-i Osmânî üzre kılıç, kaftânile bir kapucıbaşı irsâl olunup, sefer-i hümâyûna da'vet olundı. Ol dahı bir mikdâr asker tedârikiyle Ak-kerman'a gelüp, vusûlünde anlardan dahı bir mikdâr asker peydâ eyleyüp, Bogdan sınurından ve Eflak vilâyeti içinden güzer eyleyüp, Yerigök dimekile müsemmâ mahalle nüzûlünde bi'l-cümle Kırım begleri, asker-i Tatar'ı tahmîn eylediler. Min haysü'l-mecmû' üç biñ âdemden izyâd görmediler. Safâ Giray Hân ise Âl-i Osmân vezîriyle va'd ü ahdi: "Akalli yüz bin Tatar adû-şikârile fasl-ı bahâr-ı huceste-âsârda imdâd-ı dîn ü devlet içün bizi hâzır bilesiz" deyü lâf harmanın savurmuş ve elsine-i nâsda dahı böyle tevâtür ve meşhûr olmuş. Şimdiki hâlde sadr-ı âlî huzûrına varıldukda: "Feth-i kelâm hânım. Cenâbıñuzıla olan ahd ü peymân şimdiki hâlde hilâf oldı. Yüz biñ Tatar'ıñ öşrin bile getürmediñüz. Bâ'is nedür ? " deyü su'âl eyledükde hân dahı kizbinden hicâb ve kendüne itâbdan havfıla: "Belî sultânım. Va'demizde ma'âza'llâh hilâf olmaz, sahîh olur idi. İllâ işte bu kimesneleriñ mâni'-i küllîsi olmasa. Memleketimizde bize hükûmet iddürmezler. Kendü re'yleriyle gezerler" deyüp, "bizi havâle eyledigi gibi ol ân bizim işimiz yaman olur" deyüp müşâvere eylediler. "Buña ilâc budur ki; hemân bu aradan girü cânibe avdet aceb maslahatdur? Eger devlet tarafından itâb vâkı' olur ise bu hâna olur. İbtidâen dahı böyle bâzergân hân bize lâzım dahı degildür" deyüp, sözlerin bir araya kodılar ve cümlesi bu râyı ma'kūl **[42[b]]** görüp: "Biz ölmez hânıñ kullarıyuz" didiler ve bu aralıkda mahrûse-i Edrene'de rikâb-ı hümâyûn kā'im-makāmı olan Bıyuklı Mustafâ Paşa dahı sırran mektûb tahrîriyle bir çukadârın irsâl eyleyüp, Kırım beglerine mektûbı vusûlünde derûn-ı mektûbda münderic kelîmât: "Ba'de'l-hamiyetü's-selmât. Hâliyâ me'mûr oldugıñuz seferden avdet eyleyesiz. Hânıñuz el-Hâc[205] Selîm Giray Hân-ı alî-şân, hacc-ı şerîfden gelmişdür ve mükerrer hân olması mukarrerdür. Abes yere zahmet çeküp, şedd hall sıkletinden halâs olasız ve bu sene-i mübârekde sâlim eviñüze avdet eyleyesiz. Serhadd-i İslâm dahı hemân muhâfaza olunacakdur" dimişler. Bu fitneden murâdı Arabacı Ali Paşa'yla mâbeynleri kec olmagın ve Selîm Giray Hân hazretlerinüñ Mutafâ Paşa çıragı olmagıla böyle san'at eylemişler.

---

[205] Eserin tamamında "el-Hâcî" şeklinde yazılmasına rağmen biz "el-Hâc" yazımını tercih ettik.

Çünki bu mektûbıñ mefhûmı dahı ma‘lûmları oldı. İrtesi ale’s-seher asker-i Tatar içinde loş loş, kıyt kıyt âvâzıla bir sadâ zâhir oldukda hemân bi’l-cümle asker dönüp aldı yürüyüvirdi. Hemân Safâ Giray Hân’ıñ etekleri tutuşup, safâsı cefâya mütebeddil oldı ve Sa‘âdet Giray Hân-ı merhûm aleyhine itdigi sû-i tedbîr yoluna geldi. Netekim buyurmuşdur: *Kâle aleyhi’s-selâm:* من حفر حفرة فقد وقع فيه[206] hadîs-i şerîfî muktezâsın nümâyân müşâhede ve ayân oldı. Ammâ çâre yok. Bozulup giden askeriñ ardından âdemler irsâl idüp, beglere ve mirzâlara çok niyâz itdürdi ve: “Her ne murâdıñuz olur ise dirîg olunmaz. Hemân bu fesâddan fârig olasız” deyüp çok tazarru‘ eyledi ve lâf harmanın savırup va‘deler gösterüp, şikāllerine çok piyâz düşdi. Ammâ kat‘an müfîd ve mesmû‘ itmediler. Varan **[43a]** âdemin dögüp kodılar. Safâ Giray Hân me’yûs oldı. Bi’z-zarûrî yanında bulunan beş on kimesnesiyle nehr-i Tuna sefînelerinden birine binüp, Ak-kerman’a geldiler. Ol bozulup giden asker Ak-kerman’da eglenmeyüp, Kırım’a vusûlünde arz u mahzar tahrîr eyleyüp, evsâf-ı zemîmesiyle arzların pür eyleyüp, netîce: “Biz böyle hâna hidmet itmeyüz” cevâbıyla yekûn-ı kelâm ve imzâ-i havâss u âmm idüp, Âsitâne-i Ferîdûn-unvân cenâbına irsâl eylediler. Hâmil-i arz u mahzar, Devlet-i Âliyye vusûlünde kā’imakām-ı rikâb-ı hümâyûn olan Bıyuklı Mustafâ Paşa’ya arz u mahzar-ı Kırım’ı teslîm olundukda, ol dahı telhîs-i şehriyârî eyleyüp, arz u mahzar-ı Kırım’ı mütâla‘a ve inşâ olundukda ma‘lûm-ı hümâyûnları oldı. “Pes umûmen bir vilâyet-i evsâf zemîmesine şehâdet iden kimesne elbetde mezmûmdur ve cümle ulemâ vü sulehâ kezb-i ihtiyâr itmezler” cevâbı buyurmuşlar ve gelen kimesneye su’âl olunup: “Vilâyetiñüz halkı murâdları ve hazzları kimdendür ve kimi sifâriş eylediler?” didükde, ol dahı cevâb virüp: “Sultânım a‘lemdür. Velâkin hâliyâ cümle Âl-i Cengiz’den mümtâz ve ser-firâz olan el-Hâc Selîm Giray Hân-ı alî-şândur ve halk-ı âlem anlardan hoşnûd ve emândur. Bâkī siz a‘lemsiz” didükde hemân mu‘accelen fermân tahrîr ve kemâl-i i‘zâz u ikrâmile: “Bu tarafa teşrîfiñüze müterakkıb ve intizârdayuz. Bir gün mukaddem gelesiz” deyü i‘lâm olundı.

Sa‘âdetli el-Hâc Selîm Giray Hân-ı alî-şân hazretleri dahı henüz hacc-ı şerîfden gelmişler idi. İrsâl olunan kapucıbaşı vusûlünde İslâmbol kurbunda vâkı‘ karye-i Kadı’da, çiftliklerinden azîmet eyleyüp, şehr-i Edrene’ye vusûl buldukda azîm alaylar ile mu‘azzez ü mükerrem istikbâl **[43b]** olunup, bir sarây-ı âliyye nüzûl eylediler ve fermânıla kapucıbaşı dahı Ak-kerman’a irsâl olunup, Safâ Giray-ı Hân-ı sâbık cezîre-i

---

[206] “Kim ki, kardeşi için bir kuyu kazarsa içerisine kendisi düşer.”

Rodos'a ta'yîn olundı. İrsâl olunan kapucıbaşı aga vusûlünde Safâ Giray Hân'ı getürüp Rodos'a idhâl eyledi.[207] Cezîre-i mezkûra vusûlünde ticâret tarîkıyla cem'-i mâl tahsîline mukayyed oldılar. Bunıñ dahı ahvâli alâ-vechi'l-iktisâr zikr olunmuşdur. Safâ Giray Hân müddet-i saltanat mâh 10.[208]

BEYT

Cihânda kalsa eser nîk-nâmıla ahı
Çok olur sîm [ü] zer nâkes nâdânda dahı
Merd-i meydân añunla hân olan öyle gerek
Hezâ mu'tî kerem dise aña nâs sehî
Niçe biñ şâh u gedâ konup uçdı bu lâneden
Hâtemiñ nâm ile sanki cisminde rûhı
Yohsa hıssetle kabul eylerse bed-nâmı
Añulur târîh-i beşer buncılayın bed-nâmı

HİKÂYET-İ EL-HÂC SELÎM GİRAY HÂN BİN BAHÂDIR GİRAY HÂN *İGBİRA'LLÂHÜ ŞÂNÜHÛ*, sene 1104.

Hilyeti: Orta boylı, beyâz elli, nahîfe'l-cism, halîmü'l-tabî', tatlı dilli, fasîhü'l-lisân, sehî ve kerîmü'ş-şân bir hân-ı alî-şândur. Hakk sübhânehu ve te'âlâ ömr ü devletin efzûn ve kâm-ı maksûdın dillerinde bir vefk dil hâsıl eylemeye. Âmîn! Devlet ü şevketiyle tavâf-ı beyt-i Hüda ve hacc-ı şerîf ziyâret ve edâ eyleyüp, kemâl-müsâb ve ecr [ü] fazîlet [ü] sevâba nâ'il oldılar. Netekim rivâyet olunmuşdur. *Kāle'n-nebiyyü salla'llâhü te'âlâ ve selem:* من ملك زاد و راحلة [44] تبلغه الي بيت الله و لم يحج فعليه ان يموت يهوديا او نصرانيا[209] hadîs-i şerîfinden ictinâb ve emsâlen kemâl-i şevk ve neşât-ı kalbile edâ-i farzu'llâh eyleyüp geldükden soñra üçünci def'a diyâr-ı Kırım'a hân-ı alî-şân ve sâhib-i

---

[207] Silahdâr, Safa Giray'ın Kırım ileri gelenlerinin mallarına zorla el koyduğunu ve bu nedenle bu hana bir kin beslendiğini belirtir. Selim Giray'ın taraftarı olan Rikâb-ı Hümâyûn Kaymakamı Mustafa Paşa ile Silahdâr Osman Paşa'nın hana duyulan bu hoşnutsuzluktan istifade ederek onu azlettirdiklerini ve böylece Selim Giray'ın da üçüncü defa han seçildiğini belirtir. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 682-685; Defterdâr Mehmed ise hanları karıştırmış ve Saadet Giray yerine Safa Giray yazmıştır. Bk., *Zübde-i Vekayiât*, s. 437-438.

[208] Kırım tarihlerinde Safa Giray'ın hanlık müddeti hakkında birbirinden farklı bilgiler verilmektedir. Abdülgaffar Kırımî 9 ay derken, bk., *Umdedü't-Tevârîh,* s. 17. Halim Giray 10 ay demektedir, bk., *Gülbün-i Hânân*, s. 128.

[209] "Kim mala ve bineğe mâlik olur da hacca gitmezse Yahudi veya Hıristiyan olarak ölür." Tirmizi, 812, III, 176.

unvân oldukların şikeste vü beste cerîde ve tahrîr [ü] takrîre getürüp, alâ-kadri'l-imkân bu abd-i pür-taksîr [ü] acz, halka'llâhü te'âlâ Dervîş Mehmed Giray bin Mübârek Giray-ı Cengizî *gaffera'lllahü zünûbehû ve setera uyûbehû.* Alâ-vechi'l-ihtisâr ayân u beyân olunur. İnşâ'allâhü tebâreke ve te'âlâ.

Hicret-i nebiyyü *salla'llâhü aleyhi ve sellem* erba' ve mi'e ve elf 1104 evâhirinde el-Hâc Selîm Giray Hân-ı alî-şân hazretlerinüñ tâli'-i mes'ûdları ferhunde ve kuvvet-i sa'âdet bulup, hânlık saltanatına iclâs olunup, sene-i mezkûrada mühimmât-ı tedârik-i sefer görilüp hâzır oldılar. Ammâ hân oldukları vakt içre birâder-zâdelerinden Şâhîn Giray Sultân'ı diyâr-ı Kırım'a nûreddînlik mansıbına ihsân buyurılup ve Çerkes hidmetine sipâriş buyurdılar. Ve ferzend-i reşîdlerinden Sa'âdet Giray Sultân dahı vilâyet-i Çerkes'de Jane nâm karyede sâkinler idi. Hemân Şâhîn Giray ve Sa'âdet Giray sultânlar atlanup, sâlifü'z-zikr Safâ Giray-oglı Mübârek Giray'ı öñin alup bi'l-cümle esîrleri ve cebe ve tolga ve atların elinden alup, Mübârek Giray havf u haşyetden güzîrân olup firâr eyledi. Azak semtinden dolaşup güçle[210] Kırım'a düşdi. Anda dahı duramadugundan Rûm-eli'ne gelüp, sâbıkā meskenine duhûl buldı. Çünki Safâ Giray Sultân bu haberi mesmû' eyleyüp, esîrlerden me'yûs oldukda mevt ender-mevt pür-melâl olmuşdur ve Arabacı Ali Paşa dahı kal'a-i Belgrad'ı[211] **[44b]** ol sene muhâfaza idüp, küffâr-ı dûzah-mekîn Bosna-sarâyı semtlerine hücûm eyleyüp, Bosna serdârı olan merhûm ve magfûr Topal Hüseyin Paşa bir gāzi vezîr ve müdedbîr-i âlî-tedbîr olmagın Hüsrev Beg nâm selef vüzerâsından bâkī kalan defîneyi feth eyleyüp, akçe-i mezkûrıla yigirmi biñ mikdâr kul yazup, gelen kefere-i hâsirîni dâ'imâ münhezim eyledügi meşhûr oldugundan ol sene umûmen kâfir-i bed-kâr cumhûren üzerine vardılar. Hakk tebâreke ve te'âlâ hazretinüñ kemâl-i lûtf u ihsânıyla kefere-i dûzah-karârı karşulayup, otuz biñ mikdârı nasârı tu'me-i tîg-i âbdâr eylediler. Anıñçün Arabacı vezîr üzerine çokluk kâfir gelmeyüp, hemân tarafeynden muhâfaza olunmuşdur. Ba'de'l-Kasım avdet eyleyüp, Edrene'ye geldükde vezâretden azl olunup, Ali Paşa'ya: "Cezîre-i Rodos'a var. Hân çerâgıña müşerref ol" şekli irsâl eylediler. Bir sene mikdârı zamân mürûrıyla katl olunup, kelle-i nâ-sûdı meydân-ı sarâyda galtân olundı.[212] Sadr-ı vezârete el-Hâc Ali Paşa nâmında bir vezîr-i âlî-vakāra tesellüm-i mühr-i vezâret-i şehriyârî olundı.

---

[210] Metinde "gücüle" şeklinde yazılmıştır.
[211] Metinde "Belgrad'da" şeklinde yazılmıştır.
[212] Arabacı Ali Paşa'nın azledilme sebebi çağdaş Osmanlı kroniklerinde daha farklı anlatılmaktadır. Ayrıca Ali Paşa azledildikten sonra önce Gelibolu'ya sürülmüş ve burada bir ay kaldıktan sonra Rodos'a

[BELGRAD’IN MUHASARADAN KURTARILMASI]

Ba‘de’t-tedârik-i sefer, el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerin dahı da‘vetile mahmiyye-i Edrene’ye getürmüşler idi. Hân hazretlerine dahı “Seferîsüz” deyü fermân olundukda, hân-ı alî-şân hazretleri dahı Kırım’da kalga sultân oglına mektûb-ı muhabbet üslûb tahrîr olunup ve beglere ve mirzâlara yarlıg, belîg irsâl eyleyüp, derûnunda münderic kelimât-ı müşkîn [ü] fehevâtları: “Kalga sultân oglımuz ve sâ’ir begler ve Karaçi kullarımıza ba‘de’s-selâm-selâmet peyâm, inhâ-i hânî budur ki: Emr-i şehriyârile imdâd-ı sefer-i hümâyûna me’mûr olmuşsızdur. **[45a]** Bir gün mukaddem gelmege sa‘y-i makdûrıñuz sarf idesiz” deyü te’kîd ü tenbîh buyurmuşlar. Anlar dahı “*El-emr-i emr-i kem*” fehvâsınca ale’t-ta‘cîl mühimmât-ı sefer görilüp, ber-mûcib-i emr-i âlî itâ‘at üzre hakīkati’l-hâl öyle bir kesret ve cem‘iyet ki, bi’l-mecmû‘ Kırım dilâverleri ve No[g]ay mümtâzları, Tatar-ı kürk-i hûn-hârlar fî-sebîli’llâh ve mütevekkelen ala’llâh minvâlince ittifâkıla cem‘ olup, انْفِرُواْ خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُواْ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمفِي سَبِيلِ اللّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ[213] emr-i şerîf ile âmil oldılar. Tayy-yi merâhil ve kat‘-ı menâzil birle azîmet eyleyüp, kal‘a-i Belgrad’a karîb menzilde hân-ı alî-şân hazretlerine mülâkī oldılar ve kal‘a-i Belgrad’a ser-asker-i İslâm olan merhûm Ca‘fer Paşa-yı şehîdiñ hafiyeten irsâl eyledigi feryâdcıları gelüp, mektûbun getürdiler. Tahrîr olundugı üzre seksen biñden mütecâviz Nemçe ve Macar ve re‘yâ kâfirleri nehr-i Sava’dan ubûr idüp, bir haftadan ziyâdedür ki, kal‘a-i Belgrad’ı mânend-i ejder-i heft-ser ihâta ve muhâsara eyledi ve öyle ikdâmile dögerler ki, günde yedi yüz pâre top, iki yüz havan kumpara atup, derûn-ı kal‘ayı harâb [u] vîrân eylemişdür. Asker-i İslâm dahı bî-tâb ve bî-mecâl olmuşlardur. “Eger imdâd-res olunmaz ise kal‘a-i Begrad’ı gine zabt eylemesi mukarrerdür. Hemân Allah ve Resûl bir sâ‘at mukaddem imdâdımıza erüp, halâsımıza sebeb olasız” dimişler ve nâliş ü zârîlik kılup feryâd eylemişler ki, mesmû‘ olan ehl-i îmân bi’z-zarûrî bana ârız olurdı. Çünkü hân-ı alî-şân ve sadr-ı âlî-vakār hazretlerinüñ mesmû‘ları oldı. Hemân bir niçe dilâver-i **[45b]** Tatar’ı istifâ olunup, acele birle dil almaga irsâl olundı. Dilâverân-ı Tatar-ı adû-güzâr bâd-vâr esip gitdiler. Ale’l-

---

nefyedilmiştir. Müellifimizin belirttiği üzere bir sene sonra değil, azledildikten yaklaşık üç ay sonra öldürülmüştür. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 626-634; *Zübde-i Vekayiât*, s. 421; *Sicill-i Osmânî*, III, 520: Abdülkadir Özcan, “Ali Paşa, Arabacı”, *DİA*, II, 424.

213 “Gerek yaya olarak, gerek binek üzerinde Allah yolunda sefere çıkın. Mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır.” et- Tevbe, 9/41.

fevr tabur-ı hûk-i cumhûra yetdiler ve bir kaç Nemçe ve Macar la'înlerin dâm-ı kemendile giriftâr-ı dest-beste tutup, ikinci gün hân hazretlerinüñ huzûrlarına ihzâr olundı. Anlar dahı söyledüp, fi'l-vâkı' paşa-yı mezkûrıñ tahrîri üzre seksen biñ mikdârı kefere-i dûzah-mekîn: "Kal'a-i Belgrad'ı bunca gündür ki, muhâsara itmişlerdür" deyü cevâb virdükde sadr-ı âlî huzûrına irsâl olundı. Dil getüren dilâverlere, vezîr-i âlî-kadr hil'at-ı fâhire ve altun bahş eylediler. Ba'dehû dillerden su'âl olundukda minvâl-i mezkûr üzre cevâb virdiler. Vezîr-i alî-şân ve hân-ı zî-şân dahı gayret ü bezl-i makdûr eyleyüp, cidd [ü] cehdile iki konagı bir eyleyüp, bir menzil mikdârı mahall kaldukda bir mikdâr Tatar askeriyle bir sultânı ser-asker eyleyüp, tabur çapdırmaga irsâl eylediler. Sultân-ı mezkûr, hân hazretlerinüñ ogullarından Sa'adet Giray Sultân nâmında olan ferzend-i reşîdleri idi. Gayret ve sür'at birle tegāfülen taburıñ bir semtinden sadâ-yı Allah Allah gûyân-ı berk-ı hâtıf gibi çapdukları ile küffâr-ı bed-ma'âş birbirine düşüp, bir hayli şaşkınlık gösterdiler. Meger kefere-i sakar-karâr, kal'a-i Belgrad'ı mânend-mâr etrâf u eknâfın ihâta eyleyüp, taburınuñ dahı etrâfına bi'l-cümle handak kestirüp, hıfz eylemiş. Yohsa azîm iş görülmesi mukarrer idi.

El-kıssa, taburdan taşra bulunan otlukcı ve hayvânât cinsinden bârgîr ve gâv bir hayli doyunluk ele getürdiler. Kal'a-i Belgrad derûnunda bulunan asâkir-i **[46a]** İslâm, Tatar-ı nusret-nişânı gördükleründe burc [u] bârûlarından şâdmân toplar atup, tekbîr-künân, şükr-i Yezdân eylediler. Ammâ mahall-i ma'rekede sulehâ-yı ümmetden bir Tatar sûfîsi küffâr-ı bed-âyîne esîr olur. Re's-i tabur olan la'în-i bed-âyîn, sûfî-i mezbûrı karşusına getürdüp, cellâd-ı tîg-i uryân siyâset meydânında: "Dogrı söyle, bu gelen asker, Kırım hânı kendü midür?" deyü su'âlinde, mezkûr sûfî bir dîndâr ve mütedeyyin sulehâ-i ümmet olmagın gayret-i İslâmî mevt üzre bir hayc ve hayât memâtın yeksân görmegin: "Bu asker ki, görürsüz, hân hazretlerinüñ ednâ mertebede bir hidmerkârıdur. Hânda kaldıgu hâna ola" deyüp cevâb virür. Tekrâr su'âl eyleyüp: "Kırım hânı[214] ne kadar askerile geldi" derler. Sûfî-i mezkûr: "Asker-i Tatar'ıñ ne mikdâr oldugı ma'lûmum degildür. İllâ hemân No[g]ay askerinden seksen biñ leşker defter olunmuşdur. İ'timâd olunmaz ise yarın gelürler, görürsüz" didükde la'în-i dalâlet-âyîn gazaba gelüp, katline emr eyler. Bi-emri'llâhi tebâreke ve te'âlâ, ecel-i müsemmâsınıñ vakt[i] olmamagın yanında bulunan kapudanıñ birisi recâ eyleyüp: "Yarınki güne dek te'hîr idelim. Eger cevâbında kizbi zuhûr eyler ise biz bunı dürlü dürlü azâb ile helâk

[214] Metinde sehven "hanınıñ" şeklinde yazılmıştır.

idelüm ki, bir gayriye dahı gayret ola" deyüp sûfî-i mezkûrı halâs iderler ve habsile emr iderler. Ol şeb bi-emri'llâhi te'âlâ kendü mâbeynlerinde bir hengâme-i şedîd zâhir olur tâ bi-seher birbiriyle ceng ü cidâl üzre iken sûfî-i mezkûr bi-emri'llâh bir tarîkıyla ol hengâme arasında halâs müyesser olur, askere gelür. Anlar hôd: **[46[b]]** "Tatar basdı" sadâsıyla kıtâl-i azîm vâkı' olur, vâfir kâfir mürd olur. Ale's-seher kal'a-i Belgrad'ı dögmekden fârig olurlar ve nehr-i Sava üzerine vaz' eyledükleri cisrlerinden Zemîn adası semtine mürûr itmege başladılar. Nısf mikdârı ubûrundan soñra hân hazretleri ve sadr-ı âlî hazretleri bi'l-cümle asâkir-i nusret-me'âsirile gelüp irişdiler. Asker-i İslâm'a icâzet virüp, küffâr-ı hezîmet-şi'ârıñ ardından irişüp, berk-ı hâtıf misâl girişdiler. Bir mikdârın tu'me-i tîg-i âbdâr ve kimin dahı esîr-bend giriftâr eylediler. Nehr-i Sava'nıñ öte cânibinde bulunan la'în-i müşrîkin tonūz topı olup, firâr eylediler. Guzât-ı Tatar-ı sabâ-reftâr ardlarına düşüp, vâfir ganîmet ve esîr ele getürdiler. Ba'dehû kal'a-i Belgrad'ı ta'mîr ve rîş olan mahalle müceddeden bir hisâr-ı hasîn bünyâd olunup, etrâfına tûl u amîk handak kesdirilüp ve bir kaç mahall-i elzemden tabya ve kuleler ihdâs olundukdan soñra zehâ'ir ve cebehânesin vâfir tedârik olunup, enderûn-ı kal'a-i mezkûra mâlâmâl kul doldurdukdan soñra ma'mûr ve metîn eyleyüp, rûz-ı Kasım anda tescîl eyleyüp, sâlimîn ü gānimîn avdet eylediler.

Tayy-yi merâhil ve kat'-ı menâzil birle pây-ı taht-ı Âl-i Osmân Ferîdûn-unvân mahrûse-i şehr-i Edrene'ye vusûl buldukda el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerine kemâl tevkīr ü i'zâz ile sarây-ı dil-güşâ vâlâ zer ender-zer döşenüp, ta'zîm ü tekrîmile du'â vü senâlarıla getürüp kondurdılar. Pâdişâh-ı cihân, Sultân Ahmed Hân, *rahmetu'llâhi aleyh* hazretleri el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerin sarây-ı hümâyûna da'vet idüp, **[47[a]]** azîm eltâf-ı hüsrevânîlerine mazhar düşüp, hâs atlarından bir esb-i cihân-peymâ mücevher ve murassa' donanmış ki, her gören bir Mısır hazînesi tahmîn eyler, el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerine ihsân olunup ve ser-i mübârekine bir mücevher-i girân-bahâ sorguc takup ve miyânlarına dürr[215] ü lü'lü ile memlû terkeş ve murassa' bir tîg-i âbdâr kuşadup ve bir fâhir semmûr kürk giydürüp, kırk kîse mikdârı guruş harclık in'âm olundukdan soñra hayr du'âlarıyla: "Dâ'ima yüziñ ak olsun, berhûdâr ol!" deyüp mu'azzez ve mükerrem konagı olan sarây-ı ferah- fezâya getürüp nüzûl eylediler ve sadr-ı âlî hazretlerine dahı kemâl mertebede tevkīr olunup, du'â-i bî'l-hayrile behre-mend buyuruldı.

---

[215] Metinde "dûr" şeklinde yazılmıştır.

Pes vezîr-i âsaf-tedbîr el-Hâc Ali Paşa hazretleri bu fırsatı ganîmet-i küberâ mülâhaza eyleyüp, *Azze men kanea ve zelle men tamea*[216] mefhûmı muktezâsınca hân-ı alî-şân hazretlerin şefî‘ tutup, pâdişâh-ı âlî-vakār ve şehriyâr-i âlî-tebâr hazretlerinden mütekā‘idlik recâsına biryân olup: "Alîlü'l-vücûd bir bende-i kemîneleriyim. Dîn ü devlete istihdâm olmaga iktidârım ve kuvvet-i bedenim tahammülü yokdur. Du‘â-gûy-i şehriyârî olunmak ile çerâg ü hayr-hâhları olmak recâ olunur" didükde, pâdişâh-ı encüm-sipâh dahı recâsın kabûl buyurup, sadr-ı vezâretden azl olunup, yevmiye beşyüz akçe vazîfe in‘âm olundı ve şehr-i Bursa'da mütemekkin olmak üzre izn-i şehriyârîleri sâdır oldukda vezîr-i nîk-tedbîr, ol hergiz pür-hatardan sâlim hurûc eyleyüp, **[47b]** şehr-i Bursa'ya duhûl buldılar.[217] الشهرة آفة hadîs-i şerîfinden halâs oldılar.[218] Sadr-ı âlî ve mesned-i mu‘âllaya rikâb-ı hümâyûn kā'imakāmı olan Bıyuklı Mustafâ Paşa'yı, huzûr-ı şehriyârîyye da‘vet olunup, mühr-i vezâreti yed-i ba‘îd teslîm ve tefvîz emür buyurdılar. Pes sadr-ı vezârete Bıyuklı Mustafâ Paşa tasaddur eyledi ve el-Hâc Selîm Giray Hân-ı zî-şân hazretlerin, pâdişâh-ı âlî-tebâr hazretleriyle mükerrer müşerref olunup, izn-i hümâyûnlarıyla diyâr-ı Kırım'a müteveccih oldılar. Şerefü'l-vusûl taht-ı hükûmetlerinde İskender misâl geçüp karâr buyurup, adl ü dâdile hükûmete ve icrâ-i şer‘-i Muhammedî'ye *salla'llâhü aleyhi ve sellem* meşgūl oldılar. *Kālen nebiyyi salla'llâhü te‘âlâ aleyhi ve sellem,*[219] ان احبّ الناس يوم القيامة امام عادل

O şehüñdür sa‘âdeti günin
Meyli yok zulme adle mâ'ildür
Hazret-i izzete âhibbü'n-nâs
Yevm-i mahşerde şâh-ı âdildür

---

216 "Kanaat eden aziz, hırsa düşen zelil oldu."
217 "Şöhret âfettir."
218 el-Hac Ali Paşa'nın sadaretten azli aslında paşanın hastalığından dolayı değildir. Çağdaş Osmanlı kronikleri de sadrazamın neden ve nasıl azledildiği konusunda birbirine tamamen zıt bilgiler vermektedirler. Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 440-442'de II. Ahmed'in, halka ağır vergiler salan ve onlara zulmeden defterdarı azletmesi için Sadrazam Ali Paşa'ya fermân göndermesine rağmen sadrazamın defterdarı azletmemesini ve huzûr-ı hümâyûnda bunun sebebi sorulduğunda ise defterdarı savunarak, padişahın kararını eleştiren bir konuşma yapmasını paşanın azledilme sebebi olarak gösterir. Padişah, önce Ali Paşa'yı öldürmek istemiş, ancak ileri gelen devlet ricalinin araya girmesiyle onu af etmiştir. Padişah, paşayı afvetmekle kalmamış, istediği yerin valiliğinin verileceğini de belirtmiştir. Fakat sadrazam bu teklifi de reddedip, cüzi bir geliri olan Mihaliç hâssını istemiştir. Daha sonra da Bursa'ya gitmiştir. Silahdâr ise, Defterdar'ın tam tersini söylemektedir. Ona göre haksız olan Ali Paşa'dır ve padişahın gazabından Bozuklu Mustafa Paşa'nın ricası ile kurtulabilmiştir. İkinci defa huzura geldiğinde ağlayarak af dilemiş ve Mihaliç hâssını, padişahın lütfu ile almıştır. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 694-697.
219 "Kıyamet gününde insanların en sevimlisi (Allah'a en sevimli geleni) adaletli devlet reisidir."

muktezâsınca âmil oldılar.

VAK'A-İ ASR-I SULTÂN AHMED BİN İBRÂHÎM HÂN, *rahmetu'llâhi te'âlâ aleyh.*

Zamân-ı şerîflerinde gürûh-ı revâfız ve melâhide Acem şâhı olan Hân Hüseyin, nâme ile elçi irsâl eyledi. Ebü'l-Ma'sûm Hân nâmında bir Kızılbaş, dörd yüz nefer mülhid-i bed-ma'âşile vâfir tuhfe vü hedâ ile bir siyâh fîl getürdiler. Bir sarây-ı âliyye[220] sâkin itdirilüp, üç ay mikdârı zamân mahmiyye-i şehr-i Edrene'de misâferet tarîkıyla istirâhat eyleyüp, dürlü dürlü hîle kelâmlar ile vükelâ-yı dövledin ba'zın mertebe-i i'timâda irişdürdiler.[221] Revâfız la'înlerinüñ **[48ª]** gelmesine bâ'is iki vech üzre imiş.

BİRİSİ OL Kİ: Ekrâd beglerinden Bebe Süleymân nâm bir beg-i şecî' ve dilâver, memâlik-i Revâfızî dâ'ima tâlân ve yagma ve harâb eylemege mu'tâd bir server idi. Bir vechile def'-i mazarrata ve mukābil [ü] mukārenete kābil olmadukları eclden şikâyet tarîkıyla Âsitâne-i Ferîdûn-unvân cenâbına arz-ı muhabbet gösterüp, mezkûr Bebe Süleymân Beg'i gammaz itmek husûsuna gelmişler idi.

VECH-İ SÂNÎ: Özbek Hânı olan Sübhân Kuli Hân dâm-ı ref'te hazretleri mensûbâtından Kayva ya'nî Urgenc vilâyeti didükleri memleketiñ taraf-ı Sübhân Kuli Hân'dan nasb olunan Şeh Niyâz Hân Kızılbaş hudûdıyla sınurdaş olmagın memleket-i Revâfızî dâ'im gāret ü hasâretden hâlî olmayup, niçe kurâ ve şehirlerin harâb u yebâb itmesi sebebiyle ke'enne Kızılbaş-ı mezheb-tırâş, anlara böyle cevâb-ı harr-gûş virüp: "Hâliyâ biz Mekke ve Medîne pâdişâhı olan Âl-i Osmân Ferîdûn-unvân ile dostuna dost ve düşmenine düşmân olmak üzre ahd ü peymânımız vardur ve cemî' ümmet-i Muhammed *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinüñ cemâ'at-i mü'minîn mâbeyninde şâh-ı ekber ve sultân-ı fahr ve halîfe-i rû-yi zemîn anlardur. Ma'a-hazâ bizim üzerimize havâle olan düşmene anlarıñ dahı rızâ-yı hümâyûnları yokdur" şeklinde lâf ü güzâflar tahrîr olunup, ol vilâyet halkına karaltı göstermişler: "İşte Âl-i Osmân

[220] Metinde kastedilen saray Defterdar Ahmed Paşa Sarayı'dır. Bk., *Nusretnâme*, 243b.

[221] Ebü'l-Masum'un İran elçisi olarak gelmesi II. Ahmed döneminde değil, II. Mustafa döneminde 1108'dedir. Ayrıca Edirne'de üç ay değil, iki buçuk ay kalmıştır. Bk., *Zübde-i Vekayiât*, s. 604-605; *Nusretnâme*, 243b-246b; Anonim bir Osmanlı kroniğinde ise *Anonim Osmanlı Tarihi,* s. 132-133'te ise Ebü'l-Masum'un İstanbul'a geldiği tarih 1109 olarak verilmektedir.

pâdişâhına âdemimiz gitdi ve imdâd-ı asker dahı virecek oldı" fülân deyüp, kendü memâliklerin hıfz içün bunda gelüp arz-ı muhabbete sebeb bu imiş.

El-kıssa, **[48b]** hezâr-ı şeytânâtile Bebe Süleymân Beg'i hilâf-ı inhâ eylediler. Vilâyet-i Acem'i gāret ü hasâret itmeyesin deyü te'kîd-i ahz-ı hümâyûn sâdır olundı ve ser-bevvâbân-ı dergâh-ı âliyyelerden bir aga ile Bebe Süleymân Beg'e irsâl eyleyüp, gürûh-ı Kızılbaş-ı bed-ma'âş dahı yıkılup gitdiler.

VAK'A-İ UHRÂ: Meşâhir-i ulemâdan Mısrî muhalles eyler, tarîkat meşâhîrinden, re'îsü'l-ulemâ add olunanlardan bir şeyh-i müte'ârefü'n-nâs Anatolı diyârında vâkı' şehr-i Burusa'dan iki yüz mikdârı sûfî ve mürîdleriyle sancâk kaldırup ve ba'zı nâ-meşrû' halt-ı kelâmıla ya'nî: "Peygamberiñ kızı hazret-i Fâtımatü'z-zehrâ, *radıyallâhü anhü* hazretinüñ ferzend-i reşîdleri İmâm Hasan ve İmâm Hüseyin-i şehîd, *radıyallâhü te'âlâ anhü* dahı peygamberdür ve hâlâ ben Îsâ-rûhu'llâhım. İşte iki melek bu sûfîlerimdür" deyüp şehr-i Edrene'ye bu da'vâ ile vusûl buldugı gibi: "Bize mahallsiz gelen Îsâ lâzım degil" deyüp cümle sûfîleriyle İbrime'ye[222] nefy olundı. Cüz'î zamân dahı te'hîr olunsa bir azîm fesâda bâ'is iş olması emr-i mukarrer idi. Mezkûr Mısrî Efendi-yi merhûm, mazanne-i kirâmdan bir meczûbü'l-akl, aşk-ı ilâhî ile mest olmuş kimesne oldugundan iştiyâh degildi. Ammâ kelâmı şer'-i şerîfe muhâlif olmagın nefy olunmuşdur.

Ve raca'nâ ilâ kelâminâ. Pes ol şitâ-güzerile fasl-ı bahâr-ı huceste-âsârda tedârik-i mühimmât-ı sefer hâzır ve âmâde kılınup, Sadr-ı âlî Bıyuklı Mustafâ Paşa ve sâ'ir vükelâ vü ümerâ bi'l-cümle sipâh, kuvvet ve kudret-i birle ve sa'âdetli **[49a]** el-Hâc Selîm Giray Hân-ı alî-şân hazretlerine da'vet-i sefer olunmak içün hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn ile bir kapucıbaşı agayı irsâl olunmuşdı. Ve kılıç, kaftân ve altmış biñ altun sekbân ulûfesi, on biñ altun hân hazretlerine, terkeş bahâ dahı irsâl olundı. Şerefü'l-vusûl sa'âdetli el-Hâc Selîm Giray Hân hazretleri dahı: "Sem'an ve tâ'an" deyüp bir mikdâr Kırım askeriyle diyâr-ı Kırım'dan azîmet buyurup, Ak-kerman'a vusûllerinde bir kaç gün ârâm u istirâhat eyledükden soñra ba'de't-tedârikü's-sefer "*Es-*

---

222 Niyâzî Mısrî, Limni'ye sürülmüştür. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 704-705; *Zübde-i Vekaiyât*, s. 450; Abdülbâki Gölpınarlı, "Nıyâzî Mısrî", *Şarkiyat Araştırmaları*, VII, 183-226.

seferü kıt'atün mine's-sakar"[223] mefhûmunca No[g]ay ve Ak-kerman kavminden dahı bir mikdâr asker intihâb idüp, hulûs-ı kalbile fî-sebîli'llâh ve mütevekkilen ala'llâh müteveccih ve azîmet buyurdılar. Kāle'n-Nebiyyü aleyhi's-selâm: من اغتبرة قدماه في سبيل الله حرم الله علي النار[224] hadîs-i şerîfi sürûrıyla "Azm-i kal'a-i Belgrad-ı behişt-âbâd ve dîn ü devlete imdâd" deyüp çekilüp gitdiler. Ammâ vilâyet-i Eflak'dan ubûr u mürûr ider iken Kırım halkı sâbıkā hânlardan bozulup, gitdügi menzile geldükde eski habâ'is hulkları harekete ve hâtırlarına gelüp loş loş, kıyt kıyt avâzın ayyûka peyveste eyleyüp, girü cânibe aldı yürüyivirdiler. Sekbân halkı dahı gitmek istedi. Hân hazretleri ibrâm eyleyüp koyvermediler. Hemân sekbân halkı ve agaları bi'l-cümle iki biñ mikdârı askerile kaldı. Sâbıka çekilüp gitdiler. Hân hazretleri nâçâr hele gayret eyleyüp girüye dönmediler. Belgrad'a müteveccih ve revân oldılar.

Sekbân tâ'ifesi, Kırım halkıyla avdet eylemege ibrâm **[49^{b}]** itmedüklerine sebeb budur ki: Asker-i Tatar ulûfesizdür, hasbeten li'lâh sefere çıkarlar. Ammâ sekbân kavmi ulûfe-hordur, vazîfeleri dahı Âl-i Osmân Ferîdûn-unvân hazînesinden ihrâc olunup, hân olan devletlüye teslîm olunur. Eger anlar dahı vazîfesin tamâmen virüp, bahşişlerin mukannen üzre iderler ise aslâ bir fi'l-i şenîde bulunmaz bir tâ'ifedür ve mazbûtdur ve illâ Safâ Giray Hân-ı sâbık gibi ulûfelerin kat' eyleyüp, nısf üzre virilüp ve Devlet-i Âliyye'den gelen altunu kırkup noksânü'l-agyâr idüp virürler ise anlar dahı ma'âl-kerâhe istihdâm olunup, fırsat mahallinde firârdan gayrı işe yaramaz. Yohsa hîle ve noksân olunmasa hân olan kimesneden bir ân ayrılmazlar, mutî' ve münkād tâ'ifedür. Meger hân olan kimesneniñ azl olmasın akle'l-yakīn müşâhede ideler. Netekim Safâ Giray'ı ma'lûm idindiler ve sekbân akçesi seksen biñ guruşdur, atı ve tüfenk, pâk ve müsellâh tüvânâ ve kırk bayrak olmak üzre, be-her bayrak ellişer âdem cengâver ve tüfenk-endâz dilâver şartıyla ibtidâen el-Hâc Selîm Giray Hân-ı alî-şân hazretlerinüñ ikinci def'a hân oldugı 106 senesinde re'y-i şerîfleriyle Âsitâne-i sa'âdete i'lâm eyleyüp, be-her sene Âl-i Osmân Ferîdûn-unvân hazînesinden ulûfe-i sekbân bi't-tamâm ihrâc olunup, bir ser-bevvâbân-ı hâssa agayla hân hazretlerine irsâl ü teblîg olunur idi.

---

[223] "Sefer, cehennemden bir parçadır."
[224] "Ayakları Allah yolunda tozlanan kimseye Allah ateşi (cehennemi) haram kılar."

Netâyic-i kelâm ani'l-merâm, el-Hâc Selîm Giray Hân-ı zî-şân, pâdişâh-ı âdil ve şecî', kâmil, bir vücûd-ı sehî, ke'enne kerem sâhibi, nâmûs **[50[a]]** u âr olmagın gāyetde âr lâ-hakk olup, girü dönmediler. Bâlâda zikri sebkat eyledigi minvâl bâbında ma'an bulunan askeriyle kal'a-i Belgrad'a vusûl buldılar. Bi-emri'llâhi te'âlâ ol sene kâfir-i bed-kâr aslâ hareket itmeyüp, tarafeynden muhâfaza olundı. Rûz-ı Kasım tescîlinde sâlim avdet eylediler. Ammâ bu tarafdan Kırım ve Ak-kerman ve No[g]ay halkı bi'l-cümle hâzır olup, vakt-i şitâda vilâyet-i küffârda olan nehr-i azîmler incimâd mahalline müterakıb ve intizâm iken hikmet-i ilâhî bir şitâ-i zemherîr kuvvetinde cümle Macar mün'kid u incimâd oldugı gibi hemân toksan biñ mikdârı Tatar-ı sabâ-reftâr, adû-şikâr bir ugurdan atlanup Lehli keferesinüñ vilâyeti üzre fî-sebîli'llâh sefer ü azîmet eylediler. Berk-ı hâtıf misâl irişüp, Leh keferesi memâlikin harâb ve tâlân ve yagma ve hüsrân ve kurâ vü kasabâtın şerâre-i âteş-sûzân ile pür idüp, on biñden mütecâviz esîr ve dûşîze ve gulâm ahz eyleyüp ve mâl-ı ganîmetden ve hayvânât cinsinden bî-add ve ganâyim ele getürüp, selâmet ile vilâyetlerine vusûl buldılar. Elhamdüli'llâhi te'âlâ ol şitâda azîm yüz aklıgı zuhûra getürdiler.

Bu tarafdan el-Hâc Selîm Giray Hân hazretleriyle, Sadr-ı âlî Bıyuklı Mustafâ Paşa ma'an mahmiyye-i Edrene'ye vusûl bulup, pâdişâh-ı âlî-vakār ve şehriyâr ve âlâ tebâr hazretlerinden sad gûne iltifât-ı in'âm ve ihsânlarına, mahzar u inâyetlerine nâ'il oldılar ve tekarrub-ı sultân ile niçe kimesneleri dahı çerâg ve hayr-hâh idinüp, خير الناس من ينفع الناس [225] hadîs-i şerîfi tahtında **[50[b]]** dâhil oldukdan soñra icâzet-i şehriyârile me'zûn olup, azm-i vilâyet-i Kırım ve mesken-i havâkīn-i Cengiziyân-ı kadîm deyüp müteveccih ve revân oldılar.

Hân hazretleri ric'atlerinden soñra Sadr-ı âlî Bıyuklı Mustafâ Paşa dahı fırsat bulup, vezîr-i sâbık el-Hâc Ali Paşa sülûküne meslek üzre mütekā'id olmak recâsını pâdişâh-ı âlî-vakār hazretlerine arz [u] niyâz ve i'lâm eylediler. Ammâ Sultân Ahmed bin İbrâhim Hân gûyâ vezîrler kendünden bî-zâr şekilli senede birisi mütekā'id olmaga tâlib ü ragbet olduklarından gazaba gelüp, hemân katline fermân buyurdılar. Vükelâ-yı devletden ba'zı nedîm-i şehriyârî bulunan kimesneler recâ vü niyâzile cürm ü günâhın

---

[225] "İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır."

afv itdirüp, Bıyuklı Mustafâ Paşa‘yı nefy olmasıyla halâs eylediler.[226] Ba‘dehû Ali Paşa nâmında bir paşayı getürüp, sadr-ı âlî makāmına tasaddur eylediler. Ol vezîr-i basîr dahı sadr-ı vezârete nâ'il oldugı gibi tama‘-ı hâmile celb-i mâla sa‘y u ikdâm eyleyüp, niçe dürlü bid‘atler ihdâsına ihtimâm ve îcâd eyledi. Hattâ selef pâdişâhlardan i‘tâ olunan nâs üzre havâs-ı hümâyûnlar herkes âbâ an-ced berât-ı pâdişâhile mutasarrıf oldugı hâssların cebren ellerinden ahz eyleyüp, mâlikâne nâmıyla tesmiye itdirüp, mezâda virilüp, dellâllar nidâ iderek füruht eylediler. Güci yeten kimesne istikrâzile akçe peydâ eyleyüp, mutasarrıf oldugı ekmegin satun aldı. Kimisi dahı akçe peydâ idemeyüp hâ'ib ü hâsir kaldı. Netîce, kiminden biñ guruş **[51ᵃ]** ve kiminden iki biñ guruş celb idüp, ilâ yevminâ hazâ bid‘at-i dalâlesi kā'im, kendüsi mevtile nâ'im oldı. Âkıbet kendü başına dahı hayr gelmeyüp, Sultân Mustafâ Hân cülûs-ı hümâyûnlarında katl olunup, lâşesin yol üzerine bırakdılar. Memerr-i nâs üzre cesedinden halk mürûr idüp, hâk-i pâyile cism-i Arab-vâr siyâh oldı. *Ve ilâ hâza'l-ân siper-i la‘net* halk olmuşdur.[227] Netekim **كل بدعة ضلالة**[228] mukarrerdür. El-ıyâzü bi'llâhi'l-aliyyü'l-azîm mazmûm-ı nâs olup, târîhlere tahrîr olunup, elsine-i havâs u âmmda bed-nâm olmuşdur.

BEYT

Tama‘ her kişiyi pek alçak eyler
Meseldür "*az tâma‘, çok ziyân*" dirler

[226] Çağdaş Osmanlı kronikleri Bozoklu Mustafa Paşa'nın azledilmesini farklı sebeplere bağlamaktadırlar. *Zübde-i Vekayiât*, s. 476 ve *Anonim Osmanlı Tarihi,* s. 52-53'te Dârüssaade Ağası Nezir Ağa ile olan sürtüşmelerinden dolayı Nezir Ağa gurubunun sadrazamın azlini sağladıkları yönünde bilgiler verilmektedir. Silahdâr ise, sadrazamın azledilme sebebi olarak ava fazla düşkün olmasını ve devlet işleriyle yeterince ilgilenmemesi göstermektedir. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 739-740.

[227] Burada anlatılan Sadrazam Sürmeli Ali Paşa'dır. Ancak müellifimizin belirttiği gibi Sürmeli Ali Paşa, II. Mustafa'nın cülusunda değil, bundan yaklaşık iki ay sonra katledilmiştir. Öldürülme sebebi hakkında çağdaş Osmanlı kronileri müellifimizden oldukça farklı bilgiler vermektedirler. Silahdâr, *Nusretnâme*, 217a'da sadrazamın azledilme sebebi olarak II. Mustafa'nın sefere katılmasını önlemek için Yeniçerileri isyana teşfik etmesini göstermektedir. Yine bu kaynağımıza göre paşa, azledildikten sonra hemen öldürülmeyip, Çeşme'ye sürülmüştür. Ancak borçlarına karşılık yeterli malı olmadığı için İzmir yakınlarında iken yakalanıp, İstanbul'a geri getirilmiş ve burada idam edilmiştir. Defterdâr, sadrazamın azledilme sebebinin bir iftira yüzünden olabileceğine dikkat etmektedir. Bk., *Zübde-i Vekayiât*, s. 539, 547.

[228] Her bidat bir sapkınlıktır. İbn-i Mace, 42; İbn-i Hambel, 17184, 4/126.

[VARADİN SEFERİ]

Muhassal-ı kelâm Ali Paşa dahı sadr-ı vezâretde müstahkem olup, evvel bahâr-ı huceste-âsârda mühimmât-ı sefer tedârikiyle mu‘tâd-ı kadîm-i Osmânî ve âdet-i müstahsene-i cihândârî üzre Kırım hânı olan el-Hâc Selîm Giray Hân-ı zî-şân hazretlerin dahı da‘vet-i sefer-i hümâyûn içün kılıç, kaftân ve harc-ı râh irsâl eyleyüp, sefer-i hümâyûnda ma‘an bulunmasın işrâb u i‘lâm eylediler. Anlar dahı: “Sem‘an ve tâ‘an” deyüp ba‘de’t-tedârik bir vakt-i meymenette[229] diyâr-ı Kırım’dan irtihâl eyleyüp, Ak-kerman’a vusûl buldılar. Ve No[g]ay askerin dahı küllî ihtimâm birle ihrâc olundukdan soñra niyyetü’l-gazâ fî-sebîli’llâh ve mütevekkel-ala’llâh fehvâsıyla azm-i Belgrad-ı behcet-âbâd deyüp, revân oldılar. Bu tarafdan Ali Paşa-yı sadr-ı âlî, asâkir-i nusret-fercâmile top, tüfenk ve humpâra ve fişek tecemmülât-ı cebehâne hâzır u âmâde oldukdan soñra azm-i Belgrad kıldılar. Tayy-yi merâhil ve kat‘-ı **[51^b]** menâzil birle bir yevm kal‘a-i Belgrad’a vusûl buldılar. Bir kaç gün ârâm ve istirâhat eyleyüp, asker-i Tatar-ı sabâ-reftâra muntazır iken bir rûz-ı fîrûzda anı müşâhede ve ayân oldı ki, hemân gerü gubâr evc-i âsumâne peyveste alup, âyâ ne ola deriken, bâd sabâ tîg-i ser ve tîzile karşulayup, rakīb-i bed-likā manend iki şıkk eyledükde nümâyân oldı ki, sa‘âdetli el-Hâc Selîm Giray Hân-ı zî-şân hazretleri bir hing-i sabâ-reftâra süvâr olmuş, öñünce sekbân bayrakları güşâda ve direkleri çekilüp ve tug-ı pür-fürûg sancâk-ı sîm [ü] zerler nâz ni‘m ile hırâmân-ı dilberler gibi zahrında ve anın zahrında tablhâne-i hânî güm güm gümleyüp, nevâ vü râst ve dem-sâzile sürüp, gelüp ve anlardan gerü kat ender-kat tavâ’if-i muhtelife, biribirin bilmez ve lûgat-ı muhâlife ile kelâmını kimesne añlamaz. Tatar dilâverleri ve No[g]ay ejdehâları gürûh gürûh, fevc fevc gûyâ deryâ-yı ahter-i ender mevc ender mevc bir kesret ve bir hengâme-i fıtrat ki, her nazar-ı dîdeler, Tatar-ı sabâ-reftârıñ bu cem‘iyetlerine tahsîn idüp, hazâ cüyûş-ı müslimîn kûh-efgen deyüp pesend-i vâfirîn eylediler.

Hemân sadr-ı âlî hazretleri bi’l-cümle ümerâ-i izâm ve mîr-i-mîrân-ı alay ile istikbâl eyleyüp, otak-ı gerdûn-nitâkları bir mahall-i mürtefi‘-i ferah-fezâya kurulmuşdı. İkrâm-ı tâm ve tevkīr ü ihtirâm birle nüzûl eylediler. Ba‘dehû vezîr-i a‘zam, azîm ziyâfetlerile hân-ı alîşânı da‘vet eyleyüp, ordu-yı hümâyûna teşrîfinde mükerrem ü

[229] Metinde “meymenede” şeklinde yazılmıştır.

mu‘azzez alayıla getürüp, sadr-ı âlî hazretlerinüñ otak-ı vâlâ-nitâkına nüzûl idüp, hân hazretlerini ba‘de’z-ziyâfe **[52a]** bir rahş-ı cihân-peymâya bindürdiler ve asâkir-i Tatar’a müstevfî zahîreleri virilüp, bir kaç gün def‘-i şeddü’l-rihall eyledükden soñra el-Hâc hân-ı zî-şân ve sadr-ı âlî ve bi’l-cümle ocak halkı ve mîr-i mîrân, vükelâ-yı düvel müşâvere eylediler ve Astankamen nâm mahallde olan tabur-ı hûk-i cumhûrıñ üzerine varılmak içün müttefikü’l-kelâm idüp, hâs ve âmm ma‘kūl ve münâsib gördiler ve dil almak içün dilâverân-ı Tatar’dan intihâbile yigirmi mikdâr Tatar kürk-i hûn-hâr irsâl olunup, nehr-i Sava üzerine cisr bünyâdına Eflak begi ve ahâli-i mezkûrları ta‘yîn ve havâle olunup, tetmîminde hemân bi’l-cümle vüzerâ-i izâm ve ümerâ-i fehâm ve cüyûş-ı İslâm, cisr-i mezkûrdan ubûr u mürûrıla Zemîn sahrâsını memlû‘ ve hayme vü hiyâm eylediler. Ba‘dehû dil almaga varân dilâverler vusûl bulup, bir niçe Nemçe ve Macar kefere-i bed-kârı keşân ber-keşân ahz idüp, sadr-ı âlî huzûrına ihzâr eylediler. Su’âl olundukda: “Tabur-ı bed-kâr Nemçe ve Macar kefere-i dûzah-karâr Varadin nâm kal‘a kurbunda mevcûd oldugı tahkīk-i ma‘lûmları oldı ve diller de bunı söyledi. Mahall-i mezkûrdan irtihâl eyleyüp, azm-i Varadin kefere-i dûzah-mekîn niyyetiyle müteveccih oldılar. Meger müşrikîn-i dalâlet-mekîn, kal‘a-i Varadin’i müceddeden bünyâd idüp, bir hısn [ü] hasîn ve bir kal‘a-i gevher- mekîn eylemişler ki, pây-ı esâs kelle-i gâv ve semek ve kulle-i mu‘allâsı evc-i semâ-i ferkadân felek eşkâl bünyâdında üstâdân-ı mühendisîn hayrân ve handak-amîkanda ukalâ-i dûr-bîn sergerdân olur. Bundan mâ‘adâ tabur-ı nuhûset-cumhûrın etrâf-ı kal‘ayı ihâta eyleyüp, **[52b]** mânend-i mârr-ı heft ser dâ’ir ve bundan mâ‘adâ taburınuñ etrâfına dahı tûl ve amîk handak kesüp, kemâl-ı havfından toplar çeküp, tabyalar ihdâsıyla şöyle kavî heft ve hırâset eylemiş ki, ne mürg-i tâ’ir üzerinden uçmaga kābil, ne mârr-ı sehmiyye arasından geçmege nâ’il olur.

Netâyic-i kelâm hân-ı zî-şâ[n], vezîr-i alî-şân, bi’l-mecmû‘ cüyûş-ı nusret-nişânıla kal‘a-i Varadin üzerine müteveccih olup, top menzili mikdârı mahall kaldukda nüzûl buyurup, hemân yeñiçeri metris almaga fermân buyurdılar. Dilâverân-ı cüyûş-ı İslâm ale’l-ikdâm metrisler kazup, itmâmında top ve darbûzânlar kurulup, hâzır olundı. İrtesi ale’s-seher müşrikîn-i dalâlet-rehber üzerine kûh-efgen balyemez ve koguş toplarına âteş urılup, tabur-ı nuhûset-cumhûr üzerine dâne-i top bârân-ı âsumân misâl yagdırıldı. El-kıssa, üslûbü’l-mezkûr yigirmi üç gün ale’t-tevâlî tabur-ı nuhûset-cumhûrın ihdâs eyledigi tabyaları dögülüp, ceng ü cidâl tarafeynden bir ân münfekk ve top ve tüfenk ârâm olunmadı. Bi-emr-i Hudâ-yı müte‘âl on gün mikdârı zamân bârân-ı rahmet eksik

olmayup, metrisler seyl-i revânile memlû oldı. Bir gice bagteten bir hengâme sadâ-yı Allah Allah sâdır olup, asker-i İslâm birbirine düşdi. Tâ bi-seher ceng ü kıtâl vukū‘ buldı. Kâfir-i bed-cibilliyet dahı metrislerin bıragup: "Türk basdı" sadâsıyla birbirlerine tîg ü teber urup, azîm kıtâl eyleyüp, hayli kâfir cehenneme irsâl eylerler. İrtesi ale's-seher hân hazretleriyle müşâvere olunup, bir vechile zafer müyesser olmayacagın mukarrer **[53[a]]** bildükden soñra topları metrislerden ihrâc olunmak ma‘kūl görüldi. Fermân olunup, topları metrislerden çekdirdiler. Ba‘dehû te'hîr olunup, ba‘de'l-işâ menzil-i merkūmdan irtihâl buyurup, kal‘a-i Belgrad cânibine müteveccih oldılar. Bi-emri'llâhi te‘âlâ azîm matar-ı kesîr vukū‘ıyla yollarda gāyet zahmet ve meşakkat çekildi. Bi-fazli'llâhi te‘âlâ cebehâne ve toplar bi't-tamâm selâmet ile hudûd-ı İslâm olan kal‘a-i Belgrad'a vusûl bulup, cümle cüyûş-ı müslimîn ve asâkir-i mü'minîn sâlim üzre dârü'l-âmâna vusûl bulup, rûz-ı Kasım tescîl mahfûz olundukdan soñra bi'l-cümle avdet buyurdılar. Ol sene-i mübârekede ne gālib, ne maglûb oldılar.

el-Hâc Selîm Giray Hân-ı alî-şân dahı sadr-ı âlî hazretleriyle vedâ‘laşup, Kırım tarafına azîmet ve müteveccih oldılar. Ali Paşa-yı sadr-ı âlî dahı kadem be-kadem mahmiyye-i şehr-i Edrene'ye azîmet eylediler. Tayy-yi merâhil iderek bir rûz-ı fîrûzda mahrûse-i Edrene'ye vusûl ve duhûl bulup, pâdişâh-ı encüm-sipâh hazretlerinüñ hâk-i pây-ı gubâr-ı mübâreklerine rû-yı mâlîde birle müşerref oldukda iltifât-ı hüsrevânîlerine mazhar düşüp, in‘âm-ı tâm ve tevkīr ü ihtirâmlarıla behre-mend oldılar. Târîh, sultânü'l-kevneyn ve resûlü's-şakaleyn Muhammedü'l-ümmî, Kureyşî ve Hâşimî, *salla'llâhü te‘âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinüñ hamse ve mi'e ve elf sene 1105 evâsıtında vukū‘ olmuşdur.[230]

Ammâ bi-emr-i Rabbânî ve hükm-i Sübhânî birle bu vakt içre pâdişâh-ı cemm-tezyîn Sultân Ahmed bin İbrâhîm Hân hazretlerinüñ tab‘-ı zücâcları münkesir olup, âtabe-i zamân mu‘âlece ve dermân eyledükçe **[53[b]]** kat‘â kuvvet-i eczâ te‘sîri bulunmadı. [231] كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُون mısdâk-ı sadâkat-meşhûnı müşâhede ve nümâyân olup, maraz-ı istiskā-ı tıblî hod müştedd ve ayân oldukda hemân

[230] Varadin Seferi 1105 değil, 1106'da düzenlenmiştir. Bk., *Silahdâr Tarihi*, II, 757-779; *Zübde-i Vekayiât*, s. 492-496; Danişmend, *Kronolojisi*, III, 475.
[231] "O'ndan başka her şey helâktedir, hüküm O'nun ve nihâyet döndürülüp O'na götürüleceğiz." el-Kasas, 28/88.

cânib-i hâtîf-i gaybdan [232] ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي sadâsı sem'-i şerîfine idhâl olundugı birle rûh-ı azîzi, cism-i tenden perrân ve na'îm-i firdevs içre hırâmân oldı. İnşâ'allâhü te'âlâ *rahmetu'llahi te'âlâ aleyh, rahmeten vâsia'ten* فَإِذَا جَاء أَجَلُهُمْ لاَ يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلاَ يَسْتَقْدِمُونَ [233] emr-i münîfi ve vefkınca ne bir sâ'at takdîmden ve ne bir sâ'at te'hîr olmayacagı mukarrerdür. Ve derd-mend hekîmbaşı müteferrik-i hicâb oldılar. Anıñçün zürefâ-i Fars dimişdür ki:

Magrûr her zerre mî-gûyed müneccim jâj tabîb

Çünki bi-emri'llâhi te'âlâ Sultân Ahmed Hân bu dâr-ı fenâdan, sarây-ı bekāya rıhlet buyurdılar. Birâder-i âlî-nejâd, merhûm Sultân Mehmed Hân ferzend-i reşîdlerinden Sultân Mustafâ Hân hazretlerin taht-ı sa'âdete iclâs olundı.

CÜLÛS-I HÜMÂYÛN SULTÂN MUSTAFÂ HÂN BİN MEHMED HÂN,

sene 1106, sitte ve mi'e ve elf.

Cülûs-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnları zuhûrunda mesned-i sadr-ı âlîde Ali Paşa bulunmagıla mühr-i vezâreti, pâdişâh-ı âlî-câh savbına teslîm eyledükde mahzar-ı inâyet-i şehriyâriyye nâ'il olup, mükerrer hil'at teşrîfiyle i'zâz ü ikrâm ve iclâl ü izâm ve tevkīr olunup, menşûr-ı vezâreti iki sultân-ı azîmü'ş-şânıñ tevkī' ve tugrâ-yı ikbâliyle **[54a]** tezyîn bulmuş iken vesvese-i şeytâniyye mübtelâ olup, ba'zı tama'-ı hâm ile hıyâneti zuhûrunda müstehakk-ı gazab-ı şehriyârile katl ve ibret-i âlem içün tarîk-i âmm üzre lâşesin bıragılup, memerr-i nâsda pâymâl olmuşdur. Hülâsa-i kelâm, Ali Paşa fevtinden soñra mesned-i vezârete lâyık [u] yarâr ve cümlesinden fâ'ik bihter-i tefahhus olundukda vezîr-i kârdân, pâk-mezheb, emîr-i sâlih, bâkîze-meşreb, hudâvend-i cihânıñ ehl-i râzı, atası kullarınuñ ser-firâzı Elmâs Mehmed Paşa, *rahmetu'llâhi te'âlâ* hazretlerin mesned-i sadâret-i uzmâ ve makām-ı vezâret-i kübrâya müstehakk ve inâyet olunup, mühr-i vezâreti teslîm eylediler.

---

[232] "Sen rabbinden, rabbin de senden hoşnut olarak dön de gir kullarım içine, gir cennetime!" el-Fecr, 89/28-29-30.

[233] "Müddetleri gelince bir lâhza geri de kalmazlar, öne de geçemezler." el-Araf, 7/34. Metinde âyetin ilk kelimesi "izâ" şeklinde yazılmıştır.

[İKİNCİ MUSTAFA'NIN İLK AVUSTURYA SEFERİ]

Tedârik-i mühimmât-ı sefer-i hümâyûn içün fermân kılundukda hemân südde-i dergâh-ı âlem-penâhdan velvele-i tabl, nakkāre-i mehterî ve gulgule-i kös-i İskenderî, arsâ-i âleme lerze bırakdı. Ra'd-ı âsâ-yı nevbet-i şâhî, endâm-ı âsmâne zelzele düşürüp, tınâb-ı bârgâh-ı câh-ı celâl ve sâyebân-ı sa'âdet ü ikbâl, şâh-ı şecere-i tûbâ gibi künküre-i kasr-ı mînâya baglayup, südde-i sa'âdeti secdegâh-ı cebbârân ve Âsitâne-i devleti, pûse-gâh-cihândârân olup, in'âm-ı âmmile ihyâ-i kānûn-âbâd ve kirâmları kā'idesin itmege niyyet ve bir mübârek sâ'atde rıhlet buyurup, fî-sebîli'llâh ve mütevekkilen ala'llâh, azm-i kala'-i Belgrad deyüp müteveccih oldılar. Ve bi'l-cümle vüzerâ-i nîk-rây ve ulemâ–i müşekkel-keşân müşâveresiyle hâssa bostâncılarından İslâmbol sarâyı **[54b]** bagçesinden biñ beş yüz ve Edrene sarâyı bagçesinden dahı biñ beş yüz, mecmû' üç biñ piyâde cengâver tuvânâ yigitler istinbât olunup, üç sınıf olmak üzere; bir bölügine kırmuzı çukadan timür kabran ta'bîr olunan mintan ve ayaklarına mâî çukadan şelvâr ve başlarına ma'hûr kırmuzı bostâncı baratası[234] ve bir gürûhına mâî timür kabran ve kırmuzı şelvâr ve bir sınıfına dahı yeşil çuka kabran, mâî şelvârile tezyîn ve dirhemli dalyan tüfenklerile ârâyiş-i cuyûş-ı İslâm olmuşlar idi ki, müşâhede kılan: "Bâreka'llâh hezâ cengâvârân" deyüp tahsîn iderler idi. Pâdişâh-ı âlî-câh hazretlerinüñ yemîn ü yesârında piyâde, azîm şöhret ve salâbet ve ârâyiş-i ceyş-i dîn ü devlet ile pâdişâh-ı encüm alay gösterüp, mahmiyye-i şehr-i Edrene'de azîmet-i sefer me'âsir-i zafer-rehber deyüp, müteveccih oldılar.

İki sene mikdârı zamân nîk-tedbîrile azîm tedârik görilüp, küffâr-ı dûzah-karârdan haylice intikām ahz olunmak müyesser oldı. Ammâ niçe kimesneler bu masrafdan kendülerine serika ve ekl ü bel' oluncak şey müşâhede itmedüklerinden ref' semtine sâlik oldılar. Âkıbetü'l-emr ulûfelerin kat' idüp, bî-ma'nî serefdür" deyüp, virdükleri ulûfe dahı nâkısü'l-agyâr altun ve züyûf para ile ceng uranıñ derûnun pâre pâre eyleyüp, küllî i'tibardan düşürdiler. Anlar dahı müte'essif olup, münkesirü'l-ayâl oldukda mahall-i ma'rekede cân u gönülden sa'y ve ceng [ü] cidâle kemâlile istihdâm ve istikāmet üzre olmadılar. Tenfîr-i kulûb hâsıl oldı. **[55a]** Pes üçinci def'an azîmet-i sefer olundukda inhizâm-ı ekber vukū' bulmuşdur ki, vasfına lisânımız varmaz. İnşâ'allâhü te'âlâ aşagıda mahalli ile ale'l-ihtisâr zikr ü beyân olunur.

---

[234] Barata kelimesi *te* (ت) harfi yerine sehven *tı* (ط) harfi ile yazılmıştır.

El-kıssa-i pür-hisse, mu'tâd-ı kadîm-i Osmânî ve âdet-i müstemirre-i cihân-bânî üzre el-Hâc Selîm Giray Hân-ı alî-şân hazretlerin dahı kılıç ve kaftân ve ulûfe-i sekbân irsâl olunup, ser-bevvâbân-ı hâssa agalarından birisi hatt-ı hümâyûn-ı sa'âdet-makrûnıla vusûl bulup, da'vet-i sefer-i hümâyûn eylemişler idi. Hân-ı zî-şân hazretleri şeref-i vusûlünde emr-i şerîfe imtisâl buyurup, asâkir-i Tatar-ı düşmen-güzârile imdâd-ı dîn ü devlet niyyetiyle müteveccih buyurup, tayy-yi merâhil dûr [ü] dırâz birle bir rûz-ı fîrûzda serhadd-i İslâm'da vâkı' kefere-i fecereniñ ahz ve istîlâ eyledügi kal'a-i Lipova'ya irişdiler. Pâdişâh-ı encüm-sipâh hazretleri devlet ü şevket ile Belgrad-ı cennet-âbâda vusûlünde nehr-i Tuna'ya cisr-i hümâyûn vaz' ve bünyâd olunup, tetmîminde bi'l-cümle cüyûş-ı müslümîn ve asâkir-i muvahhidîn ile ubûr u mürûr eyleyüp, kal'a-i Lipova üzerine müteveccih olmuşlardı. Henüz kal'a-i Lipova'nın feth ü teshîri müyesser olmuşdı. Hân-ı zî-şân hazretleri dahı ol mahallde yetişüp geldiler. Pâdişâh-ı encüm-sipâh, hân hazretlerinüñ erişdügünden gāyet mesrûr olup, ale'l-efrât hân hazretlerine tevkīr ve ta'zîm ü tekrîm birle otak-ı gerdûn-nitâklarına da'vet olunup, hâl ve hâtırın tefahhus eyleyüp, ba'de'z-ziyâfe bir semmûr kürk, mücevher tîg ve terkeş ihsân olunup, **[55b]** hasbe'l-hâtır eyleyüp, otak-ı şehriyârîden avdet eyledükde bir esb-i girân-bahâ, müretteb ve müzeyyen zer rahtlı ve mücevher atı hân hazretlerinüñ öñüne getürüp, ta'zîmile hân hazretlerin bindürüp, kendü ordularına müteveccih eylediler.

Ba'dehû müşâvere olunup, Sebeş ve Lugoş ta'bîr olunan kal'alar üzerine varılmak müteveccih görüldi. İrtesi kal'a-i Lipova'yı lagım ile esâsından yıkup, harâb-ı mânend-i seng ve türâb eyledükden soñra seyl-i revân misâl kılâ'-i mezkûrlar üzerine müteveccih eylediler. Tatar-ı yâv-reftârıñ ba'zı cüst[235] [ü] çâlâkları ileri varup, kal'a-i mezbûrlarıñ yakınında küffâr-ı dûzah-karârıñ otlukcılarına râst gelüp, fi'l-hâl bir kaç Nemçe ve Macar'ı giriftâr eyleyüp, getürdiler. Getüren dilâverlere ihsân olunup, dillerden su'âl olundukda, hâliyâ Fetaran dimekile ma'rûf kapudan on biñ mikdârı kefere-i şeytânile mahall-i mezkûrda hâzır oldugı diller dahı söylediler. Hemân pâdişâh-ı İslâm, Sultân Mustafâ Hân, alaylar baglamaga fermân buyurup, bi'l-cümle asâkir-i zafer-me'âsir kat ender-kat saflar baglayup, yürüdiler.

[235] Metinde "cûst" şeklinde yazılmıştır.

[236] إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ va‘d-i kerîmi ümîdiyle [237] كَأَنَّهُم بُنيَانٌ مَّرْصُوصٌ hükmünce mübâşeret olundı. Bir cüz'î zamân yürüyüp, müşrikîn-i dalâlet-âyîniñ tabur-ı hûk-i cumhûrı üzerine çıkadüşdiler. Hemân yürüyüş eyleyüp, na‘re-i merd-i meydân ve feryâd-ı muhannesâñ yek âvâzıla zemîn ü zamân ve kubbe-i âsumân çik çik iñledi. Ammâ sa‘âdetli el-Hâc Selîm Giray Hân-ı alî-şân **[56[a]]** küffâr-ı dûzah-mekânuñ ardından dilâverân-ı Tatar-ı hûn-hârlara işâret eyledükde berk-ı hâtıf misâl irişüp, tîr-i belâyı, sehâb-ı siyâhdan dökülen bârân misâl yagdırdılar. Kefere-i bed-ma‘âşıñ üzerlerine sehm-i kazâ-i gāziyân hârr-i kunfüz gibi nümâyân oldı.

El-kıssa, vakt-i zevâlden asra erince bir ceng-i pür-âşûb olmuşdur ki, göz görmeden ve sem‘ işitmekden âciz olup, kefere-i dûzah-mekîn üç def‘a hücûm idüp, asâkir-i İslâm münhezim mertebelerine karîb olmuşken bi-avni'llâhi te‘âlâ nusret-i cenâbü'l-izzet ihsânıyla dördünci hücûmunda re'îs-i tabur-ı hâk olan Fetaran la‘îne kurşun dokunup yaralandukdan soñra cân havliyle firâr eyledükde cümle kefere dahı perîşân olup, kaçmakla halâs bulmayup, bi'l-cümle on biñ mikdârı müşrikîn-i dalâlet-âyîn tu‘me-i tîg-i âbdâr olmuşlardur. Ve Fetaran la‘în dahı firâr idüp, yolda mürd olmuş. Elhamdüli'llâh! Hakk sübhânehu ve te‘âlâ Kur'ân-ı azîminde va‘d buyurdugı üzre [238] وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ âyet-i kerîmesi zuhûra gelüp, bu feth-i nusret-nişândan cümle cüyûş-ı İslâm şâdmân ve mesrûr oldılar. Pâdişâh-ı İslâm hazretleri hamd [ü] senâ ve şükr-i bî-nihâye kıldılar.

Ale's-seher Sebeş ve Lugoş kal‘aların dahı feth idüp, derûnunda bulunan kefereyi kimin katl ve kimin esîr eylediler. Ve kal‘a-i mezkûrları dahı lagım atdırup, hevâya atdılar ve harâb idüp, gayrı kâra mukayyed olmayup avdet eylediler. Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretinüñ emr-i şerîfi üzre mahall-i muhârebede sâbit-kadem olmagıla ve tavâ'if-i askerî, pâdişâhdan **[56[b]]** iki sene mikdâr hoşnûd ve râzı oldugı eclden aslâ havf ve firâr itmek hâtırlarına bile gelmeyüp, yerlerinde sâbit-kadem ve râsih-dem oldılar. Netekim Ebû Hüreyre *radıyallâhü te‘âlâ anhü'den* rivâyet olundı ki, Hazret-i Sultânü'l-kevneyn buyurdılar: ثلاث حق علي الله عونهم المجاهد في سبيل الله و المكاتب الذي

---

[236] "Ancak sabredenlerdir ki, ecirlerine hesapsız erdirilir." ez-Zümer, 39/10.
[237] "Allah kendi yolunda kaynamışcasına saf bağlayarak çarpışanları sever!" es-Saff, 61/4. Metinde "ke'ennehüm" yerine sehven "ke'enne" yazılmıştır.
[238] "Diğer biride ki, onu seveceksiniz; Allah'tan nusret ve yakın bir fetih! Hem mü'minleri müjdele." es-Saff, 61/13.

[239] يريد الادا و الناكح الذي يريد العفاف صدق رسول الله Ya‘nî: “*Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretinüñ lûtf u keremine nazar üzerine vâcibdür ki, üç kimesneye yardım ide. Birisi mücâhid-i fî-sebîli'llâhdur. Ve birisi dahı şol bahâya kesilmiş kuldur ki, ödemek diler; ve birisi dahı şol kimesnedür nefsini harâmdan men‘ eyleyüp ve sakınup olunmak ister*. Hakk sünhâne ve te‘âlâ bu üç kimesneye mu‘în olması emr-i mukarrerdür ve bir hadîs-i şerîfinde dahı Ebû Hüreyre hazretlerinden nakl olunmuşdur ki, قال النبي صلي الله عليه و سلم تسليما: كفل الله لمن جاهده في سبيل الله يخرجه من بيته الي الجهاد في سبيله و تصديق بكلماته ان يدخله بالجنة او [240] يرد الي مسكنه بما نال من اجر او غنيمة Ya‘nî: “*Şol kimesne, fî-sebîli'llâh cihâd ide, şu hâlde ki, ondan çıkmaga bâ‘is-i cihâd ola, Hakk te‘âlâ hazretinüñ emrine, va‘delerine i‘tikād üzre ola, bir gayrı hilâfü'l-meşrû‘ arz olmaya, Hakk celle ve alâ kefîl olmuşdur ki, ol kimesne vefât iderse cennete koya. Eger sag olursa eline giren nesne sevâbdur. Ya ganimet mâlı ne ise anuñla evine götüre”* dimekdür. *Allahümme yessirhâ lenâ, va'hşürnâ mea'ş-şühedâi ve'l-mücâhidîn tahte livâi Nebiyyike Muhammedin Seyyidi'l-enbiyâi ve'l mürselîn. Bi-rahmetike ya Erhame'r-Rahimin.*[241]

Muhassalü'l-kelâm ani'l-merâm pâdişâh-ı **[57a]** Ferîdûn-unvân mesrûr [u] hândân ric‘at buyurup, bi'l-cümle cüyûş-ı İslâm nusret-i fercâmile devlet ü şevket birle tayy-yi merâhil ve kat‘-ı menâzil iderek mahmiyye-i şehr-i Edrene'ye dogrı müteveccih oldılar. Sa‘âdetli el-Hâc Selîm Giray Hân hazretleri dahı izn-i şehinşâhiyle vilâyet-i Kırım tarafına teveccüh buyurdılar. Târîh-i Sultânü'l-kevneyn Muhammed nebiyyü'l-şakaleyn *salla'llâhü te‘âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinüñ bin yüz yedi vasatında vâkı‘ olmuşdur. Sene-i mezkûrda pâdişâh-ı âlî-câh şehr-i Edrene'de karâr itmeyüp, mahrûse-i Kostantaniye'[ye] müteveccih olup, ol kış İslâmbol'da sâkin olunup, sayd ü şikârile etrâf-ı Kostantaniye'de eglenüp, zevk ü şevkile ol sahârî ve cibâlde olundılar. *Vallâhü a‘lemü bi's-savâb*.

---

[239] Tirmizi, *Fezâilü'l-Cihâd*, 20; Nesai, *Nikah*, 5; Nesai, *Cihâd*, 12.

[240] Buhari, *İman*, 26; Buhari, *Tevhid*, 8; Müslim, *İmâret*, 103-104;Ebu Davud, *Cihâd*, 9; İbn Mace, *Cihâd,* 1; İbn Hanbel, 2/117,231, 384, 399.

[241] “Allahım, onu bize kolaylaştır! Resuller ve Nebiler efendisi peygamberin Muhammed'in sancağı altında, şehidler ve mücahidlerle birlikte haşreyle ! Ey merhametlilerin en merhametlisi senin rahmetinle…”

SULTÂN MUSTAFÂ HÂN, SEFER-İ HÜMÂYÛNA İKİNCİ DEF‘A GİTDÜKLERİDÜR.

Pes ol şitâ mürûrunda ol bahâr-ı huceste-âsârda pâdişâh-ı encüm-sipâh hazretleri mahmiyye-i Edrene'ye teşrîf buyurup, azîm mühimmât-ı sefer-i hümâyûn görüldi. Müşâvere olunup, sa‘âdetli el-Hâc Selîm Giray Hân-ı zî-şân hazretlerine hatt-ı hümâyûn şevket-makrunlarıla bir aga irsâl olunup da‘vet olundı. Şerefü'l-vusûl hân-ı alî-şân dahı bi'l-cümle Kırım beglerin ve ulemâ efendilerin cem‘ eyleyüp, müşâvere olundı. Umûm cumhûr ol sene-i mübârekede hân hazretlerinüñ sefere gitmesin ma‘kūl görmediler. Zîrâ "Moskov keferesinüñ gāyetde tugyânı olmagıla hâlâ üç bölük olup, bir bölügi yüz seksen biñ mikdârı la‘în-i bed-âyîn nehr-i Özü üzre vâkı‘ Dogan kal‘ası **[57b]** üstüne ta‘addî mukarrerdür. Ve bir bölügi iki yüz biñden mütecâviz küffâr-ı dûzah-karârile memleketimiz üzerine yürümek üzredür. Ve bir bölügi kırâlları olan la‘în ile bî-hisâb leşker-i delâlet-rehberlerile hâliyâ Deryâ-yı Siyâh'ıñ kal‘a-i Azak muhâsarasındadur. Bu evc-i düşmen-i kavî mâbeyninde ehl ü evlâdımız bıragıp gitmek hilâf-ı şer‘ ve kānûndur" didiler; ammâ hân hazretleri devleti havfından ibrâm eyleyüp: "Elbetde imdâd-ı dîn ü devletde ben gitmeyünce olmaz. El-hükmü li'llâh emr-i şehriyârîye itâ‘at iderim" didükde hemân nâs gulüvv ü feryâdıla: "Siz giderseñüz asker virmeyüz. Hemân bir kendiñ gidersüñ. Biz dahı birisin buluruz" didükde hân nâçâr olup, gitmeden fârig oldılar. Begleriyle müşâvere eyleyüp, bir mikdâr askerile bir sultân ta‘yîn olmasın münâsib ve ma‘kūl görüldi. *Men raâhü'l- mü'minûe hasenün fehüve indallahi hasenün*[242] mefhûmunca râzı oldılar ve ferzend-i reşîdlerinden Şehbâz Giray Sultân'ıñ gitmesin müteveccih gördiler. Hemân sultân-ı merkūmı huzûrlarına da‘vet eyleyüp, bir hil‘at-ı hâs giydürdiler ve dîn ü devlet hidmetinde kemâl-i istikāmet ile rikâb-ı hümâyûnda ubûdiyyet cihetinde, taksîrât itmeden hazer eyle. Eger dâreynde kâm-ı maksûdıñ bî-na‘b hâsıl ola varasıñ ve askeriñ zabtında muhkem ol. Halk içün hulûs-ı kalb olan ibâdın sür ve mu‘ânet eyle" deyüp ve bunıñ emsâli niçe dürlü dahı nasîhat ü pend-i peder eyledüklerinden soñra hayr du‘â eylediler. Sultân **[58a]** dahı peder-i müşfiklerinden kelâm-ı pendi cân gûşine bend eyleyüp ve dâmen-i şerîfin bûs eyleyüp: "Sem‘an ve tâ‘an. Elden gelen dirig olunmaz. Hemân efendimiziñ hayr du‘âları hem-râhumuz oldukdan soñra inşâ'allâhü te‘âlâ âsân olur" didiler. Ba‘dehû

---

[242] "Müminler nazarında iyi olan bir kimse Allah katında da iyidir."

tedârik-i sefer görilüp, diyâr-ı Kırım'dan iki biñ mikdârı âdemile irtihâl ve azîmet olundı ve hulûs-ı kalbile niyyet eyleyüp, fî-sebîli'llâh ve mütevekkilen ala'llâh وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ[243] hitâb-ı müstetâbından sâlik oldılar ve niçe günde diyâr-ı Ak-kerman'a vusûl oldukdan soñra No[g]ay ve Ak-kerman askerinden on biñ mikdârı güzîde asker ahz olundı ve Eflak vilâyeti içünden mürûrıla kat'-ı menâzil ve tayy-yi merâhil iderek kal'a-i Belgrad-ı behcet-âbâd ve dîn ü devlete imdâd deyüp, revân oldılar.

Ammâ bu tarafdan pâdişâh-ı encüm-sipâh, Sultân Mustafâ bin merhûm el-gāzi Mehmed Hân tedârik ve mühimmât ve bi'l-cümle levâzımât hâzır u âmâde kıldukdan soñra: "Bismillâh, tevekkelte ala'llâh ve niyyetü'l-gazâ, fî-sebîli'llâh وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ[244] mısdâkınca cüyûş-ı İslâm-ı nusret-i fercâmile tabl-ı âsâyiş-i mehterî ve kös-i velvele-i İskenderî cûş u hurûşıla diller feryâd iderek[245] azm-i Belgrad eylediler. Kat'-ı merâhil dûr u dirâz ve tayy-yi menâzîl mürg-i pervâz gibi bir rûz-ı fîrûzda dâhil-i cânib-i Belgrad olup, hayme vü bârgâhlar ile cibâl [ü] sahrâyı pür kıldılar ve fermân olunup, nehr-i Tuna üzerine tonbazü'l-esâs bir cisr-i mu'azzam bünyâd olunmaga mübâşeret olundı. Tetmîminde sa'âdet ve devlet **[58^{b}]** birle cisr-i hümâyûndan mürûr eyleyüp, otak-ı gerdûn-nitâklarına nüzûl eylediler ve mesmû'-ı şerîfleri oldı ki, re'îs-i tabur-ı nuhûset-cumhûr Hersek didükleri mel'ûn toksan biñden mütecâviz Nemçe ve Hırvad ve sultân-ı mürteddleriyle Tisa nâm nehr-i Carıñ kenârında tabur-ı merdûdlarıyla hâzırimiş ve bir mikdâr tabur-ı Sek cumhûrları dahı bâlâda zikri sebkat iden kal'a-i Lipova'yı müceddeden ta'mîr eyleyüp ve Sebeş, Lugoş'ı dahı ta'mîr itdürmüşler didiler. Hemân Lipova'da olan müşrikîn-i dalâlet-âyîn üzerine azîmet eylediler. Fi'l-tahkīka kâfir-i dûzah-mekîn on biñ mikdârı melâ'în müctemi' oldukda etrâf u eknâfda bulunan re'yâ keferesi dahı tugyân eyleyüp, anlara tâbi' olup, hayli kâfir-i bî-dîn ittifâk itmişler. Pâdişâh-ı İslâm, asker-i nusret-fercâmıla yürüyüp üzerlerine vardılar. Hemân bir ugurdan sadâ-yı Allah Allah gûyân, tîg-i havf-şân uryân idüp, hücûm ve top ve tüfenkile rücûm-ı şeyâtîn mezmûm olunup, وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً[246] fehvâsınca kefere-i dalâlet-rehbere bir giriş girildi ki, lemha-ı basarda on biñden ziyâd la'în mâlik-i cahîme sürüldi.

---

[243] "Halbu ki, onlar ancak şununla emrolunmuşlardır: Hakperest, muvahhid olarak dini Allah için hâlis kılarak." el-Beyyine, 98/5.
[244] "Süleyman'ın, orduları onun önünde toplandı." en-Neml, 27/17.
[245] Metinde "idererek" şeklinde yazılmıştır.
[246] "Müşriklerin sizinle topluca harb ettikleri gibi…" Et-Tevbe, 9/36. Metinde "katilû" sehven "aktil" olarak yazılmıştır.

Hakk sübhânehu ve te‘âlâ celle şânühû kemâl-i lûtfundan ihsân idüp, kefere-i fecere inhizâm olup, kimi katl ve kimi esîr-i bend-i zencîr olundı. Bakiyyetü’s-süyûf firâr eyleyen la‘înleri cân kurtarup, Hersek la‘în yanına yıkılup gitdiler. Çünki pâdişâh-ı âlî-vakār hazretleri bu feth-i zafer-şi‘ârı müşâhede eyledükde cenâbb-ı rabbi’l-izzete hamd ü senâ ve şükr-i bî-nihâye eyleyüp, guzât-ı müslimîne ihsân ve in‘âmlar eyleyüp, kul tâ’ifesinüñ kemâl mertebe hâtırların hoş eylediler. Ol sene-i mübârekde azîm takayyüd ve tedârik dahı bulunmagıla **[59a]** elhamdüli’llâhi te‘âlâ ihsân-ı vech üzre feth-i nusret müyesser olmuşdur. Netekim Hakk sübhânehu ve te‘âlâ buyurur:ا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَ وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ[247] va‘d-i kerîmi üzre amel idüp, müsâb oldılar. İnşâ’allâhü’r-rahmân.

El-kıssa-i pür-hisse, ceng [ü] cidâl nihâyet buldukdan soñra Lipova kal‘asın lagımile atdırılup, harâb u yebâb eylediler. Nigehbân bir gubâr-ı azîm peyda oldı. Rûzgâr rûzgâr karşulayup, cisinden dâmına varınca iki şakk eyledükde iyânen nümâyân oldı ki, asker-i Tatar-ı adû- şikâr on biñ mikdârı Şehbâz Giray Sultân serdâr olup, imdâd-ı şehriyârile acele ve sür‘at ile gelürler. Vusûl buldukda gördiler ki, iş tamâma irişmiş, gāyet müte’essif oldılar ve asâkir-i İslâm’uñ bir tarafına kondılar. Pâdişâh-ı bülend-iktidâr, azîm haz eyleyüp, Şehbâz Giray Sultân, otak-ı gerdûn-nitâkına da‘vet olundı. Sultân-ı merkūm dahı kemâl-i edeb ve hicâb ile gelüp, dâmen-i şehriyârile müşerref âdâbile ayag üzre durdı. Gûyâ beşeresinde melâlet eseri izhâr oldukda pâdişâh-ı deryâ-dil afv ile mu‘âmele buyurup, sultân-ı mezkûrı huzûr-ı şerîfinde oturdup, kemâl ikrâmile behre-mend ve fâ’ik-i akrân eyledüler. Ba‘de’l-mükâleme bir semmûr kürk ve tîg-i mücevher ihsân eyleyüp, zerrîn kemer rahtlı ve zer egerli bir rahş-ı cihân-peymâya bindürüp, ma‘an gelen uhuvvât ve mirzâlarına hil‘at-ı fâhireler ihsân buyurup, hâtırların habîr eyledükden soñra, sultân-ı mezbûr menziline avdet eylediler. Ba‘dehû meşveret olunup, nehr-i Tisa kenârında vâkı‘ küffâr-ı hâkisâr üzerine varılmak münâsip görüldi. Menzil-i mezkûrdan irtihâl eyleyüp, Tisa vâdîlerine müteveccih oldılar. **[59b]** Vusûlünde Eflak ve Bogdan re‘yâlarına fermân buyurup, nehr-i Tisa üzerine müceddeden bir cisr-i hümâyûn bünyâd eylediler. Cisr-i mezkûrı sa‘y u kûşiş birle itmâm kılındukdan soñra fermân olunup, cümle asâkir-i nusret-me’âsirleri ubûr u mürûr eyleyüp, pâdişâh-ı encüm-sipâh hazretleri dahı cisr-i mezkûrdan ubûr buyurdılar. Ve re’y-i hümâyûnları öyle sudûr eyledi ki: “Ordu-yı hümâyûnda vâkı‘ ne mikdâr araba

---

247 “Elbette biz onlara yollarımızı gösteririz ve şüphesiz ki, Allah her halde muhsinlerle beraberdir.” el-Ankebut, 29/69.

varısa asker-i İslâm'ıñ etrâfın ihâta ve tabur-vâr eyleyeler ve arabalar arasından kavî zencîrler çekile" ale'l-fevr öyle eylediler. Meger Nemçe serdârı olan Hersek la'în tegāfülen cüyûş-ı İslâm'ı basmak kasdıyla gelüp, bir köşede pinhân, gûyâ cinn ü şeytân-vâr dîde-i beşerden nihân imiş. Hemân bir ugurdan niçe biñ tüfenk boşaldup, asker-i İslâm üzerine hücûm eylediler ve tabur olunan arabalara irişüp, arabaları bir kaç mahallden bozup, ordu-yı hümâyûn içine yürüdiler. "Bire hây kâfir geldi !" deyince hattâ leylek çadırı ta'bîr olunan mahalle irişdiler. Guzât-ı müslimîn gaflet üzre bulunmagın hatar-ı azîm vâkı' olayazdı. Hemân asker-i İslâm dahı kefere-i dalâlet-rehberi kurşun ve tîg-i hûn-feşânile karşulayup, yaka yakaya müşt müşte oldılar. Bir kıtâl-ı azîm, ceng ü cidâl ve mühâceme-i harb ü kıtâl vâkı' olmuşdur ki, vasf [ü] ta'rîfinde lisân kāsirdür. Üç sâ'at mikdârı zamân ol vâdî-i meydânda kıtâl-ı ekber vukū'undan soñra nusret-i Rabbi'l-izzet, mü'minîn-i muvahhidîne müyesser olup, kâfir-i bed-cibillet darb-ı tîg, asker-i nusret-fercâma tâkat getüremeyüp firâr eylediler.

El-kıssa, ele giren **[60[a]]** katl ve esîr olunup, bakiyyetü's-süyûf olanları firârile cân kurtardılar. Hicret-i nebiyyü'l-mükerrem *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinüñ biñ yüz sekiz senesinde 1108 vâkı' olmuşdur. Cüyûş-ı İslâm, pâdişâh-ı âlî-vakār hazretlerinüñ huzûrunda kelle-i küffârdan püşteler idüp, azîm mesrûr [u] ferah-nâk oldılar. Ammâ evvelki ceng-i tabur ile bu ceng mâbeyni on gün mikdârı zamân ancak olmagıla asker-i İslâm dâ'ima havf u haşyetile râhat ve karâr olmadukları eclden bir mikdâr kendülerine ve çârpâlarına za'f ârız olup ve zahm-dârları dahı çok ve zahîreleri dahı kıllet olmagın pâdişâh-ı âlî-câh hazretleri dahı gayrı kâra mukayyed olmayup, *el-avdû ahmedâ*[248] mefhûmıyla ric'at buyurdılar. Ve Şehbâz Giray Sultân, mahall-i ma'rekede küffâr-ı hâkisârı, taşrada bulunan melâ'înleri gāziyân-ı Tatarıla misâl-i kürk-i hûn-hâr-ı gûsfend bî-mecâl-vâr biribirine konup, azîm hüner gösterdügünden pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri gāyet muhabbet ü meveddet eyleyüp, hattâ Kırım'a hân itmek murâd idinmişler. Vüzerâ-i nîk-râyları rızâ virmeyüp: "Pâdişâhım, hâliyâ pederleri el-Hâc hân hazretlerinüñ hâtırı sıyânet olunmak lâzım-ı devletdür" deyüp men' eylemişler. Ve sultân-ı merkūma eltâf-ı keremleri zuhûra gelüp, hâss-ı hümâyûndan iki hâss ihsân eyleyüp, mesrûr u hândân buyurmuşlar. Ba'dehû izn-i hümâyûnlarıla cânib-i Kırım'a Şehbâz Giray Sultân müteveccih ve revân oldılar.

---

[248] "Avdet daha övülmüştür."

Ve pâdişâh-ı âlî-vakār ve şehriyâr-ı âlî-tebâr hazretleri dahı sâlimîn ve gānimîn avdet ve menzil be-menzil âheste âheste azîmet eylediler. **[60[b]]** Ve zümre-i mücâhidîn ve cüyûş-i muvahhidîn ile ecr ve fazîlet kesb eyleyüp, kal'a-i Belgrad'a vusûl bulup, cisr-i hümâyûn-ı şevket-makrûnlarından ubûr u mürûrıla bi's-sa'âdet ve'l-iclâl dârü's-saltanatü'l-aliyye, mahmiyye-i şehr-i Edrene'ye azîmet buyurdılar ve ecr [ü] sevâba nâ'il oldılar. Netekim İmâm-ı Taberânî naklinde Ebû İmâmeddin *radıyallâhü anhü* rivâyet olunmuşdur ki, Resûlu'llâh *salla'llâhü aleyhi ve sellem* hazretleri buyurdı kim: الاسلام الجهاد في سبيل الله لاالا افضلهم [249] Ya'nî: "*Dîn-i İslâm'da olan amelleriñ a'lâsı fî-sebîli'lllâh cihâddur. Aña yetişmez illâ ehl-i İslâm'uñ efdali olan yetişür"* deyü buyurdılar. Zireve-i senâm didükleri deveniñ örgüc mahallinüñ en a'lâsıdur. Pes mücâhid-i fî-sebîli'llâh halkıñ a'lâsı ve efdali olduguna bu hadîs-i şerîf delîl-i rûşendür ve Hakk sübhânehu ve te'âlâ hazretleri Kelâm-ı kadîm'inde فَضَّلَ اللّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِين دَرَجَةً و أَجْرًا عَظِيمًا [250] âyet-i kerîmi ile efrâz eylemişdür. *Allâhümme yessir lenâ fî zümrati'l-mücâhidîn ve'ş-şühedâi ve's-sâlihîn tahte livâi Nebiyyike Muhammedin salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem. Bi hurmeti'l-mücâhidîn ve'l-muhâcirîn ve'ş-şühedâi ve ulemâi'l-âmilîn. Ya Erhame'r-Râhimîn, ve'l hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn.*[251]

Netâyic-i kelâm ani'l-merâm Sultân Mustafâ Hân hazretleri dahı devlet ü şevketile mahmiyye-i Edrene'ye vusûl buldukda bi-emri'llâhi tebâreke ve te'âlâ bir ferzend-i reşîdleri gülistân-ı Osmânî'de gonca-vâr güşâd ve ayân olup, bu iki meserret bir yerden zuhûrıla bi'l-cümle memâlik-i mahrûselerinde bulunan halk-ı âlem şâd u handân **[61[a]]** oldılar ve ism-i şerîfin Sultân Mahmûd ile müsemmâ olunup, bu iki sûrile şehr-i Edrene'de donanma olunup, sûr-ı azîm eylediler.

---

[249] Metinleri farklı olmakla birlikte benzer hadisler için bk., Tirmizi, *İmân*, 8; İbn Mace, *Fiten*, 12; İbn Hanbel, 5/231, 234, 235, 237, 240, 246.

[250] Metinde ayet farklı yazılmıştır. Ayetteki bazı kelimeler yazılmamış. Ayetin tam metni şu şekildedir: لاَّ يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُوْلِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فَضَّلَ اللّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُـلاًّ وَعَدَ اللّهُ الْحُسْنَى وَفَضَّلَ اللّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا "Mü'minlerden özür sahibi olmaksızın oturanlar ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler müsavi olamazlar. Allah, mallarıyla, canlarıyla mücahid olanları, oturanların dere itibariyle üzerine geçirdi. Gerçi Allah ikisine de cenneti va'd buyurmuştur. Bununla beraber Allah mücahidlere oturanların fevkinde azîm bir ecir ihsan etmiştir." en-Nisâ, 4/95.

[251] "Allahım, mücahidler, muhacirler, şehidler ve ilmi ile amil olan alimler hürmetine. Peygamberin Hz. Muhammed sancağı altında mücahidler, şehidler ve Salihler zümresinde olmayı bizlere kolay kıl. Ey merhamed edenlerin en merhametlisi. Hamd âlemlerin rabbi Allah'ındır."

BEYT

Cihân bâkī degil ey dil bu bir hûb câmekândur hem
Müzeyyen câmeler ile görünen cism ü cândur hem

Eglese bahşi nâmıla eser kavîsi bu fânîde
Kalur nâmı cihân içre kâmrândur hem

[RUSYA İLE MÜCADELE]

Devlet-ca dîd yâft her ki nîgû-nâm zişt
Ger ukbeş zikr-i hayr zend koned nâm-râ[252]

fehvâsı üzre mezkûr sân ve makbûl inde's-sübhân olmak her şahsa münâsib ve nasîb olmaz. Ve raca'nâ ilâ kelâminâ. Sâbıkā nakl ve takrîr-i ayân ve tahrîr-i beyân olunmuşdı ki, el-Hâc Selîm Giray hân-ı zî-şân sefer-i hümâyûna çıkmak içün umûmen vilâyet-i Kırım ulemâsı efendilerine ve begler ve agalarıyla meşveret eyleyüp, hân hazretlerin seferden men' eylemişler idi. Hasbe'l-iktizâ hân hazretleri fârig olup, Şehbâz Giray Sultân'ı ta'yîn eylemişler idi. Moskov kefere-i feceresi *katlihima'llâhü ecma'în* üç bölük olup, bir bölügi yüz seksen biñden mütecâviz la'în [ü] kahhâr, kıralları olan melâ'în-i eşrârile seyl-i azîm misâl kal'a-i Azak muhâsarasında ve bir bölügi iki yüz biñ mikdâr hâsirîn-i murdâr ile diyâr-ı Kırım üzerine müstevlî olup, Ur kal'ası dimekile ma'rûf sedd-i bâb-ı diyâr-ı Kırım'dur, ol mahalle irişüp, sû-i kasd-ı vilâyet eyledükde Kırım halkı **[61[b]]** şaşup, ne kâra mübâşeret ideceklerin bilmediler [253] يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيه [ve] [254] وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيه vâdîlerinde sergerdân olup, kimi araba tedârikinde ehl ü evlâdın sa'y-i halâsda olup, âh vâhla diyâr-ı Kırım bir hâl-i pür-melâle giriftâr olmuşdur ki, el-ıyâzü bi'llâh fi's-sâmi'în vasf [ü] ta'bîrinde dahı hüsn yok. Ve bir bölük melâ'în-i *katlihima'llâhü bâsirihim* nehr-i Özü üzre vâkı' Dogan kal'ası nâm mahalle belâ-yı âsümânî-vâr nâzil olup, kal'a-i mezkûrı muhâsara eyleyüp ve Bahr-i Siyâh'dan şayka ve

[252] "Makam sahibi olan kişi kötü de olsa eğer hayr ile zikredilirse nâmı iyidir."
[253] "Kişinin kardeşinden kaçacağı gün." Abese, 80/34.
[254] "Eşinden ve çocuklarından." Abese, 80/ 36. Metinde 34. âyet ile 36. âyet ard arda geliyormuş gibi yazılmıştır.

kayıklarıyla diyâr-ı Kırım üzerine hücûm tedârikinde oldılar. Bu üç düşmen mâbeyninde memleket-i Kırım muhâsara olmagın cümle nâs diyâr-ı Kırım'dan me'yûs oldılar ve cümle cezîre-i Kırım'da vâkı' olan ne kadar esîr Kazakları varısa der-zencîr olunup, habs eylediler. Hattâ bir niçe def'an bi'l-cümle katl eylemek içün niyyet ve cümle râzı olmuşlariken mâbeynlerinde niçe umûr-dîde ve kâr-âzmûde kimesneler te'hîrin ma'kūl gördiler ve bir def'a kefere-i müfsidin üzerine varup, mukātele vü muhârebe idelim. *Alâ kadri'l-mukadder* mümkün mertebe sa'y eyleyelüm, tâkatımız irmedigi takdîrce anlardan bend ü zencîr içinde bulunan esîrlerimizi katl itmek müşkil degil, âsândur. Hemân gayret-i İslâm budur ki, Hakk sübhânehu ve te'âlâ hazretinden kemâl-i tazarru' niyâzile temennâ idüp, bu gelen küffâr-ı eşrâra hücûm idelim. Ümîddür ki, Hakk sübhânehu ve te'âlâ Muhammed Mustafâ hürmetine *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* meded [ü] inâyet irişdirüp, nusret ve fırsat ihsânıyla bu derd-mend-i za'fâ kullarına rahmeti sebkat eyleye" deyüp müşâvere olundı. وَشَاوِرْهُمْ فِي الأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّهِ إِنَّ اللّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ [255] mısdâkınca rây-i bâ-savâbları bu minvâl üzre **[62a]** yekûn bulup, umûmen vilâyet-i Kırım kavmine nefîr-i âmm ile bi'l-cümle ulemâ ve meşâyih ve sulehâ ve ehl-i sûk ve tâ'ife-i tüccâr, şehîrli ve ehl-i kurâya dellâllar nidâ olunup, ricâlden her ne kim varısa hân hazretlerinüñ yanına müctemi' oldular ve havf ü hırâşile bukâ [vü] zârîlikler avâzın âsümâne, belki nitâk-ı felegi peyveste eyleyüp, kefere-i dûzah-mekîn üzerine azîmet ve müteveccih oldılar. Ale's-seher tabur-ı bedgirdârıñ öñin kesdirüp, bi'l-ittifâk bir araya cem' oldukda hân hazretlerinüñ, şeyhü'l-islâm ve müftî-i enâmü'l-meşhûr, âlim Hasan Efendi sellemehü's-selâm hazretleri bir mahall-i mürtefi'a nüzûl idüp, cüyûş-ı İslâm'a tahrîk-i kıtâl içün va'z [u] nasîhat ile إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ [256] âyet-i kerîmesi tefsîrinde takrîrât ve tevcîhâtlar ile hazret-i bârî te'âlâ hazretinüñ ehl-i gazâ ve şühedâya olan va'd-i şerîfinde bir mertebe sarf-ı makdûr eylediler ki, cümle nâs giryû ve feryâd [u] nâliş ve efgān sadâ-yı tekbîr-künân dil [ü] cân birle şevk ü cûş [u] hurûşa geldükde hemân cümleden evvel du'â vü senâ eyledükden soñra şeyhü'l-islâm olan Hasan Efendi hazretleri el tîr ü kemâna urup, küffâr-ı bed-âyîn üzerine sadâ-yı Allah Allah gûyân ve mütevekkilen-ala'llâh hamle ve hücûm eyledükderünde akabince hazret-i el-Hâc Selîm Hân hazretleri dahı bukâ ile hamle kıldılar. Pes asâkir-i İslâm bu mütemmi ikdâmı

---

[255] "İş konusunda onlarla müşavere et. Bir kere de karar verip azmettin mi, artık Allah'a tevekkül et, (O'na dayanıp güven). Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever." Âli-İmran, 3/159.

[256] "Eğer siz Allah'a yardım ederseniz, O size yardım eder ve ayakalarınızı kaydırmaz." Muhammed, 47/7. Metinde "İntensîru'llâhe" şeklinde yazılmıştır. Doğrusu "İntensurûllâhe"'dir.

cümle ulemâ ve hân hazretlerinden görünce cümle nâs cânından fârig olup, kefere-i sakar-karâr üzerine bir giriş girdiler ki, berk-ı hâtıf misâl irişüp bir ceng [ü] cidâl ve kıtâl olmuşdur ki, **[62b]** lisân-ı insân takrîre ve ne geleñ muharrir tahrîrine kābildür. *Men-lemyezük, lem ya'rîf*[257] kabîlinden bir aşub ma'reke-i cidâl vâkı' olmuşdur. Bi-emri'llâhi tebâreke ve te'âlâ hamle-i ulâları bî-hadd bârân-ı rahmet nâzil olup, kefere-i dalâlet-gavîniñ topları ark-ı bârânile memlû oldugı sebebiyle kat'â iki biñ pâre mikdâr memlû topların̄ bir dânesi dahı âteş kabûl itmeyüp ve raht-ı müntehâlar misâl gāziyân-ı Tatar'ıñ pâymâlı oldılar ve tüfenkleri dahı sönmüş itfâyî kanâdîl lülesi gibi hemân ellerinde bir âlet olup, biñde birisi âteş kabûl itmedi. Yohsa mahmiyyen leşker olan ukalâ-i dûr-bîn öyle tahmîn ve kıyâs olunmuş ki, asâkir-i müslimîn kıllet cihetinde kefere-i dûzah-mekân askeri yanında hemân bakar-ı âsûd üzre bir hâl-i sefîd mikdâr görünmüş. Küffâr-ı hâkisârıñ kesreti hadd-i ta'rîfden bîrûn oldugı bî-iştibâhdur. Ammâ nusret-i Rahmânî ve inâyet-i Sübhânî va'd-i münâfî zuhûrıla [258] كَم غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللّهِ مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ ma'nâ-yı sadâkat-ı meşhûnı nümâyân olup, gāziyân-ı Tatar-ı adû-güzâr, kürk-i hûn-hârlar âdâ-yı bed-cibillet, dîn milletiñ ser[259]-i bî-sûdlarına kıyâmetler koparup, kelle-i bî-devletlerin meydân-ı ma'rekede mânend-i celîd galtân gerü ve türâb eylediler. Gerçi kefere-i dûzah-mekîn kesreti ve vefretde ifrât, ammâ asker-i mücâhidîn, âteş-sûzân misâl kefere-i bî-berke bölük bölük idüp, ale'l-efrât katl ve esîr-i bend-i zencîr eylediler. Âkıbet-kâr küffâr-ı hâkisâr nâçâr olup, hân hazretlerine âdem irsâl eyleyüp: "Sözümüz vardur. Bir mikdâr, ceng ü cidâlden ârâm ve emân **[63a]** buyursunlar" didükde, asâkir-i Tatarı hücûmdan men' olunup: "Görelim sözleri nedür" didiler. Cümle nâs ikdâm ile: "Elbetde melâ'înüñ bir hîlesi olmak mukarrerdür" didiler. Velâkin ba'zı kimesneler te'hîrin merrece görüldi. Meger küffâr-ı hâkisâr hîle-i siper nifâkı çehre-i bî-sûdına çeküp, bir mikdâr teneffüs ve karâr içün rehn tarîkıyla bir iki amel-mânde Kazagı: "İşte size bunlar emânet. Hemân sulh [u] salâhı görelim" deyüp, ol gün menzil-i merkūmda bir mikdâr karâr ve istirâhat eyleyüp, irtesi taburın kavî ve muhkem eyleyüp, etrâfına topların dizüp, sulha mugāyir bir niçe kelimât-ı kabîh meş'ar eyleyüp, söz uzadup, ke'en râzı olmaz şeklin gösterüp, aldı yürüyüvirdiler. Etrâfdan gāziyân-ı Tatar hücûm idince hemân toplarına âteş urup, Tatar mücâhidlerin bölük bölük eyleyüp, çok kimesneyi peymâne-i hûrî yedinden nûş u gûşer iletdi. Üslûb-ı sâbık üzre Dogan kal'ası

---

[257] "Kim ki tatmadı, bilemez."
[258] "Nice az bir cemiyete Allah'ın izniyle galebe çalmışlar. Allah sabırlılarla beraberdir." el-Bakara, 2/249.
[259] Metinde "sîr" şeklinde yazılmıştır.

semtine yıkılup, gitdi. El-hakk, gāziyân-ı Tatar-ı adû- güzârıñ böyle ikdâm ve cür'et eyledügin kimesne müşâhede itmiş degildür. Netekim *İzâ yeise'l-insânü tâle lisânühü*[260] mefhûmunca dîn ugrına, vilâyet gayretine ve ehl ü evlâdları halâsına aceb sa'y ü ikdâm eylemişlerdür. *Hakk sübhânehu ve te'âlâ dâ'im kuvvet ve nusret ihsân eyleyüp, a'dâ-yı dîn-i İslâm'ı makhûr ve münhezim eyleye*! *Bi hürmet-i seyyidi'l-enbiyâi ve'l-mürselîn, fî berrike ve bahrike ecma'în, âmîn! Bi-rahmetike yâ Erhame'r-Râhimîn. Yâ mu'în ve bihi't-tevfîk*[261]. Hülâsa-i kelâm meserret encâm firâr eyleyen müşrikîn-i dalâlet-âyîn Dogan kal'asına vusûl bulup, **[63^b]** kal'a-i mezkûrı muhâsara iden kefere-i fecereye karışdılar. Bu tarafdan imdâd-ı kal'a-i Dogan içün Âl-i Osmân Ferîdûn-unvân cânibinden bir niçe paşalar ve ehl-i tîmâr ve Nigbolu sancagı ve Silistre sancagı nefîr-i âmm olunup, Ak-kerman askeriyle yalı agası ve No[a]y askeriyle hân hazretlerinüñ ogullarından bir sultân ta'yîn ve irsâl olunmuşdı. Bunca asker-i İslâm umûmen kal'a-i mezbûr kurbunda vâkı' nehr-i Özü[262] kenârına vusûl bulup, kal'ayı muhâsara iden kefere taburına metrisler aldılar. Küffâr-ı hâkisâr, kal'a-i Dogan'ı dögmede, asker-i İslâm dahı tabur-ı sek-i cumhûrı toplayup, ceng-i pür-şerâr kat ender-kat oldı ki, yevm-i rüstehîzden virür. Tatar askeri dahı el-Hâc hânıla ma'an nehr-i Özü'niñ öte cânibinde ordularıyla karâr-dâde oldılar. Küffâr-ı hâkisâr, kal'a-i Dogan altına tabur-ı nuhûset-cumhûrın vaz' idüp, etrâfı vü eknâfın hândak-ı amîk ile ihâta eyleyüp ve topların kurup, lenger bırakdukdan soñra kal'a-i Dogan'ı küte küt dögmege ikdâm eyledi. Otuz günden ziyâd minvâl-i meşrûh üzerine muhâsara eylediler. Paşalar âlet-i mülâhaza bir iki top kurup, toplara âteş virürler. Ammâ dâne-i top nereye gitdügin kimesne görmez. Meger topcılar olan mürteddler aslâ tabura zarar itmek murâd idinmeyüp, topı hevâya ta'lîk iderlermiş. Paşalarıñ dahı mühimmi olmayup, ekl-i kahve ve şerbet ile eglenürler imiş.

BEYT

Derd-i âhı çıkdı eflâke re'yânıñ bu gün
Siz safâñuzda huzûr itmekde, âlem gün tutun

minvâlince **[64^a]** kal'a-i Dogan'ıñ hâl [ü] ahvâli hâcetlerine yaramayup, enderûn-ı kal'ada bulunan cengâverân muzdaribü'l-hâl ve bî-mecâl ve top ve humpâra darbından

---

[260] "İnsan ye'se düştüğü zaman dili uzar."
[261] "Senin karalarındaki ve denizlerindeki bütün nebiler ve resullerin efendisi hürmetine… Ey Mu'în, ey merhamet edenlerin en merhametlisi Allahım kabul eyle! Senin rahmetinle ve başarı O'nunladır."
[262] Metinde "Özrü" şeklinde yazılmıştır.

bî-tâb ve za'îf, kimi zahm-dâr ve kimi şehîd olup, gayretile cân [u] dilden muhârebe vü kıtâl ve ceng ü cidâlden bir ân münfekk ve top ve tüfenkile ceng eyleyler idi. Âhirü'l-emr kefere-i hâsirîn bâb-ı hîleyi küşâd eyleyüp, derûn-ı kal'ada bulunan muhâfızâna âdem irsâliyle: "Size feryâd-res olacak yokdur. Hemân kal'ayı vire[263]. İlk sizleri selâmete çıkaralım" deyüp, ahbâr olundukda derûn-ı kal'ada bulunan müstahfazân dahı müşâvere eyleyüp, fi'l-vâkı' vire dahı itmez isek darben alması mukarrerdür. Zîrâ zehâire vü me'kûlât kısmından zarûret kemâlünde. Bundan kat'-ı nazar cebehâne dahı kalmadı. Bârî ehl [ü] evlâdımızıla halâs oluruz ümîdine vire ile kal'ayı, küffâr-ı hezîmet-şi'âra teslîm eylediler. Hemân kefere-i fecere derûn-ı kal'aya duhûl idüp, zabt u rabt eyledükden soñra: "Kamaniçe fethinde fülân kal'anıñ ba'de'l-vire, cümlesin esîr eylediñüz" bahânesin peydâsıyla Dogan halk-ı derd-mendleri bi'l-cümle esîr ve der-zencîr eyleyüp, feryâd ü figânile kırâlları olan melâ'îne ihdâ ve irsâl eyledi. Ve kal'ayı ta'mîr ve içine kifâyet mikdârı zehâir ve cebehâne vaz' ile kendüleri dahı yıkılup gitdi. Bunca asâkir-i İslâm ardlarından baka kaldı. Paşalar aslâ mühimm idinmeyüp, kendü zevkleriyle mukayyed oldılar. Zehî bî-âr ve bî-gayret [ü] nâmûs dahı idinmeyüp, davulların dögdürüp döndiler.[264] **[64b]** Hakk sübhânehu ve te'âlâ garîzdür ve intikāmdur, kemâl-i lûtfıla kefere-i fecereden intikām-ı müslimîn-i muvahhidîni ahz eylemek müyesser eyleye! *Bi-mennihi ve fazlihi bi-hürmetihi fahri'l-mürselin*[265].

Ammâ Moskov kıralı olan la'în dahı bî-aded asker-i bî-dîn ile kal'a-i Azak el-firâk el-firâk vâdîlerinde sergerdân eyleyüp, iki aydan mütecâviz zamân muhâsara eyledi. Âkıbet-kâr düşvâr-ı kal'a-i Azak etrâfından nehr-i Ten didükleri mâ'i çâr ki, kal'a-i Azak tahtından revândur, nehr-i mezkûrıñ bir tarafından handak kesdirüp, tabur-ı nuhûset-cumhûrıñ muhît eyledükden soñra, handak nehr-i Ten'e mülhak olup, bâlâ vü bülend tabyalar bünyâdıyla kal'a-i Azak'ı üç tarafından muhâsara ve metîn kal'a içine alup, rûz-merre beş yüz top ve bî-hisâb humpâra ve tüfenk atup, kal'a-i Azak'ı pür-âteş eylediler. Melâ'în-i hâsirîn deryâ-yı muhîtden gemiler gönderüp, Ceneviz ve Portukal ve Flemenk Frenklerinden şeytânâtda kemâl bulmuş, belki arâzîl olmuş la'înleri cem' eyleyüp, kuvvet-i mâliyesi hod hadden bîrûn olmagıla her nerede bir kâmil hîle-kâr varısa Moskov kıralı yanına cem' oldugundan yüz seksen vukıye mikdârı havan

[263] Metinde bu kelime harekeli olarak "vere" şeklinde yazılmıştır. Ancak biz daha doğru olan "vire" kelimesini yazmayı tercih ettik.
[264] Mehmed Giray, 63b'nin derkenarında Doğan kalesinin otuz değil, on gün kuşatıldığını ve metin içinde belirttiği gibi büyük miktarda Osmanlı yardımının da gelmediğini yazmaktadır.
[265] "Fazlıyla ve nimetiyle peygamberlerin övüncü (Hz. Peygamber) hürmetine."

humpârasın atup, kal'a-i Azak'ı harâb [u] yebâb itmekden âciz ve fürû-mânde eylediler. Ve bir mikdâr Tatar askeri ta'yîn eylediler. Asker-i Tatar salt sebk-vâr kavm, tabur-ı nuhûset-cumhûrıñ etrâfı hısn [ü] hasîn bir vechile varmak mümkün olmadı. Vech-i meşrûh üzre ilhâh ve ibrâm idüp, hân-nâ- hâh derûn-ı kal'ada bulunan muhafızân-ı İslâm muzdaribü'l-hâl bî-mecâl olup, kal'a-i Azak'ı **[65a]** vire ile küffâr-ı hâkisâra teslîm eylediler. Ammâ kıral-ı dâll sözünde sâhib-i kadem olup, virelerin kabûl eyleyüp, derûn-ı kal'adan ihrâc olan Müslümânlarıñ yanına âdemlerin ta'yîn eyledi. Hattâ Kırım sınurı hudûdına irişdürdiler ve bir habbe mâl ve erzâklarına va'z-ı yed itdirmedi. Bu musîbet ahvâli tahrîr [ü] ta'bîrinde bî-zâr olmuşızdur.

[VENEDİK İLE MÜCADELE]

Va'llâ asrımızıñ küllîsi dahı böyle mürûr itmekile hasbe'l-iktizâ cerîde ve imlâ olunmuşdur. Bi-emri'llâhi te'âlâ cevânib-i erba'adan küffâr-ı sakar-karârıñ dil [ü] dîn zebân olup, memâlik-i aktâr-ı İslâm üzerine her tarafdan hücûm eylediler. Ümmet-i Muhammedî nâçâr kalup, kangı cânibe cevâb virecegin bilmediler. Rû-yi bahrdan Venedik Frengi la'înleri dahı cezîre-i Girit harâreti henüz dâg-ı derûnı üzre sûzân ve yevm-i fırsat içün nigerân olup, pençe-i Osmâniyân-Ferîdûn-unvândan havf u haşyetinden sulh sûretiyle görünür imiş. Hemân ferce bulup, fırsat ganîmetdür deyüp, bunca kalyon ve şayka ve mavnalarıyla rû-yi bahrdan cezîre-i Mora ve Agriboz semtlerine taslît ve havâle olup ve cezîre-i Mora'yı yigirmi beş kazâ ve on beşden mütecâviz kalâ' ile tahrîb ve gāret eyleyüp, vilâyet-i mezbûr a'yânı ve âhâlisi[ni] kimi katl ve kimi esîr-i bend-i zencîr eyleyüp, umûmen cezîre-i Mora'yı zabt ve tasarruf eyledi. Hayfâ ki, öyle bir ma'mûr cezîre rub'-i meskûnda bile belki misli yokdur. Hazâ'in-i Âl-i Osmân, dâr-ı uhuvvâtına senevî dörd biñ kîse guruş ba'de'l-masraf îrâdı oldugı meşhûrdur. Müşrikîn-i dalâlet-âyîn anıñla kāni' olmayup, donanma-i hümâyûn gemilerin bir niçe def'a ürküdüp, Sakız adasına **[65b]** havâle ve taslît olup, âhir-kâr cezîre-i Sakız'ı dahı zabt eyledi. Pâdişâh-ı gerdûn-vakār ve şehriyâr-ı âlî-tebâr Sultân Mustafâ Hân hazretleri kudûm-ı yümn-âsârı taht-ı sa'âdet- tâc-dârîye câlis oldukda sâbıkā vilâyet-i Cezâir'de dayı olan Mezomorta nâm bir şecî', dilîr kimesne olup, her vechile mahall ve müstehakk olmagıla, der-i devlet-medâra gelüp, niçe rûzgâr istihdâm

olunup, ba‘de asr-ı Sultân Ahmed Hân’da[266] deryâ kapudanlıgı Mezomorta’ya tevcîh ve ihsân olundı. Paşa-yı şecâ‘at-şi‘âr, sâhib-i gayret ve âr olmagın sefâyin-i zafer hümâyûn ve donanma-i nusret-nümûn bunca çekdirme ve kalyon tedârik ve mühimmât-ı sefer ve levendân cengâverile memlû idüp, seher yelken açup ve lenger kırup, azm-i cezîre-i Sakız deyüp, revân ve müteveccih oldılar. Muvâfık eyyâmile tayy-yi merâhil iderek bir rûz-ı fîrûzda kefere-i fecereniñ donanma-i nuhûset-nümûnuna râst geldiler. Venedik Frengi la‘înleri çünki donanma-i İslâm zafer-rehberi müşâhede eyledükde sâbıkā donanmaları perîşân idüp, yagmaya kangımış mel‘ûn hemân beş aded kalyon-ı cehennem numûneleri ile üzerlerine hücûm eylediler. Evvel vehlede kalyonlar göründigi gibi kapudan paşa hazretleri emr idüp, bî-mehâbe kefere kalyonları üzerine top-ı kulle-kûblara âteş urulup, ceng ü cidâl, harb [ü] kıtâle sa‘y olundı. Kefere-i fecere, donanma-i hümâyûnıñ hücûmun görünce ma‘lûm idindi ki, sâbıkā kıyâs degil. Hîle yüzinden cenge âgaz eyledi ammâ kapudan paşa, ya‘nî Mezomorta aslâ ve kat‘â kefere-i dûzah-mekîne kelb mikdârı i‘tibâr itmeyüp, **[66a]** bir mertebe sür‘atile çekdirüp, baştarda ile kalyon üzerine yürüyüp ve donanma-i hümâyûn kalyonları ile bi’l-cümle irişdükleri gibi kefere-i sakar-karârıñ kalyonlarına çatup, bunca levendân-ı guzât hemân bir def‘ada kalyonlarıñ üzerlerine ankūd misâl tırmaşup, bir ceng ü cidâl ve harb [ü] kıtâl vâkı‘ olmuşdur ki, ancak rû-yi bahrda sefer eyleyüp, ceng-i kalyon ne gûnedür râyü’l-ayn müşâhede kılmış, işte ancak ol âdem bilür ve bu muhârebeyi ol kimesne fehm ider. Yohsa ne tahrîrile kābildür ve ne hod takrîr ile vâkı‘ hâl keşfe mâ’il olur. Bu mahallde olan harb [ü] kıtâl tefhîm ve ifâde olunmak emr-i muhâldür. Anıñçün gazâ-yı bahr-i sefer, berden iki kat efdaldür. Netekim Ebû İmâm *radıyallâhü anhü* rivâyet itmişdür ki; *Kāle’n-nebiyyü salla’llâhü te‘âlâ aleyhi ve sellem* شهيد البحر مثلث شهيدي البر . والمائد في البحر كالمتشحط في دمه في البر . وما بين الموجتين كقاطع الدنيا في طاعة الله . وإن الله عز وجل وكل ملك الموت بقبض الأرواح . إلا شهيد البحر فإنه يتولى قبض أرواحهم . ويغفر لشهيد البر الذنوب كلها إلا الدين . ولشهيد البحر الذنوب كله و الدين [267] Ya‘nî: “*Deryâ şehîdi iki kara şehîdi gibidür. Ve deryâda başı dönen; karada kanı içinde ızdırâb idüp, yatan gibidür. Ve deryâda iki mevc arasından geçen Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretinüñ tâ‘atında dünyâyı gezen gibidür.*

---

[266] Mezomorta Hüseyin Paşa, II. Ahmed döneminde değil, II. Mustafa döneminde kaptan-ı derya olmuştur. Müellimiz önce “Mustafa” yazmış, sonra “Ahmed” olarak düzeltmiş ve böylece de yanlışa düşmüştür. Bk., İ.H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolijisi*, III, 477;Cengiz Orhonlu, “Mezomorta Hüseyin Paşa”, *İA,* VIII, 205-208; İdris Bostan, “Mezemorta Hüseyin Paşa”, *DİA*, XXIX, 524-526.

[267] *Sünen-i İbn Mâce*, s. 298.

Ve tahkīkā Hakk sübhânehu ve te'âlâ kabz-ı ervâh itmege Âzrâ'il aliyhi's-selâmı vekîl itmişdür. İllâ deryâda şehîd olanlara degil. Zîrâ Hakk sübhânehu ve te'âlâ anlarıñ rûhların bi'z-zât kudretiyle alur. Ve karada şehîd olanıñ cemî' günâhın yarligāz magfiretiyle illâ üzerinde olan borcı kalur. Deryâda şehîd olanıñ cemî' günâhın magfiret eyler, borcun dahı magfiret eyler. Hakk abd-i magfiretiñ ma'nâsı sâhibini **[66b]** *kemâl-i lûtf u keremiyle râzı ve hoşnûd eyler. Ve ol şehîd olan kimesneyi halâs eyler*" dimekdür, ve bu deryâ gazâsı hakkında vârid olan ahâdîs-i şerîf bî-nihâyedür. Velâkin teberrüken bir iki hadîs-i şerîf nakl olundı. Niçe mü'min karındaşlarımuz müşâhede oldukda fazâ'il-i cihâda ragbet ve şevk üzre olsun içün ve bunıñıla iktifâ olunmuşdur. *Ve Allahü muhibbü't-tevfîk ve Huve nime'r-Refîk*[268]

Hülâsa-i kelâm kefere-i dûzah-mekîn kalyonlarıyla ol rûz-ı fîrûzda levendân-ı gāziyân ceng [ü] cidâle ikdâm idüp, bi-avni'llâhi te'âlâ dörd nefer kalyonların feth idüp, derûn-ı kalyon-ı cehennem-nümûnunde bulunan melâ'îni kimin katl ve kimin esîr-i bend-i zencîr olundı. Bir kalyonı, şâhîn şeşperinden halâs olmuş zâg misâl köhne gırbâl gibi firâr idüp, cehennem[e] yıkılup gitdi. Kapudan paşa-yı dilîr çünki, avn-i nusret-i cenâb-ı rabbi'l-izziyi müşâhede kıldukda hezâr hezâr şükr-i bî-pâyân ve sipâs-ı firâvân idüp, levendân ceng urana in'âm u ihsânlar eylediler. Ba'dehû kalyon-ı ganîmet-numûneleriñ üçi küllî top ve tüfenkden gāyet şikest olmuşdı. Anları baturup ve birisin yerin iledüp, hemân cezîre-i Sakız üzerine azîmet buyurdılar. Muvâfık rûzgâr ile cezîre-i Sakız'a vusûl buldukda aslâ te'hîr ve tevfîk itmeyüp, Sakız kurbuna yanaşup, levendân-ı ceng-âmîzi bi'l-cümle karaya çıkarup, tevfîk-i Hudâ-yı müte'âl ihsânıyla âsânü'l-vech kal'a-i Sakız ve cezîresiyle ma'an feth ü teshîri müyesser olup, kapudan paşa ya'nî Mezomorta nîk-nâmıla elsine-i **[67a]** nâsda memdûh ve makbûl olmuşdur, ammâ bu vak'a-ı sâbıkā biñ yüz altı senesi hicret-i nebiyyü'l-mükerrem ve *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* evsatında zuhûr eylemişdi. Hasbe'l-iktizâ bu mahalle müsâdif düşdi.

[OSMANLI DEVLETİ'NİN ZAYIFLAMA SEBEPLERİ]

Ol esnâlarda her tarafdan düşmen baş kaldırup, ümmet-i Muhammed'iñ başına niçe dürlü musîbetler vâkı' olup, kaht [ü] galâ ve tâ'ûn-ı ekber ve usûf u küsûf ve

---

[268] "Başarıyı veren Allah'dır. O, ne güzel dosttur."

zelzele ve zulm [ü] cevr hod bî-kıyâs olmagın halk-ı âlem cân u başından bî-zâr olup, karalar perâkende ve perîşân alâ'im-i kıyâmet nişânları gibi gûne gûn bid'atler zuhûr zuhûrıyla niçe kimesneler hânümânların bıragup, kimi Şâm'a ve kimi Horasan'a firâr idüp, giderler idi. Elhamdüli'llâhi te'âlâ hîn-i tahrîrde cümle kefere-i dûzah-mekîn ile sulh u salâh müyesser olup, âlem bir mikdâr âsûde-hâle mütebeddil oldı. Ümîd olunur, lâkin küffâr-ı hâkisâr hezîmet-şi'âr yevmen fe-yevmen tezâyüd ve terakkī üzre cem' ve hazîne-i mâl ve kal'a, vilâyet sâhibi olup, gāyet kuvvet tutmuşdur. Hakk sübhânehu te'âlâ hayırlar müyesser eyleye! Ya'lemu'llâhü te'âlâ Devlet-i Osmâniye böyle züll ve noksân vukū'atı zâhir budur ki; üç şeyden tevellüd ve isâbet ider.

EVVELKİSİ BUDUR Kİ: Re'âyâ fukarâlarına taraf-ı mîrîden havâle olunan tahsîl-i mâla me'mûr olan âmil ve ehl-i örf nâmıyla köyden köye zulm [ü] te'addî eyleyen nâ-halflar cânib-i mîrîden me'mûr oldukları şeye kanâ'at itmeyüp, kendüleri içün dahı tahsîl iderler ve zulm [ü] ta'addî ile tahsîl olunan mâldur ki, ehl-i vazâîfe mevâcib virürler. Anlarıñ ekl ve şürbleri meblag-ı mezbûrdan olmagıla, herkese **[67b]** muhanneslik sirâyet idüp, küffâr-ı hâkisârı gördükleri yerden, belki niçe def'a görmeden firâr idüp perîşân olurlar. Netekim Resûlu'llâh *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* buyurmuşdur: [269] **إن لم تغل أمتي لم يقم لهم عدو أبدا** Ya'nî: "*Benim ümmetim hıyânet itmezler ise hergiz anlardan düşmen karşu durmak yokdur*" dimekdür. Târîh-i İbn-i Kesîr'de mestûrdur ki: Mısır pâdişâhlarından Sultân Baybars zamânında ba'zı Müslümânlar gazâya gitdiler. Aralarında bir bahâdır kimesne var idi. Her vakt ceng yüzünde atı ilerü gidüp, cûş u hurûşıla ikdâm üzre idi. Bir gün atına binüp, ilerü salmak istedi. At kıçın kıçın çekilüp kābil olup ilerü varmadı. Ne kadar darb idüp hamle eyledi olmadı. Ta'accüb eyledi. Ol gice bi-huzûrluk ile yatmadı. Vâkı'asında atın görüp, hışm yüzünden itâbile: "Bu gün böyle eylediñ, beni rüsvâ itdüñ. Âdetiñ üzre ilerü varmadıñ" didi. At ayıtdı: "Ben niçe ilerü gidecem. Sen benim arpamı ol gün yaramaz akçe ile alup yedürdüñ. Ben dahı şöyle itdim" didi. Sabah oldugı gibi ol kimesne arpacıya varup, akçeyi degişdirdi. Dahı eglenmeyüp atına bindi. Atı evvelki gibi cüst [ü] çâpük oldı. At hayvân iken böyle nümâyân olunca ve amelden kalınca insân da hod mine'ş-şemsdir ki, ta'bîri mukarrerdür.

---

[269] *el-Mu'cemü'l-Evsat*, 81/08.

İKİNCİ VECH ZÜLL BUDUR Kİ: Bir vezîri getürüp sadr-ı vezârete iclâs idüp, üç ay yâhûd beş ay mikdârı vakt içre **[68a]** cüz'î şey içün bir münâfık igvâsıyla azl iderler ve nâ-hakk katl idüp, memâlikin zabt iderler idi. Ve bir paşayı dahı getürüp vezîr iderler idi. Ol derd-mend dahı selef-i sâbıkīn görüp, cân havfına düşer. Dâ'imâ efkâr ve endîşe üzre âyâ bir iki gün bu cây-ı muhlikden necât u halâs müyesser olur mıyım, yohsa kelle-i nâ-sûdı virir miyim fikri ile sevdâ-yı merâkkīya[270] düşüp, âkıbet cünûna ugrar. Fi'l-hakīka bir kişiniñ cânından evvel ne maslahat-ı mühimmi olur. Hemân sadr-ı âlîde bulunan devletlü umûr-ı memleket tedbîr-i mühimmi umdugu gibi, sâ'ir vükelâ-yı düvel bi'l-cümle acz-i kesel izhârıyla hareket iderler. Mahalli ile müşâvere olunmaz ve hüsn-i ihtiyâr-ı umûr-dîde ve kâr-azmûde kimesnelerden vech-i ma'kūl su'âl olunmaz ve bilinmez, kâr-ı sefer mechûl ve mu'attal olur. Kemâlile tedârik görülmez. Pâdişâh-ı âlî-câh hazretleri anları kavî tedârik gördi kıyâs eyler. Belki nüdemâları dahı böyle zann eyler. Mahall-i me'mûrda istihdâm olunacak kimesne bulunmaz; olana dahı amel-mânde bire hây ! Ale't-ta'cîl serden-geçdi yazıñ deyü birer aga ta'yîn olunur. Anlar dahı celb-i mâl içün bir alay râ'y ve Türk çiftçi ve Vılak oglancukları ve birer tâzelerin ve hammâllardan kaçup, sırtı yagır olmuş menuları ve bunıñ emsâli niçe nekbâtı bir bayrak kaldırup, davul çaldırup, serden-geçdi deyü tahrîr iderler. Ol yazdugı kimesneler serden degil, kıldan geçmezler. Cedd be-cedd Türk ibn-i Türkler tekâlîf havfından serden-geçdi nâmın nâ'il olmak içün yazılırlar. Mahall-i ma'rekede öyle askerden iş ümîdi mensûr degildür. Cümleden evvel firâra sa'y iderler ve ordu-yı hümâyûnı gâhî yagma iderler ve gâhî bıragur giderler. Hemân hudûd-ı **[68b]** selâmete irişdükleri gibi: "Niçün firâr itdiñüz ?" deyü itâb havfından iki üç biñ mikdârı süfehâ tecemmü' idüp: "Bizim ulûfemiz niçün virmezsiz ?" fülân yaygarasın koparırlar. Gel imdi gör ne işler iderler. Gürûh-ı eşkıyâ şerî'at bilmezler ve nâmûs-ı dîn ü devlet ve gayret bilmezler. Cumhûrile niçe dürlü hengâme ve gürüldi fesâdlar iderler. Âkıbet memâlik-i mahrûseyi harâbe virürler. Rûz-be-rûz devlet zillet bulmaga sebeb olurlar. Ehl-i ırz Müslümânlarıñ nâmûsın çak çak iderler. Âkıl olan kimesneler bir köşede pinhân olup, nazar-ı ibret birle seyrân iderler. Anıñçün dimüşlerdür:

Nâ sezâyîrâ çü meynî baht yâr
Âkilân teslîm kerdend ihtiyâr
Çün nedârî der rende tîz
Bâ bedân ân be ki kim gîrî sitîz

---

[270] Metinde "ا" harfi yazılmamıştır.

PES BÂ‘İS-İ TEŞVÎŞ-İ ÂLEM ÜÇÜNCİ BUDUR Kİ: Hân-zâdelerden bir sultânı getürüp mu‘azzez ü mükerrem diyâr-ı Kırım’a hân iderler. Ol asırda sadr-ı âlî olan devletlü ile hân olan sultân ahd ü mîsâk iderler ve biribirlerine seferde mu‘în olmaga sa‘y-ı makdûrların bî-dirîg ideler. Bu kul üzerine hân olan devletlü Kırım memleketine gider. Kırım’a vusûl müyesser olur mı olmaz mı, sefer tedârikin görmege sa‘y ider. Ammâ Kırım memleketinde bulunan kimesneleriñ şakī ve sefîhleri evzâ‘ itmek murâd eyledükde hân olan devletli rızâ vermeyüp, bir mikdâr zabt ve tasarrufa sa‘y eyledügi gibi bir niçe süfehâ bir araya müctemi‘ olup, arz u mahzar îcâd iderler. Bir iki nekbetler yediyle der-i devlete irsâl iderler. Vusûlünde mefhûmı şu: “Fi’n-netîce biz bu hânı istemeyüz”. Bir iki iftirâlar dahı tahrîr iderler. İstemedükleri **[69a]** hod hân olan zî-şân, Âl-i Osmân Ferîdûn-unvân istihdâm olunmak içün güzîde asker isteyüp kemâl mertebe iş görmek murâd eyledügi içündür, yohsa kuşcı ve hidmetkârile varılup ne mikdâr iş görilür didügünde gayrı cürmi yokdur. Bu abd-i pür-taksîr niçe def‘a mâbeynlerinde bulunup, râyü’l-ayn müşâhede eylemişizdür. Vâkı‘ hâl budur. Ba‘dehû Âsitâne-i sa‘âdet-unvânda arzları makbûl olup, asl u fer‘in bilâ-su’âl hemân fermânıla bir kapucıbaşı irsâl olunup hânı azl iderler. Hîç bir ferd-i vâhid dimez ki, bunı azl eyledik, ammâ bunlar dahı nasıl pâdişâh-ı kadîmdür, zi’llu’llâhdır. Bunlara azl, katlden eşiddür. Netekim “*el-nefyü kel-katli”*[271] mefhûmı mübeyyendür Şer‘-i Muhammedî *salla’llâhü te‘âlâ aleyhi ve sellem* üzre degme hâlile pâdişâhlara azl olmaz. Gerekse fâsık olsun bunlarıñ âhı [vü] ünni bize dahı şârîdür, yâhûd kendünden dahı istifsâd olsun. Fi’l-vâkı‘ hilâf-ı şer‘-i şerîfi def‘ ve zulmi varısa; yâhûd bid‘at ihdâs eylediyse men‘ ü def‘ idelim. Mücerred Tatar’ıñ eşkıyâları sözleriyle hân azl olması arzû nâ-mûnisdür. Kavm-i Tatar yüze çıkar ve hilâf-ı şer‘-i şerîf zulm itmiş oluruz, inkisârından hazer gerekdür dimezler. Hân, ma‘zûl ile ahd ü mîsâk iden vezîr ol mahalle bâkī kalmaz, gayrısı gelür. Hemân bir alay gürûh-ı mekrûhıñ sözine ve mahzarına bilâ-tevakkuf amel idüp, bir pâdişâhı bî-günâh tahtından indirüp, arz-ı hâlin bile söyletmeyüp, âr [u] nâmûsın hâke yeksân ile cezîre-i Rodos’a nefy iderler. Ehl-i Hakk katında insâf mıdır? Ol hod mevt aña hıyânet mertebesindedür. Hayrân **[69b]** ve sergerdân olup: “Aceb ben[üm] ne cürmüm sâdır oldı. Âyâ nîşledim, Devlet-i Âl-i Osmân’a hidmet itmege murâd ve sa‘y itdigim kubhüm ve askeriñ güzîdesin ihrâc itmege takayyüd eyledigüm içün midür ki, bir iki nekbetler sözüyle bizi azl eylediler.

[271] “Nefy etmek öldürmek gibidir.”

Hoş imdi görelim sadrımuza tasaddur eyleyen şahs ne gûne hareket eyler” deyüp köşe-i vahdetde sâkin olur. Vâh u âhile temâşâyı seyrân ider. Ammâ bu tarafdan bir derd-mendi dahı getürüp mu‘azzez ve mutantan Kırım’a hân iderler: “Var imdi hân-ı sâbık gibi olma, bir hoşça tedârik üzre sâhib-i basîret ol” dirler idi. Ve evvel baharda sefer-i hümâyûn imdâdı hidmetinde kemâl-i istikāmet eyle deyü te’kîdler idüp, ol baharda dahı tama‘-ı devlet birle: “Belki benim elümden iş gelür, yâhûd mukadderdür fehvâsınca lâf harmanın savırup, inşâ’allâh evvel baharda asker niçedür görirsüz” fülân deyerek diyâr-ı Kırım’a teveccüh ider. Vardıgı gibi nâsın hareketünden mülâhaza ve fehm idüp, ne belâya giriftâr oldugın bilür. Ammâ fâ’ide-i niyyet sefer mahallinde askeriñ güzîdesin istemege havf ider. Eger beglere ve mirzâlara cüz’î itâb yüzünden: “Ben siziñ pâdişâhıñuz vekiliyim. Elbetde şu mikdâr asker benimle seferde bulunmalıdur” der ise kat‘an mecmû‘ itmezler. Eger “Cebrile alurım, dîn ü devlet hidmetinde bulunurım” der ise anı dahı arz idüp hân-ı sâbıkı döndürürler. Nâçâr kalur, bi’z-zarûrî hân-ı zî-şân olanlar Âl-i Osmân hidmeti kaydın unudup, kendü derdine **[70a]** ilâc itmek çâresine düşer. Devleti ve   havfından begleriñ ve mirzâlarıñ tab‘ına mugāyir hareket itmeyüp ve itmege dahı teveccüh göstermez. Buldukları mâl ve ni‘meti anlara virüp, anlarıñ korunması sâyesinde geçinüp, tavâ’if-i Tatar’ıñ   mugāllatâsıyla hânlık nâmına dahl ider. Yoksa müstakil pâdişâh olmak ne mümkün. El-kıssa, Âl-i Osmân tarafından sefer teklîf olundukda beglerden recâ vü niyâzile bir kaç kuşcı ya‘nî ırgad ve ve hidmetkâr makūlesinden ta‘yîn ider. Meger üç biñ âdem varısa Âl-i Osmân’dan havf idüp: “Otuz biñ âdem ve güzîde asker irsâl olundı” deyü arz iderler. Anlarıñ çogı dahı Tatar degildür. Kimisi Toma   ya‘nî   dogmuş köle ve kimi Âl-i Osmân memâlikinden cürmile firâr eyleyen çâresiz Kırım’a gelüp, tebdîl-i câme ile Tatar kıyâfetinde bu kimi Çerkes, kimi Urus fî şeybân-ı ecnâs muhtelifü’s-subûr ve bunıñ emsâli niçeler ceng görmüş aralarında biñde bir er bulunmaz. Mahall-i ma‘rekede firârdan ve yagmadan gayrı şeye yaramaz. Böyle askerile ne mikdâr iş görilür. Ammâ minvâl-i meşrûh üzerine olmayup, Kırım hânları anlarıñ arzıyla azl olmasa, istiklâl üzre hân olup, hükm icrâ olunup, begler ve mirzâlar zabt olunsa kırk elli biñ asâkir-i Tatar, Kırım hıfzı içün alıkonup ve kırk elli biñ kimin Kırım’dan ve kimin Ak-kerman ve No[g]ay’dan asker ihrâc olunup, bir iki sene Belgrad ve Tımışvar etrâfında kışlayup, memâlik-i küffâra akın salup, kurâ ve kasabâsın ihrâk ve tâlân **[70b]** eylemek lâzım gelse Nemçe degil, belki Rim-Papa didükleri la‘în bile ürküp, cilâ-yı vatan itmek mukarrer idi. Netekim selefde merhûm ve magfûr Gāzî Giray Hân, Sultân Süleymân

aleyhi'r-rahmet ve'l-gufrân zamân-ı şerîflerinde yedi sene mütevâliyen sınur serhaddinde kışlayup, memâlik-i Nemçe'yi harâbe bâ'is olup, âkıbet-kâr Sultân Süleymân merhûmuñ ayagına düşüp, bî-hadd ü pâyân hazîne virüp, sulhile halâs olmuşdur. Bu sözimizi tasdîk el-Hâc Selîm Giray Hân-ı zî-şân hazretleri beş yüz biñ güzîde askerile Kaçnak seferinde işledügi işler ve bunca memâliki kefere-i dûzah-karârdan cebren ve kahren halâs itmesi delîl-i rûşendür. Ve bir delîlimiz dahı budur ki; Sultân Mustafâ Hân *tavvela'llâhü ömrehû*[272] zamân-ı şerîflerinde vezîr-i âsaf-nazîrleri merhûm Hüseyin Paşa tedbîri ile Devlet Giray Hân-ı zî-şân, No[g]ay kavmine ihrâc-ı vilâyet-i Ak-kerman husûsuna ta'yîn olunup, kavm-i No[g]ay umûmen bir niçe def'a hân hazretlerinden şikâyet ile arz u mahzâr irsâl eylediler. Kat'an mesmû' olunmayup, hân hazretlerine mu'âvenet ve istimâlet eylediler. Âkıbet bi'l-cümle No[g]ay Tatar'ın öyle bir bâgī ve âsî kavmi kabza-i teshîre cebren ve kahren zabt olunup, murâd üzerine iş görüldi. Devlet Giray Hân hazretleri dahı hân oldugı ma'lûm-ı sıgār u kibâr oldı ve pâdişâh-ı rû-yi zemîniñ dahı emri icrâ olunmuşdur. İnşâ'allâhü'r-rahmân aşagıda mahalli ile nakl ve îrâd olunur. Tatvîl-i kelâma **[71ᵃ]** bâ'is pâdişâh-ı zevî'l-ihtirâmlarıñ âr u nâmûsı sıyânetendür. "*Kellemi'n-nâse alâ kadr-i ukūlihim*"[273] mısdâkunca amel olunmuşdur. Yohsa tafsîl ü tahrîr beyân olunsa bu muhtasara münâsib görülmez. Vallâhü a'lem bi-hakīkati'l-hâl ve mine'l-tevfîk.

---

[272] "Allah ömrünü uzun etsin!"

[273] "İnsanlara anlayabilecekleri kadar konuşun." Bk., *Kenzü'l-Ummal*, 10-439-29282.

[ZENTA HEZİMETİ]

HİKÂYET-İ SULTÂN MUSTAFÂ HÂN İBNÜ'L-MERHÛM GÃZÎ MEHEMMED HÂN, *HALLEDALLÂHÜ MÜLKEHÛ.*

Pâdişâh-ı Cem-şöhret ve şehriyâr-ı Hûrşîd-münzelet Sultân Mustafâ Hân hazretleri üçünci def'a sefer-i hümâyûna niyyet ü azîmet buyurdukları icmâlen alâ vechi'l-ihtisâr zikr ve tahrîr olunur.

Pes bâlâda zikri sebkat iden Ali Paşa müttehim olup, katl olundukdan soñra Elmâs Mehmed Paşa sadr-ı vezâret-i kübrâ makāmına nâ'il olup, zebdedü'l-muhakkakeyn, es-seyyid Feyzullah-ı şehîd efendi hazretleri makām-ı fetvâda ve hâce-i hüdâvendigâr ve mukarreb-i şehriyâr, bâ-husûs ferzend-i reşîdlerinden birisi nakībü'l-eşrâf, birisi kadı-asker-i Rûm, biri kadı-asker-i Anatolı ve biri İslâmbol monlâsı itmişlerdi. El-hakk Devlet-i Osmâniyân'da böyle unvân ve şevket ve mâl-ı Kārûn'a mâlik bir musâhib dergâh-ı şeyhü'l-islâm misli sebkat itmemişdür. Âkıbetü'l-emr tama' belâsıyla zelîl ve hakāret ile katl olunmuşdur. İnşâ'allâhü te'âlâ aşagıda mahalli ile tahrîr olunur.

Netâyic-i kelâm ve'l-merâm hicret-i efdalü's-salavat ve ekmelü't-tahıyyât *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinüñ biñ yüz tokuz 1109 senesinde mahmiyye-i şehr-i Edrene'den mühimmât-ı sefer ve levâzımât-ı hatîr[274] ârâste vü bîrâste olunup, bi'l-cümle ekâbir [ü] a'yân ve a'zam vüzerâ-i zevî'l-ihtişâm alay olmak üzre hâzır olunup, pûlâd sancaklı rahş-ı bî-hemtâlarına süvâr olup, padişâh-ı âlî-câh **[71^{b}]** hazretlerinüñ öñünce yürüdiler. Anlarıñ ardınca pâdişâh-ı cihânıñ murassa'-pûş, bisâtile müzeyyen girân-bahâ tokuz dâne yedek semend ü pesendleri çekilüp ve hırka-i nebevî zer ender-zer bir koçı ile yanında piyâde-i hüddâmân ta'zîm ü tekrîm ile yürüdükde ve anıñ zahrında pâdişâh-ı âlî-vakār Sultân Mustafâ unkar-sıfat, murassa'-pûş rahş-ı cihân-peymâya süvâr olup, ser-i mübârekine cevâhir sorgūclar ve yeşil şal çıkarup, üzerine takınup, solakān-ı hâssa rikâb-ı hümâyûnunda piyâde ve dîbâ câmeli, peykân-ı hâssa öñünce ve livâ-yı meymetü'l-nevâ hazret-i habîb-i hudâ-küşâd öñünce ve altı bölük

[274] Metinde "hatar" şeklinde yazılmasına rağmen, "tehlikeli" anlamına gelen bu kelime bizce ulu, yüce, büyük anlamlarına gelen "hatîr" kelimesi olmalı.

halkı silâhdâr ve sipâh bi'l-cümle gûnâ-gûn yemîn ü yesârında kat ender-kat ve üç biñ piyâde bostânciyân-ı hâssa iki tarafdan elvân gürûh gürûh ve hüddâmân-ı sarây-ı âlî iç-oglan nâmında olan agalar gebûd-ı pûlâda gark olup ve deryâ-misâl mevc ender-mevc velvele-i tabl ve kös ve sûrnâ-yı nakkāre ve ziller feryâd iderek yümn ü ikbâl ve azamet-i iclâl ile alayı gösterüp, heybet-i tâm ve şevket-i mâlâ kelâm birle mahrûse-i şehr-i Edrene'den irtihâl ve azîmet-i müteveccih olup, konak mahalli menziline dâhil[275] oldukda otak-ı hümâyûn şevket-makrûnlarına nüzûl buyurup, geçüp karâr buyurdılar. Bundan evvel mu'tâd-ı kadîm-i Osmânî ve âdet-i müstahsene-i kâmkârân-ı cihân-bânî hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnlarıyla ser-bevvâbân-ı hâsssalardan bir agayı irsâl buyurup, bi'l-fi'l Kırım hânı olan el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerin da'vet-i sefer-i hümâyûn buyurmuşlar idi. **[72ª]** Ve pâdişâh-ı zî-câh menzil-i mezkûrdan bir rûz-ı fîrûzda sa'âdet ve devlet birle irtihâl buyurup, azm-i Belgrad-ı behişt-âbâd, niyyetü'l-gazâ fî-sebî'lillâh ve mütevekkilen ala'llâh hasebince azîmet eylediler.

Ammâ hân hazretlerine irsâl olunan kabucıbaşı aga vusûl bulup, hatt-ı hümâyûn-ı şehriyârîyi teslîm eyleyüp, da'vet-i sefer-i hümâyûnı i'lâm eylediler. El-Hâc Selîm Giray Hân-ı zî-şân hazretleri dahı bi'l-cümle ekâbir [ü] a'yân, begleri ve ulemâ efendileri şem'ine cem' idüp, hatt-ı hümâyûn-ı rif'at-makrûnı bi'l-müvâcehe kırâ'at olunup, mefhûmı ma'lûm-ı sıgār u kibâr oldukda bi'l-mecmû' ulemâ ve meşâyıh, begler ve mirzâlar cevâb idüp: "Sem'an ve tâ'an pâdişâh-ı rû-yı zemîn hazretlerinüñ emr-i şerîfine mutî' ve münkād olmuşuzdur. Lâkin ahvâlimiz ma'lûmları olmuş. Hâliyâ Moskov keferesi *kātelehümu'llâhi bâsirehüm* kıralları olan la'în-i dalâlet-âyîn ile bî-hadd ve bî-aded asâkir-i dalâlet-rehberile serhaddimiz olan Azak kal'asında dernek eyleyüp ve rû-yi Bahr-i Siyâh'a üç biñ mikdârı yelken ihdâs kalyon ve çekdiri ve şayka hazırlayup, fırsat gününe nigerân iken memleketimiz ve ehl [ü] evlâdımızı öyle bir ejdehâ-yı sıfatsız agzına bıragup gitmek insâf degildür. Sa'âdetli pâdişâh-ı âlî-vakār hazretlerinden niyâz olunur ki; âlem-i âlem-cinân olan eltâf-ı keremlerinden bu kulların dahı mesrûr buyurup, donanma-i hümâyûnların rû-yi Bahr-i Siyâh'a irsâl buyurup ve bir mikdâr askerile bir iki paşa kulların dahı taraf-ı berden top ve cebehâneyle ihsân buyururlar ise **[72ᵇ]** anlarıñ imdâdı ve mu'âveneti sebebiyle bu kulları belki kuvvet-i kalb hâsıl olup, vilâyetimiz ve ehl [ü] evlâdımız hıfz [u] hırâsetine çâre ve tedârik görülür idi. Eger fazl-ı hümâyûnları üzerimize vâkı' olmaz ise ol kavî melâ'îne tâkat

---

[275] Metinde sehven "dâhîl" şeklinde yazılmıştır.

getürülmez. Memleketimizi küffâr-ı dûzah-karâr cebren ve kahran zabt eylemesi bî-iştibâhdur. Hemân şerr-i a‘dâdan imdâdın Hakk sübhânehu ve te‘âlâ hazretlerinüñ kerem ü inâyetine sıgındık ve pâdişâh-ı âlî-tebâr hazretlerinüñ eltâf-ı mâlâ nihâyelerine ümîdvârız" deyüp yekûn kelâm eylediler. Ammâ el-Hâc Selîm Giray Hân hazretleri: "İtâ‘at-ı şehriyârî üzerime lâzımdur. Her çeh yâd âbâd ben elbetde bir mikdâr askerile olsun imdâd-ı sefer-i hümâyûnda bulunurum ve giderim" didüklerinde bi'l-cümle nâs girîv ile feryâd eyleyüp: "Hân-ı alî-şân efendimiz gidüp, bunca ibâdu'llâh ve meleket küffâr-ı hâsirîne teslîm eylemek lâyık-ı dîn ü devlet degildür. Ve asker dahı virmeyüz ve illâ bir mikdâr kimesne ile gine Şehbâz Giray Sultân ogulların irsâl buyurmak ma‘kūldür" didiler. Cümle sıgār [u] kibâr bu re'y-i münîri müstahsen ve müteveccih görünce hân hazretleri dahı nâçâr rızâ-yı hüsrevânîleri oldı. *Men ra'âhü'l-mü'minûn hasen ve inda'llâhe hasen*[276] mazmûnı üzre âmil oldılar ve Şehbâz Giray Sultân'ı huzûrlarına da‘vet buyurup, hil‘at-ı hâs ile behre-mend ve hidemât-ı mu‘ayyenelerile sefer-i hümâyûn imdâdına ta‘yîn buyurup: "Göreyim seni oglum ! Dîn ü devlet hidmetinde cüst ü çâpük olup, cünbişiñ merdâne ve hareketüñ **[73ª]** dilîrâne ile rikâb-ı şehriyârîde edâ-i hidmet itmekde taksîrât-ı acz ve keselden ictinâb ile düşmâna kürk-i hûn-hâr-ı mânendi ol mazlûmlara ganem-i bî-karn olup, asker zabt u tasarrufunda cerî ve sâhib-i basîret ol" deyüp ve bunıñ emsâli niçe pend ü nasîhat-âmîz kelâmlar buyurdılar. Sultân-ı mezkûr, dâmen-i bûs-ı kâmkârı ile me'nûs olup, *El-emru emruküm* muktezâsınca sem‘an kabûlile icâbet gösterdiler. Nefsü'l-emrde bir yarar ve dilâver sultân idi, *rahmetu'llâhi aleyh*.

Muhassal-ı kelâm bir niçe gün tedârik-i mühimmât-ı sefer ve levâzımât "*Hataru's-sefer kıt‘atün mine's-sekar*"[277] minvâlince bir mikdâr asker-i Tatar-ı düşmen-güzârile bir yevm-i mes‘ûdda diyâr-ı Kırım'dan rıhlet-künân, bi-cânib-i Ak-kerman deyüp, teveccüh ve azîmet buyuruldı. Fî-sebîli'llâh tevekkelte ala'llâh hasebiyle hulûs-ı niyyet eylediler ki, [278] فَإِذا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقابِ vefkınca âmil olalar. Mesrûr-ı handân Şehbâz Giray Sultân şevk ü zevkile tayy-yı merâhil idüp, diyâr-ı Ak-kerman'a vusûl buldılar. Andan dahı bir mikdâr No[g]ay ve Ak-kerman askeri tedârik olunup, azm-i Belgrad ve dîn ü devlete imdâd deyüp ve teveccüh eylediler ve mücâhid-i fî-sebîli'llâh olmaga cân atup gitdiler. Netekim Hasan, *rahmetu'llâhi aleyh*, naklinde vârid olmuşdur

---

[276] "Müminlerin iyi gördüğü kişiyi Allah da iyi görür."
[277] "Seferin tehlikesi cehennem alevinden bir parçadır."
[278] "(Savaşta) inkâr edenlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun." Muhammed, 47/4.

ki: *Kāle'n-nebiyyü salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* غدوة او روحة في سبيل الله خيرا من الدنيا و ما فيها و لو وقوف احدكم في الصف خير من عبادة رجل ستين سنة[279] Ya'nî: "*Fî-sebîli'llâh bir kerre gün evvelinden zevâl vaktine degin, yâhûd zevâl vaktinden ahşam[a] dek gitmek, dünyâdan ve dünyâda olandan hayrdır. Ve sizden biriñüz kıtâl safında durdıgı bir kimesnenüñ altmış yıl ibâdetinden hayrdur*" deyü buyurdılar. Ve bir rivâyetde dahı Abdullah ibn Ömer'den *radıyallâhü te'âlâ anhü* nakl olunmuşdur ki, Resûlu'llâh *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* buyururlar: غدوة في سبيل الله خير من خمسين حجة Ya'nî: "*Bir kerre fî-sebîli'llâh sabâhdan zevâle degin gitmek elli yıl*[280] *hacdan efdaldür*" dimek olur. *Allahümmahşürnâ fî zümratihim ve razeknâ bi-amelihim. Yâ Mu'în, Bi-Rahmetike Yâ Erhemerrâhimîn.*[281] Eger ihvânü's-safâ su'âl buyururlarsa kim müverrihîn-i mütekaddimîn, *rahmetu'llâhi aleyhim ecma'în,* gazâ hakkında olan âyât-ı kerîme ve hadîs-i şerîf-i nebeviyye istidlâl itmeyüp, hemân mücerred vak'a-i güzeştî tahrîr ü takrîrile iktifâ eylemişler, gayra mukayyed olmayup, gitmişler. Bu abd-i kesîrü't-taksîr sad hezâr acz ve noksânile cevâbımız budur ki; iki hadîs-i şerîf manzûrım olup, sürûrımdan cân [u] dil semâ' ve tarîka serâ' olmışımdur. Biri budur ki; Hazret-i Ali ibni Ebî Tâlib, *kerama'llâhü vechehü* rivâyet buyurmuşlardur: قال رسول الله صلّي الله تعالي عليه و سلّم: من حرّص اخاه علي الجهاد و كان له مثل اجره و كان له من كلّ خطوة في ذلك عبادة سنة Ya'nî: "*Bir kimesne mü'min karındaşını gazâya kandırırsa* **[74[a]]** *ol kişiye, gazâyi kişinüñ ecri kadar ecr virilür ve gazâ yolunda anuñ her adımına bir yıllık ibâdet sevâbı virilür*" dimekdür. Ve birisi dahı من دلّ علي خير فله مثل اجر فاعله[282] Ya'nî: "*Bir kimesne bir kimesneye bir hayr amel delâlet eylese, ol ameli işleyen kadar aña dahı sevâb virirler*". minvâlince amel olundı.

Hülâsa-i kelâm, meşkîn-i encâm bu tarafdan pâdişâh-ı İskender-âyîn hazretleri asâkir-i deryâ-mekātir ile kat'-ı menâzil-i râh-ı cihâd ve tayy-yi tarâ'ik-i sa'y-i ictihâd birle kal'a-i Belgrad'a duhûl ve sahrâyı ve cibâli pür-hayme idüp, nüzûl buyurdılar. Bir kaç gün istirâhat olunup, bir rûz-ı fîrûzda menzil-i merkūmdan irtihâl eyleyüp, nehr-i Tuna üzerin[deki] tonbazü'l-esâs cisr-i hümâyûndan ubûr u mürûrıla karşu yakasında bir mahall-i ferah-fezâ, makām-ı dil-ârâya nüzûl buyurdılar. İrtesi ale's-seher menzil-i

---

[279] Farklı versiyonları olmakla birlikte bk., Buhari, *Cihâd*, 5, 6, 73; Buhari, *Rikak*, 2, 51; Müslim, *İmaret*, 112-115; Nesai, *Cihâd*, 11-12.
[280] Metinde "yol" şeklinde yazılmıştır.
[281] "Allahım bizi onların zümresinde haşreyle ve onların ameliyle bizi rızıklandır. Yâ Mu'in, ey merhametlilerin en merhametlisi senin rahmetinle !"
[282] Müslim, *İmâre*, 133; Tirmizî, *İlim*, 14.

mezkûrdan rıhlet idüp, nehr-i Tisa semtine revân oldılar. Ol vakt meymenet-âsârda asker-i Tatar'ıñ gelmesine müterakıb iken Şehbâz Giray Sultân dahı tayr-i şehbâz misâl kanat berküp, acele ve sür'atile irişüp geldi. Pâdişâh-ı encüm-sipâh hazretleri gāyetde mahzûz u mesrûr oldılar ve Şehbâz Giray Sultân'ı otak-ı hümâyûna da'vet buyurup getürdiler ve ikrâm-ı tâm ile karşularında oturmak fermân olunup, ba'de'l-istirahât şerbet ve kahve nûş olunup, dil-nevâht eyleyüp, hâl ve hâtırın su'âl buyurup, musâhib ve nedîm-i şehriyârî olmagıla behre-mend buyurdılar. Ba'dehû **[74[b]]** izn-i hümâyûnlarıyla ordusuna gitmek içün tekrâr dest-i şerîfi bûsile me'nûs oldukda fâhir semmûr kürk giydirüp, bir müzeyyen rahş-ı cihân-peymâya bindürüp, ma'an bulunan uhuvvât ve mirzâlarından on mikdâr kimesnelerine hil'at-ı fâhireler ihsân olunup, mazhar-ı inâyet-i şehriyârile behre-mend buyurdılar.

Ba'dehû müşâvere olunup, küffâr-ı hâkisârdan dil almagıçün dilâverân-ı Tatar-ı sebk-vâr a'dâ şikârdan intihâb olunup, bir bölük kimesne ile on beş mikdâr Tatar irsâl olundı. Bâde-saht misâl esüp gitdiler. Nemçe-i gebrden bir niçe Nemçe ve Macar mel'ûnların sayd eyleyüp, keşân ber-keşân huzûr-ı alî-şâna getürüp arz olundı. Pâdişâh-ı âlî-câh tahsîn-i vâfirîn-i gāziyân-ı Tatar'a ki, yüz biñden ziyâde askerile on günden izdiyâd idi ki, bir kimesne bir dil almaga degil, belki bir kıl ahzına cür'et idemediler. "El-hakk asker-i Tatar'ıñ bu dilâverligi inkâr olunmaz" lafzın îrâd buyururlar. Dil getüren dilâverâna in'âm u ihsân buyurup, mesrûr eyledükden soñra, gelen Nemçe ve Macar la'în [ü] füccârlardan su'âl olunup: "Tabur-ı Sek cumhûrıñuz kandadur ve ne mikdâr askeri vardur" didüklerinde, kefere-i bî-berk cevâb idüp: "Re's-i tabur-ı Hersek didükleri mel'ûnile ma'an seksen biñden mütecâviz Nemçe ve Macar ve Hırvat kâfiri fülân mevzi'de hâzırdur. Bâkīsi ma'lûmumuz degildür" didiler. La'înleri nâr-ı cahîme irsâl olunup, pâdişâh-ı âlî-vakār hazretleri fermânıla, Eflak ve Bogdan re'yâları nehr-i Tisa üzerine bir cisr-i azîm bünyâdına mübâşeret **[75[a]]** eylediler. Vakt-i karîbde cisriñ itmâmı müyesser olup, bi'l-cümle asâkir-i İslâm cisr-i mezkûrdan ubûrile pâdişâh dahı der-akab mürûr idüp ve fermân buyurdılar ki: "Askeriñ etrâfına dâ'iren mâ-dâ'ir handak-amîk kesdirüp ve meteris altına ale'l-ikdâm handaklar kesilüp, yeñiçeri kulları meteris aldılar. Bâ'is-i handak sene-i sâbıkda olan ürkündi ve ceng içün gāfillikden ihtirâz olundı. Cümle asker hâzırbaş oldılar. Fî-mâ-ba'd asâkir-i Tatar-ı nusret-şi'âra izn olunup, Sente vâdîlerinde olan kâfir kurâ ve kasabâtın nehb ü gāret ve yagma vü hasâret itmek içün çapdırmaga irsâl eylediler. Ve Şehbâz Giray Sultân'a hil'at giydirilüp,

serdâr-ı asker-i Tatar olundı. Ve biñ atlu yigitlerden ve serhadd levendlerinden arzû idenlere dahı izn virildi. Şehbâz Giray Sultân'ıla on biñden ziyâd yerar dilâverler çapup gitdiler.[283] Meger Hersek la'în, asker-i dalâlet-âyînile bir gûşe pinhân, ayn-ı insândan misâl-i şeytân nihân imiş. Asâkir-i Tatar'ıñ gāret ü yagmaya gitdügün görünce bir tarafdan zuhûr eyleyüp, asâkir-i İslâm'uñ öñünden kara hınzîr misâl alayların dizüp, tıranbetesin çalarak, ke'en cünbüş gösterdi ve hîle râhına sülûk idüp, kal'a-i Varadin vâdîlerine yıkılup gitdi. Asker-i İslâm dilâverleri handakdan taşra çıkmaga ve kâfir ile kelle virüp alışmaga izn istediler ve pâdişâh-ı zî-câh hazretleri izn virmek murâdları olmuş, illâ şeyhü'l-islâm olan Feyzullâh Efendi rızâ virmedi deyü rivâyet olunmuşdur.

El-kıssa, kefere-i dûzah yıkılup gitdi. Aslâ bir top ve bir tüfenk **[75^b]** attırmayup, hemân Sek mesâbesine kovdılar, aslâ mukayyed olmadılar. Tabur-ı la'înler yıkılup gitdi kıyâsile cisrden avdet idüp, Tımışvar semtine ubûr itmege fermân eylediler. Hemân evvelâ pâdişâh hazretleri ve Şeyhü'l-islâm Feyzullâh Efendi mürûrıla ba'de asker-i İslâm'ıñ agırlıgı katâr ve mehârı güzer itmege başladılar. Ammâ metrisde oldukları hînde [Boşnak] Ca'fer[284] Paşa nâm bir paşayı karavula ta'yîn eyleyüp, andan soñra mürûra niyyet itmişler idi. Paşa-yı nâ-merd ol mahallde gaflet üzre yatıyoriken Nemçe la'înlerinden dil almaga çıkan melâ'înler [Boşnak] Ca'fer Paşa'yı basup, ol muhannes aslâ muhârebeye kādir olmayup, giriftâr olur, kıyâfetiyle Hersek mel'ûna ihzâr iderler. Paşa-yı muhannes rüsvâydan asâkir-i İslâm'ıñ ahvâlin su'âl eyledükde, mevt havfından halâs ümîdiyle ol bed-ef'âl: "Asker-i İslâm sizden havf eyledüklerinden metrislerin bıragup, firâr itdiler. Aceb fırsat mahallidür. Eger şimdi hamle eyleseñüz iş görürsüz. Pâdişâh dahı bir mahûf kimesnedür ve şeyhü'l-islâmıñ sözünden çıkmaz. Ol hôd havfından bûse-i ka'r-i zemîne girer idi"[285] deyüp, bu gûne elfâz-ı muhmelâtı düşmen-i bî-dîne ifâde eyledügi gibi melâ'în-i hâsirîn [Boşnak] Ca'fer didükleri habîs[i] habs idüp: "Eger vâkı' ise seni âzâd iderim" deyüp ma'an bulunan hanâzîrlerile acele birle gelür. Hakīkati'l-hâl görürler ki, vâkı' der. Asker-i İslâm agırlıgı hây hây cisrden mürûr itmekde, tahmînen beş biñ mikdâr asker-i nusret-fercâm ile Sadr-ı âlî Elmâs Mehmed

---

[283] Mehmed Giray, metinde verdiği bilgiyi sayfanın kenarına düştüğü notla düzeltmiştir. Derkenârda, Şehbaz Giray'ın çapmağa gitmediği, Tatar askerinin gönderildiği; Şehbaz Giray'ın ise sadrazamın çadırına gittiği, ama sadrazamın çadırına top güllesinin isabet ettiği; bu nedenle de sadrazam ve Şehbaz Giray'ın birlikte padişahın otağına gittikleri yazılıdır.

[284] Metinde "Şarkan" yazılmıştır. Ama Silahdâr, karavul için görevlendirilen kişinin Şarkan değil Cafer Paşa olduğunu yazmaktadır. Bk., *Nusretnâme*, 253b.

[285] Silahdâr, Avusturya ordusuna buna benzer bir haberi verenlerin iki çoban ile iki Arnavud olduğunu yazmaktadır. Bk., *Nusretnâme*, 253a-b.

Paşa ve Ca‘fer Paşa ve Yeñiçeri Agası Deli Balta-zâde Mahmûd Aga[286] askeriñ ardında revendâr **[76[a]]** olup, geçmege ikdâm iderler. Hemân küffâr-ı bed-fi‘âl cisr-i hümâyûnı nişânlayup topile urup kesdirdiler. Bâkī kalan asker-i İslâm’ı ihâta eylediler. Pes vezîr-i âsaf-tedbîr bu hâli müşâhede kıldukda ahvâl neye müncer oldugın ma‘lûm idindiler. Ol ân *li-rızâ’i’r-Rahmân ve hasbeten li’llâhi’l-müste‘ân*[287] arzû-yı şehâdet lehcesinde nümâyân olup, dîn-i mübîn ugrına ceng itmege mübâşeret olundı. [288] وَقَاتِلُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ وَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ Ya‘nî: “*Hakk tebâreke ve te‘âlâ hazretinüñ yoluna küffârile ceng eyleñ. Allâhü te‘âlâ hazreti işidicidir. Siziñ gazâdan kalanlarıñuz ve gazâya ilerü gidenleriñüz ne söyler ise işidür. Ve bilicidür, göñülleründe ne saklarlarsa bilür*” mefhûmıyla âmil olup ve وَمَن يُطِعِ اللّهَ وَالرَّسُولَ فَأُوْلَـئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاء وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَـئِكَ رَفِيقًا [289] Ya‘nî: “*Şol kimesneler ki, Hakk Te‘âlâ hazretine ve resûlune mutî‘ olalar. Anlar şu kimesnelerle yoldaşdur ki, Hakk tebâreke ve te‘âlâ anlara in‘âm eylemişlerdür. Ve ol in‘âm olunan şehîd, tâ’ife-i nebîler, sıddîkler ve şehîdler ve sâlihlerdür. Ne güzel refîklerdür*” deyü buyurmuşdur. [290] اهدِنَــــا الصِّرَاطَ المُستَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنعَمتَ عَلَيهِمْ غَيرِ المَغضُوبِ عَلَيهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ

Muhassal-ı kelâm bir ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl vukū‘ bulmuşdur ki, feleklerde melekler ve ka‘r-i bahr içre semekler tahsîn-i vâfirîn eylediler. Egerçi asker-i İslâm’dan beş biñ âdem mikdâr-ı dilîrân li-rızâi’r-Rahmân şerbet-i şehâdeti sâkī-i hûr ve gulâmân yedinden nûş ile hırâmân na‘îm oldılar, *rahmetu’llâhi aleyhüm ecma‘în*. Ammâ küffâr-ı dûzah-mekînden yigirmi biñden izdiyâd melâ‘îni mâlik-i cahîme irsâl eylediler. Vezîr-i **[76[b]]** a‘zam Elmâs Mehmed Paşa ve Ca‘fer Paşa vesâ’ir paşalardan bi’l-mecmû‘ on dörd paşa ve Yeñiçeri Agası Deli Balta-zâde ve kul kethudâsı bunlar ma‘an bulunup, şehâdet şerbetin nûş idüp, hırâmân-ı firdevsün oldılar. İnşâ’allâhü te‘âlâ hem-reh-i ale’l-murtazâya ve zümre-i şühedâya dahl oldılar. إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّـا إِلَيْهِ رَاجِعون [291]. Hakk sübhânehu ve te‘âlâ ugr-ı dîn-i mübînde fedâ-i cân eyledükleri ecr-i

---

[286] Metinde Mehmed Ağa yazılmıştır. Ama çağdaş Osmanlı kaynakları Mahmud Ağa olarak belirtirler. Bk., *Zübde-i Vekayiât,* s. 624; *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/ 1688-1704),* s. 128’de; *Nusretnâme*, 253a-b

[287] “Rahman olan Allah’ın rızasına ve yardımına sığınarak.”

[288] “O halde Allah yolunda çarpışın ve Allâh’ın semî-alîm olduğunu bilin!” el-Bakara, 2/244.

[289] “Kim Allah’a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah’ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaştır.” en-Nisâ, 4/69.

[290] “Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil.” el-Fatiha, 1/6-7.

[291] “Biz şüphesiz (her şeyimizle) Allah’a aidiz ve şüphesiz O’na döneceğiz.” el-Bakara, 2/156.

mükâfâtın eyleyüp, rahmetlerin ziyâd eyleye ! Bu dâr-ı fenâdan elbetde irtihâl mukarrerdür. Ne bahtiyârdur ol kimesne kim, anlar ölmediler, şühedâ zümresine vusûl buldılar. Netekim buyurmuşdur: *Kâle'llâhü tebâreke ve te'âlâ* . **وَلاَ تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُواْ فِي سَبِيلِ اللّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاء عِندَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللّهُ مِن فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُواْ بِهِم مِّنْ خَلْفِهِمْ أَلاَّ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللّهَ لاَ يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ** [292] Ya'nî: "*Yâ Muhammed! Sakın sen fî-sebîli'llâh maktûl olanları meyyitler sanma. Belki anlar dirilerdür. Rabblerine kurbları vardur. Cennetinden rızıkları virilür. Hakk te'âlâ anlara virdigi şeref-i şehâdetile ve ebedî hayâtına ir görmekile ve hazret-i Hakk'a kurb hâsıl itmekile na'îm-i cennetinde temettu' itdükleriyle şâd oldukları hâlde ve dahı şol kendülerinden soñra zamânda ya katl oldukları zamânda şehîd olan mü'minlerile anlar üzerine havf ve hüzn olmaduguna şâdmân olurlar*" dimekdür. *Allahümme yessir lî va'hşürnâ fî zümratihim mine'ş-şühedâi ve'l-ebrâr va'llâhü a'lemü ve ahkemü ve minhü't-tevfîk.*[293]

El-kıssa, asr vaktinde ceng ü cidâle mübâşeret olunup, kâfir ile top topa, tüfenk **[77^{a}]** tüfenke, âkıbet kılıç kılıca gelüp, vakt-i i'şâya dek gırîv Allah Allah sadâsı kesilmedi. Ammâ bu tarafda bulunan asker-i İslâm feryâd idüp, imdâda izn istediler. Fermân itmediler. Fermân itmemege bâ'is şeyhü'l-islâm olan Feyzullah Efendi mâni' olup: "Ol asker gitdi. Bunda kalanlar anlara mu'âvenet itmek sadedinde iken belki kâfir, Tisa'dan geçmiş bulunup, ordu-yı hümâyûnı dahı şeb-hûn ider ise musîbet-i kübrâ vâkı' olması mukarrerdür" deyüp, çok tahmîl gözetdügi eclden Sultân Mustafâ Hân hazretlerin dahı vehm ü havfıla pür eyleyüp, hemân Tımışvar kal'ası tarafına teveccüh eylediler[294]. Cümle ordu ve otak bıragılup, çekilüp gitdiler. Hayfâ ki, nâ-ma'kūl iş itdiler. Âkıbet şeyhü'l-islâmuñ başına dahı hayr gelmeyüp, dürlü dürlü hakāretler ile eşkıyâ yedinde katl ü helâk oldı. İnşâ'allâhü te'âlâ mahalli ile takrîr ve îrâd oluna.

---

[292] "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar. Arkalarından kendilerine ulaşamayan (henüz şehit olmamış) kimselere de hiçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeyeceklerine sevinirler. (Şehitler) Allah'ın nimetine, keremine ve Allah'ın, mü'minlerin ecrini zayi etmeyeceğine sevinirler." Al-i İmran, 3/169-171.

[293] "Allahım! Benim için bunu kolaylaştır ve bizi o kimselerin, şehitlerin ve iyilerin zümresinde haşret. Allah en iyi bilen, hükmünde en isabetli olandır ve başarı O'ndandır."

[294] Çağdaş Osmanlı kroniklerinde de benzer konuşmalar yer almasına rağmen doğrudan Feyzullah Efendi'yi suçlayan ifadeler geçmemektedir. Bu sefere katılmış olan Silahdâr, ileri gelen devlet ricalinin: "Bizden gayrı bunda kimse kalmadı, artık durmakdan selâmete çıkmaklığı tercîh itmeğin" diyerek çekilmeye karar verdiklerini yazmaktadır. Bk., *Nusretnâme*, 254a.

Asâkir-i İslâm ol şeb-i târîk içre misâl-i huffâş tâ be-seher yürüyüp, irtesi bir gerd-i gubâr peydâ oldı. Âyâ ne ola der iken anı gördiler ki, sâbıka nakl olundugı üzre çapmaga irsâl olunan asâkir-i Tatar-ı kürk-i hûn-hârlar yortuşup gelür. Şehbâz Giray Sultân-ı unkar-sıfat bir rahş-ı cihân-peymâya süvâr olmuş, asker-i Tatar'ıñ öñünce pâdişâh-ı zî-câh hazretlerin arzû eyleyüp, sür'atile gelür. Ma'iyyeten bunca Nemçe ve Macar mel'ûnları keşân ber-keşân giriftâr-ı bend ü zencîr itmişler ve kâr-ı ganem-i bî-nihâye ganîmet ile pâdişâh-ı alî-şânıñ öñüne çıkageldiler. Huzûr-ı pâdişâhiye gelüp, temennâ ile dâmen-i şerîfin bûs eyleyüp, âdâbile rahşına süvâr olup, pâdişâh-ı âlî-câh hazretleri ile ahvâli, serencâm-ı güzeşti bir mikdâr müsâhabet eylediler[295]. Ba'dehû **[77^{b}]** sultân-ı müşârün-ileyh hakkında in'âm u ihsânları sudûr idüp, küllî iltifât-ı hüsrevânîlerine mazhar düşdiler. Yevm-i mezkûrda kal'a-i Tımışvar'a vusûl bulup, sahrâ-yı Tımışvar'a nüzûl buyurdılar. Pâdişâh-ı encüm-sipâh, sâbıkā vezâretden ma'zûl olup, tekrâr rikâb-ı hümâyûn kā'im-makāmı olan Bozoklu[296] Mustafâ Paşa'yı huzûrlarına da'vet idüp, ber-vech-i emânet mühr-i vezâreti teslîm eylediler. Bir kaç gün Tımışvar'da sâkin olup, ârâm u istirâhat eyledükden soñra Belgrad tarafına avdet eylediler. Ba'dehû sadr-ı vezârete ma'kūl ve münâsib olanı meşveret olunup, düstûr-ı mükerrem, müdebbirü'l-umûr, benî âdemü'ş-şühûd bâ'el ihsân ve'l-kerem, mihr-i evc-i mu'allâ ve lâyık-ı sadr-ı âlî , mefharü'l-erbâbü't-tedbîr, vezîr-i rûşen-zamîr, vezîr-i müşîrimiz, mekremet-i pezir Emmi-zâde Hüseyin Paşa-i *yesira'llâh* paşa hazretlerin kal'a-i Belgrad'a hâfız-ı hazâyin içün ta'yîn olunmuşdı. Da'vet buyurup, semmûr kürk giydirülüp, mühr-i vezâreti yedine teslîm buyurdılar ve azîmet olunup, mahmiyye-i Edrene'ye müteveccih oldılar. Şehbâz Giray Sultân dahı izn-i şehriyârile me'zûn olup, diyâr-ı Kırım'a revân oldılar. Ammâ vezîr-i âsaf-tedbîr, sadr-ı vezârete câlis ü nâ'il oldukda: "Âlem perîşân, muhtell ve müşevveş" dâ'ima fikrile "acebâ ahvâl neye müncer olur" deyüp, şehr-i Edrene'ye dogrı gelmekde. Lâkin meşhûr meseldür ki, elsine-i nâsda tekellüm olunur.

---

[295] Çağdaş Osmanlı kroniklerinde Zenta hezimetinden sonra Şehbaz Giray ile padişahın buluştuğuna dair bir bilgi yer almaz. Bk., *Nusretnâme*, 253a-254a; *Zübde-i Vekayiât*, s. 623-625; *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 128'de ise "Tatar askeri ile Selim Giray oğullarından Şehbâz Giray ile Haleb Valisi Osman Paşa metrisler taşralarında idiler. Küffar ile bir mikdar elleşüp, mukavemet mümkin olmamağla metrisler içine girüp, anda dahi eyleşmeyüp, köprüyü geçüp karşuya geldiler" şeklinde yazmaktadır.

[296] Silahdâr, "Bozoklu" olarak belirtir. Bk., *Nusretnâme*, 254a.

BEYT

Gelmeli olıcak kişiye devlet
Yerilir bir kıl ile bî-minnet

Gitmeli olsa ola mı tedbîr
Tutmaz anı niçe zencîr

mefhûmunca bir sâf-dil, tab'-ı selîm devletlü olmagın bi-emri'llâhi te'âlâ **[78a]** baht kuvvetde ve tâli'yi yevm fe-yevm izdiyâd-ı devlet buldugı hasebiyle Ceneviz balyozı ve Felemenk balyozı, sâhib-i devlet huzûrına geldükde lisân-ı tercümânile ba'de'd-du'â: "Eger destûr-ı şerîfleri olur ise sultânım hazretlerine bir cevâbımız vardur. Eger ma'kūl görülür ise emr sultânımıñdur" didiler. Vezîr-i alî-şân dahı: "İcâzetdür, söylesünler. Sözleri nedür görelim" deyü buyurdukda balyozlar söze esâs urup, lisânlarınca tercümânlarına takrîr eylediler. Ol dahı tercüme eyleyüp: " Sultânım! Balyoz-ı du'âcı kullarınuñ cevâbı ve kırallarınuñ dahı murâdı budur ki: "Hâliyâ on yedi senedür mütevâliyeten tarafeynden ceng ü cidâl ve harb [ü] kıtâl münfekk olmadı. Bunca benî-âdem iki cânibden dahı telef olmakda ve mukātele hod rûz be-rûz teselsül ve terakkī bulmakda ve tarafeynüñ memâlik-i şehr ve kurâları tavâ'if-i askerîden harâb u yebâb olup, perîşân oldugunda gayrı re'yâ vü berâyâ bu iki vilâyet kavmi âciz ve fürû-mânde[297] kalmışdur. Eger sultânım hazretlerinüñ murâd-ı şerîfleri olsa bu kulları kırallar vâsıtasıyla mâbeyne duhûl eyleyüp, cânibeynüñ ıslâh olmasına sa'y olunup, ümîddür ki, bâ'is ve sebeb olur idik" deyüp, yekûn-ı kelâm eylediler, el-uhdetü ale'r-râvî. Çünki vezîr-i zî-şân, bu kelâmı, baş tercümân olan İskerletoglu'ndan istimâ'ında bir hayli[298] deryâ-yı fikr içre müstagrık olup cevâb virdiler ki: "Nesfü'l-emrde sözleri münâsib görinür. Bu umûr-ı mu'azzamayı cümle ulemâ efendiler ve ocak halkı müşâvere olmaga muhtâcdur. Ba'dehû pâdişâh-ı âlî-vakār hazretlerine **[78b]** telhîs olunur. Eger ma'kūl-ı hümâyûnları olur ise ol vakt görilür" deyü vaz'-ı meclis eylediler ve menzil be-menzil tayy-yi merâhil ve kat'-i menâzil birle pây-ı taht-ı şehriyârları olan mahrûse-i Edrene'ye vusûl buldular. Bir niçe gün def'-i şeddü'l-rihal eyledükden soñra, bi'l-cümle ekâbir [ü] a'yân, vükelâ-yı Devlet-i Âl-i Osmân cemî'-i gafîr, sagîr ü kebîr

[297] Metinde "ferâmânde" şeklinde yazılmıştır. Ancak metnin anlamı göz önünde bulundurulduğu zaman "fürû-mânde" kelimesi daha uygun düşmektedir.
[298] Metinde "hîle" şeklinde yazılmıştır.

müşâvere içün ictimâ‘ olundı ve mezkûr balyozlar müvâcehesinde sözleri cümleye arz u i‘lâm olundukda hâs-ı âmm [299] الصلح سيد الاحكام hadîs-i şerîfîn îrâd idüp, sıgār u kibâr ma‘kūl ve müstahsen gördiler ve şeyhü’l-islâm sellemehü’s-selâm es-Seyyîd Feyzullâh-ı eş-şehîd Efendi hazretleri dahı e’imme-i Ebû Hanîfe *rahmetu’llâhi te‘âlâ aleyh* mesâlihayı tecvîz buyurdukları üzre fetvâ-yı şerîf tahrîr idüp, sadr-ı âlî huzûrına irsâl buyurdılar. Pes bu umûr-ı cumhûrıñ rây-i bâ-savâbı üzerine vasf [ü] tahrîr idüp, vezîr-i âsaf-zamîr, pâdişâh-ı nîk-ahter hazretlerine telhîs ve i‘lâm eylediler. Hudâvendigâr-ı a‘zam hazretlerinüñ manzûr-ı hümâyûnı oldukda bi’l-cümle ulemâ-i müslimîn ve ukalâ-i dûr-bîn, vükelâ-yı cemm-tezyîn ma‘kūl ve makbûl gördüklerin pâdişâh-ı deryâ-dil dahı münâsib ve mergūb buyurup, rızâ-yı hüsrevânîleri zuhûrıla ber-mûcib telhîs makbûl buyurup, hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnları sâdır oldı. Çünki esâs-ı sulh bünyâdına mübâşeret olundı. Balyozlara cevâb idüp: “Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri[nin] rızâ-yı hüsrevâneleri zuhûr buldı” deyüp cevâb virildi. Anlar dahı krallarına i‘lâm idüp ve Nemçe çâsârına bildirilüp, mâbeynde ancak elçi varup hudûd tefrîk olmak **[79ᵃ]** kalınca hemân vezîr-i âsaf-nişîn hazretleri, bu umûr-ı mu‘azzama itmâmı ve encâmı içün mefharü’l-erbâb-ı kalem ve kıdvetü’l-küttâbü’l-umûr-ı ehemm, re’îsü’l-küttâb olan Râmî Mehmed Efendi’yi musâlaha-i sulh içün elçi-i sagīr nâmıyla irsâlin müteveccih görüp, nâme-i hümâyûn ahd-i meşhûn tahrîr ve takrîr kemâ-yenbagī Râmî Mehmed Efendi yedine teslîm olundı ve Nemçe çâsârına sulh içün irsâl olundı, sene 1110 aşere ve mi’e ve elf. Ve mezkûr balyozlar Nemçe kıralına zu‘m-i bâtılları üzre mektûblar tahrîr ve âdem irsâl eylediler. Ve ibtidâyi sulh biñ yüz onda olup, intihâsı biñ yüz on bir senesi itmâm irişmişdür. İnşâ’allâhü te‘âlâ mahallinde nakl ve îrâd olunur.

Ve bu aralıkda sa‘âdetli el-Hâc Selîm Giray Hân-ı alî-şân hazretleri mihrâb-ı şerîfleri pîr, vücûd-ı nahîfleri alîl olmagın hüsn-i rızâ ve ihtiyârile Kırım hânlıgından fârig olup, mütekā‘id olmak içün arz-ı Âsitâne-i Ferîdûn-unvân ve pâdişâh-ı âlî-vakār hazretlerine niyâz eylediler. İnde’s-sultân recâları kabûl olup, karîb-i Kostantaniye’de sâbıkā cânib-i Devlet-i Âliyye’den in‘âm olunan karye-i Kadı’da[300] vâkı‘ sarâyında sâkin olmak üzerine azl olunup, mahall-i mezkûrda iskân olunmak içün fermân olunup, eltâf-ı şehriyârîden on yedi yük akçe salyâne ve hâsslar ihsân olunup, yevmiye otuz beş vukiyye lâhm-i ganem ve dörd yüz ekmek, altı keyl birinc ve altı vukiyye revgan ve altı

[299] “Barış hükümlerin efendisidir.” *Müsnedü’r-Rebi‘*, I, st.235-596.

[300] Silahdâr, Selim Giray’ın Çatalca’daki kendi çiftliğine yerleştiğini yazmaktadır. Bk., *Nusretnâme*, 266b.

vukiyye asel ta'yîn ve ihsân olundı. Kendi re'y-i şerîfleriyle sulb-ı kebîrleri Devlet Giray Sultân bin el-Hâc Selîm Giray Hân'ı Kırım'da kalga iken getürüp, mahrûse-i Edrene'de **[79b]** mu'azzez ü mükerrem Kırım diyârına hân eylediler. Şu'arâdan biri, ism-i şerîflerin hân oldugı vakte târîh düşürmüş:

Çıkup biri didi mübârek ola
Devlet, Devlet Giray

Sene 1110 aşere ve mi'e ve elf, fî 3 şehr-i Ramazânü'l-mübârek.[301]

HİKÂYET-İ DEVLET GİRAY HÂN BİN EL-HÂC SELÎM GİRAY HÂN

Hilyeti: Nahîfü'l-cesm, zarîfü'l-resm, tatlı dilli ve arslan gõñli, merd-i meydân, sâhibü'l-i'tâ ve'l-ihsân, şecî' ve bahâdır pâdişâhdı. Hattâ niçe def'a vâkı' olmuşdur ki, bi'z-zât gazâ idüp, kendü eliyle kâfir katl idüp, ve esîr dahı itmişlerdür. Bir gāzî pâdişâh idi. Âkıbet Kırım beglerinüñ söziyle belâya giriftâr olmuşdur. Hakk halâs eyleye ! Pâdişâh-ı âlî-câh, şehriyâr-ı encüm-sipâh Sultân Mustafâ Hân zamân-ı şerîflerinde müstakil hân olup, ser-i mübârekine mücevher sorgūc takup ve murassa' terkeş kuşadup, semmûr kürk ve murassa' kılıç ve müzeyyen besâtile bir rahş-ı girân-bahâ, teşrîfât-ı havâkīn resmi vü tertîp üzre azîm iltifât eyledükden soñra izn-i hümâyûnlarıyla diyâr-ı Kırım'a müteveccih oldılar. Şehr-i Edrene'den rıhlet eyledükde pederleri el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerine vedâ' içün varup, karye-i Kadı'da müşerref oldukdan soñra tayy-yi merâhil ve kat'-ı menâzil birle diyâr-ı Kırım'a revân oldılar. Bir rûz-ı meymen-i fîrûzda tahtgâh-ı havâkīn-i Âl-i Cengiziyân olan ve merci'-i e'imme azîz bulgān-ı Bagçe-sarây'a vusûl bulup, bi'l-mecmû' ekâbir-i ulemâ ve meşâyih-i sulehâ istikbâl ile menzil-i mezkûra nüzûl ve adl [ü] dâdile ihsânın mebzûl eyleyüp, **[80a]** ahkâm-ı şer'-i şerîfi icrâ ve şâhân-ı adâlet-şi'âra lâyık ve sezâ ahlâk-ı hamîde kesbile

[301] Çağdaş Osmanlı ve Kırım kronikleri II. Devlet Giray'ın 1110'un hangi ayında han olduğu hakkında farklı bilgiler vermektedirler. Defterdar, *Zübde-i Vekayiât,* s. 677'de Devlet Giray'ın 3 Ramazan 1110'da han ilan edildiğini yazmaktadır. *Anonim Osmanlı Tarihi,* s. 149-150'de 15 Şaban 1110'da Devlet Giray'a hanlık verildiği ve 15 Ramazan 1110'da da Edirne'den Kırım'a hareket ettiği yazılıdır. Silahdâr ise *Nusretnâme*, 268a'da Devlet Giray'a 3 Ramazan'da Ahmed Paşa Sarayı'nda hanlığın tevdi edildiğini bildiren hatt-ı hümâyûnun verildiğini; 20 Ramazan'da ise önce babası Selim Giray'ı görüp, daha sonra da Kırım'a gittiğini yazmaktadır. Halim Giray, II. Devlet Giray'ın babasının yerine 1110 senesi Receb'inde hanlıga getirildiği yazmaktadır. Bk., *Gülbün-i Hânân*, s. 129.

şefkat-i fukarâ ve merhamet-i süfehâ itmekde takayyüd-i tâm ve sa'y-i ihtimâm eyleyüp, hattâ cemî' meyhâne ve bozahâneleri yıkdırup ve tenbîh ü te'kîdile yasak eyleyüp, mey-hor ve boza-horlara hakāretler olunup, bâ-husûs bî-namâz olan bî-edebleri teşhîr-i âlem içün tâbûta kodurdup şehr esvâklarında meyt yerine gezdirdiler. Halk-ı âlem gāyet du'âlar ile Devlet Giray Hân, elsine-i nâsda memdûh oldı.

Bu uslûb üzerine altı ay mikdârı zamân mürûr idüp, vasat-ı şitâda cümle Kırım Karaçi beglerin tecemmü' eyleyüp, azîm müşâvere eylediler. Hemân bir yevm diyâr-ı Kırım'dan atlanup, askerile ve top ve tüfenkile Ak-kerman tarafına teveccüh eylediler. Halk, hân hazretleri Kırım'dan atlanup, Ak-kerman'a teveccühünden bir ferd murâdı ne idügün ma'lûm idinmediler. Meger sâbıkda nakl ü takrîr olunan Re'îsü'l-küttâb Râmî Mehmed Efendi, Nemçe kıralına vardukda, kıral-ı dâll sulha dâhil bir niçe mühmel kelâm îrâd idüp: "Bunlar makbûlüñüz olur ise sulh olunur" ve bir kaçı makbûl olup ve çogı merdûd olmuş. Kabûl olunan kelâm-ı mühmelüñ birisi; No[g]ay kavmine bâsirehüm Ak-kerman vilâyetinden ihrâc olunmak üzre ta'ahhüd olunmuş ve Leh keferesinüñ vilâyetin gārât u hârâb itdükleri içün Lehli kıralı olan mel'ûn, Nemçe çâsârına şikâyet itmesiyle ve Nemçe'ye etbâ'ı hasebiyle tâ'ife-i No[g]ay'ı mekânlarından ihrâc olunmak üzre sulh olunmış ve Devlet Giray Hân mahmiyye-i Edrene'de hân oldukda Devlet-i Aliyye'den, sadr-ı âlî i'lâm itmişler. Anlar dahı hasbe'l-iktizâ râzı olmuşlar. **[80^{b}]** evsat-ı şitâda atlanmaga bâ'is bu imiş.

El-kıssa, No[g]ay kavmi mesmû'ları oldı ki, Kırım hânı olan Devlet Giray Hân askerile Ak-kerman'a teveccüh eylemiş. Hemân bi'l-cümle ittifâk eyleyüp pes seksen biñ mikdâr No[g]ay-ı bed-rây cumhûren atlanup, hânı karşulamaga revân oldılar. Ve Can-kerman kal'ası karîbinde mülâkāt olup, âdem irsâl eylediler ve cevâblarında: "Sa'âdetli hân-ı alî-şân efendimiz böyle tedârikle ve asker, top ve tüfenkile bu kullarınuñ üzerine azîmet buyurduklarından cümle havfa düşdik. Murâd-ı şerîfleri nedür? Cümle No[g]ay kulları su'âl ve recâ iderler. Bu âna dek Kırım hânı olan şehriyârlar böyle tedârikle bizim üzerimize gelmezler idi. Cürm ü günâhımız nedür beyân buyursunlar" didiler. Hân-ı zî-şân cevâb virüp: "Selefde gelen ecdâdımız *enâra'llâhü berâhînehüm*[302] hazretleri diyâr-ı Kırım'dan atlanup Ak-kerman'a geldükleri şimdi mi vukū' bulmuşdur ki, hattâ su'âl iderler ve bu âna dek bir ferd-i

[302] "Allah, burhanlarını nurlandırsın."

vâhid niçün gelürsiz deyü su'âl itdükleri olmayup, anıñçün ki anlarıñ kalbinde hîle ve hud'a[303] olmadugı nümâyân idi; ammâ şimdiki hâlde siziñ bu su'âliñüzden hıyânet müşâhede olunur. Netekim buyurulmuşdur: *El-hâ'inü ha'ifün*[304] mûcebincedür. Bizim dahı elbetde memleket umûrı içün bir mesâlihimiz olmasa bu araya gelmez idük" deyü cevâb virdiler. Ammâ No[g]ay kavmi cumhûr seksen biñ mikdârı asker tarîk-i bâgīye sâlik olup: "Yok elbetde bir râzı degilüz, askerile üzerimize geldügüne. Ve bu arada cümlemiz katl olmadukca ubûr itmeleri mümkün degildür. Hemân girü avdet buyursunlar. Recâ ideriz" didüklerinde, hân hazretleri gazaba gelüp: "Ne yebâna söyler şu mel'ûnlar? Yohsa murâdları cebre döndürmek **[81a]** midür? Elbetde ben yolımdan dönmezim" yürüdiler. Hemân No[g]ay-ı bed-rây bir ugūrdan hücûm eyleyüp, hân askerin ihâta eyleyüp oka dutdılar. Hân dahı emr eyleyüp, beş on pâre topa bir fitilden âteş urulup, tarafeynden Allah Allah sadâsı ayyuka peyveste olup, iki asker-i İslâm biribiriyle kıtâl ve muhârebeye girişdiler. Ammâ No[g]ay-ı bed-râyı gāyet kesretinden hân askerine galebe gösterüp kamalatdılar. Askeriñ az olmak sebebiyle havf ârız oldı. Ol gice nehr-i Özü yakınında muhâsara olunup, irtesi ale's-seher mâbeynlerine begler ve ulemâ efendiler tevessül eyleyüp, hân hazretlerine recâ eyleyüp sulh olundı. Mahall-i mezkûrdan Devlet Giray Hân avdet eyleyüp, Kırım'a revân oldılar, ammâ derûnunda eser-i celâlet bâkī kalup: "Hoş-imdi ey No[g]ay-ı bed-rây ! İnşâ'allâhü'r-rahmân *et-teennî mine's-Sübhân* saña bu iş yanıña kalmaya ve mikdârıñ bildürmek üzerimize lâzım oldı ve intikām almak gör niçe olur" deyüp, bu fikr[i] aslâ kimesneye fâş ve dîdesi yaş Kırım'a müteveccih oldılar.[305]

Ammâ bu kavm-i No[g]ay iki kabîledür ki, hâlâ kuvvetli ve kesretli halkdur. Birine Orak-oglu dirler ve birine Urm Mehmed-oglu dirler. Bunlardan mâ'adâ kabîlesi çokdur. Amma cümleye bunlar galebe ve kesretde dahı müsellemdür. Bu fesâd [u] fitneye bâ'is dahı bu iki kabîledendür ki, zikr olundı. Bunlarıñ içinde re'îs-i fitne ve

---

303 Metinde "hadaka" veya "hudaka" şeklinde yazılmasına rağmen anlam gereği "hud'a" kelimesi daha uygun düşmektedir.

304 Bk., dibnot no:92.

305 Abdulgaffar Kırımî de *Umdetü't-Tevârîh*, s. 24'te Devlet Giray ile Nogay mirzalarının arasının bozulma nedeni olarak Devlet Giray ile Leh kralı arasında yapılan anlaşmaya rağmen Nogay mirzalarının Lehistan'a akınlar düzenlemeye devam etmelerini göstermektedir. Ancak Nogay mirzaları ile yapılan ilk mücadelede Berzem nehri üzerinde Devlet Giray'ın Nogay birlikleri tarafından kuşatıldığını ve buz tutmuş bu nehir üzerinde hanın bir gün beklemek zorunda kaldığını da anlatmaktadır. Abdulgaffar Kırımî, Devlet Giray'ın, Kırım'a gitmeden önce Nogay mirzaları ile bir anlaşma yaptığına dair bir bilgi vermez. Bu ilk karşılaşmayı Halim Giray, *Umdetü't-Tevârîh'*den özetleyerek anlatmıştır. Bk., *Gülbün-i Hânân*, s. 129-130.

cumhûr olan Carim Mirzâ ve Beg[306] Arslan Mirzâ nâm iki nekbet olmuşdur ve bâkīleri anlara tâbi‘ olmuşlar idi. Devlet Giray Hân rücû‘ında No[g]ay kavmi dahı dönüp, mesrûren memleketlerine gelüp, lâf ü güzâfile: "İşte hânı kovdık" fülân haltile zulm ü ta‘addîlerin izdiyâda meylân oldılar. **[81[b]]** Hattâ Ak-kerman kurâlarında No[g]ay mirzâları birer çiftlik peydâ eyleyüp, Bogdan keferesi re‘yâların yanlarına cem‘ idüp, cizyesin kendüleri ahz u kabz eyledükden mâ‘adâ Ak-kerman Tatar'ı ve Çatak halkından celb-i mâl eylemege, gāyet ta‘addiye ve fesâda meşgūl oldılar . إِنَّهُ لاَ يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ[307] muktesâsınca âkıbet cezâların buldılar. İnşâ'allâhü te‘âlâ mahalliyle îrâd olunur.

VAK‘A-İ ŞEHBÂZ GİRAY SULTÂNÜ'L-MERHÛM.

Pes sultân-ı mezkûrıñ vak‘ası bu mahalle münâsib düşmekile tahrîr ü îrâdı müvecceh görüldi. Devlet Giray Hân mahmiyye-i Edrene'de hân oldukda birâder-i kihteri Sa‘âdet Giray Sultân'ı kalga itmek murâd iderler. Lâkin Şehbâz Giray Sultân'ıñ pâdişâh-ı âlî-câh hazretleriyle kemâl mertebe intisâbları olmagıla ve iki def‘a rikâb-ı hümâyûn hidmetinde ma‘an sefer seferleyüp istihdâm oldugundan ma‘lûm-ı hümâyûnları olmagın Devlet Giray Hân'a öyle fermân buyururlar ki: "Şehbâz Giray Sultân karındaşıñı Kırım'a kalga eyledim. Hâtır-ı hümâyûnumuz zâten râyetinden memnûn oluruz" deyü sifâriş buyurdılar. Her çend ki, Devlet Giray Hân: "Müsinn karındaşımız Sa‘âdet Giray variken anlarıñ kalga olmaları bâ‘is-i fitnedür" deyü vüzerâya i‘lâm iderler ve men‘ olması tarafına sa‘y iderler. Ammâ müfîd olmayup: "Pâdişâh-ı rû-yi zemîn böyle murâd-ı şerîf eylediler. Tekrâr men‘ine ikdâm idemeyüz" deyü cevâb virürler. Nâçâr, hatt-ı hümâyûnıla Kırım kalgası olmagiçün Şehbâz Giray Sultan'a kapucıbaşı irsâl eylediler. Ol vaktde Şehbâz Giray, Çerkes vilâyetinde bir mikdâr askerile serdâr idi. Pes bu iş böyle vukū‘ında **[82[a]]** birâderân beyninde tuhm-ı adâveti mezra‘-i muhabbete nisâr eylediler. Çünki Devlet Giray Hân, Kırım'a varup, taht-ı sa‘âdetine câlis oldı. Ba‘zı Çerkes begleri hidmeti içün Şehbâz Giray'a mektûb tahrîrile âdem irsâl eyleyüp, sipâriş buyurdukları hidmetiñ bir niçe def‘a aksi vücûda gelüp, her çend ki, mekâtib tahrîrile sultân-ı mezkûra tenbîh eylediler: "Kat‘â müfîd

[306] Metinde "Biy" şeklinde yazılmasına rağmen biz, Halim Giray'ın "Beg" yazımını esas aldık. Bk., *Gülbün-i Hânân*, s. 179.
[307] "Şu muhakkak ki, zalimler felah bulmazlar." el-Enam, 6/135.

olmayup, mütenebbih ve mesmû‘ itmedüklerinden mâ‘adâ, hân hazretlerine bî-ma‘nî kelâmlar îrâd idüp: "Anlara Kırım hanlıgın ihsân eyleyen pâdişâh-ı encüm-sipâh hazretleri, baña dahı kalgalık in‘âm buyurdılar. Biz kendü mesâlihimiz bilmez degilüz ki, her dem hükmile âdem gönderür" deyü ba‘zı nâ-ma‘kūl kelâmıla hâtır-şiken, ta‘n-âmîz sühan îrâdile Devlet Giray Hân'ı mahzûn ve mecrûh-ı kalb eylediler. Elbetde kişiñin velîsi inkisârı mahall-i huzurdur. Sultân-ı mezkûr şebâb ve sekrân-ı devlet olmagıla âkıbet-endîş olamadı.

Muhassal-ı kelâm, bir şeb câme hâbında sürûrıla gaflet içre mustagrık-ı tîr iken bir niçe Çerkes-i nâkes kâfirleri gelüp, kapuyı dak iderler. Sultân-ı mezkûrıñ hidmetinde ol ân nevbetçi iki oglan bulunur, kapuya varup: "Sultân hazretleri uykudadur. Neylersiz ?" dirler. Çerâkesler: "Bir mikdâr işimiz vardur, sultâna söylerüz" deyüp, bu keşâkeşde sultân dahı bî-dâr olur ve gulâmâna: "Açıñ kapuyı, görelüm nedür" dirler, kapuyı açarlar. Hemân melâ‘înler içeriye ugraşup, tüfenkile sultânı urup ve kılıçile dahı bir niçe yerden çalup, ol nâzenîn nâz-perver-i dilîr, tâze serveri katl idüp, zümre'-i şühedâya dâhil eyleyüp, melâ‘înler firârile yıkılup giderler. Ol **[82^b]** hengâmede gulâmân dahı birer mahalle hüfte olup, Çerkes mel‘ûnları gitdükden soñra feryâda başlarlar. Agvatt ve tevâbi‘ne haber irüp, etrâfı tecessüs idüp, aslâ bir şeye kādir olmazlar ve bir Çerkes degil, meges bile bulmazlar, âciz olup gelürler. اذا جاء القضاء عمي البصر[308] mefhûmunca bunca tevâbi‘ ve asker sâhibi kimesne iken agası olan sâbıkā zikr-i sâbık Sa‘âdet Giray Hân-ı merhûmuñ hazînedârbaşılıgından çıkma Ali Aga didükleri yâdigâr efendisünüñ hıfz u hırâseti mühimm ve hâceti olmadugundan böyle iş zuhûr eyledi. Ve halk-ı âlem ol dûn himmetiñ hıyânetine haml eylediler. Sultân-ı mezkûr bir bahâdır, sâhib-i sebât u kadem ve mânend-i hâtem pâdişâh-zâdedür deyü cümle nâs mevti haberinden müte'essif olup, hayfâ ki, öyle bir vücûd-ı mükerrem telef oldı didiler, *rahmetu'llâhi aleyh, zâlil-i takdîrü'l-azîzü'l-alîm*.[309] Şeyh Sa‘dî-i Şîrâzî, *rahmetu'llâhü'l-bârî*, gofte-i pend kitâb-ı Gülistân'ında buyurdugı beyt:

Cihân ey birâder nümâned be-kes
Dil ender cihân âferîn bend pes
Me-kon tekye ber mülk-i dünya-yı peşt

[308] "Kader geldiğinde göz görmez". Benzer metin için bk., *Kestü'l-Hafâ*, 1-80/195; Hâkim, *Müstedrek*, 2-440/3525.
[309] "Bu Allahın takdiridir."

Hezârân kes çün çû Perverd-keşt [310]

minvâlince devâm [u] sebât rûzgâr rûzgâr, mahâll ender-mahâll oldugı bî-şübhedür. *Ed-Dünyâ cîfetün tâlibühâ kilâbün*[311] mûcib-i mukarrerdür. Ve raca‘nâ ilâ kelâminâ. Pes Şehbâz Giray Sultân-ı merhûm şehîd oldukdan soñra na‘ş-ı şerîfin diyâr-ı Kırım'a getürüp, peder-i mâcidleri merhûmü'l-magfûr Bahâdır Giray Hân türbesinde defn eylediler. Hicret-i nebiyyü'l-mükerrem sultânü'l-muhterem *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinüñ sene 1111 ihdâ aşere ve mi'e ve elf, fî hicreti'l-izzü'ş-şerîfde vâkı‘ olmuşdur. [312]

VAK‘A-İ UHRÂ: Sâbıkā nakl **[83ª]** ve îrâd olundugı üzre asr-ı Sultân Ahmed Hân ve *eskena'llâhü fî'c-cenân* zamân-ı şerîflerinde şâh-ı Acem'den elçi gelüp, ba‘zı hedâyâ vü peşkeşlerile bir siyeh fîl getürüp ve Ekrâd beglerinden Bebe Süleymân nâm begden şikâyet eylediler. Ve ser-bevvâbân-ı hâssadan bir aga ta‘yîn itdürüp, irsâl eylemişler idi. Aga-yı merkūm Bebe Süleymân'a vusûl bulup, ahvâli i‘lâm eyledükde, Bebe Süleymân dahı çoklık mühimm idinmeyüp, belki vilâyet-i Revâfızî ol giden müşted rencîde itmege mülâzîm ve iştigāl gösterdiler. Revâfız-i mezheb-tırâşıñ bî-aded memâlikin harâb eyleyüp, hânümânın yagma ve tâlân idüp, dâr bî-dâr avâzı feryâdın âsümâne urûc eylediler ve asr-ı Sultân Mustafâ Hânîde dahı bir elçisi geldi. Gelüp, Ali nâmında Öz hânı imiş, vâfir tühfe-i tefârîk ihdâyıla bir siyeh fîl dahı getürdiler ve şâh-ı Acem olan Şâh Hüseyîn-i mülhîd-i bî-dînden pâdişâh-ı âlî-câh hazretlerine bir niyâz-nâme getürdiler. Mefhûm-ı şûmı: "Ekrâd beglerinden Bebe Süleymân nâm beg vilâyetimizi gāret ü nehb ve hasâret eylemedin bize ve re‘yâlarımıza râhat, karâr virmez ve bu işinden dahı ferâgat itmez. Selefüñüzde el-merhûm, el-magfûr, cennet-mekân Sultân Ahmed Hân'dan hatt-ı hümâyûnları sâdır olmuş iken kat‘an istimâ‘ itmeyüp, dahı ziyâde ikdâm ider olmuşdur. Eltâf-ı şehinşâhuñuzdan niyâzdur ki; mezkûr Bebe Süleymân'a te‘kîden bir fermân-ı celîlü'l-unvân irsâl buyurup, tenbîh buyurıla. Zâhir budur ki, şimdiki hâlde siziñile sulh u salâhımız mukarrerdür. Dostuñuza dost,

---

[310] "Kardeş, dünya kimseye kalmaz. Gönlünü cihânı yaradan Tanrı'ya bağla işte o kadar. Dünya mülküne itimat etme. Çünkü dünya senin gibi çok kimseyi beslemiş sonunda öldürmüştür." Sa‘dî-i Şirâzî, *Bostan ve Gülistan*, çev. Kilisli Rifat Bilge, İstanbul 1975, s. 327.

[311] "Dünya bir leştir, tâlipleri de köpektir."

[312] Uşşâkîzâde, Devlet Giray'ın Sehbâz Giray'ı öldürttüğünü açıkça yazmaktadır. Bk., *Uşşâkîzâde Târihi*, haz. Dr. Raşit Gündoğdu, İstanbul 2005, I, 450; Defterdar Mehmed Efendi de Uşşâkîzâde'deki bu bilgiyi aynen alarak aktarmaktadır. Bk., *Zübde-i Vekayiât*, s. 703. *Anonim Osmanlı Tarihi*'nde de benzer şüphe serdedilir. Bk., *Anonim Osmanlı Tarihi,* s. 200.

düşmeniñüze düşmen bilesiz”. Ve buña bir niçe dürlü temellük tahrîr idüp irsâl eylemiş. Ol vakt içre Basra şehrin tâ’ife-i **[83b]** Urbân bir tarîkıla zabt eyleyüp, tasarruf-ı Âl-i Osmân’dan gitmişdi. Kızılbaş-ı bed-ma‘âş yed-i Urbân’dan bir tarîkıla kal‘a-i Basra’yı ahz eyleyüp, miftâh-ı kal‘ayı dahı elçisiyle irsâl idüp, pâdişâh-ı encüm-sipâh hazretlerine getürüp teslîm eylediler. Ve erbâb-ı düvelden niçe kimesneleriñ mu‘âvenet ve müzâheretleri olmagın pâdişâh-ı âlî-tebâr hazretlerine hüsn-i ta‘bîr ile i‘lâm olundukda rızâ-yı hüsrevânîleri zuhûrunda Bebe Süleymân hakkında hatt-ı hümâyûnları sâdır oldı ve ser-bevvâbân-ı hâssadan bir aga ta‘yîn olundı ki, asl-ı fürû‘ı Kızılbaş-ı mezheb-tırâş cinsidi ve anlarıñ ihsânı dîdesi ve tarafgîri olmagın irsâl olundı. İnde’l-vusûl, Bebe Süleymân’a, kapucıbaşı aga hatt-ı hümâyûnı götürüp teslîm eyledi. Kırâ’at olunup mefhûmı ma‘lûmları oldukda, Bebe Süleymân cevâbında:“Sa‘âdetli pâdişâhımıza hilâf-ı inhâ eylemişler. Cemî‘ zamânda Kızılbaş-ı bed-ma‘âş sünnî müslümâna her gez dost ve hayr-hâh olmaz. Hemân murâdları bir hîle ile benim elümden halâs olmak içün pâdişâhımızıñ vücûd-ı şerîflerine sıklet olmuşlar ve illâ bu kulları dahı arz idüp, anlarıñ kubhün ifâde iderim” didükde, irsâl olunan kapucıbaşı aga taraf-ı Revâfız’da bulunmagın ve ekl-i rüşvet alması sebebiyle ol mahallde ba‘zı nâ-ma‘kūl cevâblar ile haddinden mütecâviz elfâz-ı mühmele îrâdile Bebe Süleymân’a itâle-i lisân eyledi. Bâ-husûs tâ’ife-i Ekrâd serd tabî‘at oldukları ma‘lûmdur. *İzâ ye’ise’l-insânû tâle lisânühû*[313] hasebince Bebe Süleymân pür-âteş olup, mezkûr kapucıbaşın katl eylemek murâd eyledi. Ma‘an bulunan nedîmleri recâ eyleyüp, hezâr belâyla **[84a]** halâs eyleyüp kovdılar. Kapucıbaşı dahı firâr idüp, bir niçe müddetden soñra Edrene’ye dâhil oldı gelindi. Gör der ve minnet idüp Bebe Süleymân’dan ol mertebe şikâyet eyledi ki, vasfa gelmez. Evsâf-ı zemîmesinden iftirâ ile söyledügi kelâmuñ efvâh-ı nâsda şuyû‘ bulan, evvelâ: “Şer‘iat ol memleketde icrâ olunmaz ve hukūk-ı ibâd mu‘attal olmuş. Bebe Süleymân’ıñ hod isyânı ve ihtişâmı hadden bîrûn, bi’l-külliye hânedân-ı Âl-i Osmân’a itâ‘at ve münkād degildür ve sû-i kasdı emr-i mukarrerdür. Sâhib-hurûclık iddiâ‘sındadur. Hemân fırsat yevmine nigerândur ve şâh-ı Acemi rencîde ve küllî mazarr[â]tı vardur ve muhakkakdur” deyüp, dürlü dürlü sugrâlar ve kübrâlar kurup vükelâ-yı devleti bir mertebe i‘timâd eyledi ki, Bebe Süleymân’ıñ kanına teşne oldılar. Bâ-husûs Şeyhü’l-islâm Feyzullâh Efendi’ye, Revâfızlar ihtilât ve intisâb kesb idüp Acem şâhından mahsûs nâme ve hedâyâlarıla gelüp, şefâ‘at ve himâye recâ olundukda ve şeyhü’l-islâm efendi dahı Erzurum hâkından olmagıla gayret-i

[313] “İnsan, yeise düştüğü zaman dili uzar.”

hâkiye ve câzibe-i mâliyye her tarafdan ikdâm olundı ve pâdişâh-ı zî-cân hazretlerine i'lâm eyleyüp, hakkında hatt vârid olup, bir kaç beglerbegi ve asâkir-i Anatolı, Bebe Süleymân üzerine ta'yîn ve magzûb-ı aleyh oldugın i'lâm idüp: "Hemân üzerine varup katl idesiz" deyü paşalar ta'yîn ve irsâl eylediler. Ve Acem şâhı olan melâhideye dahı nâme-i hümâyûn tahrîr olunup: "İşte hâtırıñuz kemâ-yenbagī mer'î ve marazı hıyânet olunup, Bebe Süleymân mâbeynimizden tarh ve ref' olunmak içün asâkir-i bî-şümâr ta'yîn olundı. Sizler dahı âsûde-hâl olasız" mefhûmun ifâde [**84**[b]] eyledükde melâ'în-i hâsirîn cihân cihân mahzûz olup, hemân kendü askerinden dahı elli biñ güzîde Kızılbaş-ı mezheb-tırâş istinbât eyleyüp, Bebe Süleymân üzerine tarafeynden hücûm eylediler. Paşalar dahı hatt-ı hümâyûn mûcebince âmil olup yürüdiler. Bebe Süleymân dahı karşulayup, bir ceng-i azîm vâkı' olmuşdur ki, insân dehşet alur. Fî-mâ-ba'd Bebe Süleymân'ıñ askeri pâydâr olmayup perîşân oldılar. Bebe Süleymân dahı nâçâr yanında bulunan yigirmi otuz mikdâr âdemiyle firâr eyledi. Sür'atile gelür iken bir zayyık derbendden ubûr idüp, öñlerinde ma'lûmları bir cisr varıdı ki, Bebe Süleymân mahall-i mahûfeden güzer itmek içün cân atup geldiler. Müşâhedelerinde biñ mikdâr Kızılbaş-ı evbâş hayme vü hargâhların kurup, ma'şer-i mahûfda cisriñ agzın alup dururlar. Bebe, çünkim bunı müşâhede eyledi, girülerinden dahı kovgun oldugın bildiler hemân tevekkül-i Hakk eyleyüp ve âl-i tîg-i hûn-feşân olup, Kızılbaş-ı bed-ma'âş üzerine at sürünce Hakk sübhânehu ve te'âlâ avn ü ihsânı tevfîk ü refîk olup, anca melâhid Bebe Süleymân geldi nâmıyla gürûh gürûh firâr eylediler; ammâ Bebe Süleymân Beg'üñ ardından âdemleri gelüp yetişüp, altmış kadar kimesne olmuşlar idi, biñ nefer Kızılbaşı cisr agzından dagıdup köprüden mürûr eylediler. Ba'dehû acele ve sür'atile yürüyüp, Karadeñiz sefînelerinden birine süvâr olup, diyâr-ı Kırım'a çıkup, Devlet Giray Hân hazretlerinüñ hâk-ı pâyına rû-yi ubûdiyyet mâlîde ve sâye-i sa'âdetlerinde âsûde-hâl üzre sâkin oldılar. Hicret-i nebevî *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellemüñ* sene 1110 aşere ve mi'e ve elf evâhirinde zuhûr itmişdür.[314]

Çünki Râfızî melâ'înüñ **[85**[a]**]** murâdı ve maksûdları hâsıl oldı. Bebe Süleymân Beg'den bu san'atıla intikām ahz eylediler. Mesrûr u ferâh-nâk yıkılup memlüklerine

---

[314] Çağdaş Osmanlı kroniklerine göre Bebe Süleyman sorunu 1111'de çözüme kavuşturulmuştur. Bk., *Raşid Tarihi*, II, 487-489; *Zübde-i Vekayiât*, s. 683-684; *Uşşâkîzâde Târihi*, I, 393-404 . Ancak Silahdâr bu olayı 1109 tarihi olaylarını anlatırken vermektedir. Bk., *Nusretnâme,* 260a-260b. Burada zikrettiğimiz kaynaklardan sadece *Uşşâkîzâde Târihi*'nde Bebe Süleyman'ın Kırım'a kaçtığı, 1115 tarihinde Kırım hanının aracılığı ile afv edidiği ve önce Edirne'ye geldiği, daha sonra da Köstendil eyaleti tevcih edildiği yazılıdır. Bk., *Uşşâkîzâde Târihi*, II, 607, 612.

gitdiler. Ve bu gûne fitneye hafiyyeten agāz idüp, ahâlî-i Bagdâd olan tâ'ife-i Urbân Arab kavmin igvâyıla fesâda bıragup, her tarafdan Bagdâd üzerine müstevlî oldılar. Hattâ Bagdâd'ı muhâsara mertebesinde hâle vardılar. Vâli-i Bagdâd behişt- âbâd olan paşa, der-i devlete arz u i'lâm eyleyüp, Kızılbaş-ı bed-ma'âşıñ fitne vü fesâdı oldugını[315] ifâde eyledi ve imdâd içün asker taleb eylediler. Ammâ Âsitâne-i sa'âdet'de melâhidîni hâmî ve mu'âvîn-becidd oldugı eclden, gelen arz u mahzarlara vücûd virmeyüp: "Şâh-ı Acem'den bu iş me'mûl degildür" didiler. Ammâ der-akab feryâdcılar yürüyüp: "Kızılbaş-ı kallâş, tâ'ife-i Urbânıla hem-reh, yoldaş olup yetmiş seksen biñden mütecâviz melâhide etrâf-ı Bagdâd'ı harâbe virdi" deyüp, biribiri ardınca irişdiler. Ol vakt ma'lûmları oldı ki, vâkı' imiş.

Sâbıkā zikr-i sebkat eyleyen celâlî Yeyen Paşa'nıñ Boz-oglan nâmında olan mef'ûlin getürüp, ser-çeşme-i sekbân ve sarıca eyleyüp, Anatolı vilâyetine bayrak acmaga izn virildi ve bir niçe paşalar dahı ta'yîn ve irsâl olundı. Merkūmlar dahı sür'at ve acele birle revân olup, tayy-yi merâhil birle bir rûz vâdî-i Bagdâd'a karîb menzile nâzil oldılar. İrtesi ale's-seher menzil-i mezkûrdan irtihâl eyleyüp, ol gün Bagdâd'a irişmek tahmîniyle revân oldılar. Bir mikdâr gitdükleri gibi anı gördiler ki, yetmiş seksen biñ mikdâr Arab atlı, eli mızrâklı Kızılbaş-ı **[85b]** mezheb-tıraşile eş ve yoldaş olup, alaylar baglayup yürüdiler. Bu tarafdan asâkir-i İslâm bi'l-cümle on biñ mikdârı ancak var, nâçâr olup bi'z-zarûrî mukābil oldılar. Mukātele vü muhârebeye başladılar. Bir azîm ceng ü cidâl vâkı' olunup, âhirü'l-emr kesret-i adûya bir vechile cevâba imkân olmadugından asker-i İslâm münhezim oldı ve ser-çeşme olan Boz-oglan zahmdâr oldı. Melâhide-i bî-dîn dahı ziyâde yüze çıkup, ol sürûrıla âhâli-i Bagdâd'ı harâbe virdükden soñra tekrâr yürüyüp Basra şehrin darben zabt eylediler. İşte bir iki müfsîd igvâsıyla Bebe Süleymân'ı tarh itmeniñ an-karîb mazarretin gördiler. Hattâ cümle Anatolı vilâyetin nefîr-i âmm eyleyüp ve Daltaban Mustafâ Paşa'yı ser-asker eyleyüp, sad-gûne belâlar ile şehr-i Basra'yı tâ'ife-i Urbân'dan gücile halâs idüp zabt olundı. İlâ hüzâl-ân ol memâlikde hüsn-i zindegânî olmayup, re'yâ vü berâyâ müfterü'l-hâl oldugı mesmû'dur. Bu dahı hicret-i nebiyyü'l-muhterem ve sultânü'l-mükerrem

[315] Metinde "oldugına" şeklinde yazılmış gibidir.

salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem hazretlerinüñ sene 1111 cemâziye'l-ûlâsında istimâ' olunmuşdur.[316]

Vallâhü a'lem bi-hakīkati'l-hâl sene-i mezkûrda 1111 mahmiyye-i şehr-i Edrene'de vâkı' cisr-i Sarrachâne dimekile ma'rûf cisr-i mu'azzam bi-emri'llâhi tebâreke ve te'âlâ nısfından ziyâdesi bir ugurdan yıkılup harâb yebâb, mânendesinüñ türâb olmuşdur.[317] Pâdişâh-ı İslâm, Sultân Mustafâ Hân, vezîr-i âsaf-tedbîrleri mahmiyye-i **[86[a]]** Edrene'de, Bucuktebe ta'bîr olunan mahall-i ferah-fezâ-yı kulûbe müceddeden bünyâd ve ihdâs eyledigi sarây-ı vâlâ, dil-güşâda ziyâfet olunup, teşrîflerinde cisr-i mezkûrıñ üzerinden ubûr u mürûrıla güzer buyurdukları vaktden tahmînen buçuk sâ'at zamân mürûrında cisr-i mu'azzam bir ugurdan yıkılup, bir sâ'ika misâl sadâ gürüldi ve günbürdi zâhir olup, herkes segirdişüp halk-ı âlem izdihâm gördüler ki, öyle bir kavî ve metîn binâ harâb olmuş. Bi-emri'llâhi te'âlâ üzerinde iki sâ'il ümmî bulunup, fekdânlardan gayrı kimesneye ziyân isâbet eylememiş. Böyle bir tarîk-i âmmdur ki, kat'an mürûr u ubûr üzerinden münfek degil iken elhamdüli'llâhi te'âlâ bir zarar irişmedi. Bâ'is-i harâb-ı cisr-i Sarachâne, efvâh-ı nâsda mütevâtir böyle oldı ki: Mahrûse-i Edrene bostâncıbaşı olan Ali Aga, cisr-i mezkûrıñ sarây-ı hümâyûn tarafına altı göz âsiyâb ihdâs ve îcâd idüp, âsiyâb-ı merkūmuñ bend ta'bîr olunan dîvârın nehr-i Tunca'ya sedd eyledi. Ba'dehû vakt-i şitâda nehr-i mezkûr cûş u hurûş idüp, taşdugı mahall bend olan dîvârıñ üzerinden sür'atile bertâb iden âb-ı kesîr, cisr-i mezkûrıñ zemînin hafrâ ile esâsına isâbet idince bi'l-mecmû' hâkdan ref' idüp, cisr-i mezkûr harâbe bâ'is oldugı mukarrer olmuşdur. Bostâncıbaşı itâba müstehakk olmuşken cürmi afv olundı. Sene 1113'de kapuagası fevt olup, mâl-ı metrûkâtından cisr-i Sarachâne'[ye] iki yüz kîse harc ve sarf olunup, müceddeden bünyâd olunmuşdur.

Ve târîh-i mezkûr 1113'de **[86[b]]** bi-emri'llâhi te'âlâ şehr-i Edrene'ye harîk vâkı' olup, kal'a içi nısfından ziyâde ihrâk-ı bi'n-nâr olup, tâ'ife-i Yahûdî'den ba'zıları mâlı hırsından âteşden kaçamayup kebâb olmuşdur. Mahall-i Yehûd ve tersâ cümle ihrâk olup, kal'adan taşra dahı çıkup, Bitbâzârı ve bedestân etrâfı ve bir kaç mahalle ihrâk olmuşdur. İki gün ve bir gice mütevâliyen yandı. Âkıbetü'l-âkıbe sarây-ı hümâyûn

---

[316] Defterdar, *Zübde-i Vekayiât*, s. 706-713'te Urbân taifesinin Basra'yı kuşatmasını ve Daltaban Mustafa Paşa'nın serasker olmasını 1111'de meydana gelen olayları anlatırken bahsetmektedir.

[317] Çağdaş Osmanlı kroniklerinde Saraçhane Köprüsü'nün yıkılma tarihi olarak 1113 verilmektedir. Bk., *Nusretnâme,* 276a; *Anonim Osmanlı Kroniği,* s. 161; *Zübde-i Vekayiât*, s. 715.

baltacıları irişüp, azîm zahmet ile teskîn eylediler. Bâ'is-i ihrâk kim oldugı ma'lûm olunmadı.[318]

Ve hicret-i nebiyyü'l-mükerrem *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinüñ aşere ve mi'e ve elf 1110 senesi mübâreginde sâbıkā nakl olunmuşdı ki, Re'îsü'l-küttâb Râmî Mehmed Efendi elçilik tarîkıyla Peç kıralına varup, Ceneviz ve Felemenk kıralları dahı nâme tahrîrile âdem irsâl eylemişler idi. Çâsâr-ı Nemçe ile sulh [u] salâha müte'allik ahvâli şöyleşüp, niçe kīl u kālden soñra tarafeynüñ rızâsı bulundugı üzerine akd-i sulh itmâm ve encâme irişdügi hînde re'îs efendi avdet eyleyüp, Edrene'ye vusûl buldukda tekrâr İbrâhîm Paşa nâmında bir paşayı üç tug pâyesi ihsân olunup, elçi-i kebîr olmak üzerine kürk giydirilüp, mahmiyye-i Edrene'den irsâl ve revân oldı. Ve Peç kıralı dahı elçi irsâliyle vâfir tuhfe ihdâ ve peşkeşlerile dörd, beş yüz mikdârı Nemçe kâfirleriyle bir bilir keferesi Belgrad'a vusûl bulup, ahbârı vürûdunda pâdişâh-ı encüm-sipâh Sultân Mustafâ Hân hazretleri dahı şehr-i Edrene'den irtihâl buyurup, mahrûse-i Kostantaniye'[ye] **[87[a]]** revân oldılar. Elçi-i mezkûr hicret-i nebiyyü'l-muhterem *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellemüñ* ihdâ aşere ve mi'e ve elf 1111 senesi Ramazân-ı şerîfinüñ ibtidâsında İslâmbol'a dâhil olup, pâdişâh-ı cem-tezyîn hazretleriyle buluşup, sâbıkā Re'îsü'l-küttâb Râmî Mehmed Efendi ile akd-i sulh ve şurût-ı kuyûtayı üzre tarafeyniñ rızâları vukū' bulup, ahd-nâme-i hümâyûn tahrîr olundı. Ammâ re'îs efendi ile çâsâr-ı Peç olan la'în-i bed-âyîn hîn-i esâs-ı sulhda böyle şart eylemişler ki: "Hâliya kal'a-i Kamaniçe'[yi], Leh kıralı olan Nalkıran nâm melâ'îne teslîm idesiz ve No[g]ay kavmin vilâyet-i Ak-kerman'dan ihrâc idesiz ve yigirmi beş sene olmak üzre bu şurûta tarafeynüñ rızâsı üzre sulh olmaga râzıyuz" minvâl-i meşrûh tarafeynüñ makbûlü olup, sulh olundı. *El-hükmü-li'llâh vâhidü'l-kahhâr*[319]. Çünki mesâliha-i sulh tecvîz görüldi. Hemân bir paşayı ta'yîn idüp, kal'a-i Kamaniçe boşalmak ve kefere-i dûzah-mekîne teslîm olunmak içün irsâl olundı. Ol dahı vusûl bulup, bi-eyyi vech-i kân kal'a-i Kamaniçe'yi boşaldup, derûnunda bulunan ümmet-i Muhammed feryâd ü figān iderek ihrâc oldugı gün bi-emri'llâhi tebâreke ve te'âlâ bir

---

[318] Büyük Edirne yangını hakkında *Zübde-i Vekayiât*, *Raşid Tarihi* ve *Anonim Osmanlı Kroniği*'nde bir bilgi yer almaz. Yangını en teferruatlı, o esnasında orada bulunan, Silahdâr Fındıklılı Mehmed Efendi anlatmaktadır. Mehmed Efendi'ye göre yangın 1113 Rebîülahir'inde Pazar günü Akşam vakti başlamış ve yaklaşık 14 saat sürmüştür. Yangın, bizzat II. Mustafa'nın da katıldığı çalışmalar sonunda güçlükle söndürülebilmiştir. Yapılan teftişte 3052 ev, 5 cami, 2 mescid, 6 kilise, 2130 dükkan ve 9 hanın kül olduğu ortaya çıkmıştır. Bk., *Nusretnâme*, 276a-276b.

[319] "Hüküm, el-Vâhid ve el-Kahhar olan Allah'ındır."

azîm küsûf vâkı‘ oldı. Halk-ı âlem dehşet üzre ta‘acübde hayrân iken ahbâr-ı nedâmet istimâ‘ olundı ki, ol vakt içre iki musîbet-i kübrâ vâkı‘ olmuş. Birisi kal‘a-i Kamaniçe bunca cevâmi‘-i şerîflerile kefere-i dûzah-karâra teslîmi; birisi dahı ulemâ-i **[87b]** izâmdan eşher-i nâs olan Tefsîrî Mehemmed Efendi hazretleri ki, Anatolı vilâyetinde Sivas nâm şehrde sâkin imiş, târik-i fenâ idüp na‘îm-i firdevs-i cinâna âheng ve rihlet buyurmuşlar, *rahmetu'llâhi aleyh*.[320] Bu iki musîbetüñ âşârı çehre-i şems-i âlem-tâbda nümâyân olup, küsûf zuhûrıyla âlem zulemât içre siyâh pûş olup, ke'enne yâs ve mâtem câmesin ber-dûş eyledi. Hayfâ ki, öyle fâzıl-ı cihân, pesendîde-i devrân, rûzgâr rûzgâr çok devrinde mislin getürmez. [321] إنَّا لِلّهِ وَإنَّـا إلَيْهِ رَاجِعون. Hafy ender-hayf ki, kal‘a-i Kamaniçe gibi seddü'l-İslâm ve nihâyet istihkâm ile meşhûr lisân-ı hâs ve âmm, pây-ı esâsı kahr-ı pençekîr ve sâk-ı semek ve bi-eyyi vech-i kân kulle-i mu‘allâsı bâ-pûs, ferkadân-felek bir vâdî-i hârâ-yı emn-âsâsa yek-pâre, kulle-i humbâra üzerinde karârgîr olup, dâ'iren mâ-dâr bi'l-cümle cürm hisârı kesme kayalardan handaklar ki, devr-i amîki fehmünde hükemâ-i mühendisin mütehayyir ve kāsir ve ulemâ-i dûr-bîn tahayyülünden âciz ve hâsir kalur. Öyle metânet ile meşhûr bir kal'a-i lâ-nazîri kefere-i müşrikîne teslîm olundı. Hafy, sad hezâr hafy şimden girü ne te'essüf müfîd ve اللّهُ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ [322]

El-kıssa-i pür-hisse ibtidâ ceng-i Nemçe biñ toksan dörd târîhinde zuhûr idüp, âhir sulh-ı salâha gelince on yedi senede üç def‘a asâkir-i İslâm gālib olup, bâkīlerinde küffâr-ı hâkisâr galebe göstermişdür ve [323] وَمَا النَّصْرُ إلاَّ مِنْ عِندِ اللّهِ halk-ı âlem cânından **[88a]** bî-zâr olup kalmışlar idi. Maktûl Kara Mustafâ Paşa'nıñ cüz'î tama‘ eyledigi sebeb olup, bunca dârü'l-İslâm kılâ‘ ve bilâdı elden gidüp, küffâr-ı hâkisârda karâr-dâde olmuşdur ve bî-hadd-i payân Müslümânlarıñ ehl ü evlâdı esîr, giriftâr-ı bend-i zencîr oldı.[324] ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

[320] "Tefsîrî Mehmed Efendi'nin ölümü hakkında daha geniş bilgi için bk.," *Uşşâkîzâde Tarihi*, I, 417-419.
[321] "Biz Allah'ınız ve nihayet O'na dönecegiz." el-Bakara, 2/156.
[322] "Allah istediği hükmü verir." el-Maide, 5/1.
[323] " Nusret, Allah'ın kendindendir." el-Enfal, 8/10.
[324] "Bütün bunlar mutlak güç sahibinin, hakkıyla bilenin takdiridir (ölçüp biçmesidir)." el-Enam, 6/96.

[GĀZÎ GİRAY'IN İSYANI]

Sâbıkā nakl ü tahrîr olunan Şehbâz Giray Sultân, vilâyet-i Çerkes'de kalga olup, on ay mürûrı zamânda katl ve şehîd olundukdan soñra mahalline birâder-i esenni Sa'âdet Giray Sultân'ı kalga eylediler ve anlarıñ kihter birâderleri Gāzî Giray Sultân'ı nûreddîn eylediler. Ammâ Gāzî Giray Sultân, Devlet Giray Hân ve Sa'âdet Giray Sultân'ıla mâbeynlerinde bürûdetleri mukarrer idi. Çerkes keferesi Şehbâz Giray Sultân'ı katl eyledüklerinden Gāzî Giray gāyet bî-huzûr olup: "Acebâ birâderimizi Çerkes melâ'îni kendü re'yiyle mi katl eylediler; yohsa birinüñ tahrîki var mıdır ?" deyüp, Çerkes vilâyetinde Şehbâz Giray Sultân mahalline ser-asker olmuş idi. Ahbâr cüst[325] [u] cû ve kavm-i Çerkesiñ bir niçesin ahz idüp, muhkem teftîş ve takayyüd ü tefahhus eyledükde bir kaç Çerkesler ikrâr idüp: "Şehbâz Giray'ı biz katl eyledik. Lâkin karındaşıñuz Sa'âdet Giray Sultân emriyle olundı. İ'timâd olunmaz ise işte kâgıdları" deyüp, Kalga Sa'âdet Giray'ıñ mührile kâgıdın ibrâz iderler. Efvâh-ı nâsda ahbâr-ı sahîh böyle mütevâtir ile şâyi' olmuşdur. El-uhdetü ale'l-râvî. Nefsü'l-emrde pâdişâhân-ı selefde dahı çok vâkı' olmuşdur ki, devlet hasediyle karındaş karındaşı, peder ogluna ve ferzend pederine su'ikasdı ola gelmişdür ve mahall-i ta'accüb degildür.

[88[b]] Çünki Gāzî Giray, bu iş zuhûrın müşâhede kıldukda mezra'-ı kulûb-ı ahaveyne tuhm-ı bürûdet-nisârı azher olup, sultân-ı mezkûrıñ dahı göñli bulandı. Hemân vilâyet-i Çerkes'den gayrı kâra mukayyed olmayup ric'at eyledi. Sür'atile gelüp, Taman adasından sefîne ile Kırım tarafına güzer eyledi ve karâr [u] ârâm itmeyüp, ma'an bulunan âdemleriyle ılgār idüp, Şîrîn mirzâlarından Can-timür nâm mirzânıñ hânesine nüzûl eyleyüp, ol şeb anda mihmân oldılar. Mirzâ-i mezbûrile müşâvere eyleyüp, ahvâli i'lâm eyledi: "Acebâ hân agaçamız Şehbâz Giray Sultân karındaşımızı katline bâ'is kimden oldugı ma'lûmları mıdır" deyü su'âl eyledi. Mirzâ-yı bed-rây iftirâ'en: "Belî ! Ma'lûmlarıdur. Eger ben kulıñ kelâmına istimâ' buyursañuz zinhâr hân hazretlerine müşerref olmak sadedinde olmayasız. Size dahı yamân kasdı olduguna ilm-i lâ-hakkdur. Velâkin bir tâze şahzâdesin ve el-Hâc hân bâbâñdan çok in'âm görmüşimdür. Velî-ni'memdür. Anlarıñ hâtırı sıyâneten size dahı muhabbet üzreyüz. Hemân siz dahı başıñuz tedârikin göriñ" deyüp, igvâ-ı küllîyü'l-kāsile ve bu ma'kūle niçe dürlü vehm-nâk sözler söyleyüp, bir mertebe i'timâd ve i'tikād hâsıl

---

[325] Metinde sehven "و" harfi yazılmıştır.

eylemiş ki, sultân-ı mezkûr ol şeb tâ be-sehr ve vesvese-i sevdâyıla bî-dâr ve dîdesine hâb-ı râhat gelmeyüp, mürg-i râhat karârı uçdı. Hele ne hâl ise ol leyl güzerile fecr dildâr-ı âleme rû-yi cemâlin arz eyledigi gibi, hemân Gāzî Giray Sultân ve ma'iyeten bulunan tevâbi'hâ yügrük rahş-ı cihân-peymâlara süvâr olup, firârile azm-i kal'a-i Ur deyüp, sür'atile **[89a]** revân oldılar. Ur kal'asından güzer ile Can-kerman vâdîsine bâd-ı sarsar misâl esüp gitdiler. Ol gün gidüp, irtesi Can-kerman'a vusûl buldılar. Kal'adan ubûr, nehr-i Özü ecli içün geşti taleb olundı. Muhâfızân-ı Can-kerman olan beg kayık virmeyüp: "Mâdemki Kırım hânından yarlıg olmaya, gemi virilmez" deyüp, cevâb eyledükde bi'z-zarûrî Gāzî, Kirman semtine gitdiler. Bi-emr-i Rabbânî giderken nehr-i Özü kenârında bir balıkçı kayıgı bulup, havfıla cümle atların bıragup, sad mihnet ve cefâyıla ikişer beşer nehr-i Özü'yi mürûr eylediler. Atları berü kenârda bıragup, ol cânibe ubûr eyledükde Can-kerman kavminüñ atların bulup ahz itdiler. Süvâr olup, cânib-i Ak-kerman deyüp gitdiler ve No[g]ay kavmine âdem irsâl idüp: "İşte Gāzî Giray Sultân, hân hazretlerine hâtır-mânde olup, siziñ arañuza geliyor" deyüp, ahbâr eyledükde kavm-ı No[g]ay acele ve sür'at birle yigirmi biñ mikdârı askeri ılgār idüp, Gāzî Giray Sultân'ı istikbâl ile karşulayup, mâbeynlerine alup, memleketlerine getürüp gitdiler. Ammâ bu tarafdan Devlet Giray Hân hazretlerine ahvâli i'lâm ve ifâde olunup: "Birâderiñüz Gāzî Giray Sultân sizden havf ile ve ba'zı kimesneleriñ igvâsına uyup, Ak-kerman'a mebde-i fitne vü fesâd ve bâgī-i tugyân olan No[g]ay kavminüñ arasına duhûl itmek içün firâr eyledi" didüklerinde Devlet Giray Hân azîm müte'ellim ve gam birle pür-âteş olup, hemân tîz akıncı âdemler ve sekbân bölükbaşıları ta'yîn ve irsâl eylediler ve: "Her kanda irüp yetişürseñüz fermânımızı sultân-ı mezkûra gösteriñ. Eger mutî' olur ise gelsün, karındaşımızdur. Benim **[89b]** aña zerre mikdârı yaman kasdım yokdur" deyüp halef-i billâhi'l-alâ a'lâ kasem eyledi. Ve bundan soñra inâd ve muhâlefet eyleyüp: "Firârdan murâdım mutlak fitne vü fesâddur" vâdîlerine sâlik görinür ise bi-eyyi vech-i kân cebren ve kahren dahı getüresiz" deyü ta'yîn olunan agalarına ve sekbân bölükbaşılarına tenbîh buyuruldı. Anlar dahı acele ve sür'atile Gāzî Giray'ı kovgup gitdiler. Can-kerman'a vusûl bulup istifsâr olundukda, Can-kerman kavmi, No[g]ay halkı yigirmi biñden, belki izdiyâd hâliyâ iki gündür ki Gāzî Giray'ı alup gitdükleri haberin i'lâm eylediler. Bunlar dahı nâçâr avdet eyleyüp, Kırım'a gelüp, hân hazretlerine ahbârı ifâde ve i'lâm eylediler ve "Gāzî Giray Sultân'ıla cümle No[g]ay ahd ü mîsâk eyleyüp, yemîn ü kasemile birbirlerin i'timâd-ı küllî hâsıl eylemişler. Bi'l-mecmû' ittifâkan Ak-kerman'a gitmişler" didiler. Bu haberi istimâ'

idince Devlet Giray Hân gāyet melûl ve mahzûn olup, [326] جفّ القلم بما انت لاق hadîs-i şerîfi üzre mukadderâta havâle idüp, sabr eylediler. Ammâ Gāzî Giray Sultân çünki mâbeyn-i No[g]ay'a duhûl eyledükde beyân-ı berdesinden âgāz ve demsâz idüp, kavm-i No[g]ayile müşâvere eyleyüp: "Hâlâ bu Devlet Giray Hân'ıñ sû-i tedbîri nedür ki, No[g]ay kavmini Âl-i Osmân âsitânesine hilâf-ı inhâ idüp, sevk ve gammazile bizi yurdımızdan âvâre itmek diler ve ehl [ü] evlâdımız ve mâl, erzâkımızı hasâret murâd eyler ve kavm-i No[g]ay perîşân olup, sahrâ-yı meyhamânda ecdâd-ı sâbıkları gibi bahâ yem misâl buldukların ekl idüp geçinsün der. İmdi buna tedbîr budur ki, biz dahı *alâ kadri'l-makdûr* elden geldügi ve tâkatımız irdügi **[90[a]]** minvâlince biribirimize yâr u yâver olup, gerek mâlen ve gerek cebren bu meskenimizden ayrılmayalım. Eger üzerimize asker çeküp, gelür ise sâbıkda varup, kovdugumuz gibi karşulayup ceng idelim ve Gāzî Giray Sultân'ı ele virmeyelim. Anıñ bir mûyî-i murdârına niçe kelle-i No[g]ay galtân ola" deyüp, bi'l-cümle kavm-i No[g]ay mugallata kasem eylediler. Ba'dehû Gāzî Giray Sultân'a dahı yemîn teklîf olunup: "Sen dahı bu kâr-ı fâsidde bizimile ma'an olur musın? Bize dahı itmînân-ı kalb hâsıl olmak içün i'timâd virüp" didüklerinde, sultân dahı bilâ-tevakkuf kasem-i billâhi'l-aliyyü'l-azîm idüp: "Siz ne kârda olursañuz siziñ râyıñuza mugāyir ef'âl benden sâdır itmeye" deyüp, biribirlerin kemâl mertebe i'timâd itdirdiler. Ba'dehû fitne esâsın hafr içün müşâveresine başladılar, ammâ Kırım beglerinüñ ulu begi olan Şîrîn begi Öktimür Beg ol mahall firâr idüp, No[g]ay arasına gelüp karışdı.

Bâ'is-i firâr-ı Öktimür, efvâh-ı nâsda böyle tevâtüre irmişdi ki: Devlet Giray Hân ibtidâen No[g]ay kavmine gelmezden evvel Öktimür Beg ebnâ-i cinsinden Kadir Şâh Mirzâ nâm bir Şîrîn mirzâsıyla Öktimür Beg mâbeyninde adâvet hâsıl olup, Öktimür bir akl gözende harîf idi. Kadir Şâh'ıñ fırsat vaktin gözedüp ve mutarakkıb iken âkıbet bir gün tenhâ sahrâda râst gelür, hemân Öktimür, Kadir Şâh'ı ve Öktimür'iñ iki ogulları bâbalarına mu'âvin olup, darb-ı tâziyâne ile öyle dögerler ki, Kadir Şâh-ı derd-mend feryâd ider merhâmet itmezler ve başın yararlar. Ba'de'l-hakāre Kadir Şâh'ı katl itmek kasd iderler. Mâbeyne niçe mirzâlar ve agalar imdâd idüp, mâni' olurlar ve fasl-ı gavgā **[90[b]]** iderler. Ammâ Kadîr Şâh-ı derd-mend ömründe tâziyâne degil, fiske yememiş. Darb-ı tâziyâneden mânend-i kadîd olmuş, ammâ bu şeyüñ vukū'undan sa'âdetli el-Hâc Selîm Giray Hân mesmû'ları oldukda gāyet elem-zede ve müte'essif oldılar. Zîrâ Kadir

[326] Buhari, 5-1953/4788.

Şâh Mirzâ, hân-ı alî-şân, ya'nî el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerinüñ büyük kız karındaşları olan fahrü't-tâcü'l-muhaddarât-ı uzmü'd-devlet el-Hâc Hânı sultân hazretlerinüñ mezkûr Kadir Şâh Mirzâ oglı olmagıla Öktimür'den böyle hakāret sudûr eyledügünden azîm elem-nâk olup, Öktimür'e münkesirü'l-bâl oldılar. Ammâ Devlet Giray Hân hazretleri dahı gazaba gelüp: "Tîz der-akab fermân eyleyüp, Öktimür'iñ kayd [u] bendine sekbân ve bölükbaşılar bayrakıla ta'yîn olundı. Ve Öktimür'i kayd [u] bendile huzûrıma ihzâr eyleyesiz" deyü sifâriş buyurdılar. Hemân üç bayrak sekbân ma'an bölükbaşılar atlanup, Öktimür'i getürmege gitdiler. Sekbân ta'yîn oldugı zamân meger cevâsîsü'l-ahbâr anda imiş, ahvâli Öktimür'e i'lâm eylemiş. Öktimür dahı karârı firâra mütebeddil eyleyüp diyâr-ı Kırım daglarından kaçup, âkıbet bir sefîneye süvâr olup, diyâr-ı Rûm'da sâbıkā nakl olunan Murâd Giray Hân-ı merhûmıñ ferzend-i kebîri yanına ilticâ eyleyüp, bir niçe gün misâl-i huffâş pinhân ider. Âkıbet No[g]ay kavminüñ isyânın istimâ' idince cân atup, No[g]ay kavmi arasına duhûl idüp ve dürlü hîle ta'allümüyle anları dahı igvâ ider. Bu tarafdan Devlet Giray Hân[ın] ta'yîn eyledigi sekbânlar, Öktimür'iñ evin basup, bulunan kimesnelerinden su'âl iderler: "Kanı beg nerededür?". "Begimiz firâr eyledi, bilmeyüz" deyü cevâb eylediler. Bölükbaşıları, Öktimür'i **[91a]** bulmadıklarından melûl olup, mâl [u] erzâkından ba'zı eşyâsı yagma olunur ve oglundan birisin tutup, kayd [u] bendile hân hazretlerine getürüp ve Öktimür Beg firârın ifâde eylediler. Mezkûr Öktimür Beg oglun habs olunmak fermân buyurdılır. Bir kaç günden soñra recâ eyleyüp, cürmün afv buyurup habsden ıtlâk eylediler. Ammâ bu tarafdan Öktimür, No[g]ay kavmine iblîs-vâr dürlü fitne telkīn eyleyüp, niçe tehayyülât-ı fikr-i fesâdile takrîk eyleyüp: "Hemân Devlet Giray Hân'ı azl itdürmege sa'y u ihtimâm gerekdür. Ve çâresi dahı budur" deyüp, No[g]ay kavminüñ re'îsi olan Carim Mirzâ ve Beg Arslan Mirzâ ve sâ'ir mirzâlar ve Gāzî Giray Sultân ve bi'l-cümle Ak-kerman halkınuñ ilerü bâyları ve No[g]ay kavmi bir araya tecemmü' eyleyüp, müşâvere olundı ve sözlerin bir araya yekûn eyleyüp, Âsitâne-i Ferîdûn-unvân cânibine arz u mahzar irsâl eylediler. Mahzarda olan elfâz-ı mühmelâtları: "Bu hânı istemeyüz. Zâlimdür ve bizi hilâf-ı şer'-i şerîf yurdumuzdan ihrâc itmek diler. Emr-i şer'iñ biz dahı kendimizi ümmet-i Muhammed add ideriz ve şer'-i şerîfe dahı mutî'yüz ve râzıyuz. Bizim kime zararımız var. Hân bizi cebren kaldırmak diler. Netîce-i kelâm eger cümle No[g]ay kullarıñuzı kulluga kabûl iderseñüz Devlet Giray Hân'ı azl idüp, gayrı hân irsâl idersiz" deyüp ve bunıñ emsâli niçe dürlü haltiyâtlar ile mahzarların pür idüp, Âsitâne-i unvâna vusûl ve mefhûmı ma'lûm oldı ve hedâyeler, peşkeşleri bir kaç sâde

oglan ve dûşîzeler ve yorga bârgîr ihdâ eyleyüp, belli kimesneler ile irsâl olunmuşdı. Vükelâ-yı düvel, hıtta-i No[g]ay'dan bir hayli inkılâba düşüp, şehr-i Kostantaniye içre dürlü sözler peydâ olup: "İşte No[g]ay âsî olacak, yüz biñ askerile **[91b]** gelecek" efvâh-ı nâsda güft ü gû çogaldı. Bir niçe def'a müşâvere olundı. Âkıbet bi'l-fi'l Kırım hânı olan Devlet Giray Hân'a i'lâm olunması ma'kūl ve müvecceh görilüp, bu maslahat ne gûne olmalıdur, anıñ re'yine tefvîz olundı ve anlarıñ haraketi ne minvâl üzre olur ma'lûmları olmak içün bir kapucıbaşı irsâl olunup, No[g]ay kavminüñ arz u mahzarları sırran virüp ve kendüleriñ mektûbların tahrîr ve tastîr idüp alâneten teslîm olundı. Ve No[g]ay tarafından gelen âdemlere tesliyet idüp: "Elem çekmeñ. İşiñüz olur. Bir mikdâr meks ü ârâm idiñ. İşte bu kapucıbaşı agayı, hânı getürmek içün ta'yîn ve irsâl olunmuşdur. Geldügi gibi azl olunur ve siziñ maksûdıñuz üzre hân nasb olunur" deyüp, tâ'ife-i No[g]ay'a cevâb-ı har-gûş virdiler. Ammâ bu rây-i münîr, merhûm Sadr-ı âlî Hüseyin Paşa hazretlerinüñ karîhasından zâhirdür. Anıñçün dimişlerdür: "*Âkıl vezîr, mecnûn şâhı geçindürür*". Çünki No[g]ay-ı bed-rây ve haber-i hayâli istimâ'ında tahkīk-i zu'mile Gāzî Giray Sultân'a ve mirzâ ve beglerine mekâtib tahrîrile âdem irsâl eylediler. Mefhûm-ı şûmunda: "İşte biz Türki havfa düşürüp, iş tamâma irişdi ve Devlet Giray Hân azl olundı. Bir gayrı hân virecek oldılar. Elhamdüli'llâh cümle No[g]ay-ı bed-râyıñ murâdı hâsıl olmuşdur" deyüp, müjdeci irsâl eylediler. Ol dahı sür'atile gidüp, No[g]ay kavmine vusûl bulup, işitdügi üzre ahvâli i'lâm ve mekâtibleri teslîm eyledi. Cümle No[g]ay bu haberden **[92a]** mesrûr ve bi-şâd-ı hürrem olup, ke'enne hemân sözleri red olmaz kıyâsile acîb ve tefâhür idüp, bir hayli burunlandılar. Ve "Evvelden de ol hânıñ olacagı öyle idi" deyüp lâf ü güzâf harmanın savırup, bir kaç gün sevindiler. Ve cümle No[g]ay ve Ak-kerman Tatar'ı bir araya tecemmü' idüp, Gāzî Giray'a meşveret olmagiçün ve anıñ söziyle münâsib olanın arz itmek içün vardılar ve re'îs-i bed-baht firârî Öktimür Beg ve Çarım Mirzâ ve Beg Arslan Mirzâ vâfir askerile bir mahallde sultânıñ çâdırın kurup, etrâfında bölük bölük müşâvere olundı ve kangı hânı istemek ma'kūldür denildi. Ba'zı: "Selîm Giray Hâcı Hân üc def'adur ki hân olur. Bunca hidmetimiz sebkat itmişdür. Eski efendimizdür. Anı istemek lâzımdur" didi. Ve kimisi redd cevâb idüp: "El-Hâc Selîm Giray Hân hazretleri hânlıkdan bî-zârdur ve istemez. Velâkin Safâ Giray Hân, Kırım kavmiyle husûmet-i külliyesi vardur, hemân No[g]ay hânı olsun anı arz idelim" deyince hemân ekser nâs: "Bre meded ! Ol nâkesi bî-behre' getürüp, neylersiz? Cümle nâsıñ mâlın birer tarîkıla celb idüp, âlemi harâbe virür. İsmini bile zikr itmek ma'kūl degildür" didiler. Sâbıkda eñledügi Safâ Giray Hân

olundugı vakt Öktimür Beg: "Kızın bana hîle eylemişdi. Öktimür Beg semtin dutanlar anıñçün lisâna getürdiler. Yohsa evsâf-ı zemîmesi âleme münteşirdür. *El-ıyâzü bi'llâhi min şerri zâlik.*[327]

El-kıssa niçe kīl u kālden soñra yekûn-ı kelâm pür, şâh-ı İslâm âsitânesine arz **[92b]** ve mahzar idelim. Âl-i Cengiz evlâdından her kangı şâh-zâdeyi irsâl eyler ise anlarıñ emrine mutî' ve münkād oluruz ve hidmetinde istikāmet üzerine istihdâm olalım. Hemân sözimüz söz olsun ve Devlet Giray Hân azl ola" didiler. Bu tedbîr üzerine karâr virdiler. *El-abdü yüdebbiru va'llâhü yûkaddiru* [328] mefhûmından bî-haberlerdür. Netâyic-i kelâm tekrâr arz u mahzar tahrîr ve tesvîd eyleyüp, Âsitâne-i hümâyûna irsâl eylediler. Ammâ bu tarafdan Devlet Giray Hân hazretleri dahı sâbıkā No[g]ay kavmi üzerine gelüp, iş tamâm olmayacagın müşâhede kıldukda kavm-i No[g]ay'a irhâ'-i inân eyleyüp, derûnunda hafî ve pûşîde eylemişdi ki: "İnşâ'allâh bir mahalli ile intikām ahz iderim" deyüp gitmişdi.

Bu def'a diyâr-ı Kırım halkını, ulemâ ve sulehâ ve beglerin da'vet ile şem'ine cem' eyledükde divân-ı âlî olunup, No[g]ay-ı bed-rây ahvâli husûsıçün müşâvere olundı ve No[g]ay-ı bed-râyuñ tarîk-i bagī ve fesâda sâlik oldugı ve Mekke ve Medîne pâdişâhı *dâme mülkühû* hazretlerinüñ fermânı üzre âmil olmayup ve bizim emrimize dahı itâ'at itmedükleri hod cümle sıgār u kibârıñ ma'lûmıdur ve ahvâl ne gûne oldugın re'yü'l-ayn müşâhede eylemişsüz. Cümleñüziñ münâsib ve müteveccih gördügi bu rây-ı münîrde ne der, ne vechile cevâbi idersiz?" deyüp, Devlet Giray Hân hazretleri su'âl buyurdukda cümle ulemâ efendiler ve begler ve mirzâlar müttefikü'l-kelâm:"Sa'âdetli hân efendimiz hâliyâ pâdişâhımızsız. Siziñ emriñüz olur ise asker çeküp, ol bâgī kavm üzerine yürüyelim. Eger itâ'at itmezler ise ceng **[93a]** dahı idelim. Hakk sübhânehu ve te'âlâ bize nusret eyler ise *min ni'meti'llâhi te'âlâ* eger bir aks zuhûr eyler ise hüküm gālibüñ. Elbetde "*devlet kazâ yanındadur*" dimişler. Bir çâresi dahı görilür, lâkin ümîdvârız ki, *İnşâ'allâhü tebâreke ve te'âlâ celle şânühû*, bu tâ'ife gāyetile tugyân olmuşdur. *Küll-i kemâl-i zevâl*[329] mûcebince cezâları terettüb olunup ve mikdârları kendülerine bildürile" didiler. Hemân Devlet Giray Hân hazretleri sürûren: "İşte sizden me'mûlumuz olan cevâb bu idi ki, siz didiñüz" deyüp, beglere ve mirzâlara hil'atlar giydirüp ve ulemâ

---

327 "Bunun şerrinden Allah'a sığınırım !"
328 "Kul tedbir alır, Allah takdir eder."
329 "Her kemâl, zevâl bulur."

efendiler[e] dahı in‘âm ve ihsân ve lûtf-ı keremler bahş eyleyüp, cümleyi şermsâr ve dil-nevâht eylediler. Herkes dil [ü] cânile hân hazretleri ugrına baş virmek lâ şey mertebesin mülâhaza eylediler. Netekim *el-insân abîdü'l-ihsân*[330] dimişlerdür. Yohsa in‘âm [u] ihsân olmadan kuru lâklâka, rîş-hande ile âlem kulluk eylemez. Pâdişâhlar keremile fâ‘il-i muhtâr olan şahsı abd-i memlûk mertebesinde iderler. Hasîs, bî-behre olanlar rüsvâ-yı dâreyn olup giderler. Görmez misin tevârîhlere tastîr ve tahrîr olup, nîk-nâm ve adâlet-nâm ile Nûşirevân bir Mecûsî iken elsine-i nâsda eyle rûzü'l-kıyâm memdûh, hâs-ı âmm olmuşdur. Kemâl-i hüsn-i ahlâkı sebebiyle hakkında Sultân-ı Enbiyâ *salla'llâhü te‘âlâ aleyhi ve sellem* [331] انا ولدت في زمن شاه العادل hadîs-i şerîfi medhiyle ta‘rîf buyurdılar. Ve Hâce Kāsım-ı hasîsü'l-meşhûr, dîn-i İslâm içinde kemâl ilmi variken âmil olmayup, **[93b]** tarîk-i hisse sâlik olmagın bed-nâmıla cihân içre zebân-ı insânda la‘în mertebesine karîb menzil almışdur. Netekim Ebû Hureyre *radıyallâhü anhü* rivâyet eyler kim, sultânü'l-enbiyâ *salla'llâhü te‘âlâ aleyhi ve sellem* buyurmuşdur: [332] تعس عبد الدرهم و تعس عبد الدينار

BEYT

Şol kişi kim virdi göñlün kul olup sîm [ü] zerre
Yüzi üstüne düşüp kendüni magbûn eyledi

Öldi ve kaldı gözünde bir evc toprak hemân
Yok yire zahmet çeküp, bagrını pür-hûn eyledi

[333] الدين النصيحة hadîs-i şerîfine imtisâlen saded-i gayre çekülüp gitdik.

Ve raca‘nâ ilâ kelâminâ. Pes Devlet Giray Hân emriyle asâkir-i Kırım tedâriklerin görüp, hâzır olunca Çerkes vilâyetinde vâkı‘ Cihân Sadak ta‘bîr olunan kavm-i No[g]ay'ıñ gāyet şecî‘ ve bahâdırları anlardur, mektûb tahrîriyle anlardan dahı imdâd-ı asker taleb olundı ve üç biñ mikdârı Cihân Sadak asker-i bed, şekl-i gûl-beyâbân, leysü'l-ifrît ve'l-insân bir tâ'ife-i magribü'l-kıyâfedür ki, vasf ne mümkün. Ammâ

[330] "İnsan, ihsanın kölesidir."
[331] "Ben âdâlet sahibi bir melik zamanında doğdum." Benzer metin için bk., *Şuabü'l-İman*, 5195, 4/305.
[332] "Paranın kulu olan perişan olur." Bk., *Sünen-i İbn Mâce*, II, s. 1385
[333] "Din nasihattir." Müslim, *İman*, 23; Ebu Davud, *Edeb*, 59; Nesei, *Beyat*, 31; İbn Hanbel, *Müsned*, IV, 102.

hasmına bebr ve peleng ve şikârına yedi başlu neheng-vâr, hamle-i kılıçı merdüm hod kiyâset ve sansâr[334] hey'et. Anlar dahı irişüp, Devlet Giray Hân hazretlerinüñ emrine fermân-ber olup durdılar. Hemân bir rûz-ı meymenet-efrûzda hân-ı zî-şân heng-i sabâ-reftârına süvâr olup, tabl-ı âsâyişlerin çaldırup, yüz biñden, belki mütecâviz askeriyle cümle Kırım bahâdırları ve Cihân Sadak dilâverleri ve iki biñ sekbân tüfenk-endâz ceng uran mümtâzân ve dilâverân-ı tîr-endâzânıla tug-ı **[94[a]]** pür-firûgın ve alem-i ejdehâ-peykerin kaldırup, azm-i cânib-i No[g]ay-ı bed-rây, bi-sâkin-i Ak-kerman mânend-i seyl-i bârân müteveccih ve revân oldılar. El-hakk Devlet Giray Hân-ı zî-şân, sâhib-i şecâ'at ve bahâdır pâdişâhıdı. Bunca âsî kavm-i No[g]ayı anka-sıfat gözine aldırmayup: "Ben anlara mikdârın bildüreyim" deyüp, üzerlerine varmak ehl-i insâf katında çok merkezdür. Böyle bir kavî düşmendür ki, bâd-vâr üç günlük menzile bir günde irmek anlara müyesserdür. Netîce tecemmül gözeden kimesneniñ kârı ve karârı degildür. Ammâ *Himmetü'l-ricâl takle'u'l-cibâl*[335] denilmişdür. Bâ-husûs şâh-ı[336] nusret-encâm inân-ı himmetleri şeri'at-i Muhammedî *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* muvâfık üzre olunca bi-izni'llahi te'âlâ bir şey hâ'il olamaz. *Erâde'llâhu şey'en yesurru esbâbehû* [337] mefhûmunca hâsıl olur. Hemân tahsîl-i rızâ-yı Hudâ sa'yında ihtimâm gerekdür. Ol tarîkde bulundukda niçe müşkilller âsân olur. Netekim إِنْ أَرَادَ الله شَيءً أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ [338] nümâyân olur. Pes Devlet Giray Hân'ıñ du'a ve temennâsın hedef-i icâbete ir görüp, makbûl oldugında bî-iştibâhdur.

Muhassal-ı kelâm ani'l-merâm, hân-ı alî-şân kat'-ı menâzil ve tayy-yi merâhil idüp, bir rûz nehr-i Özü dimekile ma'rûf olan suyıñ kenârında vâkı' Can-kerman karşusına nüzûl buyurup karâr eylediler. Bi-emri'llâhi te'âlâ vakt-i şitâ bir mikdâr süheyl olup, nehr-i mezkûr bi'l-cümle müncemid bulunmayup, su ile buz karışık cârî olmagın karşu yakadan kayık ve tonbaz gelmek **[94[b]]** bir vechile mümkün olmadı. Hele etrâf u eknâfı cüst[339] [ü] cû içün niçe umûr-dîde ve kār-azmûde Tatar yol agaların irsâl olunup, âkıbetü'l-emr Aksu dimekile müsemmâ mahallden nehr-i Özü'ye karuşdugı mahalle üç kat ta'bîr olunur, ol aradan Özü nehr[i] buz bulunup, bi-emri'llâh cisr-i

---

[334] Metinde "sansâr" kelimesi ص harfi ile değil, س harfi ile yazılmıştır.
[335] "Er kişinin himmeti dağları yerinden oynatır."
[336] Metinde "şâhâ" şeklinde yazılmıştır.
[337] "Şayet Allah bir şey dilerse sebeplerini halkeder."
[338] "Bir işe hükmettiği zaman ona sadece "ol!" der ve o da oluverir." Yasin, 36/80. Âyet "إذا" kelimesi ile başlamasına rağmen müellifimiz "إن" kelimesi ile başlamıştır. Ayrıca imlâda bazı farklılıklar bulunmaktadır.
[339] Metinde "و" harfi fazladan yazılmıştır.

kudret-mânend olmuş. Ale'l-fevr hân hazretlerine gelüp ifâde eylediler. Hemân emr idüp rıhlet eylediler. Mahall-i mezkûra irişüp, bi'l-cümle asâkir-i İslâm zafer-encâm nehr-i Özü'yi buzdan ubûr eylediler ve sâlimîn mürûrıla taraf-ı Ak-kerman'a müteveccih ve revân oldılar. Bi-izn-i Hudâ-yı lem-yezel ol vaktde Âsitâne-i mu'âllâ tarafından irsâl olunan kapucıbaşı aga dahı gelüp, hân hazretlerine buluşup, kavm-ı No[g]ay'ıñ, Devlet Giray Hân hazretleri aleyhine irsâl eyledükleri arz u mahzarların hâna teslîm eyledükden soñra hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrunıla sâhib-i devlet mekâtiblerin dahı teslîm eyleyüp, vâkı' ahvâli i'lâm eyledi. Ta'zîm ü tekrîmile fermân-ı hümâyûn kırâ'at olunup, mefhûm-ı münîfi hân hazretlerine küllî istimâlet virilüp: "No[g]ay-ı bed-rây hâ'inîlerinüñ muhkem hakkından gelesüz" deyüp ve kezâlik [340] [341] وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ mazmûn-ı şerîfin i'lân ve inhâ eylemişler. Devlet Giray Hân-ı zî-şân hazretleri çünki veliyyü'n-ni'am pâdişâh-ı âlî-himem hazretlerinden böyle ikdâm ve mu'âvenet ve hayr himmet müşâhedesinde mesrûr olup, ziyâde kalb-i kuvvet hâsıl eylediler ve Hakk sübhânehu ve te'âlâ dergâhına hezâr, sad hezâr şükr [ü] sipâs eyleyüp, pâdişâh-ı âlî-vakārıñ hatt-ı hümâyûnın asâkir-i mansûra içinde ma'âniyen kırâ'at eylediler. Cümle leşker meyânında tevâtür buldı ki, hân hazretleri **[95a]** pâdişâh-ı âlem-penâhıñ ne mertebe mu'âvenet ve hayr himmet eyledügin cümle asker müşâhede kıldukda her kişi cân-ı dil cümle sa'y-i hidmet ve nîk-himmet eyleyüp, hayra fâl eylediler: "İnşâ'allâhü'r-rahmân iki pâdişâh-ı âlî-câh hazretletinüñ himmet-i hamiyyeti bizimile oldukdan soñra No[g]ay-ı bed-râyıñ hakkından gelinmek âsândur" didiler.

Netîce-i kelâm ve hulâsa-i merâm sürûrıla yürüdiler. Ammâ bu tarafdan kavm-i No[g]ay istimâ' eylediler ki: "Hâliyâ Kırım hânı olan Devlet Giray Hân-ı zî-şân yüz biñ asker-i Kırım ejder-i garîm ile ve bunca yemân Sadak-ı bî-mezâk ve niçe Çerkes, hayli Tantarak ve hayli Kalmuk ve Kazak bunca top ve tüfenk, mânend-i heft-ser misâl işte geldi" didiler. Hemân cümle kavm-i No[g]ay ahlanup, Gāzî Giray Sultân mâbeynlerinde serdâr ve Öktimür Beg ve Carim Mirzâ ve Beg Arslan se'r-i fitne ve tugyân seksen biñden mütecâviz askerile Devlet Giray Hân-ı zî-şân hazretlerin öñün kesdirüp, Fuyanlık didükleri mahallde karşulayup, iki asker biribirlerin gördükde alaylar baglayup, mukātele vü muhârebeye hâzır oldılar. Lâkin çünki kavm-i No[g]ay, asâkir-i Kırım'ı müşâhedesinde evvelki gibi görmeyüp, havf u hırâş derûnlarında zâhir oldı.

---

[340]

[341] "Ve işte biz zâlimleri böyle cezalandırırız !" el-A'râf, 7/41.

Devlet Giray Hân-ı zî-şân emr eyleyüp, cümle topları ilerü geçirdiler. Der-akab bunca tüfenk-endâz sekbân ve kalga kulları kat ender-kat olup, anıñ kafâdârı sipeh-sâlârı yüz biñden mütecâviz Kırım dilâverleri ve Şîrîn erleri ve Mansûr serverleri fevc ender-fevc ve mevc ender-mevc, gürûh gürûh, saf saf olup, deryâ-yı Ummân misâl cûş u hurûşıla vurdılar. **[95[b]]** Pes No[g]ay-ı bed-rây mehâbet-i asâkir-i nusret-nişânıñ salâbet ve heybetlerinden dehşet olup ve vücûd-ı bî-sûdları lerze-nâk olup, mukātele degil, firâra dahı mecâlleri olmayup, hemân sulh olsın niyâz ve âgāz eyleyüp, emân el-emân sadâsıyla iki belli mirzâların rehn irsâl eyleyüp: "Pâdişâhımızdur. Bu kullarına bu günlük emân buyursunlar. Hâliyâ üç dörd gündür ki, at üzerinden bir lahza zemîne raht itmeyüp, bî-tâb ve tâkat kalmışızdur. İnşâ'allâhü'r-rahmân ale's-seher efendimiziñ bi'l-cümle hâkipâ-yı kempâ misâllerine rû-yi aczimiz sürilür. Kendü kullarıyuz. Biz hatâ ve isyân eyledik, merhamet ve şefkatleri ümîdündeyüz. Pâdişâhdur, cürmümüzi diler ise afv ider. Murâd ider ise itâb ider" deyüp, mirzâlarıla bu cevâbı irsâl eylediler. Hân-ı zî-şân, kerîmü'l-hısâl olmagın bunlarıñ za'af-ı ahvâl-i pür-melâllerine terahhum eyleyüp, ol gün cengden fârig olunmak fermân olundı. İki asker biribirine mukābil konup, ârâm eylediler. Meger No[g]ay-ı hîle-rây kendülerinüñ mukāteleye vü muhârebeye kuvvet [ve] kudretleri irmeyecegin akle'l-yakīn müşâhede kıldukda tarîk-i hîleye sâlik olup, firâr niyyetiyle böyle bir san'at peydâ eylemişler. El-kıssa, ol rûz-ı güzerile şeb-i dildâr vusûlünde bi-emr-i Hudâ-yı müta'âl bir azîm duman düşüp, irtesi yevm mânend-i şeb-i târ herkes biribirin arar. Vakt-i zuhra-i kübrâya irince duman ref' olmayup, iki asker biribirin görecek gibi olmadı. Meger No[g]ay-ı hîle-kâr hemân ol şebb-i târîkde firâr eyleyüp, **[96[a]]** misâl-i cin ü şeytân ayn-ı insândan nihân olmuşlar. İrtesi rûz gördiler yerinde yeller eser mefhûmı üzre No[g]ay kavminden bir ferd bulunmadı. [342] وَاللّٰهُ لاَ يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ mazmûnuna mâ-sadak düşüp, firâr eyledükleri hân hazretlerinüñ dahı ma'lûm-ı şerîfleri oldukda gazaba gelüp: "Hây kezzâb mel'ûnlar ! Bize yemîn ü ahd eyleyüp, kendüleri firâr ve hîleyi ihtiyâr eylemekle pençemizden halâs olur mı kıyâs eylerler ?" Hemân etrâf u eknâfa âdemler ta'yîn idüp, kangı cânibe firâr itdüklerin tecessüs eylediler. Ve ol rehin olan iki mirzâyı katl eylemek murâd eyleyüp habs olundı. Bir iki gün habsde durdukdan soñra begler recâ eyleyüp, habsden ıtlâk ve cürmleri afv olundı. İrsâl olunan âdemler gelüp, kavm-i No[g]ay Aksu dimekile ma'rûf nehr cânibine gitdüklerin haber virdiler. Aksu didükleri, Moskov kâfirinüñ hudûdıdur ve sahrâ-yı Mehat'ıñ berü kenârıdur. Pes hân hazretleri muhbir oldukda hoş

---

[342] "Allah zulmedenleri doğru yola çıkarmaz." el-Mâide, 5/51.

imdi "*Deli kaçar ise evi kaçmaz*" mefhûmunca ol mahallden rıhlet eyleyüp, Ak-kerman tarafına müteveccih oldılar. Nehr-i Turla'yı ubûr eyledükden soñra: "Cihân Sadak kavmine icâzetdür. Bâgī No[g]ay'ıñ mâl [u] erzâkını yagma eylesünler. İbret-i nâs ola ki, pâdişâhlarınuñ hükmüne itâ'at itmeyen kavmüñ cezâları budur ve tevârîhlere tastîr ve tahrîr olunup, eyle rûzü'l-kıyâm mucib-i ibret ve sebeb-i nushet ola" didügi gibi *Allâhü ekberu a'zam kebîrâ* [343] gelindi. Gör kim ol deryâ gibi asker-i bî-girân cûş u hurûş **[96b]** kılup, evvelâ üç biñ yemân Sadak-ı bî-mezâk atlanup, bir ugurdan No[g]ay kavmi kırallarına belâ-yı nâgehân-vâr irişüp, ammâ asker dahı anı gördügi gibi sâ'ir Türk ve Türkmen ve Tatar ve sekbân el ele ol kâra sâ'ika-vâr gitdiler. Hân hazretleri dahı men'ine mukayyed olmadılar. Hemân ayn ve ahde içre kavm-i No[g]ay'a irişdiler, mâl u erzâkın yagma ve tâlân eyledükden soñra No[g]ay mirzâlarınuñ semmûr ve kakım kürkli tûtî ta'bîr olunan nâzenîn kızların ve avretlerin ellerinden dutup, yemân Sadak çeyşleri yemân harâb u yebâb eylediler. Rüsvây olmadık kız ve avret nâdir bulundı. Kavm-i No[g]ay, bu hakāreti ve böyle hasâreti Cengiz Hân zamânından berü görmek degil, belki işitmemişler idi. Hakk sübhane ve te'âlâ celle şânühû hazreti kullarına zulm eylemez. Hâşâ sümme hâşâ. Lâkin ef'âl-i şûmları kesbiyle amellerine göre cezâların tertîp eyler. Bunlar dahı bir kavm-i kabîh olmuşlar idi ki, kavm-i Âd gibi kesretlerine ve mâl [u] erzâklarına gurûran kübreyâ ve aceb ve kizb âdet-i müstemerre idinmişler idi. Ve bir kavm-i mücerreb ki, hîle ve harka ve cebr ve zulm [ü] cevri kendülerine pîşe eyleseler ve tevâtür-i âlem olsa elbetde Hakk sübhane ve te'âlâ zâlim kullarınuñ hakkından gelüp, mazlûm kularınuñ dâdın ve intikāmın alıverir. Hakk tebâreke ve te'âlâ şânühû rahîmdür, zu'afâya merhamet eyler ve dahı [344] إنَّ اللّهَ عَزِيزٌ ذو انْتِقام hükmünce mücâzât eyler.

İşte bu No[g]ay kavmi dahı bir mertebe bâgī ve tugyân olmuşlar idi ki, kat'â tabî'atlarına muhâlif olan musâlahada ve da'vâda gerek şer'î ve gerek kānûn-ı **[97a]** hân-ı zî-şân olan devletlüleriñ evâmir-i şerîfleri üzre katan âmil olmayup, fukarâ ve zu'afâ zulm ü ta'addîlerinden feryâd-res olacak mahall bulamazlar idi. Emr-i şer'iñ dîn-i müslimîne ma'âzallâh kamçısın gösterür idi. Hattâ bu abd-i pür-taksîr, merhûm emmimiz Sa'âdet Giray Hân, *rahmetu'llâhi aleyh*, asrında râyü'l-ayn müşâhede eyledim. Bir Tatar fukarâsı hân hazretlerinüñ huzûrına gelüp, karşularında diz çöküp,

---

[343] "Allah, en büyüktür ve büyüklükte en yücedir."
[344] "Şüphesiz Allah, intikam sahibidir." İbrahim, 14/47.

feryâdıla: "Pâdişâhım, senüñ asruñda fülân No[g]ay mirzâsı benim kulagım ve sakalım kat' eyledi" deyüp, dem'-i cereyân iderek kulagın ve sakalın hân hazretlerine arz eyledi. Hakīkat kat'î, mahalli âşikâr. Hân dahı ihzârı içün âdem ta'yîn eyledükde ol mahalde yigirmiden mütecâviz No[g]ay mirzâları bir agızdan harîfi getürüp: "Neylersiz ?" deyü hân hazretlerine su'âl eylediler. Anlar dahı cevâbında: "Şer'-i şerîfi icrâ idüp, ya kısâs veyâhûd diyet-i kâmla ba'de te'dîb içün takrîr eylesem gerekdür" deyü cevâbında mel'ûnlar bir nefesden: "Hâşâ ve kellâ ! Kıyâs bizim içün degildür. Zîrâ bizler mirzâ, bunlar fukarâdur. Bu işe râzı degilüz" didükde, kādı-asker olan efendi fakd-ı kefere cevâbın idüp hâmûş oldı. Çünki hân, bunlardan evzâ'-ı ekfâr gördiler. Bi'z-zarûrî bükâ idüp, müte'ellim ve mütehayyir kaldılar. Tatar-ı mezkûra bir kısrak virüp, def'-i meclisden soñra iki kısragın dahı aldılar ve niçe âhrâr-ı müslimîni tenhâda bulup tutup kul eylemişler idi. Zulm [ü] bid'atleri tahrîre kābil degildür. Zîrâ tatvîl-i kelâma bâ'is olur. Min inda'llah cüz'î bahâne ile ukūbet **[97b]** ile cezâların buldılar. Hakk te'âlâ hazretinüñ va'd-i kerîmi üzre ki, [345] إِنَّهُ لاَ يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ mısdâkınca işleri âsân olmaz. Netâyic-i kelâm çünki Devlet Giray Hân bin el-Hac Selîm Giray Hân, bu feth-i nusreti müşâhede eyledi ve bir vefk-dil No[g]ay-ı bed-râydan intikām ahz eyledi. Cenâb-ı rabbi'l-izzet dergâhına sad hezâr şükr ü niyâz eyleyüp ve niçe fukarâ ve mesâkîneye in'âm [u] ihsânlar eylediler. Ba'dehû No[g]ay mirzâlarından re'îs-i fitne ve tugyân olan Carim Mirzâ ve Beg Arslan Mirzâ ve aña müte'allik olan aşîretlerin ehll [ü] iyâlleriyle ber-mûcib-i fermân-ı âlî sürüp, Kırım diyârına iskân itmek tedârikiyle mukayyed oldılar. Ezîn-cânib No[g]ay halkından firâr eyleyenleri Gāzî Giray Sultân'ıla ma'an Carim Mirzâ ve bâkīleri Aksu didükleri nehriñ kenârında ictimâ' eyleyüp, müşâvere eylediler ve cevâbları: "Eger anlar bizim mâl [u] erzâkımız yagma eylediler ise biz dahı bunca askeriz, biz dahı varup Kırım vilâyetin yagma idelim" didiler. Ol şeb nehr-i mezkûrıñ kenârında karâr eylediler. İrtesi nehri geçüp, Kırım vilâyetin gāret eylemege niyyet eylediler. Lakin mâbeynlerinde dîn-i İslâm'ı bilür niçe kimesneler bu rây-i fâsidi ma'kūl ve münâsib görmediler ve mahfî meşveret eyleyüp: "Biz bu ommadık bir iki âdem söziyle pâdişâh-ı İslâm olan Âl-i Osmân Ferîdûn-unvâna âsî oldukdan gayrı hâliyâ kendü pâdişâhımıza dahı bâgī olduk ve ehl [ü] evlâdımızdan cüdâ ve mâl [u] erzâkımız yagma olundı. Şimdi bu fesâda kāni' olmayup, Kırım'ı çapmak isterler, bi'l-külliye hudûd-ı İslâm'dan **[98a]** çıkmak dilerler. Kırım hod büyük yurtdur ve metîn ve müstahkem mahalldür. Anda bâkī kalan asker, bize kâfîdür. Vardıgımuz sûretde dahı

---

[345] "Şüphe yok ki, zalimler felah bulmazlar." el-En'âm, 6/21.

bir işe kādir olunmaz ve bundan soñra vilâyetimize dahı varılmaz. Hemân kâfir vilâyetine gidüp, el-ıyâzü bi'llâh dînden hurûc görinür. Hemân bu kârıñ ilâcı bu aradan cümle bozulup, hân-ı alî-şân efendimize rucû' ideriz ve hâk-i pâyına düşeriz. Pâdişâhdur, elbetde cümlemizi katl eylemez ve kendü ayagıyla varana ölüm olmaz. İnşâ'allâhü'r-rahmân cürmümüz afv iderler. Re'îs-i fiten olanlar çıkar giderler. Cümle âsûde-hâl üzre oluruz" deyüp, bu müşâvereyi itmâma irgirdikleri gibi hemân bir ugurdan bozulup, cümle asker-i No[g]ay, Ak-kerman'a teveccüh eylediler. Sultânıñ ve Carım Mirzâ ve bâkī fesâda baş olanlarıñ cân başına sıçrayup, askeriñ öñün aldılar ve sa'y eylediler ki, döndereler. Çâre mümkün olmadı. Cebren emrâd eyledüklerinde cümle asker gulüvv ile: "Bir dahı aramıza gelürseñüz sizi kayd [u] bendile hân hazretlerine getürüp teslîm eyleriz" didiler. Nâçâr iki yüz mikdârı âdem ancak kaldılar ve sahrâ-yı bî-pâyanda serseri-[vâr] kangı cânibe gideceklerin bilmeyüp, sergerdân oldılar. Ammâ No[g]ay askeri sür'atile yürüyüp, Ak-kerman'a vusûlünde hân-ı alî-şân hazretlerine gelüp hâk-i pâyına düşdiler. Cürmleri afv olunup, herkes mekânına gitdiler. Kat'an birine ma'haza olunmadı. Bu tarafdan Gāzî Giray Sultân ve mirzâlar ma'an bulunan iki yüz mikdârı kimesne ile havflarından niçe ideceklerin bilmediler. Karârı firâra mütebeddil idüp, Birebaş vilâyetine gitdiler ve Çekre[346] kal'ası etrâfına yetdiler.

[98^b] Merhûm Sultân Mehmed bin İbrâhîm hân-ı aliyyü'r-Rahmet ve'l-gufrân bi's-sa'âdet ve'l-iclâl sefer idüp, kal'a-i Çekre'yi darb-ı tîg-i kahramânîleriyle feth ü teshîr eyledükden soñra bir müfîd mahall olmayup, belki mazarrü'n-nâs olmagıla kal'a-i mezkûrı lagım ile esâsından yıkup, harâb [u] yebâb, mânend-i seng ü türâb eylemişler idi. [347] Hâlâ ol hâli üzre harâbdur.

Sultân-ı mezkûr, ol vâdîlere düşüp, üç ay mikdârı zamân aç ve nâçâr, ol sahrâ-yı bî-pâyânda sürüklenüp, gerçi kefereler sulha binâ'en rencîde itmediler ammâ aslâ iltifât dahı itmeyüp, yebân hergelesi ve yebân koyunu saydıla kuvvet-i lâyemût geçindiler. Bu tarafdan hân-ı zî-şân hazretleri Âsitâne-i sa'âdet-unvâna arz u i'lâm eyleyüp: "Ber-mûcib-i emr-i âlî No[g]ay şakīlerinüñ kemâl mertebe haklarından gelindi ve mikdârları kendülerine bilindi ve bir mikdârı Kırım tarafına iskân olunmaga sürüldi. Bâkī fermân

---

[346] Çehrin kalesi. Bk., *Umdetü't-Tevârîh*, s. 25.

[347] Çehrin kuşatması 1088 (1677)'de başlatılmasına rağmen 1089 (1678)'da fetihle sonuçlanmıştır. Ayrıca IV. Mehmed bu seferi bizzat komuta etmedi. Ordunun başında Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa bulunuyordu. Bk., *Zübde-i Vekayiât*, s. 92-103; Danişmend, *Kronoliji*, III, 446-448.

min-lehü'l-emriñdür" mefhûmı i'lâm eylediler ve Carim Mirzâ ve Beg Arslan Mirzâ'nıñ aşîretlerin göcmek fermân eylediler. Anlar dahı tedâriklerin görmege mukayyed oldılar. Ammâ hân hazretleri birâder[i] Gāzî Giray'ıñ böyle felâket-zede oldugundan merhamet ve şefkat eyleyüp, mektûb tahrîriyle âdem irsâl olundı. Mefhûmunda: "Benim birâderim ! Zâhir budur ki, bir olmaz işdür ki, bir iki müfsid ve nekbet igvâsıyla âmil olduñuz. Mâzî cürmüñüz afv olundı. Bu tarafa gelesiz" dimişler idi. Ammâ devlet tarafından, hân hazretlerine bir kaç kerre vezîr-i a'zamdan ve müftî efendisi Feyzullâh Efendi hazretlerinden: "Elbetde Gāzî Giray Sultân ol vâdîlerde olmasun. Bi-eyyi vech-i kân bu tarafa **[99a]** irsâl eylesiz" deyü mekâtib îsâliyle hân hazretlerine ibrâm itmeden hâlî degildi. Hân hazretleri dahı kâgıd irsâliyle sultân-ı mûmâ-ileyhi da'vet eylediler. Lâkin icâbet göstermeyüp, mâbeyn-i ricâli üç ay mikdârı mürûr eyledi. Hân hazretleri birâder-i sagīrleri, Kalga Sa'âdet Giray Sultân'ı ta'yîn idüp, No[g]ay kavminden sâbıkü'z-zikr olan Carim Mirzâ ve Beg Arslan Mirzâlar'ıñ ehl [ü] evlâdı ve Kabâ'il aşîretlerin göçürüp, Kırım tarafına yolladılar. Ammâ Gāzî Giray Sultân'ıñ ve ma'an bulunan mirzâlarıñ belâ-yı hicrân-ı firâk, vilâyet-i Kazak'da cânlarına te'sîr idüp, itdigi işlere küllî nâdîm ve peşîmân oldılar. Âkıbet-kâr hân hazretlerine niyâz-nâme-i mahcûbiyyet îsâl idüp: "Pâdişâhdur. Bizim taksîrâtımızı afv buyursunlar. Vallâ günâhımıza şerîk olurlar. Bi'l-cümle kâfir vilâyetine gidüp, el-iyâz-ı bi'llâh mürted olmaga sebeb olurlar" cevâbın ifâde eylediler. Hân hazretleri mesmû'ında hemân ale't-ta'cîl mektûb tahrîriyle âdem irsâl eylediler: "El-hakk kân-ı mürüvvet el-Hâc hân oglıdur. Şefkat ve merhamet sahibi pâdişâhdur." Aña itdükleri işe bakmayup, hâllerine terahhum eyledi. [348] وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ mısdâk-ı sadâkat- meşhûn üzre âmil oldılar. Hudâ-yı müte'âl âfv olan kulların muhabbet ve rızâsında idüp, ecr-i mükâfatın izâ'f-ı muzâ'af kılur. Ba'dehû hân-ı zî-şân hazretlerinüñ tahrîr ve irsâl eyledigi mektûblar Gāzî Giray Sultân'a vusûlünde mefhûmı ma'lûmları **[99b]** oldugı gibi ma'an bulunan tevâbâtıyla süvâr olup, azm-i Ak-kerman hâk-i pây-ı hân-ı zî-şân deyüp revân oldı. Bir niçe günden soñra hân hazretlerinüñ hâk-i pâyına rû-yı ubûdiyyet arz idüp, müşerref oldugı gibi, karındaşı Gāzî Giray'ı der-âgūş eyleyüp, sîne-i sâf oldılar ve hân hazretleri kendü üzerlerinde bulunan libâsın birâder-i reşîdlerine giydirdüp, at bindirüp, iki kîse mikdâr guruş harclık ihsân buyurdılar. Ba'dehû Devlet-i Âliyye'den irsâl olunan kapıcubaşı agayla ma'an gitmesin sultâna

[348] "Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir. Allah, iyilik edenleri sever." Al-i İmran, 3/134.

işrâb olundukda, sultân-ı mezkûr bir hayli müte’essîf oldı ve havf eyledi. Ammâ ne çâre râzı oldı. Hân hazretleri tesellî-i hâtır içün: “Elem çekme birâder. Hâtırıñ hoş tut. Size bir zarar u ziyân isâbet eylemez. Vallâ sa‘âdetli pâdişâh-ı âlî-vakār izza’llahu şânühû hazretleri iltimâs ve fermânları siziñ Âsitâne-i sa‘âdete varmañuz murâd buyurmuşlar. Hasbe’l-iktizâ varmalısız. İnşâ’allâhü’r-rahmân kat‘an size bir yüzden ziyânları olmaz” deyüp, küllî tesellî eyledükden soñra gelen mübâşir agayıla ma‘iyeten irsâl olundı. Gāzî Giray Sultân dahı elem ile mübâşir-i mezkûr agayıla, taraf-ı Devlet-i mu‘âlla’ya azîmet eylediler. Ammâ Carim Mirzâ ve Beg Arslan Mirzâ, hân hazretlerine gelmege havf idüp, Kalga Sa‘âdet Giray Sultân’a, Kocabeg nâm mahallde irişüp, dest-pûsıla **[100[a]]** hâmûş olup, ma‘an diyâr-ı Kırım’a revân oldılar.

VAK‘A-İ EVVEL: Öktimür Beg, No[g]ay kavmi ma’beynine tavassut ile bâ‘is-i fitne ve fesâd ve re’îs-i cumhûr-ı efsâd olanlardan add olmagıla No[g]ay kavmine bu işler zuhûrın ve kendülerinüñ gurûrın ve belâ-yı uzmâya na’il oldukların müşâhede kıldukda ayâr-ı bâd-ı reftârdâr ol vilâyetden tabanı kaldırup ve vahâmeti ne oldugın âleme bildirüp, diyâr-ı Rûm’a firârî ihtiyâr eyledi ve sâbıkā zikr-i sebkat eyleyen hasâset [ü] mümsiklik ile şöhredâr olan Safâ Giray Hân cezîre-i Rodos’da mahbûs iken Devlet Giray Hân-ı zî-şâna recâ-nâme irsâl eyleyüp, kendüniñ ıtlâkına kemâliyle niyâz eylemiş. Anlar dahı Âsitâne-i sa‘âdete arz u i‘lâm eyleyüp, mezkûr Safâ Giray’ı habsden ıtlâk eylemege sebeb olmuşlar idi. Lâkin ıtlâk olundukda Rûm-eli’ne gelüp, dürlü dürlü kâr-ı fâsidlere sa‘y eyledi ve niçe kimesneleri rencîde itmekden hâlî olmadı ve şürb-i hamrıla müdâvemet idüp, çok ibâdu’llahı hilâf-ı şer‘ ve kānûn mâlın gasb ve zulm [ü] ta‘addî eylemekden münfekk olmadı. Bi-emri’llâhi te‘âlâ âh-ı mazlûmân dergâh-ı Sübhân’da makbûl olup, biñ yüz on beş cemâzîye’l-âhırda füc’eten fevt olup, halk [u] âlem şer-i efsâdından halâs bulmuşlardur.

Hattâ bu abd-i pür-taksîr, bu tahrîrimizden mukaddem tastîr olunan târîhimizi ihtiyâden birisi kırâ’at içün ahz idüp, Safâ Giray Hân-ı sâbık, mezkûr kimesneden **[100[b]]** âdem irsâliyle: “Tevârîh-i cedîdi sâhibinden biz isteyüp, bi-tarîkı’l-emâne almışızdur” deyüp, kizbi ihtiyâr eyler. Ehibbâ‘-ı mezkûr-ı derd-mend ne bilsün: “Bir hân-ı zî-şândur, kizbi irtikâb ider mi ?” i‘tikādıyla âdemine teslîm ider. Kendüsine vusûlünde kitâbımızı kırâ’at eyleyüp, kendü kubhunden gāyet meşhûr olan ba‘zı kelâmın müşâhede eyler. Kemâl-i hissini kendüne dahı ma‘lûm iken ve dâ’imâ ırz-ı

pâdişâhîye düşmez amelleri zâhir iken kitâbımızdan râyü'l-ayn müşâhede oldugı gibi, âr-lâ-hak olur ve bunca zahmet ve mihnetile tahrîr olunan te'lîfi zây' itmek hevesiyle harîf-i mezkûra virmeyüp, kitâbı zây' itdim deyü inkâr eyledi. Âkıbet âkıbe bi-emr-i Hudâ-yı lem-yezel altı ay zamân mürûrunda vücûd-ı nâ sûdı dahı zây' olmuşdur. Velâkin hemân hasedi ve ef'âl-i kabîhası bâkī kaldı. *Li'llâhi'l-hamdü ve'l-minne*[349]. Der-akab müsvedde-i evvellerimizden tekrâr bu muhtasar-ı cedîde ve takrîre şurû' eyledik. Lâkin ba'zı imlâ ve inşâsı hâtırımızdan selb olmagıla sâbıkda olan ba'zı mahalli muhâlif düşdi. Lâkin cümlesinüñ me'âli bir işdi. Pes ma'lûm ola ki, müverrihîn-i mütekaddimîn *Rıdvâna'llâhü te'âlâ aleyhim ecma'în* tahrîr ve cerîdelerinde mâ'lûmları oldugı vak'anıñ imlâsında tarîk-i müdâhene eylemek, ukalâ-ı bâhirü'l-insâf olanlar katında ma'yûb oldugı zâhir ve bâhirdür. Bâ-husûs asrımuzda vukū' bulan vâkı'ât ve niçe devlet-mend add olunan şahsıñ keyfiyet-i ahvâli ne gûne ketm ve ihtâ olunur **[101ª]** zâhir budur ki, Hudâ-yı büzürg-vâr âlem vâkıf-ı esrârdur ve bu cerîdeyi tahrîrden murâdım temettu', menâfi'-i disâr ve tefekkür-i mevki' ve resm-i dînâr degildür. Zîrâ âgâh ve haberdârım ki, dünyâya müte'allik olan tumturâk ve âsâr mânend-i mâ-i câr[î] bir dall hayâldür. Sıdkıla maksûdımız ancak hayr du'âdur. *Vallahü'l-müveffiku ve hüsnü'l-me'âb.*[350]

Netâyic-i kelâm ve'l-merâm Öktimür'i'ñ diyâr-ı Rûm'a firâra bâ'is bu idi ki: Sâbıku'z-zikr Safâ Giray Hân, mezkûr begiñ kerîmesin akd-i nikâhla te'ehhül eylemişdi ve zann-ı gālibi No[g]ay-ı bed-rây arzıyla Safâ Giray tekrâr Kırım'a hân olur kıyâs eyler idi ve bu fikr-i fesâdı ta'akkul eyleyüp, Gāzî Giray Sultân, Rus vilâyetine gitdügi zamân Öktimür, taraf-ı Rûm'a gelmege bâ'is bu olmuşdı. Vilâyet-i Rûm'a vusûlünde sâbıkā hân-ı zî-şân olan merhûm Murâd Giray Hân-ı aliyyü'r-rahmet ve'l-gufrân hazretlerinüñ sulb-ı kebîri olan sultân yanına varup, misâl-i huffâş nehârda ahfâ ve sayd cefâyıla dahı ne zuhûr ider şeklinde sâkin olmuşdı. Ammâ Devlet Giray Hân hazretlerinüñ hidmet-i şerîflerinde sâlifü'z-zikr ve'l-beyân Öktimür Beg ile gavgāsı sebkat eyleyen Kadir Şâh Mirzâ fırsat bulup, hân hazretlerine: "Pâdişâhım, hâliyâ Öktimür didükleri bir fitne ve ehl-i fesâd kimesnedür. Şimdi Rûm-eli'nde sâkin imiş. Âl-i Osmân âsitânesine dahı ilticâ eylememiş. Arz u i'lâm idüp, hakkından gelmek eger mukayyed olunmayup, ihmâl olunur ise ol bir kallâş harîfdür. Elbetde tek durmaz ve intikāmın bize komaz.

349 "Hamd ve minnet Allah'ındır."
350 "Muvaffakiyet veren Allah'dır."

Mâl [u] menâli dahı çokdur, vükelâ-yı devlete düşüp, **[101b]** tahmîldür ki, anlar dahı hilâf-ı inhâ ile mertebe-i tahkīk düşüre. Netekim selefde misâli sebkat iden Sefer Gāzî Aga-zâde İslâm Aga, mezkûrıñ pederi merhûm ve magfûr Mehemmed Giray Hân hazretlerinüñ vezîri olmuş iken Murâd Giray Sultân katl eyledükde oglı İslâm Aga havfıla firâr idüp, Âl-i Osmân dergâhına vusûlünde mâl-ı vufûra sarfile Çoban Giray-oglı Âdil Giray'ı hân itdirüp, merhûm Mehemmed Giray Hân, Kırım halkıyla ahd ü yemîn eylediler. Âkıbet kavm-i Tatar'ıñ bî-vefâlıgı şöhredâr olmagıla bi'l-cümle bozulup, Âdil Giray'ıñ yanına gitmediler mi, Mehemmed Giray Hân-ı merhûm Kumuk vilâyetine firâr itmedi mi. Bâ-husûs fî zamânınâ Âl-i Osmân vükelâsı ol giden on mertebe izdiyâdıla mâl-ı gence mâ'illerdür. Mahall-i ihtirâzdur, bâkī siz a'lemsiz" deyüp, dürlü endîşeler dirdi ve: "Erbâb-ı dövleden bir gayrı hân olmaga himmet iderler ise mâl müşkil olur" deyüp, hân hazretlerin küllî teşevvüşe bırakdı. Hemân aceleten bir arz tahrîr ve tasvîr olunup, derûnunda mündericü'l-kelâm: "Mebde-i fesâd Öktimür Beg hâliyâ ol tarafda fülân mahallde ihtifâ' itmiş. Elbetde ahz olunup, hakkından gelinmesi lâzımdur" ifâdesin işrâb eylediler. Arz-ı hânî vusûl-ı Âsitâne-i hâkānî oldukda, hemân bir fermân-i celîlü'l-unvân ısdârıyla, bostâncı ustalarından Arslan Usta nâm bir zebâni ve ma'an on beş, yigirmi mikdâr gul-beyabânî bostâncı selleta'llâhü ale'l-hınzîri minvâlince ta'yîn ve havâle olundı. Anlar dahı mahrûse-i Edrene'den acele birle revân olup, Yanbolı kasabasına vusûl buldukda **[102a]** kadı ve kethudâ biri ve serdâr ve tavâ'if-i askerîden yeñiçeri ve sipâh imtisâlen li-emri'l-âlî bi'l-cümle atlanup, taraf-ı şehriyârîden ıslâh-ı tâzîler sipâriş olunmuşdur bahânesiyle anı isterler kelâmın şâyi' eyleyüp, kazâ-i mezkûra tâbi' Saralca nâm karye[ye] vusûlünde tegāfülen Öktimür Beg'i basup, kayd u bendile Edrene'ye dogrı alup gitdiler. Mahmiyye-i Edrene'ye vusûlünde bilâ-te'hîr zindâna fermân olundı.

Bu tarafdan Gāzî Giray Sultân dahı mübâşir-agayıla kat'-ı menâzil idüp, şehr-i Edrene'ye bir menzil mahall karîbinde mübâşir-aga, sultâna: "Siz bunda bu gün oturak buyurıñ. Biz ilerü varup, ahbâr idelim. Görelim fermânları ne yüzden sâdır olur" didiler ve sultânıla ol mahallde meks eyleyüp, habere müterakıb ve muntazır oldılar. İrtesi varan âdemleri haberi mübâşire ifâde eyledükde: "Buyuruñ cenâbıñuzı, pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlertleri gelsün deyü buyurmuşlar" deyüp atlandılar. Ve mahmiyye-i Edrene'ye vusûl buldukda hân, kapu-kethüdası olan Şeyh-zâde Abdi Efendi menziline nüzûl oldılar. Hemân ol rûz beyne'l-asr ve'l-magrib anı müşâhede olundı ki, iki yeñiçeri

çorbacısı, seksen mikdârı müsellâh neferâtlarıyla gelüp sultâna buluşup: “Buyurıñ, sizi sâhib-i devlet ister” deyüp, ale’t-ta‘cîl sultânı süvâr eyleyüp, revân oldılar. Cümle tevâbâtı dehşet ile âyâ ne zuhûr ider şeklile piyâde yanına düşdiler. Ammâ gördiler ki, vezîr sarâyına gitmeyüp, sarây-ı hümâyûna teveccüh olundı. Tevâbi‘-i hidmetkârları ma‘lûm oldılar ki, gazab-ı şehriyârîdür, feryâd ü figānıla dögülüp kaldılar. Hemân üç hizmetkârı ma‘an efendilerinden ayrılup, sarây-ı hümâyûna dâhil oldukda, kapu-arası dimekile **[102^{b}]** müte‘ârif menzil-i nuhûset-karîn ve meşhûr ma‘rûf temkîn magzûb-ı aliyye olanlarıñ merci‘ me‘âb-ı bir cây-ı mühlikîn olan menzile el-‘iyâzü bi’llâh mine’s-sâmi‘in sultânı idhâl eylediler ve ma‘an üç hidmetkâr-ı vefâdârı cânlarından geçüp: “Efendimiz itlâf olursa bu dünyâ-i dûnda bizim sag olmamız mühimm degildür” didiler ve bilece girdiler. Hakkā ki, aceb vefâdârlık eylediler. El-kıssa, ol nâz-perver hân-zâde ol şeb-i târda mevt ender-mevt karâr idüp, nısfü’l-leylde bir şem‘-i fîrûzân getürüp, virdiler. Ol şem‘ geldükde kendülerinden bi’l-külliye ümîdlerin kat‘ eyleyüp, havfıla bir cüz’î sadâdan: “İşte gitdik” dirler idi. Meger merhûm Sadr-ı âlî Hüseyin Paşa hazretleri ol şem‘i irsâl iderler ki, sultâna terahhuman şeb-i muzlimde olmamak içün imiş.

Beytü’l-Münşî:

Vilâ-i âlemde yâr olma sefîh [ü] ebtere aslan
Nedâmet mülâzim olmak aña bu cihân içre dimişler.

Gurâb olsa kulaguz râstı gāyetdür
Musâhib ola mı laklak bir mekân içre

Tâ’ife-i lâ yefkahûn[351] igvâsıyla ol şehzâde-i civân-baht, bir niçe gün vâdî-i girdâb-ı belâya düşüp, ol cây-ı mühlikde târi’l-ankebûda tutulmış kimes-vâr çâr nâ-çâr, bî-karâr, bî-râht oldılar. Minvâl-i meşrûh üzre on sekiz yevm habs belâsıyla giriftâr, on tokuzuncı gicesi[352] ilticâ-yı sâ‘âdetde sultânı, kapu arasından ihrâc ve ıtlâk olunup ve cürmi afv buyurılup, sâhib-i devlet, biñ gurûş harc-râh in‘âm buyurdılar ve bir mikdâr âdem ta‘yîn olunup, cezîre-i Rodos’a nefy olunmaga fermân olundı. *Ve lakin takdîrü’l-*

[351] “Anlayışsız taife.”
[352] Silahdâr, *Nusretnâme*, 276a’da Gazi Giray’ın “Çünki Tatar senden hoşnûd değil, imdi seni hân idüp Kırım’a gönderelim” şeklinde mektuplar yazılarak Edirne’ye getirildiğini ve buraya geldikten sonra 17 gün kapı arasında tutulduğunu belirtmektedir. Uşşâkîzâde ise kapı arasında birkaç gün kaldığını yazmaktadır. Bk., *Uşşâkîzâde Târihi,* I, 452.

azîzi'l-hakîm.[353] **[103[a]]** Bi-emri'llâhi Tebârek ve Te'âlâ celle şânühû ve amme-nevvâlühû hazretinüñ rûz-ı ezelde takdîr eyledügi mütebeddil olmaz ve eceli gelmeyen kula mevt irmez. Velâkin erâzil gürûhıyla sohbet eylemek elbet de nedâmet. *Küllü sohbetin mü'siratün* [354] mefhûmı ma'lûm-ı sıgār u kibâr oldugı tahkîka irmişdür. Sultân-ı merkūm bir alay No[g]ay-ı gürûh-ı mekrûhıla ma'an bulunmak sebebiyle nuhûset ve şûmiyetleri anlara dahı te'sîr eyleyüp, min inda'llah bunca zahmet ve akabe-i belâya giriftâr olmasına bâ'is oldı.[355]

HİKÂYET: Sülâle-i Âl-i Osmân Ferîdûn-unvân Sultân Mehmed bin Murad Hân[356] aliyyü'r-rahmetü'l-gufrân zamân-ı şerîflerinde hicret-i nebiyyü'l-mükerrem *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellem* hazretlerinüñ sekiz yüz on sekiz[357] târîhînde diyâr-ı Kırım'da bundan mukaddem Venedik kâfiri yedindeñ Gedik Ahmed Paşa nâm bir dilîr, Kefe şehrin ve Mañkub hisârın feth ü teshîre çıkdugı vakt derûn-ı kal'adan ihrâc olunan esîr-i müslimîn, İslâmbol'a cerr içün gitmişler. Ol vaktde Kırım hânı merhûm Hâcı Giray Hân fevt olup, taht-ı saltanata iclâs oluncak veled-i reşîdi Menli[358] Giray Sultân'dan gayrı olmadugı hasebiyle ve sultân-ı mezbûr dahı bir tarîkıla kefere-i Firenk yedine esîr bulunması sebebiyle kavm-i Kırım umûm üzre arz u mahzar tahrîr eyleyüp, dârü's-saltanatü'l-aliyye, merhûm Sultân Mehemmed Hân hazretlerine âdem irsâl eyleyüp: "Hâliyâ pâdişâhımız fevt olup, bir ferzend ve pesendi kalup, ol dahı tâ'ife-i

---

[353] "Fakat bu, azîz ve hakîm olan Allah'ın takdiridir."
[354] "Bütün sohbetler iz bırakır, etkili olur."
[355] Çağdaş kronikler içerisinde Gazi Giray isyanını en teferruatlı anlatan kaynak *Târîh-i Mehmed Giray*'dır. Çağdaş Kırım tarihçilerinden olan Abdülgaffar Kırımî de bu olay hakkında önemli bilgiler vermekle birlikte, genel olarak olayları kısa bir şekilde anlatmayı tercih etmiştir. Ancak bu müellif, *Târîh-i Mehmed Giray*'da bulunmayan bazı bilgiler de vermektedir. Örneğin Nogay mirzalarından Carim Mirza, Devlet Giray'a bir mektup gönderip, affedilemelerini istemiştir ve eserde bu mektubun içeriği hakkında da bilgiler verilmektedir. Ancak Kırımî, Devlet Giray'ın, Gazi Giray'a affedildiği yönünde bir mektup yazdığından ise bahsetmez. Bk., *Umdetü't-Tevârîh,* s. 23-26. Halim Giray ise bu olayı *Umdetü't-Tevârîh*'den özetleyerek aktarmaktadır. Bk., *Gülbün-i Hânân*, s. 129-131. Tespit edebildiğimiz kadarıyla çağdaş Osmanlı müellifleri arasında bu olay hakkında en teferruatlı bilgiyi Uşşakizâde vermektedir. Bk., *Uşşâkizâde Târihi*, I, 450-453. Defterdar Mehmed ise isyanla ilgili bilgileri Uşşâkîzâde'den aktarmaktadır. Bk., *Zübde-i Vekayiât,* s. 702-705.
[356] Metinde sehven "Yıldırım Bayezid" yazılmıştır.
[357] Mehmed Giray, tarihi yanlış vermiştir. Gedik Ahmed Paşa'nın Kefe seferi 880 (1475)'dedir. Bk., Selahattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmetin Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, İstanbul 1999, s. 271-278; Danişmend, *Kronoloji*, I, 333-334.
[358] Metinde "Benli" olarak yazılmıştır, ama 104a'da "Menli" şeklinde yazılmıştır. Ayrıca müellifimiz Hacı Giray vefat ettiğinde Mengli Giray'dan başka taht adayı olmadığını söylemesine rağmen Mengli Giray, Nur-Devlet ile taht için mücadele etmek zorunda kalmıştır. Müellifimizin, Mengli Giray ve Fatih Sultan Mehmed arasındaki münasebetler; Kırım'ın Osmanlı tâbiyetine girmesi hakkında verdiği bilgilerin diğer kaynaklarla mukayese edilerek yapılmış bir değerlendirilmesi için bk., Halil İnalcık, " Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tâbiliğine Girmesi ve Ahidnâme Meselesi", *Belleten*, VIII/30, (Ankara 1944), 185-229.

Firenk keferesi yedinde esîr olmagıla vilâyet-i İslâm pâdişâhsız olmak mümkün olmadugı eclden Âsitâne-i sa'âdetiñize recâ olunur ki; şâh-zâdeñüziñ birin vilâyetimize pâdişâh nasb olunmak bâbında recâ vü niyâz **[103[b]]** olunur. Ahvâl-i pür-melâlimize merhamet buyurasız" minvâlince âdem irsâliyle arz u mahzar itmişler. Âsitâne-i hümâyûna nâmeleri vusûlünde bi'l-cümle erbâb-ı devlet, vükelâ-yı saltanat-ı nîk-himmet bu umûrı müşâvere üzre iken nâme getüren Tatarlarıñ ba'zı Kostantaniye esvâklarında seyrân u temâşâ eyleriken Kırım'dan gelen esîrler mâbeyninde bir tâze nevcivân müşâhede eyleyüp, hemân teşhîs eyledükleri gibi ayagına düşüp, feryâd ü figān eylediler: "Bire nedür aslı ve niçe işte bizim pâdişâh-zâdemiz Hâcı Giray Hân merhûmuñ sulb-ı kebîri Mengli Giray Sultân budur ve esîr olmuşdı. Hâliyâ halâs olmuş" didiler. Sultân Mehmed Hân hazretlerine kıssayı i'lâm ve ifâde eylediler. Pâdişâh-ı âli-câh ve bi'l-cümle nâs Hakk sübhânehu ve te'âlâ hazretlerinüñ hikmet-i garîbesine hayrân oldılar ve hudâvendigâr hazretleri kelâm-ı vird-i bârlarından kimseniñ nasîbin kimse almaz" cevâbın buyurmuşlar. Ale't-ta'cîl huzûr-ı hümâyûnlarına getürüp, şâhâne müzeyyen libâs ve hil'at-ı fâhire ile müstagrık eyledükden soñra mâbeynlerinde ahd ü mîsâk iderler ki: "Hilâf-ı şer'-i mutahhire biribirimize fırsat buldugımız takdîrce katl ve ziyân eylemiyelim. Her umûrda mu'âvenet üzre olup, imdâd-ı dîn, küffâr-ı bed-âyîn üzerine gazâlar eyleyüp, intikām alalım ve ba'de'l-yevm silsile-i tâhirleriñ benden bey'at eyleyüp, ibtidâen benim ismim hutbesinde yâd ve ba'de hân olan zî-şânı zikr ide. Bu şurût-ı kuyûd tarîkından dûr olmayup, tarafeynden mer'î oluna" deyü buyurduklarında hân dahı kabûl eyleyüp, dest-pûs-ı kâmkârıla me'nûs oldukdan soñra i'zâz u ikrâm ve **[104[a]]** tevkīr ü ihtirâm birle tug-ı pür-fürûg ve tabl-ı nakkāre, mehter ihsânıla vilâyet-i Kırım'a Mengli Giray Sultân[359] hân-ı zî-şân nasb olundı ve tarafeynüñ ahd-nâmeleri tahrîr olunup, bâbü's-sa'âdet ve'l-iclâl diyâr-ı Kırım'a irsâl olunmuşdur. Meşhûr müte'ârif el-gāzî ve'ş-şehîd Sahib Giray Hân-ı sa'îd merhûmuñ peder-i büzürg-vârı Mengli Giray Hân işte budur ki, tahrîr olundı.

Ahd-i mezkûr mürûr-ı zamânile mâbeynü'n-nâsda nisyân olmuşdur ve illâ pâdişâhân-ı zevî'l-ihtirâmlar katında meşhûr ve mübeyyendür. Anıñcün Gāzî Giray Sultân hilâf-ı mukannin zarar isâbet itmemişdür. Yohsa gayrı kimesneden ol vâdî-i mühlike idhâl olunan necât bulmuş *en-nâdiru ke'l-ma'dûm*[360] misâlindedür. Tevcîh-i

---

[359] Metinde "sultânı" şeklinde yazılmıştır.
[360] "Nadir olan şey yok gibidir."

sânî sa‘âdetli el-Hâc Selîm Giray hân-oglıdur. Bâ-husûs pederleri emekdâr-ı şehriyârân vükelâ-yı dövleden çerâg-ı bî-pâyân in‘âm u ihsân sâhibi pâdişâh-ı zî-şân, hân-ı alî-şân olmagın bi’l-külliye hâtır-ı şerîfin sıyâneten sultân-ı mezkûrı ol mahalle dahı te‘dîb içün idhâl olunması münâsibdür. [361] اللّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاء ve [362] يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ mazmûnuna nazar olunsa [363] فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيد *hayrihî ve şerrihî min Allahî te‘âlâ* mukadder-i ûlüyyesine havâle olunur. [364] وَلاَ رَطْبٍ وَلاَ يَابِسٍ إِلاَّ فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ muktezâsınca olacak olur, olması dahı mukadder olmuşdur. *Vallahu a‘lem bi’s-savâb*.[365] Netâyic-i kelîmât pür iber.

Pes Devlet Giray Hân-ı zî-şân, No[g]ay-ı bed-râydan kemâ-yenbagī ahz-ı intikām eyleyüp, No[g]ay hâlin vay eyledi. Şikârın almış şîr-vâr, bi’s-sa‘âdet ve’l-karâr diyâr-ı **[104^b]** Kırım’a azîmet buyurdılar ve sürûr-ı zevkıla ve mürûr-ı şevkıla tayy-yi merâhil ve kat‘-ı menâzil eyleyüp, emîn evkātdan bir mübârek sâ‘atde tahtgâh-ı hevâkīn-i Cengiziyân olan mahrûse-i Bagçe-sarây’a vusûl buldılar. Ve adl [ü] dâd-birle hükûmete meşgūl oldılar.

Bu tarafda pederleri el-Hâc Selîm Giray Hân, İslâmbol kurbunda vâkı‘ karye-i Kadı’da âlî sarâyları ve bir niçe yirde dahı çiftligi olup, mütekā‘id olmuşlar idi. Devâm-ı ömr-i devlet-i şehriyârî ev‘iyesiyle iştigāl üzre gâh sayd [ü] şikârile sahârâ cibâli seyrân ve gâhîce lu‘bet geştî-girân temâşâsına fikr-i ân zevk-i safâsıyla mukīm âsûde-hâl ve fârig-bâl olmuşlar iken rûzgâr rûzgâr elbetde cefâkâr olmagın [366] الدنيا سجن المؤمن و جنّة الكافر mazmûnı üzre ol hân-ı zî-şânuñ bir mikdâr tab‘ına muhâlif evzâ‘ ve etvâra sülûk eyledi ve ehl-i dilleri lisân-ı tagıla diledi. Pes Gāzî Giray Sultân, Kırım cânibinden firârile kavm-i No[g]ay arasına dâhil oldukda, taraf-ı şehriyârîden bir niçe def‘a[367] fermân irsâl olunup: “Bu tarafa gelesiz” deyü da‘vet olundukda itâ‘at itmediler. Bu kerre cümle vükelâ-yı düvel müşâvere kılup, Vezîr-i a‘zam Hüseyin Paşa hazretleri, Şeyhü’l-islâm sellemehü’s-selâm Feyzûllah eş-şehîd hazretlerine hitâben: “Hâliyâ Gāzî Giray pederleri el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerine hitâben cenâbuñuz tezkere-i şerîfiñüzile ifâde buyurduk. Belki bu fesâdı def‘ itmege anlar kādir olur idi. Ve siziñ

---

[361] “Allah ne dilerse yapar.” Âli İmrân, 3/40.
[362] “Şüphe yok ki, Allah ne isterse hükmeder.” el-Mâide, 5/1.
[363] “O, her dilediğini yapar.” el-Buruc, 85/16.
[364] “Hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir kitapta (Allah’ın bilgisi dâhilinde, Levh-i Mahfuz’da) olmasın.” el-Enam, 6/59.
[365] “Doğrusunu en iyi Allah bilir.”
[366] “Dünya müminin zindanı, kafirin cennetidir.” Müslim, 4-2272/2956; Tirmizi, 4-562/2324.
[367] Metinde “def‘an” şeklinde yazılmıştır.

tezkere-i şerîfiñüz redd olmaz ve kemâliyle sa'y iderler. Ne ihtimâl ki, pederlerinüñ emrine muhâlefet göstereler" deyüp, **[105ª]** bu müşâvere mûcibince Şeyhü'l-islâm Feyzûllah eş-şehîd sellemehü's-selâm tarafından el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerine tezkere tesvîd olundı ve derûnunda mefhûm-ı kelâm: "Hâliyâ Ak-kerman'da olan ogluñuz Gāzî Giray Sultân fiten ve fesâd semtine heves eylemişler. Hânedan-ı Âl-i Osmân'a sû'-i kasdı olanlarıñ ahvâlleri neye müncer oldugı ma'lûmuñuzdur. Me'mûl olan budur ki, mektûb tahrîriyle ol sevdâdan ve bî-fâ'ide gavgādan oglıñuz sultânı fârig iledesiz. Hıyânet tarîkīne sâlik olanlarıñ âkıbetleri hayr olmamışdur. Mülâhaza eyleyesiz" deyü buyurmuşlar ve illâ hilâf-ı kıyâsile mefhûm-ı muhâlife gitmişler. "Egerçi Gāzî Giray Sultân, el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerinüñ oglıdur, illâ ogıl ata sözin tutmamak mahall-i ta'accüb degildür ve niçe def'a vâkı' olmuşdur. Hazret-i Âdem nebî *salavâtu'llâhi alâ nebiyyinâ ve aleyh* zamânından mîrâsdur. Netekim, Kābil ve Hâbil hikâyesi meşhûrdur ve şâhân-ı selefden dahı çok işler zuhûra gelmişdür. Netekim Sultân Selîm[368] pederleri Süleymân Hân'ıla cidâli vâkı' olmuşdur. Ve şeyhü'l-islâm efendi hazretlerinüñ bu işler bi'l-cümle ma'lûmlarıyken hasbe'l-iktizâ vezîr-i nâmdârıñ kelâmını redd itmeyüp, bâ-husûs pâdişâh-ı âlî-vakār, Sultân Mustafâ Hân hazretlerinüñ kendüleri dahı: "Hâcemiziñ mektûb tahrîri münâsibdür" deyü sadr-ı âlî hazretlerine sifâriş buyurdukları mukarrer olmuşdur. [369] الناس علي دين ملوكهم mefhûmıyla emr-i âliyye imtisâl eylemek elbetde lâzım, belki umûr-ı ehemdür". Binâ'en-aleyh, zâlik şeyhü'l-islâm efendi dahı tezkere tahrîriyle el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerine irsâl eylediler. **[105ᵇ]** İnde'l-vusûl mefhûmı ma'lûmları oldukda, hân-ı alîşan hazretleri mahzûnü'l-kalb ve müte'essif künân bi-hasbe'l-zarûr mektûb tahrîriyle Gāzî Giray Sultân'a irsâl eylediler. Şerefü'l-vusûl hân hazretlerinüñ mektûbı kırâ'at olunup, mefhûmı ma'lûmları oldı. Lâkin ma'an bulunan müfsidân No[g]ay igvâsıyla bir vechile mesmû' olunmadı ve nasîhat-pezîr olmadugından ve andan el-Hâc Selîm Giray Hân-ı alî-şân dahı sözüyle münakkat olmadugın Âsitâne-i hümâyûna arz u i'lâm eylediler. Lâkin vükelâ-yı devlet kat'an i'timâd itmediler: "Ne mümkündür ki, pederinüñ kelâmını redd eyleye? Hemân murâdları bir imiş" deyüp, sû-i zann eylediler. Ol vakt içre sultân-ı sâmî-mekân Sultân Mustafâ Hân *halleda'llâhü mülkehû* hazretleri şehr-i İslâmbol'dan rıhlet buyurup, mahmiyye-i şehr-i Edrene'ye teşrîf buyurmuşlar idi. Hemân bedîhî bir hatt-ı hümâyûn

---

[368] Sultan Selim'den maksat II. Selim ise, bu padişah babası ile askerî bir mücadeleye girişmemiştir. Kanuni ile mücadele eden oğlu Şehzade Bayezid'dir. Şayet I. Selim kasdediliyorsa, bu padişahın babası ise II. Bayezid'dir.

[369] "İnsanlar meliklerinin dini üzeredirler." *Fethü'l-Bârî*, 7-151/2622.

tahrîriyle bir kapucıbaşı irsâl eylediler. El-Hâc Selîm Giray Hân-ı alî-şân cezîre-i Rodos'a nefy olunmak fermân olundı. Kapucıbaşı aga vusûlünde hân hazretleri ale't-ta'cîl Vezîr-i a'zam Hüseyin Paşa'ya âdem irsâl eyleyüp, ahvâli i'lâm eylediler. Sadr-ı âlî hazretleri İslâmbol'da idi. Pâdişâh-ı âlî-vakār hazretleri salt sebk-vâr Edrene'ye müteveccih olmuşlar idi. Hüseyin Paşa ale'l-fevr bir fermân tahrîriyle, kendü kapucıbaşılarından birisin irsâl eyleyüp: "Hân hazretleri bizimile müşerref olmadukça kaldırmayup, te'hîr eylesiz" deyü tenbîh olundı. El-kıssa, bir haftadan ziyâde meks olunup, sadr-ı âlî dahı hân hazretleriyle mülâkī olduklarında hatt-ı hümâyûnda vâkı' Rodos **[106[a]]** kelâmını Siroz'a tahvîl eylediler. Hân-ı alî-şân nâ-hakk yire ihtiyârlık âleminde azîm zahmet şed-rihal vâkı' oldı. [370] إنَّ اللّهَ مَعَ الصَّابِرِين mefhûmı üzre bi-hasbe'l-iktizâ rıhlet idüp, şehr-i Siroz'a müteveccih oldılar.[371] Orada efkârıla فَقُلْ حَسْبِيَ اللّهُ لا إلـهَ إلاّ هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ [372] muktezâsınca tevekkül-i Hakk eylediler.

Ba'dehû bir niçe günde şehr-i Siroz'a vusûl buldılar. Meger ol vilâyet, vakt-i yayda, havâsı gāyet issi ve sakīl olmagın bi'l-cümle nâs mâh-ı Temmuz'da yaylaga çıkmak mu'tâd-ı kadîmleri imiş. Fi'l-hakīka şehr-i Siroz'ıñ cânib-i şimâlisinde vâkı' bir kûh-ı ser-bülend yayla imiş ki, âb [u] havâsı mümkün ta'bîr degildür ve re's-i cebelde bir şehr-i azîm dahı bünyâd olunmuş. Mu'tâd-ı müstemirreleri ibtidâ bu Temmuz'da ol kûh-ı bülende urûc eyleyüp, mâh-ı Agustos mürûrına dek anda teneffüs ve ârâm iderlermiş. Aşagıda olan şehr içinde bulunan kimesne âfitâb-ı âlem-tâb-ı bî-şeb, mânend-i kebâb itmege karîb imiş ve harr u harr-ı şedîd tâkat-ı beşerden hâric merkezinde imiş, el-uhdetü ale'r-râvî.

Bâ-husûs sa'âdetli el-Hâc Selîm Giray Hân-ı alî-şân hazretletinüñ vücûd-ı şerîfleri alîl ü za'f hâlleri kemâlinde ve nâzîk-tab' ve neşv ü nemâları ekserîyâ diyâr-ı Kırım'dan hoş-âb ve hoş-havâ yerlerde nâz-perver oldukları mukarrer. Öyle vilâyetde bir vechile tahammül ve tâkat getürmeyecekleri mu'ayyen, ammâ ne çâre bi'l-iktizâ yaylak ta'bîr olunan kûhü'l-berze urûc itmeleri münâsib görüldi. El-kıssa, azîmet

---

[370] "Allah, sabredenlerle beraberdir." el-Bakara, 2/153.

[371] Uşşâkîzâde, Selim Giray'ın Siroz'a sürülmesini oğlu Devlet Giray'ın İstanbul'a babasının Silivri'de bulunmasının bazı söylentilere yol açtığı ve devletin güvenliğini tehlikeye soktuğu için daha emin bir yere yerleştirilmesini isteyen bir mektup göndermesine bağlamaktadır. Bk., *Uşşâkîzâde Târihi*, I, 453. Defterdar ise bu olayı Uşşâkîzâde'denin verdiği bilgilere dayanarak anlatmaktadır. Bk., *Zübde-i Vekayiât*, s. 705.

[372] "Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben ancak O'na tevekkül ettim. O, yüce Arş'ın sahibidir." et-Tevbe, 9/129.

buyurdılar ve bu abd-i pür-taksîr, hân hazretlerinüñ kendülerinden **[106ᵇ]** su'âl eyledim. Öyle buyurdılar ki: "Kasaba-i mezkûrda dörd gün istirâhat eyledük. Tevâbâtımızıñ bi'l-cümle misâl-i mâr derileri soyulup, harâret-i âfitâbdan nâçâr olduk. Yaylaka müteveccih eyledükde altı sâ'at mürûrıyla azîm zahmetile cebel-i mezkûra su'ûd müyesser olmuşdur" deyü nakl buyurdılar. El-kıssa, azîmet buyurduklarında umûmen a'yân-ı vilâyet istikbâlile gelüp, hân hazretlerine müşerref oldılar. İ'zâz u ikrâm birle kûhü'l-a'zamda vâkı' şehre nüzûl buyurdılar. Egerçi urûcunda zahmet mukarrer, lâkin yaylak-ı mezbûr mânend-i serr-i-nedîb etrâf u eknâfı şükûfe gûne-gûnıla müretteb lâle-zâr, her köşesinde andalîb zâr, âb-ı revânıla memlû bir vâdî-i ferah-fezâdur ki, mürgān-ı elvân lisân-ı hâliyle feryâd-nagme-künân, eşcâr-ı müsmire ve gayrı müsmire şecere-i tûbâ gibi kasr-ı mînâya ser çekmiş, acâyib hoş havâ ve gûşe-i tenhâ, ati'me-i nefîse bâd-ı havâ hân-ı zî-şân zevk ü safâda sâzendegân, hoş-hân, agāze-i hicâz ve gâh nidâ-yı pencgâh rast nagme-i dem-sâz idüp, gûş u hûşıla dem beste-i hayrân olmakda ve küllîce ulemâ efendiler ziyâretlerile mülâkī olup, bahs-i ulûm-ı mesâ'il-i fıkhıyye ifâdesiyle *Aleyküm bi-mücâleseti'l-ulemâi ve istimâi'l-hukemâi li-enn'allâhe yuhyî'l-kalbe'l-meyyite bi-nûri'l-ilmi ve'l-hikmeti ke-mâ yuhyî'l-arza'l-münbiti bi-mâi'l-metari*[373] mısdâk mûcebince bâ-husûs hukemâdan dahı eşbeh-i asr olanlarıñ bir niçesi hidmet-i şerîflerinde olmagın anlardan dahı küllî müstefîd[374] olup, zevk ü şevkıla sâkin oldılar.

[EL-HÂC ALİ AGA VE KAPLAN GİRAY SORUNU]

Ammâ bu tarafdan Devlet Giray Hân-ı âlî-şân hazretleri **[107ᵃ]** No[g]ay gamın def' ve Gāzî Giray Sultân'ı ref' eyleyüp, bi'l-cümle memleket kabza-i teshîrümdedür ümîdiyle taht-ı hükûmetinde: "Menem dîger nîst"[375] vâdîlerinde âlem-i zevkıla mesrûriken bi-hükmi'llâhi tebâreke ve te'âlâ, ser-fitne bir köşeden dahı baş kaldırup, sâbıkā pederleri sa'âdetli el-Hâc Selîm Giray Hân-ı alî-şân hazretlerinüñ kendü abd-i memlûkı olan ve istihdâmlarıyla kat'-ı mertebe ile hazînedârbaşılık mansıbına nâ'il olan el-Hâc Ali Aga, Devlet Giray Hân mahmiyye-i Edrene'de hân oldugı vakt el-Hâc Ali Aga'yı recâ eyledüklerinde anlar dahı virmedi. Ta'allül eyleyüp, ba'de fermânıla Ali Aga, Devlet Giray Hân hidmetine ta'yîn olundugı zikr-i sebkat itmişdür. Ve pederleri

[373] عليكم بمجالسة العلماء و استماع الحكماء لأن الله يحيي القلب الميت بنور العلم و الحكمة كما يحيي الارض المنبت بماء المطر
"Alimlerle oturup kalkmalı ve hikmet sahiplerine kulak vermelisiniz. Çünki Allah ölü kalbe ilim ve hikmetin nûruyla hayat verir, tıpkı verimli araziye yağmur suyuyla hayat verdiği gibi."

[374] Metinde sehven "müstefît" şeklinde yazılmıştır.

[375] "Benden başkası yok."

hâtır-mânde oldugı tevâtüre itmişdür. El-kıssa, kendülerine vezîr idüp, gitmişler idi. Ammâ el-Hâc Ali Aga'nıñ hemşîreleri, el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerinüñ odalıgı ya'nî lisân-ı Tatar'da beykçi idi ve anlardan Kablan Giray Sultân nâm bir veled-i reşîdleri vücûda gelmişdi. Agacası Devlet Giray Hân'ıla ma'an diyâr-ı Kırım'a gitmişler idi. Gāzî Giray Sultân mâbeyninde tarh oldukda el-Hâc Ali Aga, hân hazretlerine Kaplan Giray Sultân'ı bir kaç def'an nûreddîn olmak içün recâ eyledi. Devlet Giray Hân rızâ virmediler ve ma'kūl görmediler. Bâ'is bu idi ki, efvâh-ı nâsda mütevâtir ve şâyî' oldugı üzre: "Hân hazretlerinüñ emmi-zâdesi bir sultân dahı var idi ki, ismine İnâyet Giray Sultân dirler idi. Mezkûr Kaplan Giray'dan müsinn idi **[107b]** ve âb-ı kıdem-i Cengiziyân'da mukannen budur ki, hân-zâde bir hân-zâdeden bir gün, belki bir sâ'at ihtiyâr olur ise ol sinninde kihter olan sultân ol bihter olana kemâl tevkīr ü ta'zîm iderler. Her ne mahallde râst gelse dest-pûs ile müşrerref olurlar. Öyle âdet-i müstahsene-i kadîm mâbeynlerinde vukū' bulup, böyle nizâm [u] intizâm eylemişlerdür. Siyemmâ küçük karındaşına mansıb virildükde, büyük birâderi Kırım'dan rıhlet itmelidür. Devlet Giray Hân binâen-aleyh zâlik emmi-zâdesin asr-ı devletinde terk-i vatan itmesin revâ vü sezâ görmedigi ecilden Kaplan Giray'a nûreddînlik lâyık görmemişdi. Ammâ el-Hâc Ali Aga bir mu'ânid-gırrâ tab' harîf olmagın: "Elbetde sözimüz olsun. Olmaz ise ben dahı hidmet itmem" da'vâsıyla musir ü ilhâd tarîkına sâlik olup, her çend ki, ibrâm eyledi. Murâdı müyesser olmadı. Âkıbet-kâr Âsitâne-i devlet tarafından mukarrer-nâme ile kılıç, kaftânıla Kıbleli-zâde mîrâhûr-ı evvel aga irsâl olunmuşdı. Bir rûz Ak-kerman'da hân hazretleriyle mülâkī olup ve ma'iyeten Kırım diyârına gitmişler idi. Hân hazretleri, aga-yı mezbûra kemâl-i tevkīrıla altmış aded Çerâkesü'l-âsl esîrler ihsân buyurup, semmûr kürk giydürüp, kemâ-yenbagī mahmî ve mer'î ta'zîm ü tekrîmden soñra aga-yı mezkûr avdetlerine izn taleb eyledügi vakt hân hazretlerinden recâ idüp: "Pâdişâhımdan niyâz olunur ki, Kaplan Giray Sultân birâderlerin nûreddînlik **[108a]** hidmetin tevcîh ve ihsân buyurmañuzı, bu bendeñüze niyâz-mend olmarıyla sa'âdetli hân efendimizden recâ iderim" deyüp, hânıñ dâmenin pûs eyledi. Hân hazretleri dahı bi'z-zârûrî def'-i meclis şeklinde ve aga-yı mezbûrıñ sıyânet-i hâtırıçün: "İnşâ'allâhü'r-rahmân idelim" deyü buyurdukda, tekrâr dest-pûs–ı şerîfleriyle müşerref olup, devlet tarafına avdet ve müteveccih oldılar. Meger bu ikdâm-ı tâmıla recâya bâ'is, el-Hâc Ali Aga sâbıkda hân hazretlerine bir niçe def'a Kaplan Giray, nûreddîn olmasına recâ eyler, bir vechile kābil-i imkân husûl recâ müyesser olmadugı ecilden mîrâhûr aga hâmîligi birle aga-yı mezbûra ilticâ ve recâ ider: "Hâliyâ

hân hazretlerinüñ misâfiri ve pâdişâh-ı Âl-i Osmân *huld-ı mülkehû* hazretlerinüñ aga-yı âlî-kadrisiz. Bir vechile recâñuz redd olmaz" deyüp, ahvâli i'lâm eyler. Mîrâhûr-ı evvel aga dahı mühri hâtır-ı hân hazretlerinden recâ eyler. Ammâ derd-mend, ol recâ sebebiyle bâ'is-i fitne oldıñ deyü der-i devlete vusûlünde katl olundı.

El-kıssa aga gitdükden soñra Devlet Giray Hân, el-Hâc Ali Aga'yı huzûrına da'vet eyleyüp ve : " Hülle-i ûlâdan bire mel'ûn ! Sen beni şeytân-ı aliyyü'l-la'ne gibi igvâ ile pederim el-Hâc Selîm Giray Hân hazretleri bir veliyu'llâh mertebesinde pâdişâhıñ inkisâr-ı kalbin ahz itmege sebeb oldıñ. Devletimiz asrında senüñ münâfakatıñ ile Âsitâne-i aliyye'den pederimize ne gün sitem oldıysa bizden bilindi ve ihtiyârlık eyyâmında şeddü'l-rihale bâ'is oldıñ. Ba'dehû Gāzî Giray karındaşımızı dahı tahrîk eyleyüp, bunca gavgāya sebeb ve sultâna musîbet **[108^{b}]** ugrayup, mâbeynimizde alâ rûzı'l-kıyâm adâvet-i küllî ve tefrîk hâsıl itmege bâdî sensin. Bundan kat'-ı nazar küçük karındaşımızı dahı ızlâla sa'y idersin. Hemân zimmetüñde olan muhâsebâtıñı gör. Ba'dehû senüñle dahı işim vardur" deyüp, gazabıla huzûrundan def' itdiler. Meger el-Hâc Ali Aga'nıñ dahı derûnuna havf müstevlî olmuş imiş. *El-hâ'inü hâifâ'*[376]. Emr efendimiziñ deyüp, taşra oldı. Efvâh-ı nâsda Kaplan Giray, nûreddîn olmaga el-Hâc Ali böyle ikdâme sebeb: "Mutlak Devlet Giray Hân'a sû'ikasdı vardur" şübhesi şâyî' idi. Muhassal-ı kelâm el-Hâc Ali Aga ol şeb hânesine vusûlünde Kaplan Giray Sultân'a dahı ahbâr idüp: "Sâ'at leyl dördde iken yanında bulunan getürmede hafîf, bahâda sakīl sîm [ü] zîrr ve cevher kısmından dermiyân eyleyüp, yügrük esb-i sabâ-reftârlara süvâr olup, kandasın kal'a-i Kefe deyü firâr ve agyâr [u] tarrâr-vâr dîdeden nihân olup, gitdiler.[377]

BEYT

Firâr iden karâr itmez
Karâr iden firâr itmez
Mahallinde firâr iden karârında karâr itmez

---

[376] Bk., dipnot no:92.

[377] Halim Giray, Kaplan Giray ile Devlet Giray'ın arasının bozulmasını Kaplan Giray'ın, Devlet Giray'ı büyütmüş olan Belsini kabilesini ağır bir şekilde cezalandırmasına bağlamaktadır. Devlet Giray, Kaplan Giray'dan bunun intikamını almak istemiş ve bunun üzerine Kaplan Giray önce Kefe, daha sonra da İstanbul'a kaçmıştır. Yazar, bu olayı Seyyid Mehmed Rıza'nın *es-Seb'u's-Seyyâr* adlı eserindeki bilgilere dayanarak anlatmaktadır. Bk., *Gülbün-i Hânân*, s. 130-131.

mefhûmunca pür bâl açmış akāb-vâr kanat büküp, gitdiler. Sâʻat leyl-i tokuza vardukda hân hazretlerine haber olup: "Hâliyâ vezîriñüz ile birâderiñüz ittifâken firârı ihtiyâr itdiler" deyince hemân ardlarından sekbân bölükbaşıları taʻyîn olunup, kalʻa-i Kefe'ye varunca kodılar yetişmediler. El-Hâc Ali Aga ve Kaplan Giray Sultân Kefe'ye girüp sâkin oldılar. Hân hazretleri, kalgaları olan Saʻâdet Giray Sultân dahı taʻyîn **[109[a]]** eylemiş idi. Kalga sultân dahı kalʻa-i Kefe'ye varunca yetişdükde hân hazretlerine iʻlâm eylediler. Hân dahı Kefe paşasına ve Kefe kadısı-efendiye mekâtib tahrîriyle âdem irsâl eyleyüp, mefhûmunda: "Elbet de el-Hâc Ali hıyânet ile firâr itmişdür ve sultân dahı aña tâbiʻ olmuşdur. İkisin maʻan tarafumuza irsâl eylesiz" didükde el-Hâc Ali çünki hândan böyle ikdâm müşâhede kıldukda hemân Kefe'de vâkıʻyeñiçeri ocagına cân atup, düşdiler ve Kefe müftisi efendiye ve paşaya azîm tazarruʻ ve niyâz ile: "Hâliyâ bir zaʻîf mürd mikdâr cânumuzı size sıgına geldük. Bizi hâna virmekden, kendüñüz katl eylen" deyüp, nâliş ü zârîler kıldılar. Anlar dahı gayret[e] gelüp: "Elem çekmeñ. Bu kalʻa pâdişâhıñdur ve bizler aña mahkûm olmuşızdur. Biz sag iken sizleri hân alamaz" didiler ve devlet Giray Hân'dan gelen kimesneye cevâb virüp: "Hâliyâ bu kalʻa pâdişâh-ı rû-yı zemînüñ tasarrufundadur ve yeñiçeri kulları ve ocak agaları ve cümle ulemâ vü sulehâ râzı degildür ki, bize gelen kimesneyi tutup, virmek lâyık-ı mürüvvet degildür ve ırz-ı pâdişâhîdür, zâr-ı gîryân ele virile. Lâkin mücrim-i mezbûrları bir sefîneye tahmîl olunur ve pâdişâh-ı âlem-penâh dergâhına irsâl idelim. Eger recâları varısa pâdişâh-ı Ferîdûn-unvândan arz ve iltimâs ider ve illâ cebren almak murâd iderler ise cümlemiz kırılmayınca virmeyüz" deyü cevâb virüp, yolladılar ve nâme tahrîr ile gelen âdeme haberi iʻlâm eylediler.

Bâʻdehû kavl-i mezkûr üzre Kaplan Giray'ı ve el-Hâc Ali'yi bir sefîneye bindürüp, **[109[b]]** der-i devlete irsâl eylediler. Bir niçe gün Bahr-i Siyâh'da beyne'l-emvâc sergerdân olup, âkıbet İslâmbol Bogazı'ndan mürûr ile şehr-i Kostantaniye'[ye] vusûl bulup, temur bırakdılar. Herkes şâd u hürrem selâmet hâle şükr ile senâ dem be-dem dilde tekrâr eyledükden soñra hemân el-Hâc Ali gine yeñiçeri ocagına varup düşdiler. Ol mahallde İslâmbol kā'imakamı olan feyz-i mükerrem Osmân Paşa[378] idi. Mesmûʻı oldukda Kaplan Giray Sultân'ı sarâyına getürüp, azîm tevkīr eyledi. Baʻde'l ziyâfe at bindürüp, kürk giydirdi ve kendü sarâyında bir oda taʻyîn ve hidmetkâr ile ve bi'l-cümle levâzımâtın tertîb eylediler. Osmân Paşa hakk-ı nân-ı nemege riʻâyet eyledi.

[378] Burada kasdedilen kişi Küçük Osman Paşa'dır. Bk., *Sicill-i Osmânî*, IV, 1039.

Bu dahı şevketlü el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerinüñ Çerkes kölelerinden Âl-i Osmân'a hediyye irsâl eyledügi çıragı idi. Anıñçün Kaplan Giray'ıñ tevkīründe taksîrât itmege sa'y itmişdür. Muhassal-ı kelâm vukū'ü'l-hâl mahmiyye-i Edrene'de Âsitâne-i cihân-bâni Osmân Paşa arz u i'lâm eyledi. Ammâ bu tarafdan Devlet Giray Hân dahı der-i devlete arz [u] tahrîr ile âdem irsâl eyleyüp, mefhûmunda: "Hâliyâ hidmetimizde vezîrimiz olan el-Hâc Ali hıyâneti zuhûr idüp, taraf-ı şehriyârîye ilticâ ve firâr itmişdür ve birâderimiz Kaplan Giray'ı dahı izlâl ve tahrîk itmiş ve getürmişdür. Ve zimmetü'l-zemimesinde vâkı' muhâsebâtumuz görülmeyüp ve niçe umûrumuza müte'allik musâlih-i müzlimîn mechûl ve mu'attal kalmag ile niyâzdur ki, el-Hâc Ali 'yi tarafumuza irsâl buyurıla" mefhûmunu ifâde eylerler. Ba'zı vükelâ-yı düvel **[110a]** el-Hâc Ali'ye sâhib çıkmak hân hazretlerine irsâl olunmakdan men' eylediler ve bir fermân ile el-Hâc Ali Aga'yı İlmiye adasına nefy eylediler ve Kaplan Giray Sultân'ı dahı Bahrü'l-Ummân ya'nî Bogaz Hisârı'na nefy olunup, Devlet Giray Hân'a vukū' üzre i'lâm eylediler ve ol senede el-Hâc Selîm Giray Hân hazretleri şehr-i Siroz'dan ıtlâk olunmaga hükm-i hümâyûn sâdır olmagıla taraf-ı mîrîden sirem arabaları ve üşter ve esterler ta'yîn olunup, kasaba-i Yanbolı kurbunda vâkı' sâbıkā pederleri, merhûm, cennet-mekân Bahâdır Giray Hân hazretlerinüñ ocagı karye-i Fınduklı nâm mahallde vâkı' çiftlige ve karye-i mezkûr ve Yanbolı kendülerine hâs olmagıla ol mahalle irsâl olundı. Sa'âdet ve devlet birle gelüp sâkin oldılar, sene 1113, sâlis aşere ve mi'e ve elfde vukū' buldı. Hân-ı zî-şân derûn-ı saf ile devâm-ı ömr-i devlet-i pâdişâhî ve zillu'llâhi şehinşâhî du'âsıyla müdâvîm oldılar.

[EL-HÂC SELÎM GİRAY'IN HASTALIĞI]

Bu esnâda bi-emri'llâhi tebârek ve te'âlâ el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerinüñ zücâc-ı mizâcı münkesir olup, yevmen fe-yevmen maraz müşted oldukda âkıbet Devlet-i Âliyye'den tabîb recâsıyla mektûb irsâl eylediler. Taraf-ı şehriyârîden Koyun-oglı nâm bir Firenk Yahûdîsi irsâl eylediler. Hân hazretleri za'îfü'l-hâl olup, marazı dahı nikrîs oldugı mu'ayyen oldı. Tabîb-i mezkûr tedâviyle mukayyed oldı. Ammâ üç ay mikdâr-ı zamân mu'âlece eyleyüp, kat'an eser-i ilâc zâhir olmadı ve hekîmleriñ **[110b]** cehline haml olundı ve iştidâd-ı emrâzdan gayrı fâ'ide zâhir olmayup, âhirü'l-emr: "Bu karye havâsı gāyet sakīl-dânî galîzdür. Anıñçün edviyyeniñ te'sîri zuhûr itmez ve ilâcdan

fâ'ide hâsıl olmaz" deyüp, havâya isnâd eylediler. Ve "Elbetde bir hoş havâ ve âb mekâna teferrüc tarîkıyla tebdîl-i havâ buyurmalısız" deyüp, tahrîke başladılar. Amma el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerinüñ marazı nikrisden istikā-i tabile tebdîl olup, bir mertebede şişüp, za'îfü'l-hâl olmuşlar idi ki, bir tarafdan bir tarafa harekete mecâli olmadugından hüddâm ve cevârîler döndirüp, hareket eyler idi ve sinn-i şerîfleri hod yetmiş seneye karîb olmuşdı. Ammâ kavl-i hükemâya gāyet i'tibârları hasebiyle ol Yahûdî mel'ûnlarınuñ kavliyle âmil olmaga râzı oldılar. Hemân mu'accelen karye-i Fınduklı'dan azîmet buyurup, araba ve koçular ve tahtü'l-revânlar hâzır oldukda lâkin hân hazretlerinüñ bir vechile za'afı kemâlde ki, koçu ve tahtü'l-revâne tahammülü olmadugı eclden tâbûtü'ş-şekl bir sandûk ihdâs eylediler. Çâr köşesine kullâblar[379] bend olunup, bunca huddâm ve tevâbi'leri boyunları üzerine tahmîl idüp, kadem be-kadem hân hazretlerin karye-i Fınduklı'dan kazâ-i Yanbolı'ya tâbi' Cagırgan nâm karyede sâbıku'z-zikr merhûm Sa'âdet Giray Hân çiftligi olan mahalle gelince piyâde omuzları üzre getürdiler. Çiftlik-i mezkûrda konup, sâkin oldılar. Beş gün mikdârı temekkün olup, hakīkat tebdîl-i **[111[a]]** havâdan bir cüz'î istirâhat müşâhede olundı. Lâkin sevdâları dahı gālib olmagın andan dahı rıhlet idüp, kasaba-i Yanbolı kurbunda cisr-i Karguna'da meşâyih-i izâmdan zübdetü'l-muhakkıkīn Şeyh Ahmed Efendi Celvetî tarîkınıñ âb-ı reviyyi ve eşbehi bir vücûd-ı mükerrem, zâhir ve bâtında âlim ve ulûm-ı şettâda kâmil [ü] mâhir, sâhib-i nefes ve zarîf-bûü'l-heves bir kimesne olmagın nehr-i Tunca üzerinde bir nâ'ûre-i bülend ya'nî su çevürür dolâb-ı bî-mânend îcâd eyleyüp, bosâtîn-i nâsı ol sâkıyyeden hâsıl olan mâ'-i mübârekile iki üç kıt'a bostân sulañup, bostâniye kısmet olunur idi. Ve âcibü's-seyr mevzi' lâ-mekînü't-ta'bîr idi. Andan kat'-ı nazar ol dolâb-ı bî-devâbbıñ meyânında vâkı' olan mîle üstâdâna bir niçe çarh dahı vaz' eyleyüp, bir göz esbâb-ı dakīk dahı vukū' bulmuşdı. Hem nâ'ûre cevâlân idüp, mâ-i revân nehr-i Tunca'dan ihrâc eyler ve esbâb-ı dakīk dahı ma'iyyetiyle devr eyleyüp, dâneyi kendüsi harc ider. Netîce biri hâsıl ve birisi mahsûl olmuş gûyâ kerâmet ile bünyâd olmuş bir garîbü'ş-şekl te'lîf itmişler idi ve nihâyetinde bir azîm bagçe-i elvân, secere-yi müsemmere ve bostân hod kezâlik ve bir hoşça kābil süknâ köşk dahı bünyâd buyurup, ba'zı yârân-ı safâ teferrüc tarîkıyla varup, ziyâretlerinde def'-i gam pür-melâl müyesser olur idi.

---

[379] Metinde "kūllâb" şeklinde yazılmıştır.

El-kıssa, hân hazretlerine mahall-i mezkûrı ba‘zı nüdemâ ta‘rîf eyledüklerinde[380]: “Efendimiz eglenecek bir hûb makāmdur” deyü tahrîk **[111b]** eylemişler idi. Karye-i Cagırgan’dan dahı azîmet buyurup, mahall-i Musufe vusûl buldılar ve hayme ve sâyebânlar kurulup, ol makāmda on beş gün mikdâr-ı zamân tebdîl-i havâ ve tashîh-i mizâc ümîdiyle ârâm olundı. İllet-i mezkûr kat‘an zâ’il olmadı. Andan dahı rıhlet olunup, kasaba-i İslimye fevkında vâkı‘ kûh-ı bülend-unvânıñ zirve-i a‘lâsında Kuş-bınâr dimekile ma‘rûf ve eşher bir mâ-i latîf ki, misâl-i ayn-ı hayâtdan nişân virür, ol mekân-ı vâlayı hân-ı zî-şân hazretlerine vasf eylediler. Hemân sıhhat ümîdiyle: “Elbetde giderim” didiler. Netekim ne kadar kim tevâbâtı men‘i tarafına sâlik olup: “Sa‘abdır, yollarında araba ve koçu yürümek mümkün olmaz. Sengistân, zayyık tarîk imiş ve ubûrı kabil degildür” didükce hân hazretleri dahı ziyâde harîs ve ikdâmıla: “ Elbetde giderim ve **وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا**[381] mefhûmı ifâde iderler idi. Âkıbet nâçâr yigirmi mikdârı araba-i câmûs tedârik olunup ve hân hazretlerine dörd esb-i kavî koşulmuş. Metîn bir kocı hâzır olup, müteveccih oldılar. Âheste âheste kasaba-i İslimye cânibine niyyet, yaylak-ı Kuş-bınâr **وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا**[382] hükmiyle âmil olup, *ve yettehizûne mine’s-sahârî kūtâ* ehliyle mu‘âmil oldılar. Ol vaktlerde ki, Fınduklı’dan irtihâl olundı. Vezîr-i a‘zam, nizâmü’l-âlem Hüseyin Paşa hazretlerinden iki def‘a hân hazretlerinüñ hâtırın tefahhusan hazînedârı olan Mehmed Aga ve bir dahı Karakulak Ahmed Aga’yı irsâl buyurdılar ve biñer altun **[112a]** dahı harclık irsâl buyurmuşlar idi ve pâdişâh-ı âlem-penâh Sultân Mustafâ Hân hazretleri dahı biñ seksen sürh-i meskûk ve bir semmûr kürk ihsân buyurup, hân hazretlerinüñ hâtırların su’âl iderler idi. Elbetde her geldükçe biñ altun harclık gelmesi mukarrer idi. Hân hazretleri arz-ı hâl eyleyüp, gelen âdemile sâhib-i devlete niyâz iderler ki: “Hâlâ ahvâl-i pür-melâlimize terahhum buyursunlar. Za‘fım hod kemâlde ömrim âhire irmüş görünür. Bu illetden halâs ve necât ümîdim yok. Eltâf-ı keremlerinden recâ olunur ki, bârî oglumuz Kaplan Giray Sultân’ı Seddü’l-Bahr’dan ıtlâk buyurıla. Fevt eylerisem beni defn eyleye” deyü mektûb tahrîriyle niyâz eylemişler. Sadr-ı âlî huzûrına vusûlünde hemân aceleten emr-i şerîf tahrîr ve ıtlâk-ı Kaplan Giray içün âdem ta‘yîn eylediler. Ale’l-fevr menzîliyle Kaplan Giray’ı getürdüp, pederleri el-Hâc Selîm Giray Hân tarafına irsâl olundı. Anlar dahı sür‘atile gelüp vusûl bulmuşlar idi. Hulâsa-i kelâm kasaba-i Yanbolı’da mahal-i mezkûrdan irtihâl eyledükden soñra kasaba-i İslimye’ye tâbi‘ Çubuklı nâm karye kurbuna nüzûl

[380] Metinde “eyledükdüklerinde” şeklinde yazılmıştır.
[381] “Onu yüce bir makama yücelttik.” Meryem, 19/54.
[382] “Dağlardan evler yontuyorsunuz.” el-A‘raf, 7/74.

buyurup, bir gice anda sâkin olundı. İrtesi ale's-seher rıhlet buyurup, kasaba-i İslimye'ye vusûlünde bi'l-cümle a'yân-ı vilâyet, kādı ve şeyh istikbâl eylediler. Mu'azzez ü mükerrem kasaba-i mezkûr kurbunda Dolablarderesi nâm menzile teşrîf buyurdılar. İrtesi ale's-sabâh **[112^{b}]** menzil-i mezbûrdan rıhlet eyleyüp, azm-i Kuş-bınâr'ı deyüp, teveccüh eylediler. Hâh-nâ-hâh altı sâ'atde tarîk-i ba'îdden re's-i cebele urûc buyurdılar. Azîm sâyebânlar ve çâdır ve evliyeler kuruldı ve hân hazretlerine bınâr-ı mezkûrıñ üzerinde bir köşk ihdâs olunup, hattâ koçusın tekerleklerinden çıkarup, ol mevzi' üzre konulmuş. Bu abd-i pür-taksîr Mehmed Giray-ı hakīr dahı irtesi azîmet eyledim. Ser-i cebele vusûl bulduk. Hakīkatü'l-hâl bir vâdî-i cennet misâldür ki, eşcâr u vâlâsı مِّن سُندُسٍ *huzrân âvâz,* her zîbâsı elvân atlâs إِستَبْرَقٍ[383] müşâhede olunur bir makām-ı ferah-fezâ-yı kulûbdür ki , [384] ادْخُلُوهَا بِسَلاَمٍ آمِنِين zirve-i a'lâsında nümâyândur. Hân-ı zî-şân hazretleri ol makāmda bir ma'hûd üzre istirâhat eyleyüp, harem-i hümâyûnlarıyla üç gün sâkin olundı ve dördüñci gün havânıñ bürûdetinden tabî'atlarına sıklet hâsıl olup, menzil-i mezkûrdan irtihâl ve avdet buyurdılar. Ve kasaba-i İslimye kurbunda vâkı' Esyablar karyesine nüzûl buyurdılar. Sene 1114, erba' aşere ve mi'e ve elf mine'l-izzeti ve'şşerefi fî şehr-i rebî'ü'l-âhir, mâh-ı Agustos'uñ on tokuzunda re's-i cebelden nâzil oldılar ve kasaba-i İslimye kurbundan dahı irtihâl buyurup, Zagra karyelerinden Kızılcıklı nâm karye bınârına nüzûl eyleyüp, on gün mikdârı sâkin oldukdan soñra âkıbetü'l-emr gine Fınduklı karyesine teşrîf ile vusûl ve sâkin olundı. Lâkin maraz [u] illeti kat'an **[113^{a}]** zâ'il olmayup, belki izdiyâd bulmuşdur. Fî zamânınâ tabîb, hâzîk olmadugı nümâyân oldı. Dörd ay mikdârı zamân ilâc eyleyüp, kat'an nef'î müşâhede olunmamışdur. Hemân itlâf-ı mâldan gayrısı görülmemişdür. Hakk sübhânehu ve te'âlâ, tabîb-i câhilden cemî' müslimîni hıfz eyleye! *Bi minhî ve keremihî.*

---

[383] Metinde Kur'an ayetine atıf yapılmaktadır. Sündüs, istebrâk (ince ve kalın ipekler). Bk., el-Kefh, 18/31; ed-Duhan, 44/53; el-İnsan, 76/21.
[384] "Onlara, "Girin oraya esenlikle, güven içinde" denilir." el-Hicr, 15/46.

HİKÂYET-İ SADR-I ÂLÎ HÜSEYİN PAŞA, *rahmetu'llâhi aleyh.*

Bi-emri'llâhi te'âlâ vezîr-i âsaf-şiyem Hüseyin Paşa-yı mükerrem dahı şikest-i mizâc olup, yevmen fe-yevmen elemi veca'yi izdiyâdıla mesâlih-i müslimîn dîvân olunmadugı ecilden mu'attal kalmagıla bi'l-âhire pâdişâh-ı âlî-tebâr hazretleri mühr-i sadâreti Hüseyin Paşa'dan ahz u kazb buyurup, azl olundı ve mahrûse-i Kostantaniye kurbunda vâkı' çiftliginde mütemekkin olmak üzre izn-i hümâyûnları vukū' buldı ve Hüseyin Paşa dahı çiftligine müteveccih oldukda şehr-i Edrene'de vâkı' esvâklardan halk-ı âlem du'âlar eyleyüp: "Ugrıñ hayr olsun devletlü ! Biz senden şâkiriz. Allahü te'âlâ dahı âkıbetüñ hayr eyleye. Encâm müyesser idüp, senden râzı ola" didiler ve hayli kimesneler müte'essif olup: "Hayfâ ki, böyle bir âdil[385] vezîr çok devrde ele girmez" didiler. El-kıssa-i pür-hisse Hüseyin Paşa hazretleri çiftligi olan mevzi'e vusûl buldukda maraz-ı veca'yi izdiyâdıla ilâc-ı tabîbden kat'an fâ'ide olmayup, âhirü'l-emr hâtif-i gaybdan gûş-ı cânına كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ [386] sadâları zâhir u bâhir oldukda **ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً** [387] emrin istimâ'ıyla mürg-i cândan, kafes-i tenden tayrân idüp, câm-ı ecel cür'asın ayn-ı vâhidde **[113b]** nûş idüp, bî-dest ve bî-zebân medhûş olup إِنَّا لِلّهِ وَإِنَّـا إِلَيْهِ رَاجِعونَ [388] emrin lisân-ı hâlile beyân eylediler, *rahmetu'llâhi te'âlâ aleyh.* Bir vezîr-i sâhib-i tedbîr idi. Bi-emri'llâhi te'âlâ bahtı güşâd olmagıla herc ü merc, perîşân hâl olan âleme nizâm buldırup, ke'en bir gavgāyı def' eyleyüp, mebde'lerin nâ'im eylemişdi. Vakt-i asrında halk-ı âlem râhat buldılar. Hakk te'âlâ taksîrâtın afv eyleye, âmîn!

BEYT

Kesen her hükmi çün tîg-i kazâdur
Siper def'ine ol ceng rızâdur

Pes takdîr-i Rabbânî birle Hüseyin Paşa merhûm oldı, *rahmetu'llâhi aleyh.* Lâkin devvâr-ı felek fitnesi nâ'im idi, bîdâr oldı ve merhûmuñ hazînedârlıgından çıkan sâbıku'z-zikr Mehmed Aga'yı getürüp, zindâna habs eylediler. Azîm hakāretler ve şikenceler eylediler. Biñ kîse guruş taleb olundı. Bi'l-cümle mâlın fürûht itdirüp, zabt

---

385 Metinde sehven "âdîl" şeklinde yazılmıştır.
386 "Her nefis ölümü tadacaktır." el-Enbiya, 21/35.
387 "Sen O'ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön!" el-Fecr, 89/28.
388 "Biz Allah'ınız ve nihayet O'na döneceğiz." el-Bakara, 2/156.

olundukdan soñra kāni‘ olunmadı. Âkıbet-kâr Kanlı-kuyu nâm mahall esfelü’s-sâfilîne idhâl olunup, üç ay mikdârı zamân ol hafîr-i cahîmde karâr itdirdiler. Kimesne merhâmet eylemedi. Âkıbet ihrâc olunup, bir sene mikdârı vakt göz habsiyle gezdürdiler. Hattâ Sultân Mustafâ Hân culûsunda halâs oldı.[389]

HİKÂYET-İ DALTABAN MUSTAFÂ PAŞA.

Mûmâ-ileyh Abdûllah evlâdı olup, Sırbü’l-asl olmagın Âsitâne-i devletde Kara İbrahim Paşa merhûma intisâb eyleyüp, çâdır mehterligi hidmetinde neşv ü nemâ hâsıl eyleyüp, ba‘de yeñiçeri ocagına duhûl eyledi. **[114ª]** Sümme[390] serden-geçdi agası olmagıla haylice nîk-nâm tahsîl eyledi. Ba‘dehû bir tarîk ile cebecibaşı oldı. Soñra yeñiçeri agalıgı rütbesine nâ’il oldı. Ba‘dehû üç tûg vezâretile ihsân olunup, Anatolı mansıblarında ve Rûm-eli menâsıbında Bosna-sarâyı ve Sofya tevcîh olundukdan soñra eyâlet-i Bagdâd-ı behişt-âbâd ihsân olundı. Ba‘de’t- tasarruf Basra üzerine varup, tâ’ife-i Urbân’dan kal‘a-i Basra’yı feth idüp, bir hayli nîk-nâm tahsîl eyledi. Şehyü’l-İslâm el-merhûm Feyzullâh-ı eş-şehîd Efendi sellema’llahü te‘âlâ hazretlerinüñ himâyeti sebebiyle Hüseyin Paşa-i merhûm azlinden soñra mu‘accelen âdem ve hatt-ı hümâyûn irsâliyle Bagdâd’dan der-i Devlet-i Âsitâne’ye getürilüp, sadâret-i uzmâ makāmı mührile teslîm ve ihsân u in‘âm olundı. Ammâ kendü zâtında nefsine bahâdır kimesne oldugı muhakkak. Lâkin cehl-i mürekkeb olmagıla her işinde hiffet ü acûl oldugı müşâhede olunmuşdur. Netîce-i behîce pesendîde-i ukalâ olamadı. Çünki Daltaban Mustafâ Paşa sadr-ı âliyye nâ’il olundı. İbtidâen şehr-i Edrene’de millet-i nasârâdan ne kadar zımmî kefere varısa bi’l-cümle yasak eyleyüp, siyâh kalpak ve kara esvâb ve kırmuzı babuç giyeler ve hammâma vardukda ayaklarına dogan zili takup, mü’minîn ve mü’mineler mâbeyninde temiz ve ma‘lûm olunmak içün fermân eyledi. Fil-vâkı‘

---

[389] Mehmed Giray, burada Defterdar Mehmed Ağa olayını karıştırmıştır. Öncelikle Mehmed Ağa zaten II. Mustafa dönemi defterdarlarındandır ve müellifimizin, onun padişahın cülusunda serbest bırakıldığını belirtmesi yanlıştır. Çağdaş Osmanlı kaynaklarından *Zübde-i Vekayiât*, s. 738’da Mehmed Ağa’nın hapis macerası daha farklı anlatılmaktadır. Bu kaynaktan öğrendiğimize göre Mehmed Ağa, Amcazâde Hüseyin Paşa’nın sadrazamlığı döneminde yaptığı harcamalarla göze batmış ve bu sadrazamın azlinden sonra takibata alınmıştır. Mehmed Ağa’nın malı müsadere edilmiş, ama yapılan hesaplamalar sonunda fazla bir servete sahip olmadığı anlaşılmıştır. Buna rağmen serbest kalmak için Hazine’ye 400 kese akçe vermesi şartı konulmuştur. Mehmed Ağa’nın ise bu meblağı ödeyecek kadar parası olmadığı için tekrar hapse atılmış ve ancak Râmî Mehmed Paşa’nın sadareti döneminde hapisten çıkabilmiştir.

[390] “sümme” kelimesi metinde mükerrer yazılmıştır.

melâʻîn-i hâsirîn Edrene keferesi teşhîs olunmakdan kalmışlar idi. Bu tedbîri beyne'n-nâs mergûb ve müstahsen görüldi.

Ammâ bu vakt içre diyâr-ı Kırım'dan Devlet Giray Hân hazretlerinden arz ve Kırım kavmi mahzarıyla Şîrîn mirzâlarından **[114b]** ve boy beglerinden birer âdem ve ulemâ-i e'immeden dahı vekîlen bir âlim efendi otuz mikdârı âdemiyle gelüp, şehr-i Edrene'ye vusûl buldılar. Konak taʻyîn olundı. Baʻdehû Sadr-ı âlî Daltaban Mustafâ Paşa'ya mülâkī oldukda arz u mahzarları kırâ'at olunup, mefhûmunda: "Hâlâ Moskov keferesi *katlihima'llâhü ecmaʻîn* gelüp vilâyetimiz kurbunda on iki sâʻât mikdârı mahalle bir kalʻa-i cedîd ihdâs eyledi ki, hâliyâ bizim hayvânâtımız mezraʻsıdur. Mikdâr-ı kalʻa-i mezkûr beher dîvârınuñ tûlı iki yüz elli kulac, çâr köşe oldugı takdîrce cirmi biñ kulâc olur. Ve derûn-ı kalʻaya otuz biñ araba beksimât ve yedi biñ araba bârûd ve cebehâneye müteʻallik eşyâyla mâlâmâl eyledükden soñra yigirmi biñ nefer-i müsellâh kâfir-i dalâlet-rehberile toldırup, baʻdehû Azak kalʻasında nehr-i Ten üzerine tersâneler[391] îcâdıyla hâlâ yetmiş aded balbân kalyon ve üç yüzden ziyâde şayka ve biñ kadar kayık ve açık keştîsi ve bundan mâʻadâ çekdirme ve mavna fırkate bi'l-cümle üç biñ pârelik yelkenü'l-beste ve hâzır, fırsat günine müterakıbdur. Cezîre-i Kırım elden gitdi. Eger bize muʻîn ü zahîr olursañuz bize izn virüp ve imdâd eyleyüp, bu kış kefere-i dûzah-mekîniñ vilâyetin târâc olunmaz ise işimiz tamâm olur. Ve illâ mühimm olunmaz ise fasl-ı bahârda bi'l-cümle hânelerimiz ihrâk-ı bi'n-nâr eyleyüp, cezîre-i Kırım'ı hâlî koyup, gitmemiz mukarrerdür. Şimden geru cezîre-i mezkûrda kābil-i sükenâ ve râhat olunmaz. Moskov keferesi kuvvet sahibi laʻîndür. Deryâ tarafından geldükde bizim mukātele itmege kudretimiz yetişmez" deyü feryâd eylediler. **[115a]** Baʻdehû gayrı yüzden cevâba âgâz eyleyüp: "Selefde bize viregeldükleri hazînelerin dahı virmediler" didükde vükelâ-yı devlet dahı fehm itdiler ki, feryâddan maksûd simm ü zerrimiş. Kırım kavmi bu sözleriyle iʻtibârdan düşdiler. Ammâ Moskov kıralınuñ balyozı olan laʻîn, ol vakt tarîk-i risâlet ile gelüp, şehr-i Edrene'de sâkin idi. Sadr-ı aʻzam, balyozı huzûrına daʻvet eyleyüp, kalʻa-i mezbûrıñ keyfiyetinden istifsâr eyledükde, melâʻîn-i şeyâtanîn tedbîr-i cevâbda: "Belî! Kalʻa ihdâsı mukarrer. Lâkin kendü hudûdumuzdadur ve bâʻis budur ki; Butakani Kazagı tüccâr tâ'ifemizi rencîde itmekden hâlî olmadugı ecilden ol bir beyâbâne kalʻa bünyâdı mutlak tüccârımuz hıfz u hırâset olunmak maslahatı içündür ve kendü sınurımızda bünyâd olunmuşdur. Eger hilâfımız var ise âdem irsâl idüp,

[391] Metinde "tersâne" kelimesinin galatı olan "tersehâne" kelimesi kullanılmıştır.

tecessüs buyuruñ. Kizb oldukda hakkımızdan gelüñ” didiler. Paşa-yı merkūmı küllî i‘timâd hâsıl eyleyüp ve rüşvetile ba‘zı vükelâyı aña dâhil eylediler ve arz-ı hânı ve mahzar-ı Kırım’ı tekzîb eylediler. “Ancak bunlarıñ maksûdı kal‘ayı kam‘ degildür. İllâ Moskov keferesinden semmûr kürk ve kakım sincâb ve hazîne, zeheb [ü] fizza dinildi. Ve nakz-ı ahd eyleyüp, salâh-ı mîsâkı kat‘ ve halel virmek oldugı bilindi” didiler.

Lâkin Daltaban Mustafâ Paşa, sâbıkā el-Hâc Selîm Giray Hân recâsıyla yeñiçeri agası **[115^b]** olup, ba‘dehû üç tûgıla vezâret rütbesine nâ’il olması dahı anlarıñ şefâ‘ti ve himâyeti sebebiyle olmagıla derûnunda muzammir idi ki: “İrînce bir tarîkıla el-Hâc Hân’ı Kırım’a hân eyleye. Bu def‘a zuhûr ile bundan ziyâde fırsat olmaz” deyüp, Sadr-ı âlî Daltaban Mustafâ Paşa, pâdişâh-ı İslâm hazretlerine varup, i‘lâm iderler ki: “Hâlâ Kırım halkınuñ nizâmı el-Hâc Selîm Giray Hân’ıla bulunur. Gayrı ilâc olmaz” didüklerinde pâdişâh-ı âlî-câh dahı bu husûsda ahvâle vâkıf olmadugı ecilden: “Sen bilürsün. Hemân kimi ma‘kūl görürsüñ bizim makbûlümüzdür” derler.[392] Hemân ol vakt içre bir muhtell koçu ve bir kapucıbaşı ta‘yîn eyleyüp, karye-i Fınduklı’ya irsâl iderler. Ale’t-ta‘cîl hân hazretlerine gelmek içün hatt-ı hümâyûn îsâlinde hân hazretleri dahı şikeste vü beste mahmiyye-i Edrene’ye azîmet buyurdılar.[393] İnde’l-vusûl bir müferrih sarây-ı âlîye nüzûl itdirüp, bir hafta mikdârı istirahât olundukdan soñra târîh-i hicretü’l-

---

[392] Mehmed Giray’ın olayı anlatımı ile Silahdâr ve Defterdar Mehmed Efendi’nin anlatımı arasında önemli farklar bulunmaktadır. Özellikle Silahdâr, *Nusretnâme*, 282a-282b’de olayı kısaca şöyle anlatır: Ruslar Kırım’ın etrafını âdeta kuşatmışlar ve onlara yaşama hakkı vermez olmuşlardır. Ganimet için yapılan akınlar Kırımlılar için hayati önem taşımasına rağmen Rusya ile yapılan anlaşma gereği bu gelir kaynağından mahrum kalmışlardır. Silahdâr Mehmed Paşa’ya göre sorunun temelinde Amcazâde ile Feyzullah Efendi’nin Rusya ile yaptığı sulh görüşmelerine Kırım’dan kimseyi çağırmamaları yatmaktadır. Kırım Hanı Devlet Giray, Daltaban Mustafa Paşa’ya yazdığı mektupta: “Sulha bizi karıştırmadılar. Bir kör Tatar olsun bârî tarafımızdan içinizde bulunsun deyü ricâ idegördüm, kabûl etmeyip bize küllî ihânet ettikleri…” diyerek şikayetini dile getirmiştir. Kırımlılar, Osmanlı Devleti’nin Rusya ile anlaşma yapmalarını bir ihânet olarak algılamaktadırlar. Bu şikayetler üzerine Daltaban, Han’a gizlice gönderdiği mektuplarda askerini hazır edip Bucak’a gelmesini istemiştir. Daltaban Mustafa Paşa’nın bu mektupları Reisülküttap Râmî Mehmed Paşa tarafından Feyzullah Efendi’ye iletilince önce Kırım Hanı Devlet Giray azledilerek yerine Selim Giray getirilmiş ve daha sonra da Daltaban’ın azlinin yolu açılmıştır. Defderdâr ise *Zübde-i Vekayiât*, 757-759’da Kırım birliklerini Rusya ile yapılan anlaşmayı ihlal ettikleri için suçlamaktadır. Uşşâkîzâde de Devlet Giray’ın azledilmesini benzer biçimde anlatmaktadır. Bk., *Uşşâkîzâde Târihi*, I, 535-536. Devlet Giray’ın azledilmesine yol açan gelişmeleri teferruatlı bir şekilde anlatan başka bir çağdaş Osmanlı kroniğinde ise olayın farklı bir boyutuna değinilmektedir. Moskova’nın Özü ve çevresindeki faaliyetleri hakkında bilgi vermek için Kalga Saadet Giray, yanına topladığı birliklerle Bucak’a gelmiş ve Özü Valisi Yusuf Paşa’ya tehditkâr üslubla yazılmış bir mektub göndermiştir. Kırım birliklerinin isyan hali İstanbul’u rahatsız etmiş ve bu gelişmelerden sorumlu tuttuklan Devlet Giray azledilmiştir. Bk., *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 200-203; Ulaşabildiğimiz kadarıyla Osmanlı kroniklerinin aksine, çağdaş Kırım tarihlerinde bu mektuplaşma trafiği ve sonrasında yaşananlar anlatılmamaktadır.

[393] Defterdâr, *Zübde-i Vekayiât*, s. 759’da Selim Giray’ın 19 Receb 1114’te Edirne’ye geldiğini ve Sinan Paşa Sarayı’na yerleştirildiğini yazmaktadır.

muhterem *salla'llâhü te'âlâ aleyhi ve sellemüñ* biñ yüz on dörd senesi şehr-i Şa'bânü'l-mu'azzamanın altıncı Bâzâr-irtesi gün mahmiyye-i şehr-i Edrene'de el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerin azîm alaylar ile sarây-ı hümâyûna müteveccih olunup, i'zâz u ikrâm ve tevkīr ü ihtirâm birle pâdişâh-ı âlî-tebâr hazretlerinüñ huzûrına getürdiler. Hattâ huzûrlarına vardukda ihrâm içinde koyup, meytü'l-şekl pâdişâh **[116[a]]** dest-bûsıla dahı müşerref olmaga iktidârı olmayup, hemân bir meyyit-i müteharrik karşusına konulmuş. Zihî pâdişâh ki, yetmiş seksen sag ve sâlim hân-zâde sâlyâne-horı variken öyle za'îf kimesneyi râhat [u] karârında komayup, elbetde hân olmaga bu lâyıkdur didü. *Ve kıs ale'l-bâkī. Fefhem.*[394] Ba'dehû pâdişâh hazretleri eyle bir iki kelîmât eyleyüp, kılıç ve kürk ve sorgūc ihsân idüp, diyâr-ı Kırım'a hân olundı ve bir hafta mikdâr istirâhat eyleyüp, mâh-ı mezkûruñ on dördünci güni[395] şehr-i Edrene'den irtihâl eyleyüp, diyâr-ı Kırım'a müteveccih oldılar. Ve Kaplan Giray Sultân'ı nûreddîn eyleyüp, ilerü irsâl olundı ve Gāzî Giray'ı cezîre-i Rodos'da kal'a-bend iken ıtlâk olunmaga fermân olunup, âdem irsâl eylediler ve Kırım kalgalıgı ihsân olundı ve sa'âdetile çekilüp gitdiler. Bir mertebe ilzâm olunmuşdur ki, Sadr-ı âlî Daltaban Mustafâ Paşa hazretleri, hân-ı zî-şânıñ pâbûcların kendüsi alup, kademlerine kendüsi giydürürler idi.

BEYT

Devlet ikbâl idince böyle gerek
İzdiyâdıla dahı tûşe gerek

Çârıñuz oldı havâkīn-i Kırım
Hacc idüp cümleye oldı takdîm

Âferîn baht-ı küşâdı ne güzel
Ezelîdür ezelîdür o ezel

Görincek anı dimiş kavm-i No[g]ay
Mürde galtak minhû uş Selîm Giray

---

394 "Geriye kalanı da buna kıyas et, anla!"

395 Defterdar'a göre Selim Giray, Edirne'de bir kaç gün kaldıktan sonra 13 Şaban'da buradan ayrılmıştır. Bk., *Zübde-i Vekayiât*, s. 760. Silahdâr ise *Nusretnâme*, 282a-282b'de hanın Edirne'de altı gün kaldığını ve yedinci gün yola çıktığını yazmaktadır.

Netâyic-i kelâm inne'l-merâm **[116b]** el-Hâc Selîm Giray Hân cânib-i Kırım'a azîmet buyurdılar.

HİKÂYET-İ EL-HÂC SELÎM GİRAY HÂN DÖRDÜNCİ DEF'A HÂN-I ZÎ-ŞÂN OLDUGIDUR, sene 1114.

Nedür bu gîtî-i döñek cidâli
Aceb pür-fitne der-engîs edâlı

Zuhûr eyler niçe biñ dürlü eşkâl
Kıyâs itmek gamm-gîn anı ukkāl

Kaçar biñ fitne dürlü çün aradan
Ayırır oglı gamm-ı devlet atadan

Gine bir tarafa iş oldı nümâyân
Ne resme vasf ide çün anı insân

Ola mı böyle fitne, bu isyândur
Aceb degil bu devr âhir zamândur

Pes Daltaban Mustafâ Paşa, el-Hâc Selîm Giray Hân hazretlerin hân eyledügi Devlet Giray Hân sem'ine vusûl buldukda cemî' Kırım beglerin ve ulemâ efendilerin şem'ine cem' idüp, müşâvere olundı. Bi'l-cümle sıgār u kibâr ahd ü yemîn eylediler ki: "Eger Âl-i Osmân vükelâsı bizim arz u mahzarımız hilâf-ı inhâ idüp, gayrı hân nasb eylerler ise senden gayrı hân kabûl itmeyecegiz" [396] deyüp, halef-i billâhi'l-alâ a'lâ. Bi'l-mecmû' kasem eylediler. Pes Devlet Giray Hân dahı mezbûrlarıñ kasemine i'timâd eyledi. Hemân kalgası olan birâderi Sa'âdet Giray Sultân'ı ser-leşker idüp, Ak-kerman diyârına irsâl eylediler. Kalga sultân dahı bir mikdâr tevâbâtıyla atlanup, Ak-kerman'a vusûl buldukda No[g]ay kavmi yanına duhûl eyleyüp, umûmen No[g]ay'ıla ahd ü

[396] Metinde sehven "etmeyecegimize" şeklinde yazılmıştır.

yemîn eylediler. Ba‘dehû cümle No[g]ay **[117[a]]** kavmi atlanup, kasaba-i İsmâ‘îl’e teveccüh eylediler. Ol ân Yûsuf Paşa nâm bir vezîr Babadagı kasabasında ser-asker olunmuşdı ve No[g]ay kabîlesinden bir kaç mirzâ firârıla Yûsuf Paşa’ya gelüp, kalga sultânıñ ve No[g]ay-ı bed-râyıñ sû’ikasdın paşa-yı mezkûra nakīr-i kıtmîr i‘lâm eyledükde Yûsuf Paşa dahı fermân idüp, kasaba-i İsmâ‘îl’üñ etrâfına dâ’iren mâ-dâ’ir muhkem handak kesdirüp ve tabyalar ihdâs ile toplar çeküp, hâzır oldılar. Pâdişâh-ı İslâm tarafından dahı fermânlar sâdır olup, tâ’ife-i askerîden ehl-i tîmâr ve âzeb, zü‘emâ ve yeñiçeri ve sipâh ve topçı ve cebeci, Yûsuf Paşa yanında istihdâm olunmaga fermân olundı. Vüzerâdan dahı on beşden mütecâviz paşalar ta‘yîn olunup ve cümle Dobruca ve Deliorman ve nehr-i Tuna kenârından Belgrad’a varınca nefîr-i âmm olunup, tâgī No[g]ay üzerine emr olunup ve her kazâdan ikişer ve üçer yüz ve ba‘zından beş yüz sekbân yazdırılup, Balkan’da olan zayyık derbendlere hıfz içün konuldı ve No[g]ay kavminden azîm vehme düşülüp, hattâ şehr-i Edrene’yi dahı tâ-be-sehr her gice beklediler. Belki sarây-ı hümâyûnı bile sakladılar. Bi-emri’llâhi te‘âlâ bir azîm havf ve şaşkınlık müstevlî olup: “İşte No[g]ay, kalga sultânıla ma‘an ve hân dahı yüz biñ askerile geliyor imiş. **[117[b]]** İşte geldi” deyüp, şehr-i Edrene’de çok kimesne mâl u menâlün hafr idüp sakladılar. Süphânallâh böyle bir havf kalup, nâsa ârız olmuşdı ki, niçe ideceklerin bilmezler idi. El-kıssa, bir aydan mütecâviz halk-ı âlem teşvîşden hâlî olmadı.[397] Âmmâ Ak-kerman’da olan kalga sultân asâkir-i No[g]ay ile yürüyüp, kasaba-i İsmâ‘îl’[e] geldükde hemân Yûsuf Paşa toplara âteş iddirüp, No[g]ay kavmine sahrâ-yı Ak-kerman’ı teng itdiler.[398] No[g]ay, nâçâr olup, döndüler ve Âl-i Osmân vükelâsından ba‘zı vüzerânıñ çiftliklerine hücûm idüp, mâl [u] erzâkın yagma ve ihrâk-ı bi’n-nârıla çiftlikleri harâb eylediler. Ve Bogdan, Eflak üzerine yürimek istedükde, Bogdan ve Eflak begleri müdârâyıla kalga sultâna ve belli başlu olan No[g]ay mirzâlarına birer mikdâr peşkeş irsâl eyleyüp, recâ vü niyâzile halâs oldılar. Âmmâ bu tarafdan dahı Kaplan Giray mukaddem irsâl olunmuşdı. Yûsuf Paşa yanına varup, nehr-

[397] Edirne ve İstanbul halkının yaşadığı korkuyu Defterdâr da anlatır. Hatta bir kaç gün aşırı soğuk olunca Tuna nehri donmuş ve halkın korkusu birkat daha artmıştır. Bk., *Zübde-i Vekayiât*, s. 761. Yine çağdaş bir Osmanlı kroniğinde korkunun gerçek sebebi daha açık bir şekilde anlatılır. Kırım’daki isyan hareketini önlemek için bu kadar büyük bir askerî birliğin sevki İstanbul ve Edirne halkını şüphelendirmiş ve Kırım’dan ziyade Rusya’nın bir saldırısının olabileceği korkusundan halk bu iki şehri boşaltmaya başlamıştır. Bk., *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 201-202.

[398] 115b’nin derkenarında yazılanlara göre: Yusuf Paşa, Devlet Giray’a azlini bildiren mektubu götürmesi için bevvâbân-ı hassa ağalarından birini hana göndermiştir. Kırım ileri gelenleri, bu ağayı Kırım’a girmeden önce yakalamış ve onu dövdükten sonra yarı çıplak bir vaziyette Yusuf Paşa’ya geri göndermişlerdir. Ağa, Yusuf Paşa’nın yanına ulaştığında başından geçenleri tek tek anlatmıştır. Osmanlı Devlet erkanı ise bu yakışıksız hareketten Devlet Giray’ı sorumlu tutmuştur.

i Tuna ile kasaba-i Kili'ye bir çekdirmeye süvâr olup gitdiler ve No[g]ay mirzâlarınuñ ba'zı firârile Kaplan Giray yanına cem' olmaga başladılar. Âmmâ kalga sultânıñ ümîdi: "Kırım askeriyle Devlet Giray Hân işte bu gün gelür, yarın gelür" deyüp, nâzırıken hemân bir harîf at boynuna düşüp gelür ve mektûbı kalga sultâna virir, kırâ'at olundukda sultânıñ beşeresi gâh sararup ve gâhî **[118[a]]** agarır. Yanında bulunan No[g]ay mirzâları su'âl idüp: "Nedür aslı pâdişâhım. Çehreñüzde eser-i elem mülâhaza olunur. Bâ'is nedür ?" didüklerinde, "Hayr, bir şey yok" deyüp, ketm eylediler. Hemân ol gice yügrük atlar hazırlayup, tevâbâtıyla azm-i cânib-i Kırım deyüp, karârı firâra mütebeddil ider. Meger Kırım halkı, Devlet Giray Hân ile ahd ü yemîn ve lâf ü güzâf iderler. Hân dahı kavillerinde sâdık kıyâsile atlanup, Ur kal'asına giderler ve Seyran begine âdem irsâl eyleyüp: "İşte ben yemînimde musaddık olup, hâlâ kal'a-i Ur'a yetişdim. Aslen sizlerden hareket yokdur. Bu âna dek te'hîr oluncak iş degildi. Bâ'is nedür ?" deyüp, âdem irsâl eylerler. Vusûl buldukda begler bi'l-cümle cevâb idüp: "Bizim Âl-i Osmân pâdişâhına âsî olmaga ne iktidârımız vardur. Gelen hân dahı efendimiz. Hemân hân yollı olsun biz ölmez hânıñ kuluyuz" deyüp, cevâb virdiler. Çünki cevâbları Devlet Giray Hân'a vusûl buldukda âh u efgān eyleyüp: "Hay mel'ûnlar! Hem bizi igvâ idüp, maksûdları bizim felâketimiz imiş. Şimdi böyle mi cevâb eylediler" deyüp, bükâ ile kal'a-i Ur'dan avdet ile cânib-i Çerkes'e müteveccih oldı ve ol ân kâgıd tahrîriyle kalga sultâna ahvâli i'lâm eyledi ve kendüsi yanında olan hizmetkârları târ-mâr olup, **[118[b]]** dörd sâ'at mikdârı bir karaya varınca seferden çekilüp gitdi. Ba'dehû bir kaç Çerkes curaları gelüp, âh [u] figānıla vilâyet-i Çerkes'e revân olmuşdur. Çerkes'e vusûlünde Kabartay nâm mahalle irişüp, mütemekkin oldı. Hîn-i tahrîrde hâlâ ol vilâyetde sâkin olmuşdur ve kalgası Sa'âdet Giray Sultân dahı Edrene'den irişüp, ma'an Çerkes vilâyetine vusûl buldılar. Âmmâ el-Hâc Selîm Giray Hân, oglı üzerinden taglîben taht-ı hükûmetün ahz eyleyüp, Ak-kerman'a vusûl buldı. Umûmen No[g]ay kavmi gelüp, pây-ı pûsıla müşerref oldukdan soñra hemân derhâl diyâr-ı Kırım'a azîmet eyledi. Vusûlünde tahtgâh-ı havâkīn-i Cengiziyân olan Bagçe-sarây'a nüzûl buyurup sâkin oldılar. Lâkin mizâc-ı şerîfleri kat'an tashih olmayup, meflûc oldılar. Bu tarafdan Yûsuf Paşa dahı çünki ber-vefkı dil murâdı hâsıl oldı. Elli biñ mikdârı askeriyle yürüyüp, No[g]ay kavmi beynine vusûl buldı. Cümle askere konaklık ta'yîn eyleyüp, ol kış anda sâkin oldılar ve No[g]ay kavmine öyle rencîde ve zulm [ü] ta'addî itmişdür ki, Haccâc-ı zâlim dahı görse terahhum eyler idi. Ve altı yüz kîse mikdâr akçelerin alup, her hâneye on keyl bugday, bir kâv ve beş keyl şa'îr tekâlîf

salup, No[g]ay hâlin vay itmişdür. Biñ hergeleye mâlik olan bây-ı Tatar belki bir at bulamaz olmuşdur ve tasarruf eyledükleri **[119[a]]** avret ve oglan kıyâsdan hâric olmuşdur. No[g]ay-ı bed-râyuñ âh [u] efgānına felek dahı güzer itmişdür.

[EDİRNE VAK'ASI]

Bunlar bu hâlde iken bi-emri'llâhi tebâreke ve te'âlâ şehr-i Kostantaniyye kavmi dahı hurûc eyleyüp, bir ugurdan kırk elli biñ mikdâr ulemâ efendiler bir araya tecemmü' eylediler ve pâdişâh-ı Ferîdûn-unvân tarafına arz u mahzar ile Ayasofya şeyhi ve bir niçe efendileri dahı taraflarından vekîl eyleyüp, irsâl eylediler ve bunlarıñ cem'iyyet itmeden mukaddem Daltaban Mustafâ Paşa, şeyhü'l-islâm olan Feyzullâh Efendi ile mâbeynlerinde husûmet hâsıl olup, Daltaban Mustafâ Paşa hod kemâl mertebe gazûb zayyık ile meşhûr kimesne olmagın bir tedbîr eyler ki, şeyhü'l-islâmı ve oglı nakīb efendiyi bir tarîkü'z-ziyâf da'vet eyleyüp, mahall-i ziyâfetde ikisin dahı katl idüp, kendü havfından bulunur bir nesne ermeye ümîdiyle bu tedârikü mübâşeret eyler. Lâkin şeyhü'l-İslâmuñ tarafgîrlerinden birinüñ ma'lûmı olup, efendi hazretlerine ahvâli i'lâm iderler ve hemân ol ân şeyhü'l-islâm efendi atlanup, sarây-ı hudâvendigâra gider. İnde'l-vusûl pâdişâh-ı âlî-câh hazretlerine müşerref olup: "Pâdişâhım hâlâ Sadr-ı âlî Daltaban kuluñ bu bendeñe böyle kasdı oldugunda gayrı cümle Kırım ve No[g]ay halkın ayaga kaldırmaga bâ'is olmuşdur. Ve beni tarh eyleyüp, seni dahı cülûs itmek murâd eyler" deyü ilkā **[119[b]]** idince hemân pâdişâh-ı âlî-tebâr hazretlerin havfa düşürüp, hâseki agayı irsâl ve Daltaban Mustafâ Paşa'yı huzûrına da'vet buyurdılar. Geldügi gibi mühr-i vizâreti ahz idüp, kapu arasına fermân olundı. Derd-mend Daltaban dörd ay mikdârı vizâretile kelle-i bî-devletden ayrılup, üçünci gice katl olunup, lâşesin Sarây Meydânı'na bırakdılar.[399] Ve bundan mukaddem elçilik tarîkıyla Nemçe çâsârına

---

[399] Çağdaş Osmanlı kroniklerinde Daltaban Mustafa Paşa ile Feyzullah Efendi'nin aralarının bozuk olduğu yönünde bilgilere yer verilmekle birlikte sadrazamın, şeyhülislam ve onun oğlunu bir ziyafette öldüreceğine dair bir bilgi yer almaz. Defterdar, Mustafa Paşa'nın bazı şedid davranışlarda bulunduğunu anlatır ve azledilme sebebi olarak Devlet Giray ve adamlarını gizliden gizliye isyana teşfik etmesini gösterir. Bk., *Zübde-i Vekayiât*, s. 762; Uşşâkîzâde ise sadrazamın azledilme sebebi olarak farklı iddiaların ileri sürüldüğünü söylemesine rağmen bu iddiaların ne olduğu hakkında bir bilgi vermez. Bk., *Uşşâkîzâde Târihi*, I, 538. Müellifi bilinmeyen yine çağdaş bir Osmanlı kroniğinde sadrazamın Devlet Giray'ı alttan alta teşfik etmesi sebebiyle azledildiği belirtilmektedir. Bk., *Anonim Osmanlı Tarihi*, s. 203; Daltaban Mustafa Paşa'nın azledilmesini diğer çağdaş Osmanlı kroniklerine yakın sebeplerle izah eden Raşid, eserinde Mustafa Paşa'nın daha önceki görevlerindeki zorbalıklarından da bahsetmektedir. Bk., *Raşid Tarihi*, II, 571-575. Bu olayları anlatan çağdaş Osmanlı kroniklerinin başında hiç şüphesiz Silahdâr

varup, mu'âhede-i sulh u salâh akd eyleyen Re'îsü'l-küttâb Râmî Mehmed Efendi hazretlerine kubbe-nişîn olmak üzere üç tûgıla vizâret ihsân olunmuşdı.

Daltaban Mustafâ Paşa merhûm katl olundukda şeyhü'l-islâm sellemehü's-selâm Feyzullâh Efendi merhûmuñ re'yiyle Râmî Mehmed Paşa sadr-ı vezârete münâsib görilüp, hemân fermânıla sarây-ı hümâyûna da'vet olunup, mühr-i vizâreti, pâdişâh hazretlerinden Râmî Mehmed Paşa'ya ihsan olundı, fî sene 1114, erba' aşere[400] ve mi'e ve elf. Çünki Râmî Mehmed Paşa'ya sadr-ı vezâret râm ve ber-vefk-ı dil kâm hâsıl oldı. Kerr-i şevket ve azamet ve fürsat birle hükm ü hükûmane iştigāl gösterüp ve her umûrunda şehyhü'lislâm efendi re'yiyle meşveret üzre amel eylediler. Âmmâ İslâmbol kavminden vekâletile irsâl olunan Ayasofya şeyhi ve otuz nefer ulemâ efendiler kasaba-i Hafsa'ya vusûl bulup, pâdişâh-ı âlî-tebâr hazretlerine i'lâm olundı. Hemân Edrene bostâncıbaşı **[120[a]]** olan yâdigârı iki yüz mikdâr bostâncı neferâtıla mezkûr ulemâ efendilere karşu irsâl olunup, ve tamâmen nefy olunması sipâriş olunmuş. Bostâncıbaşı aga Hafsa'ya vusûlünde ulemâ efendileri da'vet eyleyüp: "Murâdıñuz nedür ve arz u mahzarlarıñuz çıkarıñ görelim" deyü söyler. Mezkûr efendiler: "Bizi vekîl nasb eyleyen, umûmen İslâmbol ulemâ efendileri bu arz u mahzarı mutlak pâdişâhımızıñ bizzât kendü dest-i şerîflerine viriñ" deyü sifâriş eylediler. Bostâncıbaşı añlamadı deyü cevâb virince aga-yı mezkûr gazaba gelüp, ulemâ efendileriñ bir ikisin arzın yıkup, hattâ topuzıyla birini mecrûh ider. Ba'dehû arz u mahzarları darben ye'dlerinden ahz idüp, çâk çâk eyledükden soñra vekîl olup, gelen ulemâ efendileri arabalara tahmîl ider ve cezâyirden birine nefy ider. *Irzü'l-mü'minini ke-demihi*[401] mûcebince ırz [u] nâmûs-ı ulemâyı çâk çâk eyler. Umûmen Kostantaniye halkınuñ arz u mahzarlarınıñ dili oldugı kimesneye ma'lûm olmayup, âyâ bunca ulemâ ve sulehânıñ maksûdları ne ola deyü bir ferd hâceti olmadı. Âmmâ ba'dü biñ kerre nedâmetin müşâhede eylediler. Lâkin soñra peşîmân olmakdan fâ'ide lâ-tahsîl. Pes ulemâ efendiler bu hakāretile sürüldükden soñra

---

gelmektedir. Silahdâr Mehmed Efendi, Devlet Giray ve Kırım ileri gelenlerinin İstanbul'a gönderdiği yardım mektublarından ve bu mektuplara Daltaban Mustafa Paşa'nın olumlu yaklaştığından bahseder. II. Mustafa, Feyzullah Efendi'nin teşfikleriyle Kırım'dan gelen mektuplarda iddia edilenleri haksız ithamlar olarak görür. Yine II. Mustafa'nın, Feyzullah Efendi'nin yönlendirmesiyle Devlet Giray'ı azledip, Selim Giray'ı dördüncü defa han tayin etmesi üzerine Mustafa Paşa'nın da buna fazla direnemediğini belirtir. Mehmed Giray, Daltaban Mustafa Paşa'nın, Feyzullah Efendi ve oğlunu bir ziyafette öldürmeyi düşündüğünden bahsetmesine rağmen Silahdâr daha farklı bir tertipden bahseder. Mustafa Paşa, olayların aleyhine geliştiğini gördüğü zaman Ocak halkından ve Devlet Giray'dan askerî destek istemiş, ama ocak halkı buna yanaşmamıştır. Kırım'da yapılan araştırmalar sonunda Mustafa Paşa'nın Devlet Giray'ı da alttan alta teşfik ettiği ortaya çıkınca azledilmiştir. Bk., *Nusretname*, 282a-282b.

[400] Metinde "aşere" kelimesi yazılmamıştır.

[401] "Müminin ırz u namusu, kanı gibidir."

Kostantaniye kavmi istimâ‘ eyledükleri gibi umûmen yat ve yaragı ve asker birle tedârike meşgūl olup, üç Cum‘a namâzı şehr-i İslâmbol'da kılınmayup, dükkânlar **[120b]** kapanup, her esnâf bayrak kaldırdılar ve mecmû‘ ulemâ ve sulehâ ictimâ‘ eyleyüp, Çırbıcı Çayırı'na hayme vü hargâh ve pâr u pengâhlar kuruldı ve mâbeynlerinden Ahmed Paşa nâm bir ma‘zûl paşayı izn-i âmmıla vezîr eyleyüp, ba‘de yeñiçeri agası ve kāzı-askerler ve şeyhü'l-islâm nasb olunup, cümle menâsıb tevcîh olundı ve zorba-başılar peydâ oldı. Karakaş Mustafâ nâm bir nekbet ve Duracen[402] nâmında pür-şekāvet[403], re'îs-i zorba cumhûrıla ulemâ-i İslâmbol mahmiyye-i Edrene'ye teveccüh itdiler. Bu tarafdan pâdişâha dahı i‘lâm olunup, vâkı‘ hâl ifâde olundukda etrâf u eknâfa fermânlar irsâl olunup, kazâ be-kazâ sekbân yazdılar. On biñ mikdâr çiftçiden bozma Etrâk cem‘ olundı ve piyâde, bostâncı yazdılar ve yeñiçeri ve sipâh ocaklarına dört yüz kîse mikdâr cânib-i pâdişâhîden in‘âm olunup, cümle kul tâ'ifesiyle ahd ü ikrâr olundı ki, İslâmbol kavmiyle ceng ideler ve Rûm-eli'nde sâkin hân-zâdelere dahı Sadr-ı âlî Mehmed Râmî'den mektûblar gelüp, Sancâk-ı Resûllullâh tahtında istihdâm olunmak içün âdem taleb olundı. Anlar dahı herkes iktidârınca ikişer, beşer âdem irsâl eylediler. Ve cümle Arnabud paşalarına Mahmûd Beg-oglu'na ve sâ'ir ümerâya fermân irsâliyle şehr-i Edrene'ye da‘vet olundı. El-kıssa, yüz biñ asker şehr-i Edrene'de mevcûd **[121a]** bulundı. Hemân pâdişâh hazretleri asâkir-i deryâ-mekātırıla Edrene'den hurûc idüp yürüdiler. Ve kasaba-i Hafsa karîbinde menzile nüzûl eylediler. Ve fermân olunup, askeriñ öñüne muhkem handak kazdırıldı ve bundan mukaddem âdem irsâl olunup, İslâmbol kavminden murâdları nedür deyü su'âl olundukda: "Bizim pâdişâhıla şer‘an da‘vâmız vardur. Edrene'ye vusûlümüzde görilür. Lâkin Şeyhü'l-islâm Feyzullâh Efendi'yi bize irsâl eylesünler. Dahı görelim kal‘a-i Kamaniçe'yi kâfir-i dûzah-karâra ne gûne mesele üzre fetvâ virüp, bunca cevâmi‘-i şerîf ve mesâcid-i münîf ve medrese-i nazîf ne vech ile teslîm eylemişdür" didiler. Haber Sultân Mustafâ hazretlerine vusûlünde hemân şeyhü'l-islâmı, veled-i kebîri nakīb, veled-i sânîsi kādı-asker-i Rûm ve bir ferzendi şehzâde-i Sultân Mahmûd hâcesi ve bir oglı Sahn müderrisi ma‘iyyeten yedi çavuş, beş altı bostâncı ustaları hıfz içün ta‘yîn olunup, mahmiyye-i Edrene'den ihrâc olunup, Bahr-i Siyâh'ıñ iskelesi olan Varna nâm kasabaya, andan dahı bir sefîneye tahmîl olunup, Arz-ı Rûm diyârına irsâl olunmaga fermân olundı. Bunca izz

---

402 Durcan veya Dorucen olarak zikredilen bu kişi isyanda cebecilerin reisi olan Ahmed Ağa'dır. Bk., *Anonim Osmanlı Tarihi,* s. 235; Defterdar ise *Zübde-i Vekayiât*, s. 800, 808'de Dorucen'in serdengeçti zümresine mensup olduğunu belirtir.

403 Metinde "şevket" şeklinde yazılmıştır.

[ü] şevketde iken felek bir aks-i cevelâne meylân gösterdi. Muhassal şeyhü'l-islâm dörd nefer ogullarıyla sürüldi. Âmmâ cevâsîsü'l-ahbâr vukū'-ı hâli İslâmbol kavmi rü'sâsına ale'l-fevr irişdürdiler. Ale'l-a'cele Ahmed Paşa bir fermân tahrîr eyleyüp, iki çekdirme gemi levendât-ı bostâncı ile **[121[b]]** pür tonanup, şehr-i Kostantaniye'den mu'accelen Deryâ-yı Siyâh'a ihrâc olundı ve eyle sifâriş eylemişler ki: "Şeyhü'l-islâmıñ sefînesin kangı mahallde râst gelürseñüz ahz u giriftâr eyleyüp, bu tarafa getüresiz" deyüp, muhkem tenbîh eylerler. Anlar dahı yelken ve kürek kaldırup azm iderler. Muvâfık rûzgârıla kasaba-i Varna'ya vusûl bulduklarında şeyhü'l-islâm dahı tekrâr fermânıla kasaba-i mezkûrdan kalkup, girü cânibe avdet iderler ve kasaba-i İslimye'ye vusûl buldılar. Bostâncıyân-ı mezkûr otuz nefer mikdâr kimesne çekdirmelerden çıkup, ta'kīb ile İslimye kasabasına karîb geldüklerinde şeyhü'l-islâmdan haber alurlar ki: "Belî ! Kasaba-i İslimye'ye gelmişdi. Velâkin pâdişâh tarafından tekrâr fermân geldi ve Zagra-i atîk'a firâr eyledi" dirler. Bostâncı-i mezkûrlar dahı dönüp giderler.

Âmmâ bu tarafdan pâdişâh hazretleri bi'l-cümle asâkir-i deryâ-mekātırıla Hafsa karîbinde vâkı' Karabayır nâm mahallde etrâfına handak kesdirüp ve kendü otagını, yeñiçeri dâ'iresine kurdurdılar. Ke'enne yeñiçeri ocagına düşmek ile halâs ve rehâ ümîdine düşdiler. Ve illâ zamâne kullarında hakk-ı nân-ı nemege ri'âyet-i bi'l-külliye nesî oldugı hasebiyle ol gice ki, topları metrise konılmaga fermân olundı. Kul-kethüdâsı varup, ale't-ta'cîl topları metrise çekiñ deyü ibrâm idince hemân ibtidâen beşinci oda yeñiçerileri gülbâng çeküp, bir yaylım tüfenklerin boşalddılar ve metrisden çıkup, İslâmbol'a karşu gidince **[122[a]]** hemân birinci oda dahı hurûc eyleyüp, tüfenk boşaldup aldı yürüyüvirdi. Anıñ akabince bi'l-cümle yeñiçeriler gülbâng çeküp, tüfenk boşaldup, metrislerden taşra çıkup, İslâmbol tarafına teveccüh eylediler ve cebehâne arabaların ve topları çeküp götürüp gidince, Allahu ekber gör imdi ordu halkı içinde bir şaşkınlık zuhûr eyledi ki, vasfı mümkün degildür ve Sultân Mustafâ hazretleri çünki kendünden cümle yeñiçeri ve sipâh rû-gerdân oldugın müşâhede kıldı. karârdan firârı münâsib görüp, ol gice şehr-i Edrene'de vâkı' sarây-ı hümâyûna varup, birâder-i sagīrleri olan Sultân Ahmed bin Mehmed Hân'ı destinden alup: "Birâder ! Mukadder-i ilâhiye böyle imiş. Bizim nasîbimiz bu âna dek imiş. Ba'de'l-yevm taht-ı sa'âdet senüñdür. Hemân Allahu tebâreke ve te'âlâ mübârek eylesün" deyüp, birâder-i kihterlerin tahta iclâs eyleyüp, kendüleri mahbeshâneye teşrîf iderler. Âmmâ İslâmbol halkı dahı pâdişâh üzerine gelmege gāyet ihtirâz üzre iken anı görürler ki, umûmen yeñiçeri ve sipâh

gelüp, karşuladılar. Ol ân hayât bulmuş mertebesine vusûl buldılar. Hemân acele ile gelüp, şehr-i Edrene kurbunda nehr-i Meric kenârına orduların kurdılar ve Sultân Mustafâ firâr eyledükde cümle orduyı, hazele gürûhı yagma eyleyüp, hattâ pâdişâhıñ Adâlet Köşki ta'bîr olunan köşküñ çuka örtüsün tâ'ife-i yeñiçeri pâreleyüp hisse hisse eylediler. Cümle ordu yagma **[122b]** olunup, azîm fitne vâkı' oldı. Fî-mâba'd şehr-i Kostantaniye ulemâsı Şeyhü'l-islâm Feyzullâh Efendi'yi ve sadr-ı âlî olan Râmî Mehmed Paşa'yı ve şeyhü'l-islâmıñ ogullarından nakībü'l-eşrâf ve kāzı-askerleri ve şehzâde hâcesin taleb eylediler ve bunlardan mâ'adâ bostâncıbaşı ve Kassâbbaşı Kara Mehmed Aga'yı dahı istedükde tecessüs olunup, bozgun gicesi Sadr-ı a'zam Râmî Mehmed Paşa ma'an bostâncıbaşı firârıla ihfâ eyledükleri şâyi' oldı. Halk tahmînen kimi Nemçe çâsârına gitdi didiler ve ba'zı Arnavud vilâyetine kaçdı denildi. El-kıssa, şâfî ahbârları ma'lûm olunmadı. Bundan soñra Şehyü'l-islâm Feyzullâh Efendi'yi ve ogulların Mustafâ Paşa Cisri karîbinde kapucıbaşı ta'yîn olunup, kayd u bendile şehr-i Edrene'ye gelinmesi fermân olundı.

CÜLÛS-I HÜMÂYÛN-I SULTÂN AHMED EL-GĀZÎ MERHÛM SULTÂN MEHMED HÂN, sene 1115.

Biñ yüz on beş rebî'ü'l-âhiriñ tokuzuncı Çehârşenbih güni Sultân Mustafâ azl ve hal' olunup, Sultân Ahmed Hân cülûs[ı] vâkı' olmuşdur. Netâyic-i kelâm Şeyhü'l-islâm Feyzullâh Efendi'yi ve ogulların mahall-i mezkûrdan kayd u bendile mahmiyye-i Edrene'ye getürüp, vezîr-i mükerrem olan Ahmed Paşa re'yiyle tarafeynden ihrâc olunmak içün şeyhü'l-islâmı, iki tûglı paşa olunup, der-akab azl olundı ve zindâna fermân eylediler. Asesbaşı olan yâdigârı cellâd-ı murtâdd ile siyâset olunmak içün şeyhü'l-islâma havâle **[123a]** ve taslît eylediler. Bi-emr-i rabbanî cebhe-i mübârekinde takdîr-i Sübhânehu böyle cârî olmuş. Netekim hadîs-i şerîfde vârid olmuşdur ki: *Ceffü'l-kalemü bimâ ente lâka*[404] mazmûnı mukarrerdür. Muhassal-ı kelâm bî-rahm la'înler şeyhü'l-islâmı siyâset eyleyüp, mâl u hazîne talebine ihtimâm eyledükleründe derd-mend Feyzullâh Efendi, her ne mikdârla feryâd eyleyüp: "Şu mikdârdan gayrı mâla mâlik degilüm" didükçe siyâset-i gazâbı terakkī üzre iderler. Üç def'a bogup, birer sâ'at mikdârı meyhoş yatdukdan soñra kaldugı gibi *Lâ ilâhe illallâh Muhammed Resûlu'llâh* kelîme-i tayyibesi lisânından sâdır olur. Hattâ cellâd-ı bî-dîn terahhum

[404] "(Kader) kalemi lâyık olduğun şeyi yazar."

eyleyüp, asesbaşı olan la‘în tekrâr bir daha bog didükde: “Be-hey aga, ben bundan soñra bunı bogmak ihtimâlim yokdur. Görmez misin ki, ne hâletde iken lisânından kelîme-i şehâdetden gayrı bir kelâm sâdır olmaz. Ben cellâd iken terahhum eyledim. Sende kat‘â merhamet yokdur” deyüp, fârig olur. Melâ‘în tekrâr ibrâm iderler, aslâ mesmû‘ itmeyüp: “İşte siz siyâset idersiñüz eylen” deyü cellâd-ı murtâd cevâb idince anlar dahı ol gice ezâdan ferâgat iderler. Zehî bâtıl, zehî hâmil, zehî bî-dîn, zehî nâdân, bâ-husûs ismi dahı müselmân hâşâ ki, anlarda ola zerrece îmân. Dokuz sene sadr-ı fetvâda müstahkim olup, beyne’l-ulemâ fetvâsı cârî olan devletliye böyle ezâyı sezâ görmek ve siyâset eylemek bir târîhde dahı vâkı‘ olmamışdur. Eli‘yâzibi’llâh fi’s-sâmi‘în. Muhassal-ı kelâm Şeyhü’l-islâm Feyzullâh-ı eş-şehîd Efendi’yi ve **[123b]** ogullarından nakībü’l-eşref efendiye dürlü dürlü siyâsetler olunup, hattâ barmaklarına kalemler konuldı. Her kahbe ki, ezâ ve cefâdan cüz’î ârâm olsalar şeyhü’l-islâmıñ cevâbı: “Ecdâdım İmâm Hasan ve İmâm Hüseyn *radıyallâh te‘âlâ anhüm* hazretlerinden bize bu hakāret mîrâsdur. Ve benim fahrimdür ki, ecdâdlarım gibi zümre-i şühedâ’ya bu sinnimde nâ’il olam. Ümîdim dahı bu idi” didükleri tevâtüre itmişdür ve sinleri dahı yetmişden tecâvüz eylemişdi. El-kıssa-i pür-hisse 1115 senesiniñ şehr-i Rebî‘ü’l-âhiri’ñ yigirminci Bâzâr gününde şeyhü’l-islâmı zorba-başılar olan Karakaş-ı bed-ma‘âş ve Duracen didükleri evbâş zindândan ihrâc eyleyüp, bir semerli bârgîre bindirdiler ve gürûh-ı eşkā etrâfın ihâta eyleyüp, dünyâ dürlü hakāretlerile şehr-i Edrene esvâkıñda gürüldi ve günbürdi ile Bitbâzârı ta‘bîr olan mahalle getürüp, katl ve şehîd eylediler, *rahmetu’llâhi te‘âlâ aleyh*. Gürûh-ı şekāvet-i âyîn katliyle mütesellî olmaduklarından ayaklarına ip takup, bir kaç zımmî keferelerine sürüklederek aña dahı kāni‘ olmayup, bir iki papas ve vesvâs yeñiçeri eşkıyâları tutup, öñüne düşürdiler ve ordularına varınca böyle getürdiler. İz‘ân idinmediler ki, من تشبّه قوما فهو منه[405] hadîs-i şerîfi vârid olmuşdur. Bâ-husûs ulemâ tahkīr itmeñüñ küfr olmasında çok ehâdîs-i sahîhe oldugında şekk ü şâ’ibe yokdur. Mutlak hased-i devlet ü mansıb ve pâdişaha tahsîl kurbiyyet oldugı bî-şübhe ayân **[124a]** olmuşdur. Ba‘dehû Şeyhü’l-islâm Feyzullâh eş-şehîdüñ cesedini ordularına getürüp, yeñiçeri ve İslâmbol bostâncı şakīleri her râst gelen hazele kimi kılıçıla çalup, kimisi burnun ve kulagın kesüp, na‘şına dahı biñ dürlü hakāretler eylediler ve ser-i mübârekin bir agaca geçürüp, çadır be-çadır gezdürdiler. Rivâyet olunur ki, bu ezâ ve hakārete gāyetile takayyüd eyleyen on iki hazele idi. Ser-i mübârekin gezdiren la‘în bi-emri’llâhi tebâreke ve te‘âlâ üçünci gün a‘mâ oldı

---

[405] “Kim bir topluluğa benzerse o onlardandır.” Ebu Davud, 4-44/4031; *Kesfü’l-Hafâ*, 2.314/2436.

şeyhü'l-islâmı kat' eyleyen bir nekbet ol dahı haftasında marazına mübtelâ oldup, agzı ve burnu dökülüp, on beşinci gün mürd oldı. Ve bâkī on hazele ki, hakārete ikdâm iderler idi, onı dahı cünûn marazına mübtelâ olup, tîmârhâneye konuldı ve bu sahîh nakl u tevâtüre irmişdür ve cezâları *min kıbeli'r- Rahmân* terettüb olunmuşdur.

El-kıssa, gürûh-ı eşkıyâ yüze çıkup, kasaba-i Hafsa'da oglan ve kız tasarruf eyledüklerinden gayrı, mâl u erzâkların dahı yagma eyleyüp, câmi'-i şerîflere atların bagladılar ve şehr-i Edrene içünde gürûh-ı mekrûhlarıñ eyledigi hasâret vasfa gelmez. Ve pâdişâh-ı İslâm Sultân Ahmed bin Mehmed Hân'ı şehr-i Edrene'den ihrâc eyleyüp, tekrâr İslâmbol'a alup gitdiler. Ve merhûm şeyhü'l-islâm-ı şehîdin ogulların kayd u bendile getürüp, pâdişâh-ı **[124b]** âlî-vakār Sultân Ahmed Hân, hazret-i Ebâ Eyyûb el-Ensârî hazretlerinüñ merkad-i şerîflerinde kılıç kuşanup, sarây-ı hümâyûna duhûlünde derd-mend nakībü'l-eşrâf dahı katl olundı. Ba'dehû bir kaç günden soñra cümle sarây bostâncıları baş kaldırup, azîm gavgā ve hengâme peydâ eylediler ve cülûs talebiyle niçe dürlü fesâd igāz eylediler. Pâdişâh-ı İslâm bunlardan bu evzâ'yı müşâhede eyledüklerinde yeñiçeri agasın da'vet idüp, bi'l-cümle bostâncı gürûhıñ katl ve izâlesin fermân buyurdılar. Altı yüz mikdâr bostâncı tâ'ifesi kimin katl ve kimi ihrâc olunup, gavgāları teskîn olunmuşdur, fî sene 1115.

Hakk sübhânehu ve te'âlâ kerem-i lûtfundan bu abd-i pür-taksîre bir müddet ömr ihsân eyler ise bâkī ahvâl-i müstakbeli dahı cerîde ve imlâ olunur. İnşâ'allâhü'r-rahmân yârân-ı safâ ve hullân-ı vefâdan niyâz olunur ki, ayıb ve kusûrımı zât-ı keremleri birle setr eyleyüp, her ne kadar taksîrâtımız dahı olur ise noksanına nazar buyurmayalar. Zâhir insân nisyândan mürekkebdür. Sad hezâr şugl ve aczıla cerîde olunan bu muhtasara lûtfları niyâz olunur.

Hakk Sübhânehû ve Te'âlâ Settârü'l-uyûb, Gaffârü'z-zünûbdur.

Temmeti'l-kitâb bi-a'vni'l-Meliki'l-Vehhâb, fî sene 1115, şehr-i Recebi'l-mücerreb fî yevmi'l-cum'a.